КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

НАН КР
NAS KR

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

2017
Кыскача жылдык отчет

Краткий годовой отчет
2017

НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Бишкек - 2018

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

2017
КЫСКАЧА ЖЫЛДЫК ОТЧЕТ

КРАТКИЙ ГОДОВОЙ ОТЧЕТ 2017

Бишкек 2018

Н 11

Национальная академия наук Кыргызской Республики: Краткий годовой отчет – 2017/ НАН КР. – Бишкек: Илим, 2018. – 140 с.

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: КРАТКИЙ ГОДОВОЙ ОТЧЕТ 2017

Ответственный за выпуск: Дженбаев Б. М.

Редакторы: Мазекова Н. Ж.
Кырчообаева С. А.
Качкымбаев М. А.
Дунганаева Р. И.
Кочкорбаева Ж.И.

Компьютерная верстка Сулайманов С. Ж.

Материалы представлены председателями отделений и отделами НАН КР

Объем 16,5 п.л. Формат 60х84 ⅛ Тираж 100 экз.

© Национальная академия наук Кыргызской Республики, 2018 г.

МАЗМУНУ СОДЕРЖАНИЕ

М.С. Джуматаев, КР УИАнын президенти, академик

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2017-жылы жүргүзгөн иш-мердүүлүгү жөнүндө жана алдыдагы милдеттер тууралуу........4

Джуматаев М.С., президент НАН КР, академик

О деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год и об очередных задачах........4

Б.М. Дженбаев, КР УИА президиумунун Башкы окумуштуу катчысы, биология илимдеринин доктору

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2017-жылдагы илимий-уюштуруу иштеринин негизги жыйынтыктары........23

Дженбаев Б.М., Главный ученый секретарь Президиума НАН КР, доктор биологических наук

Основные итоги научно-организационной деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год........23

А.А. Кутанов, КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүнүн 2017-жыл үчүн кыскача жылдык отчету........30

Кутанов А.А., председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, академик

Краткий отчет Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР за 2017 год........30

И.А. Ашимов, КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн төрагасы, корреспондент-мүчө

КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн 2017-жылдагы кыскача жылдык отчету........61

Ашимов И.А., председатель Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук НАН КР, член-корреспондент

Краткий отчет Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год........61

А.А. Акматалиев, КР УИАнын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн 2017-жылдагы илимий-изилдөөчүлүк жана илимий-уюштуруучулук иш-мердүүлүгү тууралуу кыскача отчёт........80

Акматалиев А.А., председатель Отделения гуманитарных и экономических наук НАН КР, академик

Краткий отчет научно-исследовательской и научно-организационной работы Отделения гуманитарных и экономических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год........80

И.Т. Тайчиев, КР УИАнын Түштүк бөлүмүнүн төрагасынын м.а., м.и.д., профессор

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Түштүк бөлүмүнүн 2017-жылдагы кыскача отчету........104

Тайчиев И.Т., и.о. председателя Южного отделения НАН КР, д.м.н., профессор

Краткий отчет Южного отделения Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год........104

Тиркемелер........136

Приложения........137

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2017-жылы жүргүзгөн ишмердүүлүгү жөнүндө жана алдыдагы милдеттер тууралуу

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын президенти, академик М.С. Джуматаев

О деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год и об очередных задачах

Президент Национальной академии наук Кыргызской Республики, академик М.С. Джуматаев.

2017-жылы КР УИАда жүргүзүлгөн иштер илимди уюштуруу системасын реформалоо концепциясын ишке ашыруунун алкагында улантылды. Бул Концепцияга ылайык, КР Улуттук илимдер академиясы үчүн Улуттук илимдер академиясынын структурасын оптимизациялаштыруу, илим тармагындагы мыйзам-укуктук базаны жакшыртуу, академиялык илимди өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарын орнотуу, илимий изилдөөлөрдүн деңгээлин көтөрүү, каржылоонун ар түрдүү формасын пайдалануу, кадр саясатын жакшыртуу, инновациялык ишмердикти активдештирүү, ЖОЖдор жана эл аралык илимий уюмдар менен интеграциялык процесстерди өнүктүрүү милдеттери каралган.

Өз кезегинде илим тармагын жөнгө салуучу «Илим жана мамлекеттик илимий-техникалык саясат жөнүндө» мыйзам кабыл алынып, «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы жөнүндөгү» мыйзамга толуктоолор жана өзгөртүүлөр киргизилген, КР УИАнын Жалпы чогулушу тарабынан мекеменин Уставы кабыл алынып, ал КР Өкмөтүнүн 2017-жылдын 17-октябрындагы №672 токтому менен бекитилген.

Белгилеп кетсек, КР УИАнын президентин, вице-президентин, президиумдун башкы окумуштуу катчысын, президиумдун мүчөлөрүн шайлоо «КР УИАсы жөнүндөгү» мыйзамга ылайык жана КР УИАнын Уставына киргизилген өзгөртүүлөрдү эске алуу менен өткөрүлдү, натыйжада шайлоо процессине эң алгач жолу КР УИАнын мүчөлөрү гана эмес, алдыңкы илимпоздор да катышышты.

КР УИАнын жаңы Уставы боюнча, эми КР УИАнын президиумунун мүчөлүгүнө

В 2017 году продолжилась работа, в рамках реализации Концепции реформы системы организации науки, согласно которой задачами реформирования для НАН КР были оптимизация структуры НАН, совершенствование законодательно-правовой базы в сфере науки, установление приоритетных направлений развития академической науки, повышение уровня научных исследований, использование различных форм финансирования, совершенствование кадровой политики, активизация инновационной деятельности, развитие интеграционных процессов с ВУЗами и международными научными организациями.

Согласно вышеуказанным задачам, были приняты нормативные правовые акты, регулирующие сферу науки, такие как Закон «О науке и об основах государственной научно-технической политики», внесены изменения и дополнения в Закон КР «О Национальной академии наук Кыргызской Республики» и принят Устав Общим собранием НАН КР, который был утвержден постановлением Правительства Кыргызской Республики от 17 октября 2017 года № 672.

Необходимо отметить, что выборы нового президента НАН КР, вице – президента, главного ученого секретаря президиума, а также членов президиума состоялись с учетом изменений, которые были внесены в Закон КР «О НАН КР» и в Устав НАН КР, согласно которым, впервые в голосовании участвовали не только члены НАН КР, но и ведущие ученые.

Также по новому Уставу НАН КР членами президиума Национальной академии наук

мекемелин учурдагы мүчөлөрү (академиктер) жана корреспондент-мүчөлөрү гана эмес, алдыңкы окумуштуулардын ичинен илимдин докторлору да тандала алышат. Отчеттук жылда бөлүмдүн төрагалары да жаңы процедура боюнча, бирок белгиленген тартипте тандалып алынышты.

КР УИАнын Илимий изилдөө мекемелеринин илимий жана илимий-техникалык, инновациялык ишмердигин базалык, програма-максаттуу жана гранттык каржылоо жөнүндөгү, ошондой эле Улуттук илим фондунун өзүнчө сабы менен республикалык бюджеттен каржылануучу илимий-изилдөө иштерин сынактардын негизинде тандап алуу жана экспертиза жүргүзүү тартиби жөнүндөгү иштелип чыккан жоболорго ылайык, КР Улуттук илимдер академиясы илимий изилдөөлөрдүн деңгээлин жогорулатуу, изилдөөлөрдү каржылоонун ар түрдүү формаларын пайдалануу үчүн илимий-изилдөө иштерин сынак жүргүзүү аркылуу тандап алуу системасын киргизүү боюнча чараларды көрүүдө.

Кабыл алынган нормативдик-укук актылары мамлекеттик илимий-техникалык саясатты, «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2025-жылга чейинки өнүгүү стратегиясын», Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүү боюнча «Таза Коом - Жаңы доор» Улуттук стратегиясын жана «Жаңы доорго – Кырк кадам» программасын натыйжалуу ишке ашырууга өбөлгө түзөт.

Белгилүү болгондой эле, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясын модернизациялоо экономикалык өсүш менен камсыз кылуу, өлкөнүн экологиялык, социалдык жана азык-түлүктүк коопсуздугуна жетишүү, илим менен билимдин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн өлкөнүн негизги артыкчылыктарын ишке ашырууда өнүгүүнүн стратегиялык багытын тандап алууну максат кылат.

КР УИАсы Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн артыкчылыктарына (Стратегия-2040) ылайык жана структураны оптимизациялоонун жыйынтыктары боюнча илимий-изилдөө мекемелеринин иштерине анализ жүргүзүү аркылуу илимий-изилдөө иштердин долбоорлорун аткарууга негиз катары кызмат кылуучу илимий-изилдөөлөрдүн артыкчылыктуу багыттарын бекитти, алар төмөнкүлөр:

1. Инновациялык-маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү;

Кыргызской Республики могут избираться не только действительные члены (академики) и член-корреспонденты, но и доктора наук из числа ведущих учёных. По новой процедуре, но в соответствии с установленным порядком были избраны председатели отделений.

Кроме того, в целях повышения уровня научных исследований, для использования различных форм финансирования научных исследований, со стороны НАН КР принимаются меры по внедрению системы конкурсного отбора НИР, в соответствии с разработанным Положением о базовом, программно-целевом и грантовом финансировании научной и научно-технической, инновационной деятельности НИУ НАН КР и Положением о порядке проведения конкурсного отбора и экспертизы научно-исследовательских работ, финансируемых за счет республиканского бюджета, выделяемый Национальным фондом науки отдельной строкой.

Принятые нормативные правовые акты, создают предпосылки для эффективной реализации государственной научно-технической политики, а также реализации «Стратегии развития Национальной академии наук Кыргызской Республики до 2025 года» и Национальной стратегии по устойчивому развитию КР на 2018-2040 гг. «Таза Коом - Жаңы доор», программы «Жаңы доорго – Кырк Кадам».

Как известно, целью модернизации Национальной академии наук Кыргызской Республики является выбор стратегического направления развития для реализации основных приоритетов государства для обеспечения экономического роста и достижения экологической, социальной и продовольственной безопасности нашей страны, а также повышение конкурентоспособности науки и образования.

В соответствии с приоритетами устойчивого развития Кыргызской Республики (Стратегия-2040) и после анализа деятельности научно-исследовательских учреждений по результатам оптимизации структуры, в НАН КР утверждены приоритетные направления научных исследований, которые являются основой для реализации проектов научно-исследовательских работ НАН КР:

1.Инновационные информационные технологии и математическое моделирование;

2. Жаңы технологиялар жана материалдар;
3. Суу жана энергетикалык ресурстар;
4. Жер жөнүндөгү илим, тоо кендерин комплекстик изилдөө жана өздөштүрүү;
5. Экологиялык көйгөйлөр, биоресурстарды кайра өндүрүү, биологиялык коопсуздук жана климаттын өзгөрүшү;
6. Адам жана коом: ааламдаштыруу маселелери.

Жогорудагы артыкчылыктуу багыттарды ишке ашыруу үчүн саясий, экономикалык, социалдык, технологиялык жана мыйзам чыгаруу жагындагы илимди өнүктүрүүгө таасирин тийгизүүчү бир катар уюштуруу иши, структуралык, мыйзам чыгарууга байланышкан көйгөйлөрдү чечип алууну талап кылат.

КР Өкмөтү өлкөнүн улуттук артыкчылыктарына дал келген туруктуу өнүктүрүүнүн дээрлик баардык аспектилерин эске алуу менен укуктук, институттук, экономикалык, экологиялык, маалыматтык шарттарды түзүү боюнча жалпы мамиле, багыттарды аныктай турган жана ары маанилүү долбоорду, Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүү боюнча «Таза Коом – Жаңы-доор» аттуу Улуттук стратегияны кабыл алып жатат.

КР УИАда Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүү боюнча «Таза Коом – Жаңы-доор» Улуттук стратегияны өнүктүрүү программасынын долбоорундагы көрсөтүлгөн ар бир стратегиялык багыт боюнча чыныгы инновациялык долбоорлор, бизнестик сунуштар жана инновациялык иштелмелер бар. КР УИАнын Технопаркынын интеллектуалдык менчик Биржасынын маалыматы боюнча, бүгүнкү күндө колдонууга киргизүүгө даяр турган 50дөн ашуун инновациялык иштелме бар.

Алсак, илимий изилдөөлөрдү өндүрүшкө киргизүүнүн эң эле оптималдуу жолу болуп, тиешелүү министрликтердин, мамлекеттик жана жергиликтүү башкаруу органдарынын катышуусу менен аткарылган улуттук же аймактык масштабдагы инновациялык долбоорлорду ишке ашыруу эсептелет. КР УИАсы бул багытта төмөнкүдөй биргеликтеги маанилүү иштерди аткарып жатат:

- Кемин районундагы Орловка шаарындагы «Астра» Кыргыз химия-металлургиялык заводундагы кремнийдин шламынын калдыктарынан алынуучу кремнийдин карбонитридинин негизиндеги материалдан алынган жарым өткөргүч өнөр жайы үчүн белгилүү касиети бар буюм-

2. Новые технологии и материалы;
3. Водные и энергетические ресурсы;
4. Наука о Земле, комплексное изучение и освоение недр горных территорий;
5. Проблемы экологии, воспроизводство биоресурсов, биологическая безопасность и изменение климата;
6. Человек и общество: проблемы глобализации.

Реализация указанных приоритетных направлений требует решения ряда организационных, структурных, законодательных и других проблем, которые будут рассматриваться с точки зрения факторов, влияющих на развитие науки, такие как политические, экономические, социальные, технологические и законодательные.

Правительством КР принимается очень важные и определяющие общие подходы и направления по формированию благоприятных правовых, институциональных, экономических, экологических, информационных условий по проекту Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы «Таза Коом – Жаңы-доор», с учетом всех аспектов устойчивого развития в соответствии с национальными приоритетами страны.

Практически по каждому указанному стратегическому направлению по проекту Программы развития Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на 2018 -2040 годы «Таза Коом - Жаңы-доор», в НАН КР имеются реальные инновационные проекты, бизнес предложения и инновационные разработки. На сегодняшний день, готовых к внедрению в производство инновационных разработок по данным Биржи интеллектуальной собственности Технопарка НАН КР более полсотни.

К примеру, наиболее оптимальным путем внедрения результатов научных исследований в производство является реализация инновационных проектов национального или регионального масштаба, соисполнителями которых выступают соответствующие министерства, органы государственного и местного управления. В этом направлении в НАН КР ведутся значительные активные совместные работы, такие как:

- оптимизация технологии получения изделий с заданными свойствами для полупроводниковой промышленности из материала на основе карбонитрида кремния, получаемого из шламовых отходов кремния Кыргызского химико-металлургического завода «Астра» г. Орловка, Кеминского района;

жасалгаларды алуунун технологиясын оптимизациялаштыруу;

- алдын ала төлөм аткаруу мүмкүнчүлүгү бар автоматташтырылган системанын жана электр энергиясын көзөмөлдөп, эсепке алуунун эки үлгүсү түзүлдү. Бул система «Северэлектро» ААКда метрологиялык сындан өткөрүлдү.
- Кыргызстандын аймагын спутниктен тартып алуулар боюнча LandSat тобундагы спутниктеринин 2009-жылдардан азыркы мезгилге чейинки маалыматтары топтолгон, 40 ГБдан ашуун көлөмдөгү «Цифралык Кыргызстан» маалымат базасы түзүлдү;
- гидротүйүндү колдонуунун коопсуздугу менен камсыздоо үчүн Токтогул ГЭСинин аймагындагы тоонун боорлорунда геомеханикалык мониторинг жасалды;
- Токтогул ГЭСинин каскадын пайдалануу жана табигый байкоо кызматынан ар жума сайын алынып туруучу ар бир сааттык инструменталдык маалыматтар боюнча түзүлгөн 4 деңгээлдүү методиканын жардамы аркылуу анын туруктуулугу жана кулап кетүү мүмкүнчүлүгү бааланды;
- жоопкерчилик жана кызматтын мөөнөтү эске алынуу менен курулуш объектилеринин, өзүнчө элдүү пункттардын жана Чүй, Ош, Жалал-Абад, Баткен, Ысык-Көл, Нарын облустарынын бир катар райондорунун сейсмикалык коркунуч жаратуу деңгээлине категорияларга ылайык баа берилди. Учурда сейсмологиялык маалымат базасы күчөтүлүүдө;
- КР УИАнын Токой институту АКШнын Токой кызматынын жардамы менен токойлор боюнча Эл аралык илимий уюмдар бирикмесинин (IUFRO) мүчөлүгүнө кабыл алынды. Токойлордун парник газдарын сиңирүүсүн, климаттын өзгөрүүгө учурашынын токой экосистемасына тийгизген таасирин жана биомассаны баалоо иштери башталды.

Ошондуктан, жогорудан тапшырыкты күтүп отура бербестен эле тармактык адистер менен биргеликте тапшырыктарды түзүүгө катыша берүү зарыл.

Өз кезегинде бир катар илимий көрсөткүчтөрдү: цитата келтирүү индексин, Хирша индексин, Россиянын илимий цитата келтирүү индексинин (РИНЦ) жана эл аралык маалымат базаларынын (Web of Science, Scopus ж.б.) импакт-факторун пайдалануу илимий ишмердиктин натыйжалуулугун баалоонун критерийлеринин бирине айланууда.

Белгилеп кетүүчү нерсе, илимий көрсөткүчтөрдүн маалыматы жүргүзүлүп жаткан илимий изилдөөлөрдүн актуалдуулугун жана

- созданы два образца автоматизированной системы и контроля и учета электроэнергии (АСКУЭ) с предоплатой. Система прошла метрологические испытания в ОАО «Северэлектро»;

– создана база данных «Цифровой Кыргызстан» спутниковых снимков территории Кыргызстан» объемом более 40 ГБ, содержащая данные со спутников семейства LandSat за период с 2009 года по настоящее время;

– проведен геомеханический мониторинг горных склонов на участке Токтогульской ГЭС для обеспечения безопасной эксплуатации гидроузла;

– оценена устойчивость и вероятность обрушения с помощью формализованной 4-уровневой методики по часовым инструментальным данным, получаемым еженедельно из Службы эксплуатации и натурных наблюдений каскада Токтогульских ГЭС;

– оценена степень сейсмического риска строительных объектов, отдельных населенных пунктов и ряда районов Чуйской, Ошской, Джалал-Абадской, Баткенской, Иссык-Кульской и Нарынской областей в соответствии с категориями ответственности и сроками службы. Наращивается база сейсмологических данных;

– при содействии Лесной службы США (USDA) институт леса и ореховодства им. П.А. Гана НАН КР стал членом Международного союза лесных научных организаций (IUFRO). Начаты работы по оценке поглощения парниковых газов лесными угодьями, влияния изменения климата на лесные экосистемы, оценке биомассы.

Поэтому, не дожидаясь заказов сверху, необходимо участвовать в составлении заказов вместе с отраслевыми специалистами.

В свою очередь, одним из критериев оценки уровня результативности научной деятельности становится использование ряда наукометрических показателей: индекс цитируемости, индекс Хирша, импакт-фактор в Российском индексе научного цитирования (РИНЦ) и в международных базах данных (Web of Science, Scopus и др.).

Следует отметить, что данные наукометрических показателей будут применяться при проведении экспертизы заявок на финан-

турмушта керектүүлүгүн прогноздоо максатында илимий кызматкерлердин ишинин натыйжалуулугун баалоо, аларды аттестациядан өткөрүү үчүн максаттуу программалардын жана илимий гранттардын алкагында каржылоого берилген арыздарды экспертизадан өткөрүү ишинде пайдаланылмакчы.

КР УИАнын Илимий-изилдөө мекемелери акыркы эки жылдан бери РИНЦ, Scopus, Web of Science системалары менен индекстешүүчү басмаларда эмгектерди жигердүү жарыялашууда. Алсак, окумуштуулар 2017-жылы 1124 басылма жарыялашкан, анын 329у РИНЦтин, 70и Scopusтун жана 24ү WebofScienceтын үлүшүнө туура келет.

Азыркы учурда илимий көрсөткүчтөрдү илимий ишмердикти баалоонун критерийи катары пайдалануу актуалдуу болуп саналат. Цитата келтирүүнүн саны боюнча алдыңкы илимий көрсөткүч Хирша индексине – илимий публикацияларда автордун ишине шилтемелердин санын көрсөтүү туура келет. Отчеттук жылда КР УИАнын айрым кызматкерлери Хирша индекси боюнча көп сандагы цитата келтирилүү номинациясы боюнча сертификаттар менен сыйланууга жетишишти. Алсак, сейсмология Инситутунун директорунун милдетин аткаруучу т.-м.и.д. К.Е.Абдрахматов Springer Nature журналдарында (2017-жыл, октябрь) эмгегин жарыялоо боюнча активдүүлүктү көрсөткөндүгү үчүн «Springer NatureTopAuthor» номинациясындагы сертификат менен сыйланган.

2017-жылы илимий изилдөөлөрдөн алынган негизги жыйынтыктар жана КР УИАнын илимий-уюштуруу ишмердигинин жыйынтыктары бир катар маанилүү натыйжаларга жетишкендикти көрсөтүп турат.

2017-жылы КР УИАнын табигый, техникалык жана коомдук илимдер жаатындагы илимий-изилдөө иштеринин планы КР УИАнын институттарынын жана башка илимий мекемелеринин илимий-изилдөө иштеринин долбоорлорунун негизинде түзүлүп, натыйжада иш-аракеттер 40 долбоор боюнча жүргүзүлгөн. Жалпы сандын 23ү бүгүнкү күнгө карата бүткөрүлсө, 11и дагы да улантылууда.

Алсак, Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн илимий-изилдөө мекемелери бюджеттин негизинде каржылануучу 23 фундаменталдык жана колдонмо долбоор боюнча изилдөөлөрдү жүргүзгөн.

Бул бөлүмдөгү илимий-изилдөө мекемелер отчеттук жылда жалпысы 15 Эл аралык конференцияны, мектеп-семинарды уюштурушкан. Чарба субъектилерине, ведомство-

сирование в рамках целевых программ и научных грантов, для оценки результативности деятельности научных работников, их аттестации, с целью прогнозирования востребованности и актуальности проводимых научных исследований.

За последние два года НИУ НАН КР активно публикуются в изданиях, индексируемых системами РИНЦ, Scopus, Web of Science.

В частности общее число публикации наших ученых составило 1124, из них: в РИНЦ –329, Scopus –70, Web of Science – 24.

В настоящее время использование наукометрических показателей в качестве критериев оценки научной деятельности является актуальной. Ведущим наукометрическим показателем на основе количества цитирований является индекс Хирша – суммарное количество ссылок на работы автора в научных публикациях. В отчетном году отдельные сотрудники НАН КР награждены сертификатом по номинации самого большого количества цитирований – по индексу Хирша. В частности, директор Института сейсмологии д.г-м.н. Абдрахматов К.Е., награжден сертификатом журнала «Springer Nature», в номинации «Springer Nature Top Author».

Также основные результаты научных исследований и итоги научно-организационной деятельности НАН КР за 2017 год показывают о ряде значительных результатов.

План научно-исследовательских работ (НИР) в области естественных, технических и общественных наук по Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2017 году был составлен на основании проектов научно-исследовательских работ институтов и других научных учреждений НАН КР и велись по 40 проектам, 23 из которых завершены, 11 продолжаются.

В частности, научно-исследовательскими учреждениями Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук выполнялись исследования по 23 фундаментальным и прикладным проектам, финансируемым из бюджета.

Научно-исследовательскими учреждениями Отделения проведено 15 международных конференций и школ-семинаров. Институтами Отделения переданы хозяйствующим

лорго жана билим берүүчү мекемелерге экономикалык, социалдык жана технологиялык натыйжалар менен камсыздоочу 26 иштелмени өткөрүп беришкен.

Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл чарба илимдер бөлүмүндө бюджеттик каражаттардын негизиндеги - 5, эл аралык гранттардын негизиндеги- 23, КР Билим берүү жана илим министрлиги боюнча 1 долбоор аткарылып, 7 илимий-техникалык иштелме киргизилген.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндөгү илимий институттар 2017-жылы бекитилген 8 илимий долбоордун алкагында иштерди жүргүзүшкөн.

Бул бөлүмдүн курамында 5 илимий мекеме жана Борбордук илимий китепкана бар. Борбордук илимий китепкана учурда электрондук-цифралык китепкананы түзүү боюнча иштерди улантууда. Электрондук фонд китепкананын өздүк ресурстарынан алынган тексттик жаңы маалыматтар менен толтурулууда. Электрондук каталог маалыматтык 6 (алты) базадан түзүлгөн.

Акыркы 2 жылда КР УИАнын структурасын оптимизациялаштыруу процессин эске алсак, КР УИАнын Түштүк бөлүмү 2017-жылы курамындагы 5 институттан кайрадан түзүлгөн структуралык 3 бөлүмдүн алкагында илимий жана илимий-уюштуруу иштерин жүргүзгөн.

2017-жылы Түштүк бөлүмдө Жаратылыш ресурстары институту, Токой жана жаңгак институту, Гуманитардык жана аймактык изилдөөлөр институту илимий-изилдөө иштерин жүргүзүштү, тактап айтканда Оштогу «Теплоснабжение» муниципалдык ишканасында эки катмарлуу көмүр брикетин алуунун энергия жана ресурс сактоочу технологиясын киргизүү жөнүндөгү акт алынып, иштелмелер Кадамжайдагы сурьма комбинатында колдонууга киргизилген.

Түштүк бөлүмдүн институттарынын кызматкерлери тарабынан 5 илимий-изилдөө долбоору түзүлүп, ар кайсы жергиликтүү жана эл аралык уюмдарга сунушталган.

КР УИАсы жарыяланган «Ыйман, адеп жана маданият» жылынын алкагында Иш-чаралардын планын кабыл алып, тиешелүү конференция, семинарларды өткөргөн. Алсак, залкар манасчы Сагымбай Орозбаковдун 150 жылдыгына карата уюштурулган «Ааламга атагы чыккан «Манастын» генийи» аттуу республикалык илимий-практикалык конференция КР Президентинин аппаратынын өкүлдөрүнүн, Ш.Түмөнбаевдин, КР Өкмөтүнүн вице-премьер-министри

субъектам, ведомствам, образовательным учреждениям 26 разработок, обеспечивающих экономический, социальный и технологический эффекты.

В Отделении химико-технологических, медико-биологических и сельско-хозяйственных наук исследования выполнялись по 5 проектам на бюджетные средства, по международным грантам выполнены 23 проекта и проект по линии МОН КР, внедрены 7 научно-технических разработок.

В 2017 году по отделению гуманитарных и экономических наук НАН КР деятельность научных институтов велась в рамках 8 утвержденных научных проектов.

В составе Отделения гуманитарных и экономических наук – 5 научных учреждений и Центральная научная библиотека. ЦНБ продолжает работу по созданию электронно-цифровой библиотеки. Электронный фонд пополняется новой полнотекстовой информацией из собственных ресурсов библиотеки. Электронный каталог состоит из 6 баз данных (БД).

Учитывая оптимизацию структуры НАН КР, последние 2 года, из функционировавших пяти институтов, в 2017 году Южное отделение НАН КР координировало научную и научно-организационную деятельность трех структурных подразделений.

Внедрение результатов НИР в 2017 году проводились в ИПР, ИЛиО и ИГРИ, в частности, получен Акт о внедрении энерго- и ресурсосберегающей технологии получения двух слойных угольных брикетов в Ошском муниципальном предприятии «Теплоснабжение», разработки внедрены в Кадамжайский сурьмяной комбинат.

Составлены 5 научно-исследовательских проектов и представлены сотрудниками институтов ЮО в различные местные и международные организации.

Национальной академией наук Кыргызской Республики, в рамках объявленного года «Ыйман, адеп жана маданият» был принят План мероприятий НАН КР, в реализации которого были проведены конференции и семинары. В том числе, Республиканская научно-практическая конференция «Гений вселенной «Манаса», посвященная 150-летию со дня рождения выдающегося манасчы Сагымбая Орозбакова, с участием представителей Аппарата Прези-

Ч.А.Султанбекованын, маданият, маалымат жана туризм министринин, ЖАКтын төрагасынын, КР Билим берүү жана илим министрлигинин өкүлүнүн, Илим департаментинин директору А.Муратовдун, КР Эл жазуучулары – К.Жусупов менен А.Жакшылыковдун, илимпоздордун, коомдук ишмерлердин, ЖОЖдордун мугалимдеринин жана студенттеринин, манасчылардын жана С.Орозбаковдун жакындарынын катышуусунда өткөн. КР УИАсы Жаратылышты коргоо боюнча кыргыз коомчулугу менен биргеликте да Бишкек шаарындагы, Чүй жана Ысык-Көл облустарындагы мектептерде, И.Арабаев атындагы КМУда, Скрябин атындагы Агрардык академияда, Ж. Баласагын атындагы КУУда эко-түзүлүштөр боюнча семинарларды өткөргөн.

Отчеттук жылда Октябрь революциясынын 100 жылдыгы да белгиленди. Тактап айтканда, КР УИАнын Тарых жана маданий мурас институту окумуштуулардын, Роскызматташтык өкүлчүлүгүнүн башчысынын, Россиянын Кыргызстандагы элчилигинин, «Жеңиштин мураскерлери» Эл аралык фондунун Кыргыз Республикасындагы өкүлчүлүгүнүн өкүлдөрүнүн, коомдук ишмерлердин жана ЖОЖдорун мугалимдеринин катышуусунда «Улуу Жеңиш: тарых жана учур» аттуу конференцияны өткөргөн.

КР УИАда Илим күнүн белгилөө салтанаты (10-ноябрь) КР Премьер-министри Сапар Исаковдун катышуусунда өттү. Бул салтанатта С.Исаков өлкөнүн илимий коомчулугун майрамы менен белгилеп жатып, Илимдер академиясынын окумуштуулары Кыргызстанды өнүктүрүүгө чоң салымдарын кошот деген ишенимин билдирген жана алардын илимий ишмердиктери үчүн ар тараптуу колдоо көрсөтүүгө даяр экендигин белгилеген. Мында, акыркы жылдардан бери алгачкы жолу өлкө жетекчилиги тараптан окумуштууларга мындай көңүл бурулгандыгын белгилеп кетүү зарыл.

КР УИАсы «Илимий аянтчаны» түзүп, Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүүнүн «Таза коом – Жаңы Доор» (Стратегия-2040) Улуттук стратегиясын, ошондой эле Реформалар жана Стратегия- 2040 өнүктүрүү программаларын турмушка ашыруудагы КР УИАнын ролун талкуулоо боюнча тегерек столду өткөрдү.

Натыйжада, КР УИАнын ар бир илимий-изилдөө мекемеси долбоорду аткаруу үчүн өз пикирлерин жана ролун аныктап, андан соң долбоорду турмушка ашыруу боюнча конкреттүү сунуштарын берген.

КР УИАсы эң алгач эле колдонуудагы нор-

дента КР, Ш.Түменбаева, вице-премьер – министра Правительства Кыргызской Республики Ч.А. Султанбековой, министра культуры, информации и туризма, председателя ВАК, представителя Министерства образования и науки КР, директора Департамента науки А. Муратова, Народные писатели КР К. Жусупов и А. Жакшылыков, ученые, общественные деятели, преподаватели и студенты ВУЗов, манасчы и родственники С.Орозбакова. НАН КР совместно с Кыргызским обществом охраны дикой природы провели семинары по эко - образованию в школах г. Бишкека, Чуйской и Иссык-Кульской области и в университете им. И. Арабаева, Аграрной Академии им. Скрябина и КНУ им. Ж. Баласагына.

Год ознаменовался также празднованием 100–летия Октябрьской революции. Институт истории и культурного наследия НАН КР провел конференцию на тему «Великая Победа: история и современность» с участием ученых, главы представительства Россотрудничества, представителей Российского посольства в КР, Международного фонда «Наследники Победы» в Кыргызской Республике, общественных деятелей и преподавателей вузов.

В праздновании Дня науки (10 ноября) в НАН КР принял участие Премьер-министр Кыргызской Республики Сапар Исаков, поздравляя научную общественность республики, он отметил, что ожидает весомого вклада ученых Национальной академии наук в развитие Кыргызстана и заверил, что готов оказать всестороннюю поддержку их научной деятельности. Следует отметить, что ученые были удостоены такого внимания со стороны руководства страны впервые за последние несколько лет.

Создав «Академическую площадку», НАН КР провел круглый стол по обсуждению проекта Стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на 2018-2040 гг. «Таза коом – Жаңы доор» (Стратегия-2040) и о роли НАН КР в реализации Программ реформ и Программ развития Стратегии-2040. Каждое научно-исследовательское учреждение НАН КР, определив свои видения и роли в рамках выполнения проекта дали свои конкретные предложения по реализации проекта.

В первую очередь, НАН КР считает целесообразным исключить противоречия с

мативдик-укук актыларында орун алган илим жагындагы карама-каршылыктарды, тактап айтканда «2) илимди башкаруу системасын трансформациялоо пунктундагы «Бел болчу илим, из калтырчу илим» деген темадагы сапаттуу билим берүү жана илим системасы бөлүгүндө орун алган КР Улуттук илимдер академиясын кеңешүүчү орган катары кайра түзүү каралган подпунктун алып салууну туура деп эсептейт.

КР «Илим жана мамлекеттик илимий-техникалык саясаттын негиздери жөнүндөгү», «КР Улуттук илимдер академиясы жөнүндөгү» мыйзамдарга, Кыргыз Республикасында илимди уюштуруу системасын реформалоо концепциясына, КР УИАнын Уставына жана башка нормативдик-укук актыларга ылайык КР УИАсы илимий потенциалды бириктирүүчү, өлкөнүн илимий-инновациялык ишмердигин координациялоого багытталган мамлекеттик жогорку илимий мекемеси, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик илимий-техникалык саясатынын стратегиялык субъектиси болуп саналат. Мында КР УИАнын ишмердигинин максаттуу багыты болуп, өлкөнүн артыкчылыктарын ишке ашыруу, экономикалык, экологиялык, социалдык жана азык-түлүктүк коопсуздук менен камсыздоо эсептелет.

КР УИАнын башка мамлекеттер менен эл аралык кызматташуусу учурда өнүгүү жолунда десек болот. Алсак, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы КР Президенти С.Ш. Жээнбековдун (2017-жылдын 13-14-декабрында) Өзбекстан Республикасына жасаган расмий иш сапардын алкагында делегациянын курамында Өзбекстандын Илимдер академиясы менен илимий кызматташуу тууралуу макулдашууну түзгөн.

КР УИАсы менен Ханнс Зайдел фондунун Борбор Азиядагы өкүлчүлүгү менен кызматташуу тууралуу меморандумга кол коюлду.

Отчеттук жылы Азербайжандын, Аргентинанын, Белорусь Республикасынын, Германиянын, Казакстандын, Кытайдын, Россиянын, Тажикстандын, Түркиянын, Түштүк Кореянын Илимдер академияларынын өкүлдөрү менен илимий-инновациялык, маданий,экологиялык кызматташуу маселелери боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүздү. Жалпысы, 2017-жылы 32 эл аралык келишимге кол коюлган.

Азия өлкөлөрүнүн Илимдер академиялары жана илимий коомчулуктар ассоциациясы, КМШ Нанотехнологиялар боюнча Эл аралык инновациялык борбору, Генетикалык инжирингдин жана биотехнологиялардын эл аралык борбору сыяктуу уюмдар менен биргеликтеги долбоорлор аткарылган.

действующими нормативными правовыми актами в области науки, имеющиеся в разделе «Бел болчу илим, из калтырчу илим» – качественная система образования и науки в подпункте «2) трансформация системы управления наукой», где указано преобразования Национальной академии наук Кыргызской Республики в совещательный орган.

Так как Законами Кыргызской Республики «О науке и обосновах государственной научно-технической политики», «О Национальной академии наук Кыргызской Республики», а также Концепции реформы системы организации науки в Кыргызской Республике, Уставу НАН КР и другим нормативным правовым актам, НАН КР является высшем государственным научным учреждением и стратегическим субъектом государственной научно-технической политики Кыргызской Республики, объединяющим научный потенциал и призванным координировать научно-инновационную деятельность страны. При этом целевым направлением деятельности НАН КР является реализация приоритетов государства, обеспечение экономической, экологической, социальной и продовольственной безопасности.

Международное сотрудничество НАН КР с другими странами продолжает развиваться.

В частности, Национальная академия наук Кыргызской Республики в составе делегации, в рамках официального визита Президента Кыргызской Республики С.Ш. Жээнбекова в Республику Узбекистан (13-14 декабря 2017 г.) подписала Соглашение о научном сотрудничестве с Академией наук Узбекистана.

Подписан Меморандум о сотрудничестве между НАН КР и Представительством Фонда Ханнса Зайделя в Центральной Азии.

Также за отчетный период проводились переговоры по вопросам научно-инновационного, культурного, экологического сотрудничества с представителями АН Азербайджана, Аргентины, Беларусии, Германии, Казахстана, Китая, России, Таджикистана, Турции, Южной Кореи. В общей сложности, в 2017 году были подписаны 32 международных договора.

Были реализованы совместные проекты с такими организациями, как: Ассоциация академий наук и научных сообществ стран Азии, Международный инновационный центр нанотехнологий СНГ, Международный центр генетического инжиниринга и биотехнологий.

КР УИАсы тараптан уюштурулган ири иш-чаралардын катарында 2017-жылдын 11-12-октябрында Азия өлкөлөрүнүн илимдер академиялары жана илимий коомчулуктар ассоциациясы менен биргеликте жер титирөөлөр тууралуу алдыртан кабар берүү, жер титирөөдөгү коопсуздук боюнча эл аралык семинар бар.

Отчеттук жылда КР УИАнын институттары 33 семинар жана конференция өткөрүшкөн. Анын 7си Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмү, 9у Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл чарба илимдер бөлүмү, 15и Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмү жана 2си Түштүк бөлүм тараптан уюштурулган.

КР УИАнын ИИМдеринин эл аралык илимий кызматташуусу ортодо түзүлгөн расмий документтерде чагылдырылган, мындай өнөктөштүктөрдүн саны 354 уюмду түзөт.

2017-жылы эл аралык фонддор тараптан каржыланууучу долбоорлор боюнча иштер улантылган. КР УИА боюнча жалпысы 37 эл аралык долбоор орун алган. Долбоорлордун саны боюнча алдыңкы орунда 23 долбоорго ээ ХТМБАЧИБ турат, кийинки орунду 7 долбоору бар ФТМТГИБ, 6 долбоору бар Түштүк бөлүмү, 1 долбоор аткарган Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмү ээлейт. Отчеттук жылда КР УИАсы тараптан алынган гранттардын жалпы суммасы 745,32 миң АКШ долларын түзөт.

КР УИАнын окумуштууларынын чет мамлекеттерде жарыкка чыккан басылмаларынын жалпы саны 365ке барабар. Бөлүмдөр боюнча карай турган болсок, жалпысы 152 басылманы чет мамлекеттерде жарыялаган ХТМБАЧИБ бул багытта биринчи орунда турат, 135 басылманы чет мамлекеттерде жарыялаган ФТМжТГИБ кийинки баскычты ээлейт. Түштүк бөлүмү 40, ал эми Коомдук жана экономикалык илимдер бөлүмү 38 басылма менен андан кийинки орундарда турушат.

КР УИАнын Илимий-изилдөө мекемелери 20 эл аралык семинар, конференцияны өткөрүшкөн.

КР УИАда чынында эле кадр маселеси курч абалда турат жана ал комплекстик чечимди кабыл алууну талап кылат.

Илимий мекеме жогорудагы маселени эске алып, жогорку билимдүү илимий кадрларды даярдоо ишине жана өлкөнүн ЖОЖдоруна интеграциялоо процессине абдан көңүл бурат. Натыйжада, мекеме өлкөнүн ири окуу жайлары менен илимий-техникалык кызматташуу тууралуу келишимдерди түзгөн, ага ылайык

В числе масштабных мероприятий – прошедший 11-12 октября 2017 г. международный семинар по раннему оповещению и безопасности при землетрясениях, организованный НАН КР совместно с Ассоциацией академий наук и научных сообществ стран Азии.

Всего институтами НАН КР в отчетном году было проведено 33 семинара и конференции. Из них 7–Отделением гуманитарных и экономических наук, 9 – Отделением химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук, 15 – институтами Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук, 2 - Южным отделением.

Международное научное партнерство НИУ НАН КР отражено в подписанных официальных документах, которое составляет 354 организаций.

В 2017 году была продолжена работа над проектами, финансируемыми международными фондами. Общее количество международных проектов по НАН КР – 37. Наибольшее число проектов приходится на ОХТМБСХН – 23, затем следует ОФТМГГН – 7, Южное отделение 6, Отделение общественных и экономических наук – 1. Общая сумма грантов, полученная НАН КР в 2017 г., составляет 745,32 тыс. $ США.

Общее количество научных публикаций за рубежом ученых НАН КР составляет – 365. По количеству таких публикаций на первое место вышло ОХТМБСХН - 152, затем следует ОФТМГГН – 135, Южное отделение – 40, Отделение общественных и экономических наук – 38 публикаций.

Проведено 20 международных семинаров и конференций с участием зарубежных организаций, фондов и научных учреждений.

Кадровый вопрос в системе НАН КР действительно стоит достаточно остро, но он требует комплексного решения.

Учитывая это, Национальная академия наук Кыргызской Республики большое внимание уделяет подготовке высококвалифицированных научных кадров и интеграции с вузами республики. Заключены договора о научно-техническом сотрудничестве с крупнейшими вузами республики, созданы и функцио-

ортодо бирдиктүү кафедралар, лабораториялар, илимий-билим берүүчү комплекстер түзүлүп, ишке киргизилген.

Учурда КР УИАнын системасында кандидаттык жана доктордук диссертацияларды коргоо боюнча 10 диссертациялык, 1 мамлекеттер аралык кеңеш иштейт, дагы башка 7 диссертациялык кеңештин ишине катышат.

КР УИАнын лабораторияларынын базасында магистр-класстар иш алып барышат, ар кандай диссертациялар аткарылат. Илимий мекеменин кызматкерлери Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинде, Кыргыз-Россия Славян университетинде, Кыргызстан Эл аралык университетинде, Борбор Азиядагы Америка университетинде, Кыргыз-Россия Билим берүү академиясында, Кыргыз Мамлекеттик техникалык университетинде, Кыргыз Улуттук агрардык университетинде, «Манас» университетинде жана өлкөнүн дагы башка окуу жайларында сабак беришет. Бул менен өлкө аймактары үчүн кадрларды даярдоо иштери ийгиликтүү жүзөгө ашырылып жаткандыгын белгилеп кетүү зарыл.

Алсак, Автоматика жана маалымат технологиялар институтунда Компьютердик жана системалык инженерия боюнча биргеликтеги илимий-билим берүүчү борбор түзүлгөн.

Машина таануу институтунун базасында «Көтөрүүчү-транспорттук жана куруучу-жол машиналары, жабдуулар» кафедрасынын филиалы ачылган.

КР УИАнын ары маанилүү милдеттеринин бири болуп, жаштарды илимге тартуу маселеси эсептелет. Акыркы алынган маалыматтарга таянсак, КР УИАнын 35жашка чейинки окумуштууларынын салыштырма саны 23,85% түзүү менен, өткөн жылга салыштырмалуу өсүштүн орун алгандыгы байкалат.

2017-жылы КР УИАнын аспирантурасына 135, докторантурасына 3 адам кабыл алынган. Кабыл алынган аспиранттардын 38и күндүзгү, 97си сырттан окуу бөлүмүнө тапшырышкан. Аспирантурага тапшырган адамдардын саны өткөн жылга салыштырмалуу 17,4%га өскөн.

Илим менен билимди интеграциялоо боюнча кеп кылганда окумуштууларыбыздын Кыргызстандын башка окуу жайлары менен болгон чыгармачыл байланыштары тууралуу айтууга болот.

Бөлүмдөрдүн инситуттарынын илимий-изилдөө иштерин аткаруу үчүн долбоорлорго окуу жайлардын мугалимдери, студенттери да тартылууда. Өз кезегинде биздин окумуштуу-

нируют совместные кафедры, лаборатории, научно-образовательные комплексы.

В настоящее время в системе НАН КР функционируют 10 диссертационных советов и один Межгосударственный совет по защите кандидатских и докторской диссертации, в 7 диссертационных советах НАН КР является соучредителем.

На базе лабораторий НАН КР работают магистр-классы, выполняются диссертации. Сотрудники НАН КР преподают в КНУ им. Ж.Баласагына, КГУСТА, КРСУ, в МУКе, в АУЦА, в КРАО, университете «Манас», КНАУ им. К.И.Скрябина и других вузах республики. Следует особо отметить, что идет успешно подготовка кадров для регионов республики.

В частности, в Институте автоматики и информационных технологий создан совместный научно-образовательный Центр компьютерной и системной инженерии.

На базе Института машиноведения организован филиал кафедры «Подъемно-транспортные и строительно-дорожные машины и оборудование».

Одной из важных задач НАН КР является привлечение молодежи в науку. По последним данным удельный вес ученых НАН КР в возрасте до 35 лет составляет 23,85 %, по сравнению с прошлым годом наметился небольшой рост.

В 2017 году в аспирантуру НАН КР было зачислено 135 аспирантов и 3 докторантов. 38 аспирантов поступили на очную форму обучения, 97 поступили на заочную аспирантуру. По сравнению с прошлым годом количество поступивших увеличилось на 17,4%.

В области интеграции науки и образования следует отметить творческие контакты наших ученых с учебными заведениями Кыргызстана.

Преподаватели вузов принимают участие в выполнении исследований по проектам НИР институтов отделения, к исследованиям привлекаются студенты. Наши ученые в

лар да жогорку окуу жайлардын эл аралык гранттардын, КР Билим берүү жана илим министрлигинин каражаттарынын эсебинен изилдөөлөрдү жүргүзүү боюнча долбоорлорун аткаруу ишине катышып келишүүдө.

2017-жылы «Илим» маалымат-басма борбору мезгил-мезгили менен жарыяланып туруучу (кварталдык) «Известия НАН КР» журналын жана «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын докладдары» аттуу академиялык басылышын чыгаруу ишин улантты. Бул журналдар өлкөбүздө келечектүү жана жогорку рейтингге ээ илимий журналга айланууга багытталган. Өткөн жылда жогорудагы журналдардын 4 жана 2 саны чыгарылды. «Илим» маалымат-басма борбору отчеттук жылда «Известия НАН КР» журналына жылдык тиркеме катары «Жизнь науки» журналын, ошондой эле 2017-жыл үчүн ар жыл сайын чыгуучу «Инновационные разработки» журналынын санын да басып чыгарган. 3 монография басмадан жарык көргөн.

КР УИАнын структурасын оптимизациялоонун алкагында илимий-изилдөөчү мекемелердин жана борборлордун, аларда иштеген кызматкерлердин, тейлөөчү персоналдардын саны да кыскартууга учураган. Натыйжада, азыркы учурда КР УИАнын структурасында 19 Илимий-изилдөөчү институт жана Ботаникалык бак, Борбордук илимий китепкана иштейт.

Илим жаатында кабыл алынган мыйзамдардын жана нормативдик-укук актыларынын алкагында илимди өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарындагы ресурстарды концентрациялоого тоскоолдук жаратуучу айрым барьерлерди - структуранын оптималдуу эместиги, мыйзам актыларынын жакшы иштелбегендиги, изилдөөлөрдү сметалык каржылоону алып салуу менен өлкөнү заманбап этапта туруктуу өнүктүрүү, КРны жаңылоо жана өнүктүрүүдө Ата Мекендик илимди маанилүү факторго айлантуу курсун иштеп чыгуу жана ишке киргизүү, интеллектуалдык, социалдык-экономикалык потенциалды бекемдөө жана өстүрүү, улуттук коопсуздук менен камсыздоо үчүн маанилүү фактор болуп эсептелген илимий изилдөөлөрдү жана иштелмелерди натыйжалуу, максаттуу пайдаланууга жаңы мүмкүнчүлүктөр пайда болуп отурат.

Ошондой болсо да, төмөнкүдөй маселелер дагы эле актуалдуу бойдон кала берүүдө:

- илимди каржылоонун натыйжасыз формасы;
- илимий ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына талаптардын жоктугу;

свою очередь участвуют в выполнении исследовательских проектов вузов, финансируемых международными научными фондами и МОиН КР.

В 2017 году ИИЦ «Илим» продолжал выпускать периодический журнал (ежеквартальный) «Известия НАН КР» и академический журнал – «Доклады Национальной академии наук Кыргызской Республики», которые призваны быть самым престижным и высокорейтинговым научным журналом в нашей стране. За текущий год выпущены четыре и два номера вышеуказанных журналов. Помимо вышеназванных журналов выпущен журнал «Жизнь науки» как годовое приложение к журналу «Известие НАН КР». Также издан ежегодник «Инновационные разработки» за 2017 год. Выпущено 3 монографии.

В рамках реализации оптимизации структуры НАН КР сокращено количество научно-исследовательских учреждений и центров, численность сотрудников аппаратов, количество обслуживающего персонала и в настоящее время в структуре НАН КР функционирует 19 НИИ и Ботанический сад, ЦНБ и Информационно-издательский центр «Илим», ДОК «Илим».

Поскольку, в рамках принятых законов и нормативных актов в сфере науки сняты некоторые барьеры, такие как не оптимальность структуры, несовершенство законодательных актов, сметное финансирование исследований, препятствующие концентрации ресурсов на приоритетных направлениях развития науки, теперь появляются новые возможности эффективного и целенаправленного использования научных исследований и разработок, которые, в свою очередь, являются важнейшими факторами устойчивого развития республики на современном этапе, разработки и реализации курса на превращение отечественной науки в важнейший фактор обновления и развития КР, укрепления и наращивания ее интеллектуального, социально-экономического потенциала, обеспечения национальной безопасности.

Однако все же остаются такие вопросы, как:

- неэффективные формы финансирования науки;
- невостребованность результатов научной деятельности;

- илимдин кадыр-баркын ишмердүүлүктүн чөйрөсү катары төмөндөтүү;
- изилденип жаткан изилдөөлөрдүн технологиялык деңгээлинин жетишсиздиги;
- илимий мекемелерди материалдык кайра камсыздоонун жетишсиздиги;
- илимий мекемелер үчүн кымбат баада туруучу илимий жабдуулардын жеткиликтүү эместиги;
- инновациялар, анын ичинде илимий изилдөөлөр үчүн жеңилдетилген салыктын жоктугу;
- Жаш кадрлардын жетишсиздиги.

Ошондуктан, илимий мекемелердин структураларын оптимизациялаштыруу, илимдин мыйзам-укук базасын жакшыртуу, илимди өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарын орнотуу, каржылоонун ар түрдүү сыйымдуу формаларын пайдалануу, кадрларды даярдоо системасын жакшыртуу жана жаштарды тартуу, инновациялык ишмердикти активдештирүү, билим берүүчү мекемелер менен интеграциялык процесстерди өнүктүрүү ушуларга ылайык жүргүзүлмөкчү.

КР УИАсы илимий потенциалга ээ болгондуктан, орчундуу технологиялык камсыздоо жана илимий сыйымдуу өндүрүштөрдү, анын ичинде өлкөнүн улуттук коопсуздугунун жана экономикасынын кызыкчылыгындагы өндүрүштөр үчүн ири инновациялык долбоорлорду сунуштоого жана турмушка ашырууга жөндөмдүү келет.

КР УИАсы өлкөнү туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясын жана КР УИАны өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруунун алкагында сапаттуу, жаңы жетишкендиктерди алуу үчүн өлкөнүн экономикасынын секторлорун өнүктүрүү артыкчылыктарын, координацияланган илимий-техникалык чөйрөнү өнүктүрүүнүн өзгөчөлөнгөн системасын улантып түзө бермекчи.

Илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктарына болгон укук мамилелерин регламенттөөчү нормативдик укук базасынын мыкты иштеле электиги Ата Мекендик фундаменталдык илимдин жетишкендиктеринин инновацияга айланышына мүмкүнчүлүк бербей жатат. Жыйынтыгында мындай жетишкендиктер өлкөнүн экономикасына тийиштүү пайдасын көрсөтө албай, талап кылынбаган бойдон кала берүүдө.

Тажрыйба көрсөткөндөй эле колдонууга киргизүүгө даяр болгон иштелмелерге суроо-талап жок болгондуктан, илимий-изилдөөлөрдүн жетишкендиктерине системалык

- снижение престижа науки как сферы деятельности;
- недостаточность технологического уровня проводимых исследований;
- недостаточность материального переоснащения научных организаций;
- недоступность для научных организаций дорогостоящего научного оборудования;
- отсутствие льготного налогообложения средств, затрачиваемых на инновации, в том числе на научные исследования;
- недостаток молодых кадров.

В связи, с чем будут продолжены оптимизация структуры научных учреждений и совершенствование законодательно-правовой базы науки, установление приоритетных направлений развития науки, использование различных гибких форм финансирования, совершенствование системы подготовки кадров и привлечения молодежи, активизация инновационной деятельности, развитие интеграционных процессов с образовательными учреждениями.

Национальная академия наук КР, обладая научным потенциалом, способна выдвигать и реализовывать крупнейшие инновационные проекты для обеспечения серьезных технологических прорывов и расширения наукоемких производств, в том числе в интересах национальной безопасности и экономики страны.

В НАН КР будет осуществляться дальнейшее формирование системы приоритетов развития научно-технической сферы, скоординированных с приоритетами развития секторов экономики страны для получения качественно новых, прорывных результатов в рамках реализации Национальной стратегии устойчивого развития страны и Стратегии развития НАН КР.

На современном этапе несовершенство нормативной правовой базы, регламентирующая правоотношения в сфере оборота прав на результаты научно-технической деятельности не позволяет достижениям отечественной фундаментальной науки стать инновациями. В результате они не приносят отечественной экономике той пользы, которую могли бы или остаются совсем невостребованными.

Как показывает практика многолетних научных исследований НАН КР научные разработки, готовые для внедрения, не востребованы, поэтому отсутствие системного

түрдөгү тапшырыктардын болбой жаткандыгы илимдин артыкчылыктуу багыттарын өнүктүрүүгө чоң тоскоолдуктарды жаратып жатат.

Ошондуктан, мамлекет илимий негиздүү саясатты да, жаңы технологияларды түзүүдө да илимий жетишкендиктердин эң башкы керектөөчүсүнө айланышы шарт. Колдонмо илим жана иштелмелер илимий жетишкендиктердин, анын арасында табигый илимдер менен техникалык дисциплиналар боюнча жыйынтыктардын негизги керектөөчүсү болууга багытталган. Мына ушул себептүү, жогорудагы маселени чечүүдө мамлекеттик тапшырыктар негизги компонент катары кызмат кылат да, жигердүү мамлекеттик инновациялык саясат өзгөчө актуалдуулукка ээ болот.

Жогорудагы маселелерди чечүүдө материалдык-техникалык базаны баштан-аяк өзгөртүү, ИИМдерди жана лабораторияларды заманбап талаптарга жооп берген жаңы жабдуулар менен камсыздоо чоң ролду ойнойт. Мында эл аралык фонддордун жана башка гранттардын каражаттарынын эсебинен прибордук паркты жаңыландыруу илимий-изилдөө иштерин жаңы деңгээлге жеткирүүдө өзгөчө ролду ойной албайт. Ошондуктан, материалдык-техникалык базаны академиялык институттардын тетиктер жана жабдуулар паркын жаңылаңдыруу программасын иштеп чыгуунун жана ишке киргизүүнүн жардамы менен мамлекеттик деңгээлде гана ишке ашырууга болот.

Белгилүү болгондой эле, ИИМдерди жана илимий кызматкерлерди бюджеттик камсыздоонун төмөн болушу илимий изилдөөлөрдүн натыйжаларынын төмөн болушуна, илимий-техникалык чөйрөдө кадрлардын аз топтолушуна жана жаш кадрлардын жетишсиздигине алып келди. Мына ошондуктан азыркы тапта илимий мекемелерди кадрлар менен камсыздоо боюнча чараларды тезинен көрүүбүз зарыл.

Албетте, илим менен билим берүүнү интеграциялоо маселеси КР УИАнын артыкчылыктуу милдеттеринин бири болуп саналат. Ошондуктан, илимпоз-окумуштууларыбыз өлкө аймагындагы дээрлик баардык окуу жайлар менен иштиктүү жана чыгармачыл байланыштарды жүргүзүп келишет, ортодо алардын көпчүлүгү менен кызматташуу тууралуу келишимдер да түзүлгөн. Ошондой болсо да, тактап айканда илимде жаш кадрларды даярдоо маселесинде бир аз жакшыга өзгөрүү байкалганы менен жаш окумуштуулар ИИМ административдик

заказа на результаты научной деятельности является серьезным препятствием на пути развития приоритетных направлений науки.

В связи с этим, государство должно стать важнейшим потребителем научных достижений, как в плане формирования научно обоснованной политики, так при создании новых технологий. Прикладная наука и разработки призваны быть основными потребителями научных результатов, по крайней мере, в области естественнонаучных и технических дисциплин. Поэтому важным компонентом решения вопроса является, государственные заказы и особую актуальность приобретает активная государственная инновационная политика.

Особую роль в решении указанных задач призвано сыграть кардинальное улучшение материально-технической базы, обеспечение НИУ и лабораторий новейшими оборудованиями, отвечающим современным требованиям. Обновление приборного парка, осуществляемое за счет международных фондов и других грантов, не может сыграть решающую роль для ведения научно-исследовательских работ на современном уровне. Обновление материально-технической базы возможно только на государственном уровне, путем разработки и реализации программы переоснащения парка приборов и оборудования академических институтов.

Известно, что низкая бюджетная обеспеченность НИУ и научных работников привели к невысокой результативности научных исследований, утечке специалистов и недостатку молодых кадров в научно-технической сфере. Необходимо принимать безотлагательные меры по кадровому обеспечению наших научных подразделений.

Конечно же, вопрос интеграции науки и образования один из основных приоритетных задач НАН КР. Ученые тесно поддерживают деловые и творческие связи практически со всеми вузами республики, со многими из них подписаны двусторонние договора о сотрудничестве. Несмотря на это и некоторый прогресс в решении проблем воспроизводства молодых кадров в науке, в систему административного управления НИУ, научными исследованиями молодые исследователи практически не вовлекались и за прошедшие годы в системе управления

башкаруу системасына тартылган эмес, өткөн жылы ИИМди башкаруу системасында структуралык карама-каршылыктар да топтолгон болчу.

Системалык башкарууга мотивациянын изилдөөчүлөргө кесиптик жана иш карьерасынын жок болушу изилдөөчүлөрдүн илимден тышкары кетишине түрткү болду. Ошондуктан, окумуштууларга илимий изилдөөлөрдүн баардык этаптарында ЖОЖдордон баштап колдоо көрсөтүп, социалдык гарантиялар боюнча чараларды көрүү зарыл: бул үчүн окумуштуулардын эмгек акыларынын, илимий даража үчүн жөлөкпулдун өлчөмүн жогорулатып, турак жайга ээ болуу мүмкүнчүлүгүн (мамлекеттик ипотека же батир алуу үчүн акча каражаттарын берүү) берүү зарыл. Деги эле илимий-изилдөө иштеринин кадыр-баркын жогорулатып, илимге жаштарды тартууга шарт түзүүчү иш-чараларды жүргүзүү зарыл.

Улуттук илимдер академиясынын илимий жана башка көмөкчү кызматкерлеринин эмгек акыларынын өлчөмү өлкөдөгү орточо айлыктын деңгээлинен төмөн тургандыктан, социалдык колдоо заманбап талаптарга дал келбейт.

Өлкөнүн илимий потенциалынын натыйжалуу иш алып баруусу үчүн КР УИАнын кызматкерлеринин эмгек акыларын жогорулатуу билим берүү, илим жана илимий изилдөөлөр жагында стимул берүүчү негизге айланып, жогорку билимдүү адистердин иштен кетишинин санын азайтат, Кыргызстанды өнүктүрүү үчүн илим чөйрөсүндө фундаменталдык жана колдонмо изилдөөлөр менен тыгыз иштей турган жаштарды жана билимдүү адистерди тартууга шарт түзөт.

Илимди өнүктүрүүнүн жана технологиялык үзгүлтүк жасоонун ресурстары болуп эң алгач эле мамлекет (каржылоону ИДПнын 2%ына чейин жогорулатуу зарыл), анан өндүрүш, бөлүп каржылоо булагы, билим берүү системасы жана эл аралык кызматташуу эсептелет.

Илимий долбоорлорду мамлекеттик тапшырыктардын жана Улуттук илим фонду тарабынан конкурстук каржылоонун негизинде ишке киргизүү аркылуу илимий

НИУ накопились структурные противоречия.

Отсутствие системного управления мотивацией, профессиональным и карьерным ростом исследователей, привело к оттоку профессиональных исследователей из науки. Поэтому необходима поддержка ученых на всех этапах их научной деятельности, начиная мотивации в ВУЗах, принять меры по социальным гарантиям: необходимо увеличить размер заработной платы ученых, а также размер оплаты за степень, предоставить возможности приобретения жилья (государственная ипотека или предоставление непосредственно денежных средств на приобретение квартиры). Необходимо проведение всех мероприятий, которые позволят повысить престижность научно-исследовательской деятельности, вовлечь в науку молодежь.

Поскольку заработная плата научных и других работников Академии наук находится ниже уровня средней заработной платы по стране, социальная поддержка работников НАН КР не отвечает современным требованиям.

Для эффективной деятельности научного потенциала республики, повышение заработной платы работников НАН КР станет стимулирующей частью в области образования, науки и научных исследований, уменьшит отток высококвалифицированных специалистов, позволит вплотную заниматься фундаментальными и прикладными исследованиями на благо процветания Кыргызстана и даст возможность привлекать в сферу науки молодежь и квалифицированных работников.

Кроме того, ресурсами развития науки и технологического прорыва являются в первую очередь, государство как основной источник финансирования фундаментальной науки (увеличение финансирования до 2 % от ВВП), производство как создатель оборудования и других основных фондов науки, а также частично источник финансирования, затем система образования как поставщик необходимых квалифицированных кадров и международные связи, поставляющие научное оборудование, частично кадры науки и финансирование исследований.

Оптимизацию уровня научных исследований следует обеспечить через запуск научных проектов на основе государственного заказа и конкурсного финансирования Национальным

изилдөөлөрдүн деңгээлин оптимизациялоону камсыз кылуу керек. Мамлекет илимди, билим берүүнү, өндүрүштү жана ишкердикти өнүктүрүүнүн натыйжасында өлкөнүн экономикасына изилдөөлөрдүн жана иштелмелердин жыйынтыктарын трансферлөө боюнча мамлекеттик программаларды ишке ашыруу милдетин алышы зарыл.

Илимди, техниканы жана инновацияны өнүктүрүү боюнча жаңы системада Улуттук илимдер академиясын мамлекеттик бюджеттен Улуттук фонддун өз алдынча сабы менен каржылануучу жогорку илимий мекемеси катары белгилөө зарыл. Жыйынтыктап айтканда, КР УИАнын илимий изилдөөлөрүнүн ичинен колдонмо изилдөөлөрү мамлекеттик тапшырыктарга ылайык координацияланышы зарыл.

Илимди, технологияны жана мамлекеттик маанидеги инновациялык долбоорлорду өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарын ишке ашыруудагы керектөөлөрдү эсепке алуу менен жогорку билимдүү илимий кадрларды даярдоону камсыз кылуу системасын жакшыртуу үчүн Жогорку аттестациялык комиссиянын өз алдынчалуулук статусун сактап калуусу зарыл шарттар болуп саналат.

ЖОЖдор, илимий-изилдөө мекемелери, илимий жана илимий-техникалык коомчулуктар КР УИАсы менен кызматташуунун концепциясын дагы тереңдетүү үчүн илим менен билим берүүнү интеграциялоого эки тараптуу аракет жасоо, фундаменталдык жана колдонмо илимди өнүктүрүү, өндүрүштү техникалык жана технологиялык кайра жабдуу, экономиканы өсүш, социалдык өнүгүү жана илимге деги эле колдоо көрсөтүү максатында КР УИАнын курамына ассоциациялашкан мүчөсү катары кирүүсү зарыл.

Инновациялык ишмердиктин стратегиялык максатын жана өлкө экономикасынын конкурент жөндөмдүүлүгүн камсыз кылуу үчүн КР УИАнын инновациялык системасы массалык иштеп чыгууга жана илим менен техниканын алдыңкы жетишкендиктерин өздөштүрүүгө ылайык келтирилиши керек.

Илимий-техникалык жана инновациялык ишмердикке ар тараптуу колдоо көрсөтүү үчүн мамлекеттик бийлик органдарынын рынок принциптерине ылайык иш жүргүзүүчү ар кандай менчик формасындагы ишканалар, өлкөдө иш жүргүзүүгө умтулуп жаткан Ата Мекендик инвесторлор менен өз ара кайтарымдуу жана ийгиликтүү ишти уюштуруп берүү зарыл.

фондом науки. Государство должно принять на себя ответственность за реализацию государственных программ по трансферу результатов исследований и разработок в экономику страны на базе сращивания науки, образования, производства и бизнеса.

В новой системе развития науки, техники и инноваций Национальную академию наук необходимо определить как высшее научное учреждение, финансируемое из госбюджета страны Национальным фондом отдельной строкой с выполнением государственных заказов от Правительства по части развития инновационной деятельности. Иначе говоря, прикладные исследования научных учреждений НАН КР должны координироваться в соответствии с государственными заказами.

Необходимыми условиями совершенствования системы обеспечения взаимосвязи уровня подготовки научных кадров высшей квалификации на основе учета потребностей реализации приоритетных направлений развития науки, технологий и важнейших инновационных проектов государственного значения, является сохранение независимого статуса Высшей аттестационной комиссии.

Для более углубленной Концепции сотрудничества между НАН КР и ВУЗы, научно-исследовательскими учреждениями, научными и научно-техническими обществами, им необходимо вступить в состав Национальной академии наук Кыргызской Республики, в качестве ассоциированного члена, в целях обоюдного содействия интеграции образования и науки, развития фундаментальной и прикладной науки, техническому и технологическому перевооружению производства, росту экономики, социальному развитию, поддержки науки в целом.

Для обеспечения стратегической цели инновационной деятельности и обеспечения конкурентоспособности экономики страны инновационная система НАН КР должна быть рассчитана на массовую разработку и освоение передовых достижений науки и техники.

Необходимо организовать плодотворное взаимодействие государственных органов власти, которые должны оказывать научно-технической и инновационной деятельности всестороннюю поддержку, с предприятиями различных форм собственности, действующими в соответствии с рыночными принципами, а также с отечественными инвесторами, стремящимися работать в стране.

КР УИАсы бизнес өкүлдөрү, мугалимдер жана студенттер үчүн коммуникациялык байланыш коммуникациялык аянттарын түзүп берүү аркылуу инновациялык ишкердиктин өз ара аракеттенишүүсүнүн борборуна айланышы зарыл. Мында КР УИАнын алдында уюштурулган кичи инновациялык ишканалар, Технопарктар жогорудагы байланыш аянттарынын өзгөчө түрү болуп калат.

КР УИАнын Технопаркы атаандаштыкка жөндөмдүү товарларды өндүрүүгө шарт түзүү, КР УИАнын илимий жана илимий-техникалык мекемелеринин инновациялык иштелмелеринин базасында кызмат көрсөтүүнү максат кылуу аркылуу КР УИАнын бардык илимий мекемесинин инновациялык ишмердигинин негизги координатору катары кызмат кылат.

Илимий ишмердикти өнүктүрүүнүн негизги вектору болуп дисциплиналар аралык жана эл аралык колдонмо изилдөөлөрдүн долбоорлорун көбөйтүү, келечектүү жаңы илимий багыттарды табуу жана колдоо көрсөтүү менен бирге эле КР УИАнын ИИМдери үчүн салттык мүнөзгө ээ болгон изилдөөлөрдүн фундаменталдык багыттарын сактап калуу эсептелет. Мында кандидаттык жана доктордук диссертацияларды коргоо боюнча иш-аракеттерди сапаттуу жаңы деңгээлге чыгаруу зарыл. Диссертациялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын илимий мааниге ээ болушу жана элге багытталгандыгына көңүл бурулмакчы. Диссертациялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын элге багытталгандыгы басмага даярдалган монографиялар, рейтингдик журналдарда жарыяланган макалалар, аларды цитата келтирүүгө жарамдуулук жана жыйынтыктарды практикада колдонуу тууралуу сунуштар түрүндө баа берилет.

Азыркы учурда бул багытта маалымат базаларын түзүү, 1991-жылдан берки публикациялардын баарын системага келтирүү аркылуу кандидаттык жана доктордук диссертациялардын сапатын көтөрүү боюнча иш-чаралар жүргүзүлүп жатат.

КР УИАнын басма иши боюнча программасы басмада жарыялоо үчүн материалдарды эл аралык стандарттарга ылайык сунуштаган илимий кызматкерлер жана аспиранттар үчүн монографияларды, окуу китептерди, илимий макалаларды жарыялоо мүмкүнчүлүгү менен камсыздоосуна барып такалат. Туруктуу өнүктүрүү боюнча Улуттук программага ылайык, тармактык изилдөө структурасы изилдөө ишинде ИИМ үчүн тиешелүү илимий проблематиканы камтыган изилдөө борборлорун түзүү аркылуу өнүгүшү керек.

НАН КР должна стать центром взаимодействия инновационного бизнеса посредством создания площадок коммуникации для представителей бизнеса, преподавателей и студентов. Особым видом таких площадок станут организованные малые инновационные предприятия, Технопарки при НАН КР.

Технопарк НАН КР служит основным координатором инновационной деятельности всех научных учреждений НАН КР, основной целью функционирования которого является организация выпуска конкурентоспособных товаров, оказание услуг на базе инновационных разработок научных и научно-технических учреждений НАН КР.

Основным вектором развития научной деятельности будет являться сохранение фундаментальных направлений исследований, традиционно характерных для НИУ НАН КР, с одновременным ростом междисциплинарных, межфакультетских и международных прикладных исследовательских проектов, выявлением и поддержкой новых перспективных научных направлений. На новый качественный уровень должна будет выведена работа по защите кандидатских и докторских диссертаций. Во главу угла должна будет поставлена научная значимость и публичность результатов диссертационного исследования. Публичность результатов диссертационного исследования будет выражаться в форме подготовленных к изданию монографий, опубликованных статей, в рейтинговых журналах, а также их цитируемость и направленных предложений об их практической реализации.

Уже сейчас проводятся меры по повышению качества кандидатских и докторских диссертаций, путем создания базы данных, систематизируя все публикации начиная с 1991 года.

Издательская программа НАН КР должна обеспечить возможность публикации монографий, учебников, научных статей и препринтов докладов для научных работников и аспирантов, представивших материал на уровне международных стандартов. Дальнейшее развитие должна получить сетевая исследовательская структура, посредством образования исследовательских центров, охватывающих в исследованиях профильную для НИУ научную проблематику, охватывая связь с Национальной стратегией

Фундаменталдык изилдөөлөрдүн негизги багыттары ИИМде багыттар боюнча проблемалык лабораторияларды түзүүгө көмөкчү болушу шарт. Бөлүмдөрдүн илимий-изилдөө иштерине комплекстик байкоо жүргүзүү, илимий кызматкерлердин эмгектери жарыялоо активдүүлүгүн материалдык стимулдаштыруу системаларын да жакшыртуу зарыл.

КР УИАнын Илимий-изилдөө мекемелеринин артыкчылыктуу багыттар жагындагы иштелмелеринин жана изилдөөлөрүнүн үлүшүн көбөйтүү эл аралык илимий кызматташууну өнүктүрүү боюнча ишмердиктин жыйынтыгы болуп калышы зарыл. Анда КР УИАсында гана эмес, эл аралык деңгээлде да актуалдуу деп эсептелген тематикалардагы ар тараптуу илимий изилдөөлөрдүн саны да көбөйөт. Бул эл аралык илимий долбоорлордогу активдүүлүктү жогорулатуу үчүн өбөлгө түзөт, ошону менен катар Web of Science жана Scopus илимий периодикасында публикациялардын, цитата келтирүүлөрдүн саны да өсөт. Чет элдик изилдөөчүлөр менен болгон кооперацияларда жүргүзүлүүчү эл аралык илимий-аналитикалык долбоорлордун тажрыйбасы бир топ эле кеңейет. Алдыңкы орунда турган илимий багыттар эл аралык келечектүү изилдөөлөр борборун түзүүгө көмөкчү болот.

Кадр саясатын турмушка ашыруу атаандаштыкка жөндөмдүү эмгек акы, кадрлардын келечектүү изилдөөлөрдү киргизүү мүмкүнчүлүгү, эмгекти эл аралык илимий бөлүшүүгө кошулгандык (академиялык мобилдүүлүк, КР УИАда өткөрүлүүчү эл аралык илимий семинарлардын жана конференциялардын саны), өлкөнү социалдык-экономикалык кайра түзүү процессинде институттун катышуу деңгээли аркылуу ишке ашырууга болот.

Кызматкерлерге материалдык эмес стимул берүү системасын өнүктүрүү зарыл. Тактап айтканда, ишке киргизилген сыйлоо жана сыйлык берүү системасынын негизинде кызматкерлердин эмгекке жөндөмдүүлүгүн көрсөтүүгө стимул берүүчү натыйжалуу эмгек жасоо үчүн дифференциялык мотивация берүүнүн туруктуу механизмин түзүү зарыл.

Маалымат технологияларын өнүктүрүү ишин маалымат коомчулугуна интеграциялаштырылган, IT-бөлүмдөрдүн ишмердигинин негизги багыттарын оптимизациялаштыруучу – илимий-изилдөөчү жана башкаруу процесстеринде натыйжалуулукту жогорулатуучу бирдиктүү маалымат мейкиндигин түзүүгө багыттоо зарыл. КР УИАны Илимдер академиясынын илимий изилдөөлөрүнүн устойчивого развития. Основные направления фундаментальных исследований должны будут способствовать формированию в НИУ проблемных лабораторий по направлениям. Должна совершенствоваться комплексная система мониторинга научно-исследовательской деятельности подразделений и материального стимулирования публикационной активности научных работников.

Результатом деятельности по развитию международного научного сотрудничества должна стать увеличение доли разработок и исследований в области приоритетных направлений НИУ НАН КР. Возрастет число универсальных научных исследований с тематикой, актуальной не только в НАН КР, но и на международном уровне. Это создаст предпосылки для повышения активности в международных исследовательских проектах, существенно увеличиться число публикаций и цитирований в научной периодике, индексируемой в Web of Science и Scopus. Значительно расширится практика международных научно-аналитических проектов, проводимых в кооперации с зарубежными исследователями. Лидирующие научные направления будут способствовать созданию международных центров перспективных исследований.

Реализация кадровой стратегии должна осуществляться посредством конкурентоспособного уровня оплаты труда, академического уровня, возможность вести ими перспективные исследования, включенность в международное научное разделение труда (академическая мобильность, число международных научных семинаров и конференций, проводимых НАН КР), степень участия института в процессах социально-экономических преобразований страны.

Необходимо развивать систему нематериального стимулирования работников. На основе внедренной наградной системы необходимо сформировать устойчивый механизм дифференцированной мотивации работников к эффективному труду, стимулирующий раскрытие потенциала работников.

Развитие информационных технологий необходимо нацелить на формирование единого информационного пространства, интегрированного в информационное сообщество, оптимизирующее основные направления деятельности IT-подразделений в части повышения эффективности научно-исследовательских и управленческих процессов. Становление НАН КР как ведущего центра распростране-

артыкчылыктуу багыттары боюнча билимди жайылтуучу алдыңкы борборго айланышы анын жеке электрондук аянтчасында аспиранттар, илимий кызматкерлер, мамлекеттин жана коомчулуктун өкүлдөрү үчүн өнүккөн интерактивдик коммуникациялык байланыш чөйрөсүнүн болушу менен камсыздалышы керек.

КР УИА Маалымат-коммуникациялык технологияны билим берүү, илим жана инновация аркылуу билимге негизделген Коомду куруу жана өнүктүрүү үчүн кыймылдаткыч күч катары пайдалануу тууралуу сунушун берген.

Кыргыз Илимий жана билим берүүчү компьютер тармагынын (КНОКС) жана Борбор Азиянын Изилдөө жана билим берүү тармагынын инфраструктурасынын негизинде төмөнкү тиркемелерди жана кызматтарды өнүктүрүүнү улантуу зарыл: бул телемедицина, курчап турган чөйрөгө мониторинг жасоо, дистанттык билим берүү, электрондук китепканалар, электрондук маданият, видеоконференцияларды уюштуруу, маалымат базаларын түзүү, тармакка кошулуу үчүн билим берүү роумингинин (Eduroam) кызматтарын кеңейтүү.

Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүү боюнча «Таза Коом - Жаңы доор» улуттук программасындагы жана Жаңы доорго – Кырк кадам программасындагы максаттарга жетишүү жана алардын колдонуу чөйрөсүн кеңейтүү үчүн адистердин билимин жогорулатып, зарыл билимди өздөштүрүүлөрү үчүн Маалымат технологиялары боюнча улуттук борбордун базасында МКТнын ар түрдүү багыттары боюнча окууларды, тренингдерди өткөрүү зарыл.

Уюштурулган структураны жакшыртуу иштери стратегиялык менеджмент принциптерин киргизүү аркылуу илимди уюштуруу системасын өнүктүрүүнүн негизги тренддерине ылайык жүргүзүлүшү шарт. Башкаруу структурасын модернизациялоо адамдардын санын оптимизациялоо жана башкаруунун натыйжалуулугун көтөрүү принциптеринен келип чыгышы зарыл. Анын илимий изилдөөлөрдүн, уюштурулма инновациялык структуралардын натыйжалуулугун жана сапатын көтөрүүдөгү ролун жогорулатуу үчүн курс уланышы кажет. Академиялык эркиндик принцибин өнүктүрүү талап кылынат.

Мындан тышкары ишмердикти бюджеттен тышкаркы каржылоонун булагын тартуу, гранттардын жана фонддордун каражаттарын түзүү жана пайдалануу боюнча ишмердикти активдештирүү зарыл.

ния знаний по приоритетным направлениям научных исследований НАН КР, должно быть обеспечено предоставлением на своих электронных площадках развитой интерактивной коммуникационной среды для аспирантов, научных сотрудников, представителей государства и общества.

НАН КР выступила с предложением использовать ИКТ как движущую силу для построения общества основанного на знаниях через образование, науку инновации и развитие.

На основе инфраструктуры Кыргызской Научной и Образовательной Компьютерной Сети (КНОКС) Центрально-Азиатской исследовательской и образовательной сети (CAREN) продолжить развитие следующих приложений и сервисов: телемедицина, мониторинг окружающей среды, дистанционное обучение, электронные библиотеки, электронная культура, проведение видеоконференций, создание баз данных, расширение сервиса образовательного роуминга (Eduroam) по доступу к сети.

На базе Национального центра информационных технологий проводить обучение и тренинги по различным направлениям ИКТ с целью повышения квалификации и приобретения необходимых навыков специалистами для развития применений и достижения целей Национальной стратегии по устойчивому развитию КР на 2018-2040 гг. «Таза Коом - Жаңы доор», Программы Жаңы доорго- Кырк кадам.

Совершенствование организационной структуры должна осуществляться в соответствии с основными трендами развития системы организации науки, внедрением принципов стратегического менеджмента. Модернизация управленческой структуры должна осуществляться исходя из принципов: оптимизации численности и повышение эффективности управления. Должен быть продолжен курс на возрастание роли в повышении качества и результативности научных исследований, инновационных организационных структур. Необходимо будет развивать принцип академических свобод.

Необходимо активизировать деятельность по привлечению внебюджетных источников финансирования деятельности, формированию и использованию средств грантов и фондов.

Илимий изилдөөлөрдөн түшкөн кирешелерди жогорулатуу чарбалык субъектилер, мамлекеттик башкаруу органдары менен түзүлгөн келишимдер боюнча илимий жана эксперттик-аналитикалык иштерди аткаруудан келип түшкөн пайданы көбөйтүүнүн эсебинен ишке ашырылышы зарыл.

КР УИАсы актуалдуу деп эсептелген фундаменталдык жана колдонмо изилдөөлөрдү жүргүзүүнү улантуу менен бирге эле экономиканы инновациялык өнүктүрүү, академиялык инновациялык системаны динамикалык балансташтырып өнүктүрүү максаттарына туура келген илимий изилдөөлөргө жетишүүгө, Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга туруктуу өнүктүрүү боюнча «Таза Коом - Жаңы доор» улуттук стратегиясы жана «Жаңы доорго – Кырк кадам», Кадам 7: «Из калтырчу илим» программасы тараптан коюлган максат-милдеттерди аткарууга багытталган жогорку деңгээлдеги изилдөө борбору болуп калышы шарт.

Повышение доходов от научных исследований должна осуществляться преимущественно за счет увеличения поступлений от выполнения научных и экспертно-аналитических работ по договорам с хозяйствующими субъектами и органами государственного управления.

НАН КР, продолжая актуальные фундаментальные и прикладные исследования будет стремиться достижению степени научных исследований, соответствующих целям инновационного развития экономики, динамичному сбалансированному развитию академической инновационной системы и стать исследовательским центром высшего уровня, нацеленным на решение задач и целей, поставленных Стратегией устойчивого развития Кыргызской Республики на 2018-2040 гг. «Таза Коом – Жаңы доор» и Программой «Жаңы доорго – Кырк кадам», Кадам 7: «Из калтырчу илим».

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 2017-жылдагы илимий-уюштуруу иштеринин негизги жыйынтыктары

Б.М.Дженбаев, КР УИА президиумунун Башкы окумуштуу катчысы, биология илимдеринин доктору

Основные итоги научно-организационной деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2017 году

Б.М.Дженбаев, Главный ученый секретарь Президиума НАН КР, доктор биологических наук

2017-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы бир катар ийгиликтерге жетише алды. КР УИА ИИМ илимий-уюштуруучулук иштеринин жыйынтыктары үч тармактык, бир аймактык бөлүм жана президиум аппаратынын материалдарында чагылдырылган. 2017-жылда КР УИАда 20 илимий изилдөө мекемеси (анын 19у илим изилдөө институту) жана Ботаникалык бак иштеди. Факт боюнча ал илимий-изилдөө мекемелеринде иштеген адамдардын саны жыл аягына карата 1903 адам болуп (2016-жылы – 1986), анын ичинен 1005 (52,8%) илимий кызматкер (2016-ж. - 51,05 %) түзгөн. ФТМжТГИ бөлүмүндө 8 ИИМ, аларда 826 кызматкер (КР УИА кызматкерлеринин 43,4%; 2016-ж. 42,04% түзгөн) иштейт; ХТМБжАЧИ бөлүмүндө – 476,5 кызматкер (КР УИА кызматкерлеринин 25,03%; 2016-ж. - 25,08 %) иштеген 5 ИИМ; ГжЭИ бөлүмүндө 4 илимий изилдөө мекемесинде 235 кызматкер (КР УИА кызматкерлеринин 12,34%; 2016-ж.- 13,49%); ТБ – 3 ИИМде 254 кызматкер (КР УИА кызматкерлеринин 13,34%; 2016-ж. - 12,63%) эмгектенди.

КР УИАнын штаттык сан-эсебин талдоо көмөкчү кызматкерлердин саны бир аз кыскарганын көрсөттү. 2017-жылы илимий кызматкерлер КР УИА кызматкерлеринин 52,8% түзүп, 2016-жылга караганда 1,75% өскөн (2016-жылы 51%). Бул илимдер академиясынын жогору потенциалы сакталып калганын жана мындан ары дагы академиялык илимдин атаандаштыкка туруктуулугун жогорулатуу мүмкүнчүлүктөрү бар экенин айгинелейт.

КР УИА илимий кызматкерлеринин ичинде илимдин 303 кандидаты жана 164 доктору бар. Илимдин докторлору жалпы илимий

В 2017 году Национальная академия наук КР достигла определенных успехов и основные итоги научно-организационной деятельности НИУ НАН КР отражены в материалах трех отраслевых, одного регионального отделения и аппарата президиума. В НАН КР функционируют 20 НИУ, из них 19 НИИ и Ботанический сад. Фактически, в указанных научно-исследовательских учреждениях на конец года число работающих составило 1903 человека (1986 г. – в 2016 г.), из которых 1005 (52,8%) являются научными сотрудниками (51,05% – в 2016 г.). ОФТМиГГН объединяет 8 НИУ с 826 сотрудниками (43,4% от численности сотрудников НАН КР; 42,04% – в 2016 году); ОХТМБиСХН – 5 НИУ с 476,5 сотрудниками (25,03% от численности сотрудников НАН КР; в 2016 году - 25,08 %); ОГиЭН – 4 НИУ с 235 сотрудниками (12,34% от численности сотрудников НАН КР; в 2016 году - 13,49%); ЮО – 3 НИУ с 254 сотрудниками (13,34% от численности сотрудников НАН КР; в 2016 году - 12,63%).

Мониторинг штатной численности персонала НАН КР выявил уменьшение численности вспомогательного персонала, в 2017 году удельный вес научных сотрудников в общей численности сотрудников НАН КР составил 52,8% против 51% в 2016 году и наметился небольшой рост в 1,75%. Что позволяет говорить о сохранении высокого потенциала НАН КР и возможности дальнейшего повышения конкурентоспособности академической науки.

Среди научных сотрудников НАН КР – 303 кандидата и 164 доктора наук. Доктора наук среди научных сотрудников НАН КР состав-

кызматкерлеринин санынын 16,31 % түзөт (2016-жылы 19,92%), бөлүмдөр боюнча: ФТМжТГИБ – 12,29%, ХТМБжАЧИБ – 15,84 %, ГжЭИБ – 20,64%, ТБ – 19,53%. КР УИАдагы 35 жашка чейинки кызматкерлердин саны бир аз өскөнү байкалды: жалпы кызматкерлердин 23,85 %, ФТМжТГИБ – 23,12 %, ХТМБжАЧИБ – 27,31 %; ГжЭИБ – 27,23 %, ТБ – 17,32 %. Пенсия курагындагы кызматкерлер - 27,85%.

Илимий изилдөө иштери 135(122–в2016г.) долбоор боюнча жүргүзүлдү. Анын ичинде бюджеттен каржыланганы 40 (29,85 %), эл аралык фонддордун гранттарынан – 38 (27,61 %), чарбачылык эсеп боюнча – 52 (38,80 %), КР БИМ гранттарынан – 5 (3,73 %). Бюджеттен каржыланган 40 долбоордун 23ү ФТМжТГИБде (57,5%), ХТМБжАЧИБде – 6 (15,0 %), ГжЭИБде – 8 (20,0%), ТБда – 3 (7,5 %) аткарылды.

Илимий изилдөөлөрдү жана иштеп чыгууларды каржылоонун жетишсиздиги жана натыйжасыздыгы КР УИА илимий-техникалык ишмердүүлүгү жаатында мамлекеттик саясатты ишке ашырууга тоскоол болгон олуттуу көйгөй болуп саналат. КР УИАда өткөрүлүп жаткан илимий-изилдөөлөрдүн деңгээли ИИМ материалдык-техникалык потенциалынын абалынан, баарынан мурда заманбап жабдуулардан көз каранды.

2017-жылы КР УИА өткөрүлүүчү илимий-изилдөөлөрдү каржылоого бюджеттен 329849,2 миң сом (ИДП 0,06%) бөлүнгөн. Бул 2016-жылга караганда 19347,6 миң сомго көп. Каржылоонун төмөнкү статьяларына 2017-жылы арбынырак бөлүндү: жабдууларды сатып алуу 48818,9 миң сом (2016-ж. –29392,6 миң сом); учурдагы оңдоп-түзөөгө – 4088,4 миң сом (2016-ж.–1183,9 миң сом). Ал эми ар кандай чыгымдарды каржылоо – 6110,1 миң сомго (2016-ж.- 20994,9 миң сом) кыскартылды. ФТМжТГИ бөлүмүнө 110721,7 миң сом бөлүнгөн, ал бюджеттин 33,56 % түзөт (2016-жылы 36,88 %, же 114518,2 миң сом болгон). ХТМБжАЧИ бөлүмүнө 69190,4 миң сом, же 20,97 % (в 2016-ж.- 70858,6 миң сом же 22,82%), ГжЭИБ 75908,5 миң сом, же бюджеттин 23,01 % (2016-жылда 41447,7 миң сом же 13,34) ТБ 27438,5 миң сом, же 8,31% (2016-жылда 7,91 %, же 24568,8 миң сом) бөлүнгөн.

КР БжИМ гранттарынын каржылоосу менен илимдер академиясында 843 миң сомдук (2016-жылы 610,0 миң сом) иштер аткарылган: ФТМжТГИБ - 40 миң сом суммасында 1 долбоор; ХТМБжАЧИБ 100,0 миң сом суммасында 1 долбоор, ГжЭИБ 50,0 миң сом суммасында 1 долбоор жана ТБ 653 миң сомго 2 долбоор.

Чарбалык келишимдер боюнча КР УИАда 12965,3 миң сом (11670,2 миң сом – 2016-ж.) суммасында каржыланган илимий изилдөөлөр аткарылды: ФТМжТГИБ –49 долбоор 11247,306 миңсомго (9654,1 миңсом–2016-ж.); ХТМБжАЧИБ –1700,0 миң сомго 2 долбоор (1851,2 миң сом –2016-ж.); ТБ –18 миң сомго бир долбоор (164.9 миң сом –2016-ж.).

КР УИАнын бюджеттен тышкары каржылануусу продукцияны сатууну эске алганда жалпысынан 66053,9348 миң сомду түздү (2016-жылы 71767,358 миң сом). Бул КР УИА бюджетинин 20,02 % барабар. Бюджеттик жана бюджеттен тышкары каржылоонун катышы- 4,99. ФТМжТГИБ бюджеттен тышкары каржылоо 41364,732 миң сомду (285069,76 миң сом – 2016-ж.), ХТМБжАЧИБ – 17113,691 миң сомду (34342,8миң сом – 2016-ж.), ГжЭИБ – 1736,04 миң сомду (841,48 миң сом – 2016-ж.), ТБ – 7181.762 миң сомду (4316,820 миң сом – 2016-ж.) түздү.

Илимий-изилдөө мекемелеринде илимий иштердин 35 натыйжасы ишке киргизилип, 1273,2 миң сомго илимий продукция сатылган (7082,49 миң сом –2016-ж.): ФТМжТГИБ – 26 ишке киргизүү (25 –2016-ж.) жана 67,9 миң сомдук илимий продукция (2186,2 миң сом – 2016 ж.); ХТМБжАЧИБ – 7 ишке киргизүү (13– 2016-ж.) жана 479,9 миң сомдук продукция (4201,6 миң сом – 2016-ж.); түштүк бөлүмүндө 725,4 миң сомдук продукция сатылган (192,198 миң сом –2016-ж.).

КР УИА окумуштуулары 26 техникалык чечимдерди патенттешкен (2016-ж. - 42), патент берүүгө 4 оң чечим алынган (4 –2016-ж.): ФТМжТГИБ боюнча 17 патент (32 – 2016-ж.), ХТМБжАЧИБ – 9 патент (7 – 2016-ж.), ТБ – 0 патент (3 – 2016-ж.). Илимдер академиясынын адистери 49 эл аралык жана аймактык долбоорлор менен ченемдерди мамлекеттик экспертизадан өткөрүштү, анын ичинде ФТМжТГИБ – 9 мамэкспертиза; ХТМБжАЧИБ – 40 мамэкспертиза.

Илимий иштердин натыйжасы боюнча КР УИА кызматкерлери 1124 (2016-ж. 1350) иш жарыялашкан, анын 451 (521 – в 2016 г.) же 40,5% чет өлкөдө чыккан. Публикациялардын ичинде 38и (34 –2016-ж.) монография, анын жетөө чет өлкөдө (5 – 2016-ж.) жана 51 окуу китеби (32 – 2016-ж.). ФТМжТГИБ окумуштуулары 493 (600– 2016-ж.) иш, анын 207си (211– в 2016 г.) же 41,9% (34,59% – 2016-ж.) чет өлкөдө жарыялашкан, анын ичинде 10 мо-

ляют 16,31 %, (19,92% – в 2016 году), а в разрезе отделений: ОФТМиГГН – 12,29%, в ОХТМБиСХН – 15,84 %, в ОГиЭН – 20,64%, в ЮО – 19,53%. Наметился очень небольшой рост количества сотрудников НАН КР в возрасте до 35 лет, удельный вес которых составил 23,85 %, в ОФТМиГГН – 23,12 %, в ОХТМБиСХН – 27,31 %; в ОГиЭН – 27,23 %, в ЮО – 17,32 %. Сотрудники пенсионного возраста составляют 27,85%.

НИР выполнялись по 135 (122 – в 2016 г.) проектам, в том числе на бюджетной основе 40 (29,85 %), на гранты международных фондов – 38 (27,61 %), на хозрасчетной основе – 52 (38,80 %), на гранты МОН КР – 5 (3,73 %). Из 40 проектов, выполненных по бюджету: в ОФТМиГГН – 23 (57,5%), в ОХТМБиСХН – 6 (15,0 %), в ОГиЭН – 8 (20,0%), в ЮО – 3 проекта (7,5 %).

Недостаточность и неэффективность финансирования научных исследований и разработок остается важнейшей проблемой, сдерживающей реализацию государственной политики в сфере научно-технической деятельности НАН КР. Уровень проводимых в НАН КР научных исследований определяется состоянием и наличием материально-технического потенциала НИУ, прежде всего это касается современного оборудования.

Так, на финансирование НИР НАН КР в 2017 году из бюджета было выделено 329849,2 тыс. сом (0,06% ВВП), что на 19347,6 тыс. сом больше, чем в 2016 году. Наиболее существенное финансирование было выделено в 2017 году по следующим статьям: на приобретение оборудования выделено 48818,9 тыс. сом (в 2016 г. – 29392,6 тыс. сомов); текущий ремонт – 4088,4 тыс. сом (1183,9 тыс. сом – в 2016 г.); были сокращены финансирование прочих расходов – 6110,1 тыс. сом (20994,9 тыс. сом – в 2016 г.). ОФТМиГГН выделено 110721,7 тыс. сом, что составляет 33,56 % бюджета (36,88 %, или 114518,2 тыс. сом – в 2016 г.) НАН КР. Доля ОХТМБиСХН составила 20,97 % (22,82% – в 2016 г.). Было выделено 69190,4 тыс. сом (70858,6 тыс. сом – в 2016 г.). ОГиЭН выделено 75908,5 тыс. сом, или 23,01 % бюджета (13,34 %), 41447,7 тыс. сом – в 2016 г.). Доля ЮО составляет 8,31%, или 27438,5 тыс. сом (7,91 %, или 24568,8 тыс. сом – в 2016 г.).

По грантам МОН КР в НАН КР выполнены работы на сумму 843 тыс. сом (610,0 тыс. сом – в 2016 г.): в ОФТМиГГН – по одному проекту на сумму 40 тыс. сом; ОХТМБиСХН по 1 проекту на сумму 100,0 тыс. сом, в ОГиЭН 1 проекту на 50,0 тыс.сом и ЮО по 2 проектам на 653 тыс.сом.

НИР по хоздоговорам выполнены в НАН КР на сумму 12965,3 тыс. сом (11670,2 тыс. сом – в 2016 г.): в ОФТМиГГН – по 49 проектам на сумму 11247,306 тыс. сом (9654,1 тыс. сом – в 2016 г.); в ОХТМБиСХН – по 2 проектам на сумму 1700,0 тыс. сом (1851,2 тыс. сом – в 2016 г.); в ЮО – по одному проекту на сумму 18 тыс. сом (164,9 тыс. сом – в 2016 г.).

Общая сумма внебюджетного финансирования НАН КР составила 66053,9348 тыс. сом с учетом реализации продукции (71767,358 тыс. сом – в 2016 г.), что составляет 20,02 % бюджета НАН КР. Соотношение бюджетного и внебюджетного финансирования равно 4,99. В ОФТМиГГН сумма внебюджетного финансирования составила 41364,732 тыс. сом (285069,76 тыс. сом – в 2016 г.), в ОМБиСХН – 17113,691 тыс. сом (34342,8тыс. сом – в 2016 г.), в ОГиЭН – 1736,04 тыс. сом (841,48 тыс. сом – в 2016 г.), в ЮО – 7181.762 тыс. сом (4316,820 тыс. сом – в 2016 г.).

Выполнено 35 внедрений и реализовано научной продукции на сумму 1273,2 тыс. сом (7082,49 тыс. сом – в 2016 г.): в ОФТМиГГН – 26 внедрений (25 – в 2016 г.) и реализовано научной продукции на сумму 67,9 тыс. сом (2186,2 тыс. сом – в 2016 г.); в ОХТМБиСХН – 7 внедрений (13– в 2015 г.) и реализовано продукции на сумму 479,9 тыс. сомов (4201,6 тыс. сом – в 2016 г.); в ЮО реализовано продукции на сумму 725,4 тыс. сом (192,198 тыс. сом – в 2016 г.).

Учеными НАН КР запатентовано 26 технических решений (42 – в 2016 г.), получено 4 положительных решения о выдаче патентов (4 – в 2016 г.): по ОФТМиГГН получено 17 патентов (32 – в 2016 г.), по ОХТМБиСХН – 9 патентов (7 – в 2016 г.), по ЮО – 0 патента (3 – в 2016 г.). Ученые НАН КР выполнили 49 гос - экспертиз международных и региональных проектов и нормативов, в том числе ОФТМиГГН – 9 госэкспертиз; ОХТМБиСХН – 40 госэкспертиз.

По результатам НИР сотрудниками НАН КР опубликовано 1113 (1350– в 2016 г.) работ, из них 451 (521 – в 2016 г.) за рубежом, что составляет 40,5%. Среди публикаций 39 (34 – в 2016 г.) монографий, 7 из которых изданы за рубежом (5 – в 2016 г.) и 51 учебников и пособий (32 – в 2015 г.). Учеными ОФТМиГГН опубликовано 493 (600– в 2016 г.) работы, из них 207 (211– в 2016 г.) за рубежом –41,9% (34,59% – в 2016 г.), в числе публикаций 10

нография (11 – 2016-ж.) жана 16 окуу куралы бар (10 – 2016-ж.). ХТМБжАЧИБ боюнча 254 (331– 2016-ж.) иш, анын 139у (184 – в 2016 г.) чет өлкөдө жарыяланган (54,72%), 4 монография (2016-ж. 7), 13 окуу куралы (11 – 2016-ж.) чыгарылган. ГжЭИБ 284 (320 – 2016-ж.) иш, анын ичинде 67 (88– 2016-ж.) чет өлкөдө – 23,59 % жарыяланган, алардын 23 монография жана 16 окуу куралы (7– 2016-ж.). ТБ 82 (89 – 206-ж.) иш жарыяланган, анын 38и (43 –2016-ж.) чет өлкөдө (46,23%), 2 монография (1 –2016-ж.) жана 2 окуу куралы басылып чыккан (2016-ж. – 5).

Өткөн жылга салыштырмалуу КР УИА окумуштууларынын чет өлкөлөрдө илимий иштерин жарыялоосу азаюу тенденциясын көрсөттү (жалпысынан 451 иш (2016-ж. – 521)).

КР УИА ИИМ базасында 11 диссертациялык кеңеш жана бир мамлекет аралык диссертациялык кеңеш иш жүргүздү. Аларда 37 илимий багыт боюнча диссертациялар жакталат. Өткөн жылда 17 доктордук жана 69 кандидаттык диссертация (2016-жылда –12 доктордук жана 77 кандидаттык) жакталган, алардын ичинде илимдин 7 доктору менен 40 кандидаты ЖОЖдор үчүн даярдалган. (2016-жылы – 3 жана 39). ФТМжТГИ бөлүмүндө 17 кандидаттык жана 4 доктордук диссертация жакталган. ХТМБжАЧИБда 6 кандидаттык диссертация жакталган. ГжЭИ бөлүмүндө 13 доктордук жана 44 кандидаттык диссертация, ал эми Түштүк бөлүмүндө 2 кандидаттык диссертация жакталган.

Улуттук илимдер академиясынын аспирантурасында 374 аспирант (319 – 2016-ж.), окуйт: күндүзгү бөлүмдө – 119, сырттан окуу бөлүмүндө – 255. ФТМжТГИБда 57 аспирант, ХТМБжАЧИБда – 54, ГжЭИБда – 225, ТБда – 38. Отчеттук жылда 135 аспирант кабыл алынып, алардын 38си күндүзгү бөлүмдө, 97си сырттан окуу бөлүмүндө. Өткөн жылга салыштырмалуу аспиранттардын саны 14,71% жогорулады.

Жаш илимий кадрларды даярдоого зор маани берген КР УИАсы бир катар иш чараларды КР УИА жаш окумуштуулар кеңеши менен биргеликте өткөрдү. Маселен, илимдер академиясынын жаш окумуштуулары арасында «Жаш окумуштуулардын инновациялык долбоорлору-2017» илимий иштердин сынагы өткөрүлүп, натыйжада мыкты иштер дипломдор жана акчалай байгелерге ээ болушту.

Акыркы маалыматтар боюнча 35 жашка чейинки жаш окумуштуулардын салыштырма салмагы 23,85 % түзүп, өткөн жылга салыштырмалуу бир аз өскөнү байкалат (23,36% – 2016-ж.).

монографий (11 – в 2016 г.) и 16 учебников и 10 пособий в 2016 г. По ОХТМБиСХН опубликовано 254 (331– в 2016 г.) работы, из них 139 (184 – в 2016 г.) за рубежом (54,72%), издано 4 монографии (7 – в 2016 г.), 13 учебников и пособий (11 – в 2016 г.). По ОГиЭН опубликовано 284 (320 – в 2016 г.) работы, из них 67 (88– в 2016 г.) за рубежом – 23,59 %, в числе публикаций 23 монографии и 16 учебников и 7 пособий в 2016 г. По ЮО опубликовано 82 (89 – в 2015 г.) работы, из них 38(43 – в 2016 г.) за рубежом (46,23%), изданы 2 монографии (1 – в 2016 г.), 2 учебника и 5 пособий в 2015 г.

По сравнению с предыдущим годом наблюдается тенденция снижения количества зарубежных научных публикаций ученых НАН КР – 451 в общей сложности (в 2016 г. – 521).

На базе НИУ НАН КР действуют 11 диссертационных советов и один межгосударственный диссертационный совет, в которых защищаются диссертации по 37 научным специальностям. В текущем году защищены 17 докторских и 68 кандидатских диссертаций (в 2016 г. – соответственно 12 и 77), в т.ч. для вузов подготовлены 7 докторов и 40 кандидатов наук (в 2016 г. – соответственно 3 и 39). По ОФТМиГГН защищено 17 кандидатских и 4 докторских диссертаций. По ОХТМБиСХН защищены 6 кандидатских диссертаций. По ОГиЭН защищены 13 докторских и 44 кандидатских диссертаций. По ЮО защищены 2 кандидатские диссертации.

В аспирантуре Академии наук обучаются 374 аспирантов (319 – в 2016 г.), в том числе: на очном обучении – 119, на заочном – 255. В ОФТМиГГН обучаются 57 аспирантов, в ОХТМБиСХН – 54, в ОГиЭН – 225, в ЮО – 38. В отчетном году были зачислены 135 аспирантов, из них 38 – на очное отделение, 97 – на заочное. По сравнению с прошлым годом количество аспирантов увеличилось на 14,71%.

Учитывая важность работы по подготовке молодых научных кадров, НАН КР систематически проводит ряд мероприятий, в том числе совместно с Советом молодых ученых НАН КР проведен конкурс научных работ среди молодых ученых НАН КР «Инновационные проекты молодых ученых - 2017». По результатам конкурса лучшие работы были награждены дипломами и денежными призами.

По последним данным, удельный вес ученых НАН КР в возрасте до 35 лет составляет 23,85 %, по сравнению с прошлым годом немного выросло количество молодых специалистов (23,36% – 2016 г.).

КР УИАнын 245 кызматкери, анын ичинде илимдин 88 доктору жана 143 кандидаты ЖОЖ дордо сабак беришет: ФТМжТГИБ – 94 кызматкер; ХТМБжАЧИБ – 55; ГжЭИБ – 51; ТБ – 45 кызматкер.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясында 2017-жылы КР УИАнын жалпы чогулушунун 4 сессиясы өткөрүлдү.

2017-жылдын 31-мартында Жалпы чогулуштун жылдык сессиясы болуп, анда Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын акыркы 5 жыл ичиндеги ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы чыгарылып, алдыга жаңы милдеттер коюлду. Ошондой эле чогулушта Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын президенти академик Эркебаев А.Э. өз кызматынан кетүү ниетин билдирип, арызын берди.

2017-жылдын 14-июлунда Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Жалпы чогулушу өткөрүлүп, анда КР УИАнын жаңы Уставы бекитилди.

2017-жылдын 31-октябрында Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Президентин шайлоо боюнча Жалпы чогулуш өткөрүлдү. КР УИА жаңы Уставына ылайык Жалпы чогулуштун курамы УИАнын анык мүчөлөрүнөн (академиктеринен), корреспондент-мүчөлөрүнөн, илимий бөлүмдөрдүн жетекчилеринен жана алдыңкы окумуштуулардан турат.

Жашыруун добуш берүүнүн жыйынтыгында КР УИАнын президенттигине академик Мурат Садырбекович Джуматаев дээрлик бир добуштан шайланды.

2017-жылдын 28-ноябрында КР УИА вице-президентин, КР УИА президиумунун Башкы окумуштуу катчысын, КР УИА президиумунун мүчөлөрүн шайлоо боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын жалпы чогулушу болуп өттү. Басымдуу көпчүлүк добуш менен КР УИА вице-президенти болуп корреспондент-мүчө О.А. Тогусаков, КР УИА президиумунун Башкы окумуштуу катчылыгына б.и.д. Б.М. Дженбаев, КР УИА президиумунун мүчөлөрү болуп академик С.А. Джумабеков, корреспондент-мүчөлөр Р.З. Нургазиев, С.Ж. Мусаев, П.С. Панков, К.Ч. Кожогулов, м.и.д. Г.С. Джунусова, ф.и.д. И. С. Шисыр шайланышты.

Отчеттук жылда КР УИА президиумунун 13 отуруму, 12си план боюнча, бирөө сурамжылоо жолу менен өттү. Алардын ичинде Улуттук академиянын мүчөлөрү, илимий

245 сотрудников НАН КР, из которых 88 докторов и 143 кандидата наук являются совместителями в вузах: по ОФТМиГГН – 94 сотрудника; по ОХТМБиСХН – 55; по ОГиЭН – 51; по ЮО – 45.

В Национальной академии наук Кыргызской Республики в 2017 году проведены 4 сессии Общего собрания НАН КР.

31 марта 2017 года состоялась годичная сессия Общего собрания, в котором были подведены итоги деятельности Национальной академии наук Кыргызской Республики за последние 5 лет и были поставлены новые задачи. Также президент Национальной академии наук Кыргызской Республики, академик Эркебаев А.Э. подал заявление о сложении своих полномочий.

14 июля 2017 г. состоялось общее собрание Национальной академии наук Кыргызской Республики по принятию нового Устава НАН КР.

31 октября 2017 г. состоялась сессия Общего собрания Национальной академии наук Кыргызской Республики по выборам президента Национальной академии наук Кыргызской Республики. Согласно нового Устава НАН КР общее собрание НАН представлено действительными членами (академиками), член-корреспондентами, руководителями научных учреждений и ведущими учеными НАН КР.

По результатам тайного голосования подавляющим большинством голосов Президентом НАН КР был избран академик Джуматаев Мурат Садырбекович.

28 ноября 2017 года состоялась сессия Общего собрания Национальной академии наук Кыргызской Республики по выборам вице-президента, главного ученого секретаря Президиума НАН и членов президиума НАН КР. Большинством голосов были избраны: вице-президентом НАН КР член-корреспондент Тогусаков О.А., главным ученым секретарем президиума НАН КР – д.б.н. Дженбаев Б.М., членами президиума: академик Джумабеков С.А., член-корреспонденты: Нургазиев Р.З., Мусаев С.Ж., Панков П.С., Кожогулов К.Ч., д.м.н. Джунусова Г.С., д.ф.н. Шисыр И. С.

В отчетном году состоялись 13 заседаний Президиума НАН КР, включая расширенные заседания президиума с участием членов НАН КР и директоров НИУ НАН КР, на которых были рассмотрены новый Устав НАН

изилдөө мекемелеринин директорлорунун катышуусу менен кеңейтилген отурумдар дагы өткөрүлүп, КР УИА жаңы уставы, КР УИА ИИМ оптималдаштыруу маселелери каралды. Илимдер академиясынын ишмердүүлүгүнө байланыштуу 73 токтом кабыл алынды.

Кыргыз Республикасынын Илим күнүнө карата Билим берүү жана илим министрлигинин илим департаменти менен биргикте салтанаттуу чогулуш уюштурулуп, ага Кыргыз Республикасынын Премьер-министри С.Ж.Исаков катышты. Чогулуш менен катар республиканын бардык илимий мекемелеринин иштеп чыгууларынын жана маанилүү жетишкендиктеринин көргөзмөсү да өткөрүлдү. Бул жылы Улуттук илимдер академиясынын системасында көп жылдык ак ниеттүү эмгеги үчүн КР УИАнын 5 кызматкерине «КР УИА эмгек сиңирген кызматкери» наамы ыйгарылып, КР УИА Ардак грамотасы менен 21 кызматкер, КР УИА Мактоо баракчасы менен 29 кызматкер сыйланды.

Отчеттук мезгилде макулдашууга КР Өкмөтүнүн токтомдорунун 80 долбоору, буйруктары, келишимдердин долбоорлору жана башка ченемдик документтер, жалпысынан алганда 1263 корреспонденция келип түшкөн.

Президиумдун аппараты тиешелүү илимий изилдөө мекемелери менен биргикте 1253 корреспонденцияга жооп даярдап, анализ жана экспертизаларды жүргүзүштү. Алардын ичинде КР Президентине 12 кат, Президенттин аппаратына 24 кат, Премьер-министрге 18, КР Өкмөтүнө 125, КР Жогорку Кеңешине 53, КМШ өлкөлөрүнүн илимдер академияларына 25, Кыргыз Республикасынын министрликтерине жана ведомстволоруна 520, чет өлкөлөргө 38 кат жөнөтүлдү.

Ошондой эле 7 буйрук жана негизги ишмердүүлүк боюнча 93 буйрук катталып, (КР УИА ИИМ, президиум мүчөлөрүнө, бөлүмдөргө ж.б.) жөнөтүлдү, иш сапарлары боюнча 84 буйрук тариздедли. Реестр боюнча – 649 кат, факс менен – 270, почта аркылуу – 462 кат жөнөтүлдү. 219 кат дареги боюнча колмо кол жеткирилди жана 23935 көчүрмө жасалды. 2017-жылы 200дөн ашык арыз кабыл алынып, 250 архивдик маалымкат берилди. Китептерди чыгаруу үчүн окумуштуулардын юбилейлик даталарына байланыштуу документтер даярдалды, (200дөн ашык сактоо бирдиги) жана 220 сактоо бирдигине барабар документтер берилди.

Борборлоштурулган илимий китепкана дүйнөнүн 15 өлкөсүнөн 41 өнөктош китепкана жана илимий борбор менен иш алып барды.

КР, вопросы реформирования и оптимизации НИУ НАН КР. Из них: по плану – 12, методом опроса – 1. Принято 73 постановления по различным вопросам деятельности Академии наук КР.

К Дню науки Кыргызской Республики было организовано торжественное заседание совместно с Департаментом науки Министерства образования и науки КР с участием Премьер-министра Кыргызской Республики Сапара Исакова. Была развернута выставка важнейших достижений и готовых к реализации разработок всех научных учреждений республики. В этот день за многолетний и добросовестный труд в системе Национальной академии наук присвоены звания «Заслуженный работник НАН КР» пяти сотрудникам НАН КР. Награждены Почетной грамотой НАН КР 21 сотрудник, Грамотой НАН КР – 29 сотрудников.

За отчетный период на согласование поступило 80 проектов постановлений, распоряжений Правительства КР, проектов соглашений и других нормативных документов, в общей сложности 1263 корреспонденций.

Аппаратом президиума совместно с соответствующими НИУ НАН КР анализированы, проведены экспертизы и подготовлены ответы на 1253 корреспонденций, в том числе: Президенту КР – 12 писем, в Аппарат Президента КР – 24; Премьер-министру КР – 18; Правительству КР – 125; Жогорку Кенеш КР – 53;
в Академии наук стран СНГ – 25; министерства и ведомства Кыргызской Республики – 520; в зарубежные страны – 38 писем.

Зарегистрированы и разосланы: 7 распоряжений и 93 приказа по основной деятельности (НИУ НАН КР, членам Президиума, отделения и.т.д.), оформлены 84 приказа по командировкам. Также были разосланы по реестру – 649 писем, по факсу – 270, по почте – 462 письма. 219 писем были доставлены в адресаты нарочно. Сделано 23935 копий.

В 2017 году принято более 200 заявлений и выдано более 250 архивных справок. Подготовлены документы в связи с юбилейными датами ученых для издания книг (более 200 ед.хр.) и выдано (более 220 ед.хр. документов).

ЦНБ сотрудничала с 41 партнером из 15 стран мира, т.е. библиотеками и научными центрами дальнего и ближнего зарубежья.

Аткарылган иштердин натыйжасында БИК фондуна 5287 нускадагы жаңы адабият түштү. Алардын 2024 нускасы орус жана кыргыз тилдеринде, 3263 нуска чет тилдерде. Республиканын калкынан сейрек кездешүүчү басылмаларды издөө жолу менен 2 нуска баалуу китеп табылып алынды. 69279 беттен турган 152 сейрек китеп жана жалпы фонддон 92 басылма санариптештирилди.

Эл аралык кызматташтык активдүү уланууда. КР УИА институттары отчёттук жылда бардыгы болуп 20 (2016-жылы – 33; 2015-жылы 29, 2014-жылы – 26, 2013-жылы - 29, 2012-ж. – 17) эл аралык семинар жана конференция уюштурулду. Алардын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө - 5, Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл чарба илимдери бөлүмүндө -5, Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен геологиялык илимдер бөлүмүнүн институттарында - 9, Түштүк бөлүмдө - 1 өткөрүлдү. Отчеттук жылда УИАнын 18 кызматкери дүйнөнүн 11 өлкөсүндө такшалуудан өттү (2016-ж. – 23). Илимдер академиясынын окумуштуулары 2017-жылы 39 жолу дүйнөнүн 15 өлкөсүнө иш сапарына барышты (2016-жылда – 28 жолу). КР УИАга ар кыл өлкөлөрдөн 54 чет өлкөлүк окумуштуулар келишти.

2017-жыл ичинде эфирге 42 телесюжет, «Спутник», «Марал», «Кыргыз радиосу», «Азаттык» радиоканалдарында 44 уктуруу чыгарылды. КР Улуттук академиясы жөнүндө 455 материал Кыргызстандын белгилүү интернет-порталдарында жайгаштырылды. Ар кандай мамлекеттик жана менчик гезиттерге академиянын ишмердүүлүгү жөнүндө 61 статья басылып чыкты. Академия ичиндеги байланышты чыңдоо максатында «Академ-Пресс» гезитинин 9 номери чыгарылып, институттарга таркатылды. «Илим» басмасы өткөн жылы «КР УИА кабарлары» журналынын 3 номерин жана «Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын докладдарынын» 1 номерин жарыкка чыгарды.

Отчётто белгиленген Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын илимий-уюштуруучулук ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктары жана окумуштуулардын 2017-жылы жетишкен маанилүү илимий жетишкендиктери ата мекендик академиялык илимдин изилдөөлөрдүн кеңири тармагын сактап келе жатканынын айкын далили.

В результате проделанной работы, в фонд ЦНБ поступило 5287 экз. новой литературы. Из них 2024 экз. - литература на рус. и кырг. языках и 3263 экз. является иностранной литературой. Путем поиска редких изданий среди населения республики, получены 2 экз. ценных книг. Оцифровано 152 редкие книги, состоящие из 69279 страниц и 92 издания из общего фонда.

Активно продолжается международное сотрудничество. Всего институтами НАН КР в отчетном году было проведено 20 (в 2016 г. – 33; в 2015 г. -29, в 2014 – 26, в 2013 - 29, в 2012 – 17, в 2011 г. – 23) семинаров и конференций с международным участием. Из них 5 – Отделением гуманитарных и экономических наук, 5 – Отделением химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук, 9 – институтами Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук, 1 - Южным отделением. В отчетном году 18 сотрудников НАН стажировались в 11 странах мира, (в 2016 г – 23) . Ученые НАН КР в 2017 году 39 раз выезжали в командировки в 15 стран мира (в 2016 – 28 раз). НАН КР посетили 54 зарубежных ученых из разных зарубежных стран.

За 2017 год вышло в эфир 42 телесюжета, 44 радиопередачи по радиоканалам «Спутник», «Марал», «Кыргыз радиосу», «Азаттык». Размещено 455 материалов о НАН КР на известных интернет-порталах Кыргызстана, опубликовано в государственных и частных газетах 61 статья о деятельности Академии наук. В целях укрепления внутриакадемической связи подготовлено 9 номеров газеты «Академ-Пресс» и распространены по институтам.

За текущий год Информационно-издательским центром «Илим» выпущены 3 номера журнала «Известия НАН КР» и 1 номер «Доклады НАН КР».

Представленные в отчете итоги научно-организационной деятельности НАН КР и важнейшие научные достижения ученых, полученные в 2017 году, свидетельствуют о том, что отечественная академическая наука продолжает сохранять широкий круг исследований.

КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүнүн 2017-жыл үчүн кыскача жылдык отчету

Кутанов А.А., КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүнүн төрагасы, академик

Краткий отчет Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР за 2017 год

Кутанов А.А., Председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, академик

КР УИАнын Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүндө Жер жөнүндөгү, ошондой эле физика-математикалык жана техникалык илимдер боюнча изилдөөлөр менен алектенген 8 институт иштейт.

Бөлүмдө жалпысы 826 (2016-ж. - 835) адам эмгектенсе, анын 366сы (2016-ж. - 384) илимий кызматкерлер болуп саналат. Жалпы илимий кызматкерлердин 45ин илимдин докторлору, ал эми 81ин илимдин кандидаттары түзүшөт.

Мындан тышкары, бөлүмдө 13 академик, 10 корреспондент-мүчө бар, алардын ичинде 9 академик жана 7 корреспондент-мүчө учурда КР УИАда эмгектенишет.

Отчеттук жылда бөлүмдө эмгектенген бир катар алдыңкы окумуштуулар Кыргыз Республикасынын министрликтеринин, мекемелеринин, ошондой эле чет мамлекеттердин грамоталарына жана сыйлыктарына ээ болушкан, тактап айтканда:

Математика институтунун директорунун милдетин аткаруучу, академик А.А.Бөрүбаев КМШнын «Звезды содружества» аттуу Мамлекеттер аралык сыйлыгынын «Илим жана билим» номинациясындагы лауреаты болууга жетишкен.

Сейсмология инситутунун директорунун милдетин аткаруучу т.-м.и.д. К.Е.Абдрахматов «Springer Nature» журналдарында (2017-жыл, октябрь) публикация жасоо боюнча активдүүлүктү көрсөткөндүгү үчүн «Springer Nature Top Author» номинациясындагы сертификат менен сыйланган.

Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институтунун директорунун милдетин аткаруучу, корреспондент-мүчө К.Ч.Кожогулов академик Ж.С.Ержановдун алтын медалы менен сыйланса, илимий кызматкер Б.Т.Джакупбеков «Инновационные проекты молодых ученых – 2017» («Жаш окумуштуулардын инновациялык долбоорлору - 2017») аттуу 2-даражадагы дипломго ээ болгон.

Академик М.С.Джуматаев, К.Т.Эликбаев, А.Н.Акчалов окуу-методикалык куралдарды мамлекеттик тилде иштеп чыккандыктары үчүн Мамлекеттик тил күнүнө карата 1-даражадагы диплом менен сыйланышкан.

М.С. Байгазиев кыргызстандыктардын «Акыл Тирек» аттуу IV дүйнөлүк сынагындагы изилдөө ишинде прогрессивдүү идеяны сунуштагандыгы үчүн «Акыл Тирек» сыйлыгына ээ болуп, сынактын жеңүүчүсү болгон.

К.Т.Эликбаев лабораториялык иштер үчүн окуу-методикалык куралдарды мамлекеттик тилде иштеп чыккандыгы үчүн Мамлекеттик тил күнүнө карата 2-даражадагы диплом менен сыйланган.

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институтунун Тянь-Шань Бийик тоо илимий борборунун башчысы Р.А.Сатылканов «КР УИАнын эмгек сиңирген кызматкери» наамын алган.

Рыскул кызы Гульзат КР УИАнын Жаш окумуштуулар – 2017 сынагында 1-орунду багындырган.

Бир катар кызматкерлер – А.Орозобекова, Б.М.Токтогонов, Т.О.Райымбабаев, Ж.Усубалиев, К.Ж.Осмонбаева, Т.В.Тузова жана башкалар министрликтердин жана мекемелердин ардак грамоталары менен сыйланышкан. Бөлүмдө иштеген дагы бир топ кызматкер КР УИАнын да Ардак грамоталары, грамоталары менен сыйланышкан.

Машина таануу институту XIX Эл аралык универсалдык көргөзмө-жарманкеге катышкандыгы үчүн Соода-өндүрүштүк палатанын дипломy менен сыйланган.

2018-жылы бөлүмдө бюджеттин эсебинен каржылануучу 23 фундаменталдык жана колдонмо долбоор боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү. Каржылоонун жалпы саны 110721,7 миң сомду (2016-ж. – 114518,2 миң сомду) түзгөн.

Физика-техникалык, математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмүндө фундаменталдык жана колдонмо изилдөөлөр жагында бүткөрүлгөн жана да улантылып жаткан долбоорлордун натыйжалары төмөнкүлөрдө көрүнөт.

Математика институту

Бир кылка үзгүлтүксүз көрүнүштөрдүн бардык компактификациялары тургузулган. Алардын ичинде максималдуу компактификациянын бар экени далилденген. Бир кылка үзгүлтүксүз көрүнүштөрдүн бардык компактификациялары А.А. Бөрүбаевдин көз карашы боюнча текши өркүндөтүлгөн көрүнүштөрдүн так өзү болуп саналаары көрсөтүлгөн.

Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук имеет в своем составе 8 институтов, которые ведут исследования по проблемам наук о Земле, физико-техническим и математическим наукам.

В отделении работают 826 человек (в 2016 г. – 835), в том числе 366 научных сотрудников(в 2016 г. – 384.), из них 45 докторов и 81 кандидат наук.

На сегодняшний день в отделении состоят 13 академиков и 10 член-корреспондентов НАН КР, из них в Академии наук работают 9 академиков и 7 член-корреспондентов.

В отчетном году ряду ведущих ученых отделения присуждены премии, награждены грамотами и наградами министерств и ведомств Кыргызской Республики и зарубежных стран, а именно:

Испольняющий обьязанности директора Института математики, академику Борубаеву А.А. присуждено звание лауреата Межгосударственной премии СНГ «Звезды содружества» в номинации «Наука и образование».

Испольняющий обьязанности директора Института сейсмологии, д.г-м.н. К.Е.Абдрахматов награждён Сертификатом в номинации«Springer Nature Top Author» («Самый публикуемый автор из Кыргызстана») за высокую публикационную активность в журналах «Springer Nature" (октябрь, 2017 г.)

Испольняющий обьязанности директора Института геомеханики и освоения недр член-корреспондент Кожогулов. К.Ч. награжден Золотой медалью академика Ержанова Ж.С., научный сотрудник Джакупбеков Б.Т. награжден Дипломом 2 степени «Инновационные проекты молодых ученых – 2017».

Академик Джуматаев М.С., Эликбаев К.Т., Акчалов А.Н. награждены Дипломом 1 степени к Дню кыргызского языка, за разработку учебно-методических пособий на государственном языке.

Байгазиев М.С. Стал победителем в конкурсе и получил премию «Акыл Тирек» Фонда Прогрессивных Инициатив за прогрессивные идеи в исследовательской работе Четвертого Всемирного конкурса Кыргызстанцев «Акыл Тирек».

Эликбаев К.Т. награжден Дипломом 2 степени к Дню кыргызского языка, за разработку учебно-методического пособия для лабораторных работ на государственном языке.

Зав. ТШВНЦ Института водных проблем и гидроэнергетики Сатылканову Р.А., присвоено звание «Заслуженный работник НАН КР».

Рыскул кызы Гульзат заняла 1 место в Конкурсе молодых ученых НАН КР – 2017 г.

Почетными грамотами министерств и ведомств республики: Орозобекова А., Токтогонов Б.М., Райымбабаев Т.О., Усубалиев Ж., Осмонбаева К.Ж., Тузова Т.В. и др.

Ряд сотрудников Институтов нашего отделения были награждены Почетными грамотами и Грамотами НАН КР.

Институт машиноведения награжден дипломом Торгово-промышленной палаты за участие в 19-ой Международной универсальной выставке-ярмарке.

В отделении выполнялись исследования по 23 фундаментальным и прикладным проектам, финансируемым из бюджета. Общий объем финансирования составил 110721,7 тыс. сом (в 2016 г. – 114518,2 тыс.с.)

Наиболее значимые достижения НИУ ОФТМиГГН в области фундаментальных и прикладных исследований по завершенным и продолжающемся проектам состоят в следующем:

Институт математики

Построены все компактификации равномерно непрерывных отображений. Доказана, что среди них существует максимальная компактификация. Показано, что все компактификации равномерно непрерывных отображений в точности являются равномерно совершенными отображениями в смысле А.А. Борубаева.

Бир кылка үзгүлтүксүз ω – көрүнүшүнө ээ болгон айрым күчтүү паракомпакттуу (линделефово) метризделүүчү (сепарабельно метризуемое) текши кенемтеде каалаган ачык аддитивдик акыркы ω жабуусу бар үзгүлтүксүз кенемтенин классы табылган.

Алгебралык түзүмдөрдүн Q-универсалдык квази көп түрдүүлүк классы үчүн алардын квази көп түрдүүлүк торчолору чечилбес проблемалуу жана чечилбес квазиэквационалдык теориясы менен квази көп түрдүүлүктүн континуумун камтыганы далилденген.

Татаал системаларды изилдөөдө синергетикалык «көпчүлүк» эффектиси аныкталган: стохастикалык аракеттенишүүнү математикалык моделдөөдө «чоң сандагы» (50-100) объекттердин чектелген көлөмүндө иретке келүү пайда болот.

.Теңдеменин спектрин аныктоочу параметри бар берилген сызыктуу интегро-дифференциалдык теңдеме боюнча алгоритм түзүлгөн.

Фредгольмдун үчүнчү муундагы көп чекиттүү өзгөчөлүгү менен сызыктуу интегралдык теңдемесинин бир класстагы системасы үчүн чыгарылышынын жалгыздыгы жана шарты далилденген.

Өндүрүштү оптимизациялоонун жана субъекттин продукциясын реализациялоо милдеттеринин математикалык модели иштелип чыккан, ал жерде башкаруучу субъект ар бир өнөр жайдан жөнөтүүгө кайсы көлөмдө, канча берилээрин өзү чечет, калган продукция дүңүнөн ала тургандарын каалоолоруна жараша бөлүнөт. Теңдеменин методу жана алгоритми иштелип чыгып, сандык маселелер түзүлүп жана чыгарылды.

Ж.Ж.Жеенбаев атындагы Физико-техникалык проблемалар жана материал институту

Эң алгач жолу аморфтук кремнийде үч өлчөмдүү түздөн-түз лазердик жазуу алынды. Титанда жана болотто була лазердин жардамы менен түстүү лазердик жазуу технологиясы иштелип чыкты.

1064 нм толкундуу CO_2 лазердин таасиринин ар кайсы мезгилинде графиттин жыш фазаларынын физика-механикалык касиеттери жана структуралык өзгөрүүлөрү тууралуу эксперименталдык жаңы маалыматтар алынды.

Жогорку вольттуу фарфордук керамика үчүн глазурдун оптималдык курамын алуунун технологиясы иштелип чыкты.

Найден класс равномерных пространств, обладающих равномерно непрерывным ω - отображением на некоторое сильно паракомпактное (линделефово) метризуемое (сепарабельно метризуемое) равномерное пространство, для любого конечно аддитивного открытого покрытия ω.

Для класса Q-универсальных квазимногообразий алгебраических структур доказано, что их решетки квазимногообразий содержат континуум квазимногообразий с неразрешимой проблемой вложения и неразрешимой квазиэквациональной теорией.

Выявлен синергетический эффект «множественности» при исследовании сложных систем: при математическом моделировании стохастического взаимодействия «большого количества» (50-100) объектов в ограниченном объеме возникает упорядоченность.

Составлен алгоритм, который по заданным линейным интегро-дифференциальным уравнениям с параметром определяет спектр уравнений.

Доказано условие существования и единственности решения для одного класса систем линейных интегральных уравнений Фредгольма третьего рода с многоточечными особенностями.

Разработана математическая модель задачи оптимизации производства и реализации продукции хозяйствующего субъекта по обязательным поставкам и оптовиком, где хозяйствующий субъект сам решает, в каком объеме выделять на обязательные поставки от каждого предприятия, а оставшиеся продукции распределяются согласно предпочтению и приоритета самими оптовиками. Разработаны методы и алгоритмы решения, построены и решены числовые примеры.

Институт физико-технических проблем и материаловедения им. Ж.Ж.Жеенбаева

Впервые получена трехмерная прямая лазерная запись на аморфном кремнии. Отработана технология цветной лазерной записи на титане и стали волоконным лазером.

Получены новые экспериментальные данные о структурных изменениях и физико-механических свойствах плотных фаз графита при разных временах воздействиях CO_2 лазера длиной волны 1064 нм.

Разработана технология получения оптимального состава глазури для высоковольтной фарфоровой керамики

Базальттык волокнонун, теплоизоляциялык куймалардын жана жарым цилиндрдик скорлупанын негизинде жылуулук агрегаттарын, курулуштарды жана имараттарды жылуулоонун методу иштелип чыкты.

Бирдиктүү эсеп схемасынын негизинде электр дугалык плазманын металл менен аракеттенишүүсүнүн математикалык модели да иштелип чыкты.

Бөлүштүрүүчү тармакты симметриялаштыруу үчүн цифралык САУну түзүү максатында күйгүзүүчү элементти куруунун принциптери, структурасы жана схемалык чечимдери иштелип чыкты.

Matlab программалык системасын пайдалануу аркылуу электр энергиясын сарптоо жана 3 фазалуу бөлүштүргүч тармакта процесстерди компьютердик моделдештирүү үчүн алгоритмдер жана программалык каражаттардын комплекси иштелип чыкты.

Стратосферанын төмөнкү катмарларындагы озондун өзгөрүлмөлүүлүгү жана суткалык кыймылы аныкталды.

Табигый жана техногендик системалардагы радионуклиддик, химиялык жана элементтик курамдын маалымат базасы түзүлдү. Кендин калдыктарындагы радиациялык фонду мейкиндикке бөлүштүрүүнүн схемалары курулду.

Туруктуу жана өзгөрмөлүү электромагниттик талаалардын өз ара аракеттенишүүсүнүн негизинде автономиялык электр генераторунун принципиалдык схемасы иштелип чыкты. Автономдук магниттик генераторго толук техникалык мүнөздөмө берилди.

Геоскан пилоттук аппаратынан аэрофотосъемка жүргүзүүнүн негизинде айыл чарбасын шифрлештирүүнүн технологиясы иштелип чыкты.

Машина таануу институту

Ажыроочу механизми бар ийримуунак-жылып жүрүүчү механизмдин негизинде ургулоочу машиналардын иштөөчү органынын параметрлери синтезделген, аба жаздыкчасы бар механизмдердин звенолорунун конструктивдик параметрлеринин анын ишинин туруктуулугуна таасири, ургулоочу машиналардын эксплуатациялык мүнөздөмөлөрүн жогорулатуунун жол-жоболору аныкталган.

Төө буурчак жыйноочу машина үчүн ар кандай узундуктагы звенолору бар тазалоочу түзүлүштүн сортторго бөлүштүрүүчү механизминин схемасы иштелип чыккан.

Ийри муунак-жылып жүрүүчү механизмдин негизиндеги ургулоочу машиналар үчүн талап кылынуучу чыгуу параметрлерин

Разработан метод теплоизоляции тепловых агрегатов, зданий и сооружений на основе базальтового волокна, теплоизоляционных плит и полуцилиндрческого скорлупа.

Разработана математическая модель взаимодействия электродуговой плазмы с металлом на основе единой расчетной схемы.

Разработаны принципы построения, структура и схемные решения переключательного элемента для создания цифровой САУ для симметрирования распределительной сети.

Разработаны алгоритмы и комплекс программных средств для идентификации потерь электроэнергии и компьютерного моделирования процессов в трехфазной распределительной сети с использованием программной системы Matlab.

Установлены суточный ход и изменчивость озона в нижних слоях стратосферы.

Создана база данных радионуклидного, химического и элементного состава природных и техногенных систем. Построены схемы пространственного распределения радиационного фона на хвостохранилищах.

Разработана принципиальная схема автономного электрического генератора на основе взаимодействия постоянного и переменного электромагнитного полей. Произведен полный расчет технических характеристик автономного магнитного генератора.

Разработана технология сельскохозяйственного дешифрирования на основе аэрофотосъемки с беспилотного аппарата Геоскан.

Институт машиноведения

Синтезированы параметры исполнительного органа ударных машин на основе кривошипно-ползунного механизма с разделяющимся ползуном, выявлено влияние конструктивных параметров звеньев механизма с воздушной подушкой на устойчивость режимов его работы и способы повышения эксплуатационных характеристик отбойных машин.

Разработана схема сортировочного механизма очищающего устройства с различной длиной звеньев для фасолеуборочной машины.

Выявлены наиболее рациональные схемы для ударных машин с МПС, обеспечивающие требуемые выходные параметры и имеющие

камсыздоочу жана кинематикалык жуптарда минималдуу чоңдуктагы реакциялары бар салыштырмалуу рационалдуу схемалары аныкталган.

Бургулоочу-кантаруучу-жүктөөчү машинанын элеси түзүлүп, анын техникалык-эксплуатациялык мүнөздөмөсү негизделген жана аянты 15тен 90 чарчы метрге чейинки жер алдындагы аймакты жардыруусуз багындыруу үчүн машинаны түзүүгө техникалык тапшырма иштелип чыккан.

Сокку уруучу түйүн менен бул түйүндөрдүн ирээти менен иштешин карап, үзгүлтүксүз иштөөсүнө кепилдик берген гидравликалык перфораторду айландыруу механизминин өз ара аракеттенишүүсүнүн жаңы схемасы сунушталган.

Өзгөрмө структуралуу ургулоочу механизмдин бойкасынын центробеждик машинанын динамикалык байланышы менен кыймылынын математикалык модели иштелип чыккан.

Авариялык-куткаруу иштеринде пайдалануу үчүн ӨКМ объектилеринде апробациядан өткөн гидравликалык инструменттердин жана жабдуулардын тажрыйбалык үлгүлөрү түзүлдү.

М.М.Адышев атындагы Геология институту

Тянь-Шандын актүз, макбал жана чолоктор (U) HP террейндериндеги метаморфтук породалардын петрологиялык, геохимиялык жана геохронологиялык өзгөчөлүктөрүн изилдөөнүн жыйынтыгында жогорудагы террейндерди түзүүнүн геодинамикалык шарттары негизделди. Алынган жана жарыяланган геохронологиялык маалыматтардын жардамы менен Тянь-Шандын (U)HP террейндерин өнүктүрүүнүн тарыхы түзүлдү.

Россиянын жаңы Жалпы Стратиграфиялык Шкаласына жана Эл аралык Жалпы Шкалаларга дал келүүгө мүмкүндүк берген заманбап Тянь-Шандын коллаждык структурасы менен атайын сындан өткөн глобалдык термалдык окуялардын аныктоочу канвалары далилденди.

Кыргызстандын алтыны боюнча 1:1000000 масштабдагы металлогендик картасы түзүлдү. «Кыргызстан волластонити жана аны практикада пайдалануунун мүмкүнчүлүктөрү» аттуу пландан тышкаркы иш аткарылды.

«Табигый-антропогендик геосистемалардын заманбап абалынын» жана «Табигый коркунучтардын» (масштаб 1:260000) карталары иштелип чыкты.

минимальные величины реакций в кинематических парах.

Сформирован облик буро-отбойно-погрузочной машины и обоснованы его технико-эксплуатационные характеристики, разработано техническое задание на создание машины для безвзрывной проходки подземных выработок площадью сечения от 15 до 90 м² сплошным забоем.

Предложена новая схема взаимодействия ударного узла и механизма поворота гидравлического перфоратора, которая предусматривает последовательную работу этих узлов и гарантирует бесперебойную работу.

Разработана математическая модель движения бойка ударного механизма переменной структуры с динамической связью центробежной машины и построены зависимости геометрических и динамических параметров ударного механизма.

Созданы опытные образцы гидравлических инструментов и оборудования для выполнения аварийно-спасательных работ, которые прошли апробацию на объектах МЧС.

Институт геологии им. М.М.Адышева

В результате исследования петрологических, геохимических и геохронологических особенностей метаморфических пород актюзского, макбальского и чолокторского (U) HP террейнов Тянь-Шаня обоснованы геодинамические условия формирования этих террейнов. С помощью полученных и опубликованных геохронологических данных построена история развития (U) HP террейнов Тянь-Шаня.

Подтверждена определяющая канва глобальных термальных событий, испытанных коллажной структурой современного Тянь-Шаня, позволившее «привязаться» к новой Общей Стратиграфической Шкале России и Международным Общим Шкалам.

Составлена металлогеническая карта по золоту Кыргызстана масштаба 1:1000000. Выполнена внеплановая работа «Волластонит Кыргызстана и возможности его практического использования».

Разработаны карты: «Современное состояние природно-антропогенных геосистем», «Карта природных рисков» (масштаб 1:260000).

Азыркы учурда жер алдындагы суулардын, анын ичинде Бишкек жана Талас шаарларындагы жер алдындагы суулардын үстүңкү катмарынын интенсивдүү түрдө булганып жаткандыгы анык болду, бул жакынкы келечекте суу менен камсыздоо боюнча катастрофалык коркунучтарга алып келиши мүмкүн.

Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институту

Консолидация процесси учурунда суглинисттик топурактардын реологиялык параметрлери менен алардын физика-механикалык мүнөздөмөлөрүнүн ортосундагы жуп корреляциялык көз каранды болуучулук аныкталган.

Кардын эришин жана анын сулинисттик топурактардын инфильтрациялык процесстерине тийгизүүчү таасирлерин эске алуу менен кар көчкү жүрүү коркунучу бар тоо беттеринде туруктуулугун аныктоонун жаңы ыкмасы негизделди.

Кыргыз Республикасында долбоорлоштурулуп жаткан бийик тоолуу шарттарда дамбалардын конструкцияларын рационалдык тандоо боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыкты.

Кендердин калдыктары сакталган аймактарда жана консервацияланган объектилерде авариялык кырдаалдардын орун алышынын негизги себептери, жогорку сейсмотектоникалык жана геоморфологиялык активдүүлүк шарттарында тоо-кайчылаш аймактарда салынуучу объектилердин бузулуу коркунучу аныкталды.

Кендердин калдыктары сакталган аймактардагы дамбалардын абалын жана касиеттерин, алардын негиздерин жана аларга кирүүчү тоо породаларынын массивдерин комплекстик геофизикалык-геотехнологиялык диагноздоо боюнча көрсөтмөлөрдү түзүүгө илимий-техникалык сунуштар иштелип чыкты.

Миң-Куштагы коркунуч жаратуучу уран чыгуучу объекти - «Туюк-Суу» кен калдыгынын рекультивациялоо боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыккан жана аны «Дальнее» кен калдыгынын коопсуз аймагына которуу сунушталган.

«Туюк-Суу» кен калдыгына жакын тоо боорунда жер көчкү жүрүү коркунучуна мониторинг жасалган.

Кабактагы көмүр бассейниндеги күрөң көмүрдү эффективдүү жана коопсуз иштетүү жана кайра иштетүү боюнча көрсөтмөлөрдүн комплекси иштелип чыккан.

Катуу материалдарда калып калган жана болгон чыңалууларды аныктоонун ыкмасы иштелип чыккан жана бул үчүн патент алынган.

Выявлено, что в настоящее время идет интенсивное загрязнение верхней части подземных вод, включая г. Бишкек и г. Талас, что в недалеком будущем может привести к катастрофическим последствиям по водоснабжению.

Институт геомеханики и освоения недр

Установлены парные корреляционные зависимости между реологическими параметрами суглинистых грунтов и их физико-механическими характеристиками при консолидации.

Обоснован новый способ определения устойчивости оползневого склона с учетом снеготаяния и его влияния на процессы инфильтрации суглинистых грунтов.

Разработаны рекомендации по рациональному выбору конструкций дамб, в условиях высокогорья проектируемых в Кыргызской Республике.

Выявлены основные причины аварийных ситуаций на действующих хвостохранилищах и законсервированных объектах и особый риск разрушения объектов, сооружаемых на горно-складчатой территории в условиях ее высокой сейсмотектонической и геоморфологической активности.

Разработаны научно-технические предложения к созданию рекомендаций по комплексной геофизико-геотехнической диагностике состояния и свойств дамб хвостохранилищ, их оснований и вмещающих массивов горных пород.

Разработаны рекомендации по рекультивации наиболее опасного объекта уранового наследия в пос. Мин-Куш – хвостохранилища «Туюк-Суу», которое предложено перенести на безопасный участок хвостохранилища «Дальнее».

Выполнен мониторинг оползневых смещений на склоне вблизи хвостохранилища «Туюк-Суу» с анализом трендов смещения различных оползневых блоков.

Разработан комплекс рекомендаций по эффективной и безопасной разработке и переработке бурых углей Кавакского угольного бассейна.

Разработан способ определения остаточных и действующих напряжений в твердых

Макмал кениндеги 2310-2370 м. горизонтундагы кендин корун толугу менен иштетүү боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыккан, бул ишканаларда колдонууга киргизилген.

материалах» на который получен патент на изобретение КР.

Разработаны рекомендации по отработке запасов руды в целиках на горизонтах 2310 - 2370 м. рудника Макмал, которые внедрены на предприятии.

Сейсмология институту

Түндүк Тянь-Шань аймагынын сейсмикалык коркунучтар картасынын жаңы детерминисттик варианты түзүлгөн. Кыргызстандын аймагынын дифференциялдык сейсмикалык коркунучун баалоонун жаңы методикасы иштелип чыгып, апробацияланды.

Сейсмикалык коркунучту баалоонун так экендигинин далилдей турган локалдык, аймактык, глобалдык активдүү структуралардын сейсмикалык процесстеринин универсалдуу параметрлери орнотулган.

Жакынкы жер титирөөлөрдүн сейсмикалык толкундарынын ылдамдыгын жана борборун бир убакта аныктоонун методикасы иштелип чыккан. Бул сейсмикалык чөйрөнүн фундаменталдык касиеттерин үйрөнүү боюнча функциялык мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтет.

К $\geq$ 9 (М $\geq$ 2,8) энергетикалык класстагы чоңдукка ээ жер титирөөлөрдүн борборунун механизмдери түрлөр боюнча классификацияланды. Натыйжада 20 км. ашуун тереңдикте жер титирөөлөрдүн борборлорунун кайра жүрүүчү түрү басымдуулук кылары белгиленген. Жер титирөөнүн ар түрдүү механизмдери бар түрлөрү топтолгондугу байкалган эки аймак белгиленген (бул Боом капчыгайы жана Ысык-Көл ойдуңунун түштүк-борбордук бөлүгү).

Түндүк Тянь-Шандын блок-бузуучу структурасын изилдөөнүн негизинде төмөнкүдөй бүтүм алынган: аймактын чыгыш бөлүгү аркылуу жер кыртышын структуралык куруунун заманбап зонасы түзүлүүдө, бул өз кезегинде литосферада, албетте, катуу жер титирөөлөр менен коштоло турган активдүү жүрүүчү деструктивдик процессти чагылдырат (ошондуктан, Кыргыз Республикасын сейсмикалык райондорго бөлүштүрүү боюнча колдонуудагы картаны кайрадан карап чыгуу зарыл).

Институт сейсмологии

Создан новый детерминистский вариант карты сейсмической опасности территории Северного Тянь-Шаня.

Разработана и апробирована новая методика оценки дифференцированной сейсмической опасности территории Кыргызстана.

Установлен универсальный параметр сейсмических процессов локальных, региональных, глобальных активных структур, который повышает достоверность оценки сейсмической опасности.

Разработана методика одновременного определения скорости сейсмических волн и глубины очагов близких землетрясений, что расширяет функциональные возможности изучения фундаментальных свойств сейсмической среды.

Классифицированы по типам механизмов очаги землетрясений с величиной энергетического класса К $\geq$ 9 (М $\geq$ 2,8); отмечено, что на глубине более 20 км доминирует сбросовый тип очагов землетрясений. Выделены два района (Боомское ущелье и южно-центральная часть Иссык-Кульской впадины), где наблюдается группирование землетрясений с разнотипными механизмами очагов.

На основании изучения блоково-разломной структуры Северного Тянь-Шаня сделан вывод, что в пределах восточной части региона формируется современная зона структурной перестройки земной коры, что отражает активно протекающий в литосфере деструктивный процесс, который, несомненно, будет сопровождаться сильными землетрясениями (в связи с этим необходимо пересмотреть существующую карту сейсмического районирования КР).

Автоматика жана маалымат технологиялары институту

Феррозонд магнитометрди куруунун жаңы принциби иштелип чыкты жана аны жандандыруу үчүн акустикалык талаанын таасириндеги электромагниттик эмиссия эффектисин жана магнитометрикалык эффектини пайдалануучу жаңы методдор негизделди.

Институт автоматики и информационных технологий

Разработан новый принцип построения феррозондового магнитометра, обоснованы новые методы его возбуждения, использующие магнитометрические эффекты и эффект электромагнитной эмиссии при воздействии акустического поля.

Дистанттык зонддоштуруу системалары үчүн антенналарды куруунун жаңы принциби иштелип чыкты.

Аз тереңдиктеги магниттик чалгындоодо магнит талаасынын аномалиясын интерпретациялоонун жаңы алгоритми иштелип чыкты. Маалыматтык жаңы технологияларды пайдалануу менен маалыматтарды кабыл алуу жана иштеп чыгуу системасы иштелип чыкты.

Курчап турган чөйрөнүн параметрлерине мониторинг жасоо жана суу ташкынын, сел коркунучун прогноздоо үчүн автоматташтырылган системанын программалык-аппараттык камсыздоо иштелип чыкты, система маалыматтык коопсуздук менен камсыздалды.

Башкаруунун компьютердик системаларын параметрдик оптимизациялоонун алгоритмдери иштелип чыкты.

Айыл чарба продукциялары үчүн ири кампалардагы абанын температурасын жана нымдуулукту үзгүлтүксүз байкап туруунун автоматташтырылган системасынын схемасы иштелип чыкты.

Татаал электроэнергетикалык системаларды башкаруунун көйгөйлөрүнүн бири чечилди, микро ГЭС генераторунун жыштыгын стабилдештирүүнүн методу сунушталды.

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту

Гидрологиялык мониторингдин учурдагы абалы бааланган.

Бир канча жылдарга электр энергиясын иштетип чыгаруу үчүн Токтогул суу сактагычы боюнча сууну оптималдык пайдаланууу сунушталган.

Чүй өрөөнүнүн борбордук бөлүгүндөгү трансаймактык мониторинг зонасында жер астындагы суулардын балансы менен термелүү деңгээлинин ортосундагы өз ара байланыштарды имитациялоо үчүн жер алдындагы суулардын агымынын математикалык модели түзүлгөн.

Кыргызстандын территориясында сел жүрүү коркунучун прогноздоонун методикасы иштелип чыкты.

Петров көлүндө суунун деңгээлин азайтуу боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыккан.

Ала-Арча жана Аламүдүн өрөөндөрүндө палеоселдик активдүүлүк бааланган.

Шамси дарыясындагы пилоттук бассейндин тоо экосистемасынын абалына баа берилип, деградациялык экосистемаларды калыбына келтирүү боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыккан.

Шамси суу бассейнинде рекреациялык жүктөмү эсептелген.

Разработан новый принцип построения антенн для систем дистанционного зондирования.

Разработан новый алгоритм интерпретации аномалий магнитного поля в малоглубинной магниторазведке. Разработана система приема и обработки данных с использованием новейших информационных технологий.

Разработано программно-аппаратное обеспечение автоматизированной системы мониторинга параметров окружающей среды и прогнозирования паводковых и селевых опасностей, обеспечена информационная безопасность системы.

Разработаны алгоритмы параметрической оптимизации компьютерных систем управления.

Разработана схема автоматизированной системы дистанционного мониторинга температуры и влажности в больших хранилищах сельхозпродукции.

Решена одна из задач управления сложными электроэнергетическими системами, предложен метод стабилизации частоты генератора микро ГЭС.

Институт водных проблем и гидроэнергетики

Дана оценка современного состояния гидрологического мониторинга.

Предложены оптимальные расходы воды по Токтогульскому водохранилищу для необходимой выработки электроэнергии в маловодные и многоводные годы.

Созданы математические модели движения подземных вод для имитации взаимосвязи баланса и колебаний уровней грунтовых вод в зоне трансграничного мониторинга центральной части Чуйской долины.

Разработана методика прогнозирования селевой опасности применительно к особенностям территории Кыргызстана.

Выработаны рекомендации по управляемому снижению уровня воды в озере Петрова.

Проведена оценка палеоселевой активности в долинах Ала-Арча и Аламедин.

Дана оценка состояния горных экосистем пилотного бассейна р. Шамси и разработаны рекомендации по восстановлению деградированных экосистем.

Рассчитана рекреационная нагрузка на речной бассейн Шамси.

университети, анын ичинде Э.Бауман атындагы МВТУ, Таганрог шаарындагы Түштүк Федералдык университет, К.Сатпаев атындагы КазТУ (РК), Аль-Фараби атындагы КазНУ, Казакстандын Информатика жана башкаруу институту, А.Байтурсынов атындагы Костанай Мамлекеттик университети менен кызматташат.

Илимпоздорубуз Кыргызстандын алдыңкы окуу жайларында лекцияларды окушат, студенттердин олимпиадаларын өткөрүшөт, студенттердин дипломдук жана курстук иштерине, аспиранттар менен изденүүчүлөрдүн изилдөө иштерине жетекчилик кылышат. Ошондой эле «Алтын түйүн» аттуу Балдар академиясы менен жигердүү кызматташат. Окумуштуу-математиктерибиз окуучулардын арасында математика жана информатика сабактары боюнча шаардык, республикалык деңгээлдеги олимпиадаларды уюштуруу менен мектептер менен да ийгиликтүү кызматташууну улантышууда.

Институттардын кызматкерлери Бишкек шаарындагы жогорку окуу жайларын МАК өткөрүүгө катышышты. 2017-жылы мектептер жана окуу жайлары үчүн 15 окуу китеби жана окуу куралы жарыяланды. Кыргызстандын жана жакынкы чет мамлекеттердин окуу жайлары үчүн илимдин 3 доктору, илимдин 11 кандидатын даярдады. Ушундан улам бөлүмдөгү институттардын илим менен экономиканын артыкчылыктуу жаатгарында биридиктүү изилдөөлөрдү жүргүзүү ишине жетишерлик деңгээлде жигердүү катышпай жатышкандыгын белгилеп кетүү зарыл. Демек, окумуштууларыбыз инновациялык иштелмелер, илимий-билим берүүчү борборлорду түзүү, ар кандай мекеме-фонддорго сынактык сунуштоо үчүн бирдиктүү долбоорлорду даярдоо жаатында иштерди күчөтүүлөрү зарыл.

Бөлүмдө учурда отчеттук мезгилге карата 15 адистик боюнча 5 Диссертациялык кеңеш иштейт, 2017-жылы 4 докторлук (ЖОЖдор үчүн 3), 17 кандидаттык (КР УИАсы – 6, ЖОЖдор - 11) диссертация жакталган (2016-жылы илимдин 8 докторлук, 17 кандидаттык диссертация корголгон).

Бүгүнкү күндө жаштарды илимге тартуу маселеси дагы да актуалдуу бойдон калууда. Бул маселени студенттерди илимий-изилдөө иштерине тартуу, биздин илимий-изилдөө мекемелерде практикадан өткөрүү, ошол мекемелерде 0,5 ставка менен ишке орноштуруу ж.б. жолдор аркылуу чечүүгө болот. Бөлүмдүн институттарынын алдындагы аспирантурада жалпысы 57 адам билим алууда. Анын 22си отчёттук жылда тапшыргандар болуп саналат. Бул көрсөткүчтү төмөн деп эсептөөгө болот. Ошондуктан, бөлүмдөгү илимпоздор жаштарды илимге тартуу боюнча иш-аракеттерди күчөтүүлөрү зарыл.

Университетом г. Таганрог, КазТУ им. К.Сатпаева, (РК), КазНУ им. Аль-Фараби, Казахским Институтом информатики и управления, Костанайским государственным Университетом им. А.Байтурсынова (РК).

Ученые читают лекции, проводят студенческие олимпиады в ведущих вузах Кыргызстана, руководят дипломными и курсовыми работами студентов, исследовательской работой аспирантов и соискателей, а также активно сотрудничают с Детской академией «Алтын туйүн». Продолжают активно сотрудничать со школами наши ученые-математики, проводя различные городские и республиканские олимпиады по математике и информатике для школьников.

Сотрудники Институтов участвовали в проведении ГАК ВУЗов г. Бишкек. В 2017 году для школ и вузов опубликовано 15 учебников и учебных пособий. Для университетов Кыргызстана и стран ближнего зарубежья подготовлены 3 доктора и 11 кандидатов наук. В связи с этим отмечаем, что институты Отделения недостаточно активно участвуют в проведении совместных исследований в приоритетных областях науки и экономики. Поэтому, нашим ученым необходимо усилить работу по инновационным разработкам, по созданию научно-образовательных центров, подготовке совместных проектов для конкурсного представления в различные организации и фонды.

В Институтах Отделения в 2017 году функционировало 5 Диссертационных советов по 15 специальностям, защищены 4 докторские (ВУЗ - 3) и 17 кандидатские диссертации (НАН - 6; ВУЗ - 11), (в 2016 г. – 8 д.н., 17 к.н).

На сегодняшний день все еще актуальна проблема вовлечения молодежи в науку, решить которую можно путем вовлечения студентов в научно-исследовательские работы, прохождения практики в наших НИУ, зачисления их на 0.5 ставки в НИУ и т.д. В аспирантуре по специальностям нашего Отделения обучается 57 человек, в 2017 г. поступило всего 22человек. Это очень низкий показатель. Ученым Отделения необходимо усилить работу по привлечению молодежи в науку.

2017-жылы бөлүмдө иштеген илимпоздор 493 илимий эмгекти басмаларда жарыкка чыгарышкан (2016-жылы 610), жалпы сандын 207си чет мамлекеттерде жарык көргөн (2016-жылы – 211). Публикациялардын 11и монографияны (анын 6сы чет мамлекеттерде жарык көргөн), 16сы окуу китептерин жана окуу куралдарын (анын бирөө чет мамлекетте жарык көргөн) (2016-жылы 10\0) түзөт. Ойлоп табуулар үчүн отчёттук жылда 17 патент жана 4 оң жооп алынган (2016-жылы 32\4).

Бөлүмдүн илимий-изилдөө мекемелери отчеттук жылда 9 эл аралык конференцияны жана мектеп-семинарды өткөрүшкөн (2016-жылы – 15):

Ж.Жеенбаев атындагы Физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институту

- 2017-жылдын 1-2-июнунда Бишкекте, КР УИАда «Рахматуллиндик-Ормонбековдук окуулар» аттуу Эл аралык илимий конференцияны;
- 2017-жылдын 3-9-августунда Бишкек шаарында «Катуу телонун радиациялык физикасы» аттуу XII Ысык-Көл Эл аралык мектеп-конференциясын;
- 2017-жылдын 19-майында Бишкек шаарында «Инновациялык технологиялар жана алдыңкы чечимдер» аттуу студенттердин жана жаш окумуштуулардын илимий докладдарынын сынагын- V эл аралык ЖОЖдор аралык илимий-практикалык конференциясын өткөрдү.

Математика институту ф.-м.и.д., профессор А.Керимбековдун илимий-педогогикалык ишмердигинин 45 жылдыгына жана мааракесине карата «Башкаруунун теориясы, топология жана операторлук теңдеменин актуалдуу көйгөйлөрү» аттуу III Эл аралык илимий конференцияны өткөрдү (2017-жылдын 19-22-июну, Бишкек-Ысык-Көл).

М.М.Адышев атындагы геология институту 2017-жылдын 22-24-август күндөрү Ысык-Көлдөгү Боз-Бешик айылында өткөрүлгөн «Eco-Environment Safety along the Silk-Road» аттуу эл аралык конференцияны уюштурууга катышкан.

В 2017 году учеными Отделения опубликовано 493 научных работ (в 2016 г. – 610), в том числе 207 - за рубежом (2016 г. – 211),11 монографий, в т.ч. 6 – за рубежом (в 2016 г. – 11/1),16 учебников и учебных пособий (в 2016 г. – 10/0), в т.ч. 1 за рубежом, получено 17 патентов на изобретения (2016 г. – 32/4) и 4 положительных решения на выдачу патентов.

Научно-исследовательскими учреждениями Отделения проведено 9 международных конференций и школ-семинаров (в 2016 г. – 15). Среди них:

Институтом физико-технических проблемматериаловедения им.Ж.Ж.Жеенбаева проведены:

Международная научная конференция «Рахматулинские – Ормонбековские чтения», Бишкек, НАН КР, 1-2 июня 2017 г.;

XII Иссык-Кульская международная школа-конференция «Радиационная физика твердого тела» Кыргызстан. г. Бишкек, 3-9 августа 2017 г.;

V Международная межвузовская научно-практическая конференция-конкурс научных докладов студентов и молодых ученых «Инновационные технологии и передовые решения», г. Бишкек. 19-мая 2017 года.

Институтом математики проведена III Международная научная конференция «Актуальные проблемы, теории управления, топологии и операторных уравнений», приуроченная 45-летию научно-педагогической деятельности и юбилею д.ф.м.н., профессора Керимбекова А. (19-22 июня 2017, Кыргызская Республика, Бишкек, оз. Иссык- Куль).

Институт геологии им. М.М.Адышева был со-организатором международной конференции «Eco-Environment Safetyalong the Silk-Road», проходившей в селе Боз-Бешик, Иссык-Куль, с 22-24 августа, 2017 г.

Сейсмология институту

• 2017-жылдын 19-23-июнь күндөрү Бишкекте «Проблемы геодинамики и геоэкологии внутриконтинентальных орогенов» аттуу VII Эл аралык симпозиумду өткөрдү (РИАнын НСсы менен биргеликте);

• (IPL_{2004} и ICL долбоорунун алкагында) Көкөмерен суусунда жана Жумгал ойдуңунда студенттер жана жаш адистер үчүн жар көчкүнү изилдөө боюнча эл аралык мектепти өткөрдү (2017-жылдын 5-25-августу);

• КР УИАнын президиуму менен биргеликте AASSANASKR Regional Workshopon Regiona Workshopon «Наука, общество и правительство Кыргызстана – совместные усилия к уменьшению сейсмического риска и последствий землетрясений» аттуу эл аралык конференцияны өткөрдү (11-14.10.2017).

Институтом сейсмологии проведены:

VII Международный симпозиум «Проблемы геодинамики и геоэкологии внутриконтинентальных орогенов», (19-23.06. 2017 г.), Бишкек, (совместно с НС РАН);

Международная школа (в рамках проекта IPL_{2004} и ICL) по изучению скальных оползней для студентов и молодых специалистов в долине р. Кокомерен и Джумгальской впадине (5-25 августа, 2017);

Международная конференция AASSA NAS KR Regional Workshopon Regional Workshopon «Наука, общество и правительство Кыргызстана – совместные усилия к уменьшению сейсмического риска и последствий землетрясений» (11-14.10.2017), г. Бишкек (совместно с Президиумом НАН КР, Associationof Academisand Societiesin Asia, AASSA).

Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту 2017-жылдын 22-24-август күндөрү Кыргызстандын Ысык-Көл аймагында «Экологическая безопасность и охрана окружающей среды вдоль Шелкового пути» аттуу III Эл аралык симпозиумду өткөрдү.

Институтом водных проблем и гидроэнергетики проведен 3-й Международный симпозиум «Экологическая безопасность и охрана окружающей среды вдоль Шелкового пути» (22-24.08. 2017.Иссык-Куль, Кыргызстан).

КР УИАнын мүчөлөрү тарабынан аткарылган изилдөөлөрдүн негизги жыйынтыктары төмөнкүлөрдө көрүнөт.

Автоматика жана маалымат технологиялары жаатында 2 академик жана 1 корреспондент-мүчө иш алып барат.

Основные результаты исследований, выполненных членами НАН КР, состоят в следующем.

В области автоматики и информационных технологий работают 2 академика и 1 член-корреспондент.

В области наук о Земле и водных проблем работают 5 академиков и 3 член-корреспондента.

Академик ***Ж.ШАРШЕНАЛИЕВ*** «Адаптациялык жана өзүн уюштуруучу татаал динамикалык процесстерди башкаруунун жана стабилдештирүүнүн алгоритмдерин иштеп чыгуу» жана «Дистанттык мониторингдин автоматташтырылган системаларын жана параметрлери өз ара бөлүштүрүлгөн объектилерди изилдөө, иштеп чыгуу» аттуу илимий бириктирилген долбоорду жетектеген. Төмөнкүдөй негизги жыйынтыктар алынган.

Башкаруусу кечиктирилген жана чексиз дүүлүгүүсү бар объектилерди башкаруунун мыйзамы иштелип чыгып, синтез жасалды. Мындай системалар үчүн азайтылган татаалдыктагы фильтрлердин жөнөкөйлөштүрүлгөн моделдери иштелип чыкты.

Мүнөздөмөлөр жана кошумча аргумент методдорун пайдалануу аркылуу оптималдык башкарууда Беллмандын тапшырмаларынын жаңыча жакындатылган чечимдери алынды.

Академик ***ШАРШЕНАЛИЕВ Ж.*** руководил научным объединенным проектом «Разработка алгоритмов управления и стабилизации сложных динамических процессов с адаптацией и самоорганизацией» и «Исследование и разработка автоматизированных систем дистанционного мониторинга и объектами с распределенными параметрами». Получены следующие основные результаты.

Разработан и осуществлен синтез Закона управления объектов с запаздыванием по управлению и не измеряемым возмущением. Для таких систем разработаны упрощенные модели фильтров пониженной сложности.

С использованием метода характеристик и метода дополнительного аргумента получены новые приближенные решения задач Беллмана в оптимальном управлении.

Азык-түлүк продуктулары сакталган ири кампаларда абанын температурасын жана нымдуулукту көзөмөлдөөнүн тиешелүү маалыматты уюлдук байланыш аркылуу жөнөтүү кызматы менен биргелештирилген автоматташтырылган системасы иштелип чыкты.

Академиктин жетекчилигинин алдында илимдин 1 доктору, 2 кандидаты даярдалды. Ойлоп табуулар үчүн 3 патент алынды.

Академик ***В.П.ЖИВОГЛЯДОВ*** 2017-жылы билим берүүчү ар түрдүү университеттик чөйрө үчүн электрондук окуу курстарын иштеп чыгуунун методологиясын сунуштады. Маалымат технологияларын, когнитивдик технологияларды жана билимдин электрондук менеджмент технологияларын интеграциялоого негизделген электрондук билим берүүнүн илимий негиздерин өнүктүрүү үчүн артыкчылыктуу, келечектүү мамиле жасалууда. Электрондук окуу курстарына синтез жасоо жана ИКТ тармагындагы электрондук окуу курстарынын долбоорлорун башкаруу боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыкты. Эл аралык РМВОК стандартынын жоболорун эске алуу менен электрондук окуу курстарын түзүүнүн жана өздөштүрүүнүн негизги процесстери түптөлдү.

Корреспондент-мүчө ***Т.Т.ОМОРОВ*** «Башкаруунун жана көзөмөл жүргүзүүнүн автоматташтырылган, маалыматтык системаларын түзүү үчүн инновациялык технологияларды иштеп чыгуу» аттуу илимий долбоорду жетектеди. Бул долбоордун алкагында төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды:

- Республиканын бөлүштүрүү компанияларынын объектилеринде ишке киргизилип жаткан заманбап АСКУЭни жакшыртуунун концепциясы иштелип чыкты.

- Бөлүштүрүүчү электр тармактарын симметриялаштыруу процессин автоматтык башкаруунун цифралык адаптациялык системасын синтездөөнүн методологиялык жана алгоритмдик негиздери сунушталды.

- Жаңы критерийдик шарттардын негизинде үзгүлтүксүз жана дискреттик башкаруу системаларынын моделдерин параметрдик идентификациялоонун алгоритми иштелип чыкты.

-Сунушталган методдордун жана алгоритмдердин негизинде 3 фазалуу бөлүштүргүч электр тармактарда физикалык процесстерди компьютердик моделдештирүү, АСКУЭнин курамында пайдаланууга багытталып, бөлүштүргүч тармакта электр энергиясынын сарпталышын идентификациялоо үчүн прог-

Разработана автоматизированная система контроля температуры и влажности в объемных хранилищах продуктов с передачей информации через сотовую связь.

Под его руководством подготовлен 1 доктор и 2 кандидата наук. Получил 3 патента на изобретения.

Академиком ***ЖИВОГЛЯДОВЫМ В.П.*** в 2017 году предложена методология разработки электронных учебных курсов (ЭУК) для неоднородной университетской образовательной среды. Применяется перспективный подход к развитию научных основ электронного образования, основанный на интеграции информационных технологий, когнитивных технологий и технологий электронного менеджмента знаний. Разработаны рекомендации по синтезу ЭУК и управлению проектами ЭУК в сфере ИКТ. С учетом положений международного стандарта PMBOK сформулированы ключевые процессы создания и освоения ЭУК.

Член-корреспондент ***ОМОРОВ Т.Т.*** руководил научным проектом «Разработка инновационных технологий для создания автоматических и информационных систем управления и контроля». В рамках этого проекта получены следующие результаты:

-Разработана концепция совершенствования современных АСКУЭ, внедряемых на объектах распределительных компаний республики.

-Разработан алгоритм параметрической идентификации моделей непрерывных и дискретных управляемых систем на основе нового критериального условия.

-Предложены алгоритмические основы решения задач оценки и мониторинга электрического состояния трехфазной электрической сети и потерь электроэнергии в РЭС.

- На основе предложенных методов и алгоритмов разработан комплекс программных средств для компьютерного моделирования физических процессов в трехфазной РЭС и идентификации потерь электроэнергии в распределительной сети, ориентированный для использования в составе АСКУЭ.

раммалык каражаттардын комплекси иштелип чыкты.

Жер жана суу проблемалары жаатында 5 академик жана 3 корреспондент-мүчө иш алып барышат.

Академик ***И.Т.АЙТМАТОВ*** «Кыргызстандын кендерин рационалдуу өздөштүрүүнүн методдорун иштеп чыгуу» илимий-изилдөөчү долбоорду жетектеди. Учурдагы долбоор боюнча изилдөө иштерин жүргүзүүгө Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институтунун алдындагы 3 лаборатория катышууда.

Академик Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институтунда иштеген көп жылдык мезгил аралыгында илимий жана илимий-уюштуруучу материалдарды жалпылоонун үстүндө алектенди. Жыйналган материалдар академиктин 1971-жылдан 2017-жылга чейинки КР УИАдагы илимий жана илимий-уюштуруу иштери менен байланыштуу. Жогорудагы материалдардын негизинде эки томдук эмгек жарыкка чыкты: биринчи томдук Илимдер академиясынын материалдарын камтыйт, тактап айтканда Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институтунун ишмердиги жана өзү КР УИА нын президенти болуп турган учурдагы (1990-1993-жж.) иштери менен тыгыз байланыштуу. Экинчи томдук Физика жана тоо породаларынын механикасы институтунун Кыргызстандын, Борбор Азиядагы коңшу мамлекеттердин, Россиянын жана башка чет өлкөлөрдүн геотехникалык объектилеринин ишмердиги болгон илимий-техникалык кызматташуунун материалдарын камтыйт. Үчүнчү томдук болсо КР УИАнын Геомеханика жана жер казыналарын өздөштүрүү институтунун 2015-2016-жылдары жарык көргөн эмгектерине толуктамасы болуп саналат.

Академик ***В.И.НИФАДЬЕВ*** «Кыргыз Республикасын Улуттук коопсуздук менен камсыздоонун айрым маселелерине илимий негиздеме» долбоорун жетектейт. Учурдагы милдеттин негизги илимий көйгөйлөрүн изилдөөнүн объектилери болуп Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук менен камсыздоо боюнча мамлекеттик саясатынын (КР БИМдин ИИИ) айрым тармактарында теоретикалык негиздерди жана конкреттүү чараларды иштеп чыгуу саналат.

Академик ***АЙТМАТОВ И.Т.*** руководил научно-исследовательским проектом «Разработка методов рационального освоения месторождений Кыргызстана». В разработке исследований по данному проекту участвуют три лаборатории Института геомеханики и освоения недр.

Работал над обобщением научных и научно-организационных материалов за многолетний срок своей работы в Институте геомеханики и освоения недр. В целом собранные материалы связаны с периодами его научной и научно-организационной работы в НАН КР с 1971 по 2017 гг. По указанным материалам изданы два тома: первый том охватывает материалы Академии наук, связанные с деятельностью Института физики и механики горных пород и его работы в должности президента Академии наук (1990-1993 гг.). Второй том содержит материалы научно-технического сотрудничества Института физики и механики горных пород с деятельностью геотехнических объектов Кыргызской Республики, соседних республик Центральной Азии, России и зарубежных стран. По своему содержанию третий том является дополнением к изданным ранее (2015-2016 гг.) трудам Института геомеханики и освоения недр НАН КР.

Академик ***НИФАДЬЕВ В.И.*** возглавляет проект «Научное обоснование некоторых вопросов обеспечения Национальной безопасности Кыргызской Республики». Объектами исследований основной научной проблемы данной задачи являются разработка теоретических основ и конкретных мер в некоторых сферах государственной политики Кыргызской Республики по обеспечению национальной безопасности (г/б НИР МОиНКР). Цель проекта - Комплексное исследование угроз и вызовов некоторым сферам национальной безопасности Кыргызской Республики и определение способов и стратегии противостояния этим угрозам. Разработка теоретических основ и конкретных мер государственной политики и стратегии Кыргызской Республики

Долбоордо төмөнкү багыттар каралды: заманбап эл аралык мамилелер системасындагы глобалдык жана диний коопсуздук жагында: 1. «Кыргызстанда диний коопсуздук менен камсыздоонун учурдагы абалы»; 2. «Улуттук, саясый жана согуштук коопсуздук менен камсыздоонун эл аралык факторлору».

Жарандык коопсуздук жагында:

Алтын нанообъекттердин жардамы менен жашыруун предметтерди жана төмөнкү жыштыктагы терагерцевдик нурлануулардын булагын табуунун түзүлүшүн иштеп чыгуу.

Экономикалык коопсуздук жагында:

Интеграциялык процесстер шарттарында Кыргыз Республикасынын эмгек рыногун экономикалык коопсуздуктун контекстинде куруунун жана өнүктүрүүнүн өзгөчөлүктөрү.

Табигый жана техногендик апааттардан сактануу жагында:

Жаратылыш коркунучтарынан коргонуу. Жар көчкү процесстерди прогноздоо. Мындай изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн ар кайсы багыттагы адистер тартылды. Бул университеттин тарыхында 80ден ашуун илимпозду, аспиранттарды жана студенттерди бириктирген алгачкы долбоор болуп калды. Глобалдык көйгөйдү изилдөөгө дисциплиналар аралык мамиле иштелип чыкты. Алынган бүтүм-жыйынтыктарды жана көрсөтмөлөрдү өкмөттүк жана мамлекеттик органдар, жергиликтүү башкаруу органдары, илимий мекемелер жана изилдөөчүлөр тарабынан пайдаланууга болот.

Академик ***А.Б.БАКИРОВ*** «Тянь-Шандын палеосубдукциялык аймактарында океандык кыртышты континенталдык кыртышка түзүү» жана «Жашыл технологиялар» үчүн агрорудалардын жана минералдык түзүлүштөрдүн геологиясын изилдөө» долбоорлорунун илимий жетекчиси жана аткаруучуларынын бири болуп саналат.

2017-жылы алынган илимий бүтүм-жыйынтыктар. Биринчи. Тянь-Шандын (U)HP террейндери, ошондой эле 120 км. же андан да жогорку тереңдикте чөгөрүүдөн, андан соң жердин үстүнө эксгумациядан өткөн метаморфтук комплекстер деталдуу түрдө баяндалды. Алардагы чөгөрүү маселелери литосферанын төмөнкү агымдары, субдукция кубулушу менен чечилди. Бирок алардын эксгумация маселелери дагы да талкуу жаратууда. Алар биздин шарттарда 3 террейнге ар башкача чечилди. Тянь-Шандын (U)HP террейнеринде тоо породаларынын 3 түрү -

по обеспечению национальной безопасности страны.

В проекте рассмотрены следующие направления: глобальная и религиозная безопасность в системе современных международных отношений: 1. «Современное состояние обеспечения религиозной безопасности в Кыргызстане»; 2. «Международные факторы обеспечения национальной, политической и военной безопасности». -

Гражданская безопасность:

Разработка устройства для обнаружения скрытых предметов с помощью золотых нанообъектов и источника низкочастотного терагерцевого излучения.

Экономическая безопасность:

Особенности становления и развития рынка труда Кыргызской Республики в условиях интеграционных процессов в контексте экономической безопасности.

Безопасность от природных и техногенных катастроф:

Защита от природных угроз. Прогнозирование оползневых процессов. В число исследований включены специалисты разных направлений. Это первый проект в университете, объединяющий свыше 80 учёных, аспирантов и студентов. Разработан междисциплинарный подход к изучению глобальной проблемы. Выводы и рекомендации работы могут быть использованы правительственными и государственными органами, органами местного самоуправления, научными учреждениями и исследователями.

Академик ***БАКИРОВ А.Б.*** является научным руководителем и соисполнителем проектов 1) «Преобразование океанической коры в континентальную в зонах палеосубдукции Тянь-Шаня» и 2) «Исследование геологии агроруд и минеральных образований для «зелёной технологии».

Научные выводы, полученные в 2017 г. Первое. Детально описаны (U)HP террейны Тянь-Шаня, метаморфические комплексы, испытавшие погружение на глубины до 120 км и более, а затем эксгумацию на поверхность Земли. Проблема погружения их решена явлением субдукции, нисходящими потоками литосферы. Проблемы же их эксгумации остаются дискуссионными. В наших условиях они решены по разному для трёх террейнов. Три типа горных пород, установленные в (U) HP террейнах Тянь-Шаня: серпентиниты, атбашиты и кварциты. Серпентиниты традицион-

серпентиниттер, атбашиттер жана кварциттер орнотулду. Серпентиниттер салттуу түрдө гипербазиттер гидратациясынын продуктылары болуп эсептелген породалар болуп саналышат. Алардын салмагын бир канчага азайтуу менен тереңдиктеги массаларды жердин үстүнкү катмарына алып чыгуунун негизги фактору дегендикке жатат. Ал эми калган эки порода азырынча Тянь-Шанда гана орнотулду жана алардын субдуциттик массаларды эксгумациялоодогу ролу алгачкы жолу изилденип жатат. Атбашиттер өзүнчө бир эриген масса болуу менен тереңдиктеги породаларды эксгумациялоодо жумшартуучу, калкып чыгууга мобилизациялоочу фактор катары роль ойногон. Макмал (U)HP террейнинин жогорку басымдагы породаларынын телосунун негизги бөлүгүн бириктирүүчү кварциттердин курамында коэсит бар. Ал чоң тереңдиктерге түшүрүп, бир аз жылытканда тез эле инверсияга учуратуу менен кварцты коэситке толугу менен өткөрүүгө мүмкүндүк берет. Коэситтин тез эле кварцка айланып кетиши породалардын ири салмагынын тез кичирейишине, ал эми көлөмүнүн чоңоюшуна алып келди. Бул тез арада калкып чыгуу жана диапир (U)HP террейнди түзүүгө шарт түздү.

Булизилдөөлөрдөналынганбүтүм–жыйынтык катары келечекте өлкөбүздүн өнүктүрүүнүн ойлонуп табылган эмес. Мыйзам-ченемдүү, табигый, Жер планетасынын эволюциясынын, адам коомунун өнүгүшүнүн жалпы багыты менен дал келген жолу сунушталат.

но считается породами, которые являясь продуктами гидратации гипербазитов. Значительное уменьшение их объёмного веса представляет собой основной фактор выноса глубинных масс на поверхность земли. Остальные два типа пород установлены пока только в Тянь-Шане, и их роль в эксгумации субдуцированных масс выясняется впервые. Атбашиты – продукты частичного плавления эклогитов при небольшом добавлении метапелитов в условиях больших глубин. Они оказались показателями не только сверхвысоких давлений (содержат псевдоморфозы кварца по коэситу), но и относительно высоких температур (линия их плавления располагается между линиями солидусапелитов и базальтов, которые были определены в недавних экспериментах). Будучи частично расплавленной массой, атбашиты играли большую роль в эксгумации глубинных пород в основном как размягчающий и мобилизующий к всплытию их фактор. Значение кварцитов, слагающих основную часть тела пород сверхвысоких давлений макбальского (U)HP террейна, определяется тем, что в них содержатся включения коэсита, что позволяют допущение полного перехода кварца в коэсит при погружении на большие глубины и резкой его инверсии при небольшом нагреве. Быстрый переход коэсита в кварц вызвал резкое уменьшение объёмного веса и увеличение объёма пород, что способствовало бысторму всплыванию и формированию диапирового (U)HP террейна.

Второе. Прослежена эволюция Земли. Наша планета подчиняется закону роста информации, что выражается в последовательном образовании в её истории всё более информоёмких геосфер: географической оболочки, гидросферы, биосферы, ноосферы. Ноосфера характеризуется систематическим проявлением постоянно убыстряющихся технологических революций: аграрной, промышленной, информационной и наступающей атомарно точной производственной. В качестве практического выхода этих исследований рекомендуется в далёкой перспективе путь развития нашего государства, не надуманный, а закономерный, естественный, совпадающий с общим направлением эволюции планеты Земля и развития человеческого общества.

Академик ***Р.Дж.ДЖЕНЧУРАЕВАНЫН*** изилдөөлөрү «Алтындын металлогенийи жана Тянь-Шандын алтын кендеринин геология-генетикалык моделдери» аттуу илимий долбоордун алкагында жүргүзүлгөн. Геодинамикалык түзүлүштөрдүн жаңы реконструкциядарынын, өз алдынча руда зоналарынын геологиялык комплекстеринин мезгилдик жана мейкиндиктик катыштарынын негизинде алтын жана курамында алтыны бар кендердин металлогенийинин жаңы версиясы көрсөтүлгөн.

Ички плиттик режим үчүн рифтогендик структуралуу жана «негизги точкалары»бар жерде аз кездешүүчү, аз металлдуу жана алтын-кен жабдууларынын тыгыз байланышы көрсөтүлдү.

Ток дисперсиялуу алтыны бар (АКШнын Невада штатынын карлин-типтик кенине аналогия болуучу) кыргыз Тянь-Шанынын амагматтык джаспероиддик алтын кени үчүн жаратылышта карлин-типке дал келген кендердин бар экендигине негизделген жаңы модели сунушталды. Бул катардын баштапкы чегине Кыргызстанда (Кадамжай, Хайдаркан, Чаувай) кеңири таанылган сурьма-ртуть кенин, мезгилдик мүчөсүнө Терек-Сай жана Түндүк Акташ джаспериоддук алтын-сурьма кенин, четки катарына алтын кен объектилерин (Курган 1, Шаки, Тоголоктор, Сарыбие, Жыңалач, Жалама жана кен көрүнүштөрү) киргизүүгө болот.

Исследования академика ***ДЖЕНЧУРАЕВОЙ Р. Дж.*** проводились в рамках научного проекта «Металлогения золота и геолого-генетические модели золоторудных месторождений Тянь-Шаня» на базе новых реконструкций геодинамических обстановок, временных и пространственных соотношений геологических комплексов отдельных рудных зон была представлена новая версия металлогении золоторудных и золотосодержащих месторождений.

Для внутриплитного режима показана тесная связь редкоземельно-редкометалльного и золоторудного оруденения с рифтогенными структурами и «горячими точками».

Предложена новая модель для амагматичных джаспероидных золоторудных месторождений кыргызского Тянь-Шаня с токодисперсным золотом (аналогичных месторождениям карлин-типа штата Невада США), основанная на существовании в природе непрерывных рядов месторождений, соответствующих карлин-типу. К начальному крайнему члену этого ряда следует отнести собственно сурьмяно-ртутные месторождения, широко проявленные в Кыргызстане (Кадамжай, Хайдаркан, Чаувай и др.), к промежуточному члену – джаспероидные золото-сурьмяные месторождения Терексай и Акташ Северный, и к конечному крайнему члену – собственно золоторудные объекты (Курган 1, Шаки, Тоголоктор, Сарыбие, Джиналач, Джалама и ряд рудопроявлений).

Академик ***Д.М.МАМАТКАНОВ*** жалпы көзөмөл жүргүзүп, Суу проблемалары жана гидроэнергетика институтундагы баардык лабораторияда, институтка караштуу Тянь-Шань бийик тоолуу илимий борборунда коркунуч жараткан гидрологиялык процесстерди изилдөө боюнча Ала-Арча полигонунда директор жана институттун илимий жетекчиси катары түздөн-түз жетекчилик кылган.

2017-жылдын ичинде төмөнкү иштер аткарылган:

- Климаттын өзгөрүүгө учурагандыгын эске алуу менен Чүй, Ысык-Көл жана Нарын бассейндеринин суу ресурстарынын динамикасынын абалы бааланып, анализ жүргүзүлгөн.
- Электр кубаттуулугунун жана республиканын энергиясынын балансы аныкталып, электр энергиясын пайдалануунун, Токтогул гидроэнергетикалык түйүнү боюнча суунун киришинин жана чыгышынын графиктери түзүлгөн.
- Шамси суусунун пилоттук бассейниндеги тоо экосистемасынын абалына баа берилип, деградациялык экосистемаларды калыбына келтирүү боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыккан.

Академик ***МАМАТКАНОВ Д.М*** проводил общий контроль и непосредственно руководил научными исследованиями, проводимыми во всех лабораториях Института водных проблем и гидроэнергетики, на Ала-Арчинском полигоне по изучению опасных гидрологических процессов и Тянь-Шаньском высокогорном научном центре при Институте, как директор и научный руководитель.

В течение 2017 г. выполнены следующие работы:

- Дана оценка современного состояния и проведен анализ динамики водных ресурсов на реках Чуйского, Иссык-Кульского и Нарынского бассейнов с учетом изменения климата.

- Определен баланс электрической мощности и энергии Республики и построены графики потребления электроэнергии, а также притока и сброса воды по Токтогульскому гидроэнергетическому узлу.

- Проведена оценка влияния изменений климата на режим уровней подземных вод в зонах, прилегающих к границе Кыргызстана и Казахстана в центральной части Чуйской долины.
- Дана оценка состояния горных экосистем пилотного бассейна р. Шамси и разработаны

- 2016-2017-балансткжылүчүнАрабел жана Үч-Көл сууларынын бассейнинин Борду жана Сары-Тоо мөңгүлөрүнүн массасынын балансы эсептелди. Бул мөңгүлөрдүн массасынын балансы терс мүнөздө болуп чыккан.

Академик ведомстволор аралык өкмөттүк 3 комиссиянын, улам жаңыланып туруучу энергия булактары боюнча КР мыйзамдарына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү даярдоо боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жумушчу тобунун иштерине, КР Жогорку Кеңешинин Агрардык саясат, суу ресурстары, экология жана аймактык өнүктүрүү боюнча комитетинин отурумуна катышкан. Ошондой эле Өкмөттүн тапшырмасы боюнча сууга болгон тарифтер методикасын жаңылоо жана жакшыртуу боюнча иштерди жасаган.

Суу чарбасы жана мелиорация департаменти менен биргеликте Кыргыз Республикасында сууну пайдалануунун экономикалык механизмин киргизүү боюнча методикалык документацияны иштеп чыгуу боюнча талкуулар жүргүзүлүп, атайын сунуш-пикирлер даярдалган. «Жер үстүндөгү суу ресурстарына келтирилген зыянды аныктоо» методикасына сунуш-пикирлер да оңдолуп, даярдалган.

Курчап турган чөйрөнү коргоо агенттиги менен биргеликте «Климаттын өзгөрүшү тууралуу КРнын 3-Улуттук кабарлоосу боюнча БУУ рамкалык конвенциясы» боюнча сунуш-пикирлер даярдалган.

Корреспондент-мүчө ***А.Т. ТУРДУКУЛОВ*** инженердик сейсмологиянын теоретикалык жана колдонмо маселелерин иштеп чыгууга жана Токмок, Балыкчы шаарларын сейсмикалык райондорго бөлүштүрүү ишине түздөн-түз катышкан.

Натыйжада төмөнкүдөй илимий натыйжалар алынган. Сейсмикалык коркунуч жаратуу картасына анализ жасоонун жыйынтыгы боюнча, Токмок шаарынын аймагы 8 баллдык сейсмикалык таасирге дуушар болушу мүмкүн. Анын көрсөткүчү 50 жылда дагы көтөрүлүшү мүмкүн. Балыкчы шаарынын аймагы да 9 баллдык жердин силкинүүсүнүн алдында калат, анын көрсөткүчү алдыдагы 50 жылда дагы өсүшү мүмкүн.

Балыкчы шаарынын аймагынын сейсмикалык коркунуч жаратуу картасында 80%га чейин бузулуу аймагы 9 баллдык жердин силкинүүсү мүмкүн болгон түндүк бөлүгүнө туура келет (бул аймакта катуу жер титирөөгө туруштук бере албай турган жеке сектордогу топурактан салынган үйлөр жайгашкан). Шаардын 60%га чейин бузулуу коркунучу бар жердин силкинүүсү 9 баллга чейинки көрсөткүчкө барабар болгон түндүк-батыш аймагы да сейсмикалык эмес курулуш-имараттар менен курулган. Ал эми шаардын 8 баллга чейин жердин силкинүү коркунучу келтирилген борбордук жана чыгыш бөлүгү зыян аз келүүчү (20-30%) аймакта болуп калат.

рекомендации по восстановлению деградированных экосистем.

- Проведен подсчет баланса массы ледников Борду и Сары-Тоо бассейна рек Арабель и Учкол за 2016-2017 балансовый год. Баланс массы этих ледников оказался отрицательным.

Принял участие в работе трех межведомственных правительственных комиссиях, в работе Рабочей группы Жогорку Кенеша Кыргызской Республики по подготовке изменений и дополнений относительно возобновляемых источников энергии в соответствующие Законы Кыргызской Республики, на заседании Комитета Жогорку Кенеша КР по аграрной политике, водным ресурсам, экологии и региональному развитию, также по заданию Правительства проведена работа по обновлению и усовершенствованию Методики тарифов на воду.

С ДВХиМ проведены обсуждение и подготовлены замечания в разработку методической документации по внедрению экономического механизма водопользования в КР; редактирование и подготовка замечаний в методику «Определение ущерба и вреда, нанесенного поверхностным водным ресурсам».

С Агентством охраны окружающей среды подготовлены отзывы и замечания по «Третьему Национальному сообщению КР по рамочной конвенции ООН об изменении климата».

Член-корреспондент ***ТУРДУКУЛОВ А.Т.*** принимал непосредственное участие в разработке теоретических и прикладных вопросов инженерной сейсмологии и сейсмического микрорайонирования г. Токмок и г. Балыкчи. Получены следующие научные результаты.

На основании анализа карт вероятностей сейсмической опасности, территория г. Токмок может подвергнуться 8 балльным сейсмическим воздействиям с 10% вероятностью превышения за 50 лет. Территория г. Балыкчи окажется в области 9 балльных сотрясений с 10% вероятностью превышения за 50 лет.

На карте сейсмического риска территории г. Балыкчи, область наибольших разрушений до 80% соответствует северной, более 9 балльной зоне, где располагаются глинобитные дома частного сектора, неустойчивые к сильным сейсмическим воздействиям. Северо-западная 9 балльная часть городской территории с ожидаемыми разрушениями до 60% также застроена не сейсмическими строениями. Центральная и восточная части города, относящиеся як 8 балльной зоне, окажутся в областси наименьших разрушений (20-30%).

Корреспондент-мүчө ***Р.А.МАКСУМОВА*** «Кыргыз Теңир-Too-сунун аймактык стратификацияланган кайназой мезгилине чейинки түзүлүштөрүн унификациялоо» долбоору боюнча Талас-Каратоо структура-формациялык зонасынын стратиграфиялык бөлүктөрү боюнча өздүк материалдарды публикациялоого даярдык көрүү жагындагы илимий-изилдөө иштерине катышат.

Төмөнкү милдеттер аткарылды:

1. Теңир-Тоонун покрова-складдык курулмасын райондоштуруу, бул үчүн Тянь-Шандын аймагынын террейндик түзүлүш жана анда Талас-Каратоо мегатеррейни тууралуу маалымат пайдаланылган.

2. Талас-Каратоо мегатеррейнин тектоникалык райондоштуруунун карта-схемасы түзүлгөн. Талас-Каратоо мегатеррейнинин учурдагы структурасы кеч докембрия-эрте палеозой мезгилинде бири-биринен бир топ эле алыскы аймакта жайгашкан өз алдынча үч террейнден куралган.

3. Жогоруда белгиленген террейндердин геодинамикалык табиятын интерпретациялоо литосфералык плиталардын тектоникасы теориясынын алкагында жүзөгө ашырылган.

Корреспондент-мүчө ***К.Ч. КОЖОГУЛОВ*** геомеханика, жер алдындагы жана ачык геотехнология, жаратылыш-техногендик апааттарды прогноздоо жана баалоо сыяктуу илимий багыттар боюнча илимий-изилдөө иштерин аткарды.

Аткарылган илимий-изилдөө иштеринин жыйынтыгында төмөнкүдөй натыйжалар алынган:

Суглинисттик топурактын реологиялык параметрлери: жылышуунун ылдамдыгы, жабышкактыгынын коэффициенттери аныктал-ган;

Суглинисттик топурактардын жана консолидацияга учурагандан кийинки топурактын физика-механикалык мүнөздөмөлөрүнүн рео-

Член-корреспондент ***МАКСУМОВА Р.А.*** участвует в научно-исследовательской работе по проекту «Унификация региональных стратифицированных докайнозойских образований Кыргызского Тянь-Шаня» по разделу-подготовка к публикации личных материалов по стратиграфическим подразделениям Таласо-Каратауской структурно-формационной зоны.

Выполнены следующие задачи:

1. Районирование покровно-складчатого сооружения Тянь-Шаня», в основу районирования положено представление о террейновом строении территории Тянь-Шаня и Таласо-Каратауского мегатеррейна в нём;

2. Составлена карта-схема тектонического районирования Таласо-Каратауского мегатеррейна. Современная структура Таласо-Каратауского мегатеррейна составлена тремя самостоятельными террейнами, в позднем докембрии–раннем палеозое находившихся друг от друга на значительных расстояниях;

3. Интерпретация геодинамической природы выделенных террейнов осуществлена в рамках теории тектоники литосферных плит;

4. Приведены тектоно-стратиграфические единицы террейнов Таласо-Каратауского микроконтинента и реконструируются динамические обстановки их формирования.

Член-корреспондент ***КОЖОГУЛОВ К.Ч.*** вел научно-исследовательскую работу по научным направлениям: геомеханика; геотехнология подземная, открытая; оценка и прогноз природно-техногенных катастроф

В результате выполненных научно-исследовательских работ получены следующие результаты:

Установлены реологические параметры суглинистого грунта: скорости установившейся ползучести, коэффициенты эффективной вязкости;

Определены парные корреляционные зависимости между реологическими параметрами суглинистых грунтов и их физико-механиче-

логиялык параметрлеринин ортосундагы жуп корреляциялык көз карандылыгы аныкталган.

Кардын эришин жана анын таасиринин суглинисттик топурактын инфильтрациялык процесстерине таасирин эске алуу менен жер көчкү жүрүү коркунучу бар аймактын туруктуулугун аныктоонун жаңы ыкмасы негизделди.

Математика жаатында 1 академик, 2 корреспондент-мүчө иш алып барат.

Академик ***А.А.БӨРҮБАЕВ*** үзгүлтүксүз бирдей чагылдырууларды компактификациялоо боюнча изилдөөлөрдү жүргүзүп, алардын баардык компактификациясын түзгөн. Булардын арасында максималдуу компактификациянын боло тургандыгы далилденген. Автордук пикири боюнча, үзгүлтүксүз бирдей чагылдыруулардын баардык компактификациясы даана эле бирдей ишке ашырылган чагылдыруу болуп саналат.

А.Бөрүбаев ФТМжТГИБнын төрагасы болуп иштеп жаткан мезгилде жогорудагы бөлүмдүн ишине жетекчилик кылып, Бөлүмдүн Бюросунун 18 отурумун өткөргөн. Бул иш-чараларда бөлүмдүн курамында иштеген институттардын ары көйгөйлүү маселелерин каралып, алар боюнча тиешелүү токтомдор кабыл алынган. Академик КР УИАнын президиумунун отурумдарынын ишине жигердүү катышкан. УИАнын структурасын оптимизациялоо боюнча комиссиянын ишин жетектеген. Бир катар эл аралык илимий конференциялардын уюштуруу комитетинин төрагасы болгон.

Корреспондент-мүчө ***К.АЛЫМКУЛОВ*** бисингулярдык өзгөргөн дифференциалдык теңдемелер жана аларды чыгаруунун асимптотикасы жагындагы изилдөөлөрдү жүргүзүп келет. Ал тарабынан өзгөргөн дифференциалдык теңдемелер үчүн асимптотикалык методдор иштелип чыккан. Анын негизги илимий маселеси бул – «бисингулярдык өзгөргөн дифференциалдык теңдемелерди чыгарууну жана аларды мезгили менен чыгарып туруунун бифуркациясын үйрөнүү».

Корреспондент-мүчө ***П.С. ПАНКОВ*** илимдин доктору Г.М.Кененбаева менен биргеликте КР УИАнын Математика институтунун «Динамикалык жана башкаруу системаларын, тескери жана оптимизациялык экономикалык тапшырмаларды, геофизикалык процесстерди үйрөнүү үчүн асимптотикалык, топологиялык жана аналитикалык методдорду, компьютердик моделдештирүүнү өнүктүрүү» долбоорунун алкагында татаал

ским характеристиками при консолидации;

Обоснован новый способ, определения устойчивости оползневого склона с учетом снеготаяния и его влияния на процессы инфильтрации суглинистых грунтов.

В области математики работают 1 академик и 2 член-корреспондента.

Академиком ***БОРУБАЕВЫМ А.А.*** исследованы компактификации равномерно непрерывных отображений и построены все компактификации равномерно непрерывных отображений. Доказана, что среди них существует максимальная компактификация. Показано, что все компактификации равномерно непрерывных отображений в точности являются равномерно совершенными отображениями в смысле автора (т.е. в смысле А. А. Борубаева)

Работая председателем Отделения ФТМиГГН НАН КР, руководил работой Отделения, проводил 18 заседаний Бюро Отделения, где обсудил наиболее значимые вопросы институтов Отделения и принял по ним соответствующие постановления. Активно участвовал в работе заседаний Президиума НАН КР. Руководил работой комиссии НАН КР по оптимизации структур Академии наук. Был председателем Оргкомитета ряда международных научных конференций.

Член-корреспондент ***АЛЫМКУЛОВ К.*** проводит исследования в области бисингулярно возмущенных дифференциальных уравнений и асимптотики их решений. Разработаны асимптотические методы для возмущенных дифференциальных уравнений. Его основная научная проблема:«Изучение решений бисингулярно возмущенных дифференциальных уравнений и бифуркации периодических решений».

Член-корреспондент ***ПАНКОВ П.С.*** в рамках проекта ИМ НАН КР: «Развитие асимптотических, топологических и аналитических методов и компьютерного моделирования для изучения динамических и управляемых систем, обратных и оптимизационных экономических задач и геофизических процессов», совместно с доктором наук Г.М. Кененбаевой выявил эффект «множественности» при исследовании сложных систем; совместно с кан-

системаларды изилдөөдөгү «көп түрдүүлүк» эффектисин аныктаган, илимдин кандидаты В.Т. Мураталиева менен биргеликте ар түрдүү теңдемелер системасын жана интегро-дифференциалдык теңдемелерди чыгаруунун спектрин издөөнү алгоритмдештирген, профессор Б.Ж. Баячорова жана илимдин кандидаты С.Ж.Карабаевалар менен биргеликте кыргыз тилинин мейкиндик түшүнүктөрүнүн математикалык моделдерин иштеп чыгуунун алкагында тилди алып жүрүүчүлөрдүн бул терминдерди түшүнүүсүн дискреттештирүү кубулушун аныктаган.

Машина таануу жагында бир академик иш жүргүзүп келет.

Академик ***М.С.ДЖУМАТАЕВДИН*** жетекчилиги жана өздүк катышуусу менен «Өнөр жайдын артыкчылыктуу тармактары үчүн техника жана технология» долбоорунун «Ажыроочу балка механизминин негизинде ургулоочу машинаны иштеп чыгуу жана түзүү, аны өндүрүштө өздөштүрүү» бөлүгү боюнча Машина таануу институтунда акыркы 20 жылда синтезделген жана жасалган өзгөрүлмө түзүлүштүү механизми бар ургулоочу машиналардын схемаларына жана конструкцияларына анализ жасалган. Кол менен иштөөчү ургулоочу машиналарды, балкаларды, перфораторлорду жана коңтормо балкаларды эксперименталдык жана өнөр жайда сыноо максатындагы изилдөөлөрдүн материалдарын анализден өткөрүүнүн жыйынтыгы боюнча аларды иштетүүдө келип чыгуучу негизги көйгөйлөр белгиленген. Өзгөрмө түзүлүштүү механизмдердин негизинде ургулоочу машиналардын иштөө мөөнөтүнүн узактыгын бир канчага жакшыртууга мүмкүндүк берүүчү техникалык чечимдер каралды. Өзгөрмө түзүлүштүү механизмдери бар ургулоочу машиналардын конструкцияларындагы начар түйүндөр жана звенолор аныкталган. Ажыроочу жылгычтары бар ургулоочу механизмдердин жаңы схемасы сунушталган. Ийримуунактуу-жылуучу жаңы механизмдин параметрлерин тандоо жана эсептөөнүн методикасы иштелип чыкты. Ажыроочу жылгычтары бар ургулоочу механизмдердин негизинде коңтормо балканын негизги звенолорунун параметрлеринин кинематикалык анализи, синтези жүргүзүлгөн. Ажыроочу жылгычтары бар ургулоочу механизмдердин негизинде коңторуучу балканын эскиздик долбоору, математикалык модели иштелип чыккан. Компьютердик технологиянын жардамы аркылуу коңтормо балканын трансмиссия элементтеринин кыймылдык теңдемелеринин сандык

дидатом наук В.Т. Мураталиевой осуществил алгоритмизацию поиска спектров решений систем разностных уравнений и интегро-дифференциальных уравнений; совместно с профессором Б.Ж. Баячоровой и кандидатом наук С.Ж.Карабаевой в рамках разработки математических моделей пространственных понятий кыргызского языка обнаружил явление дискретизации понимания этих терминов носителями языка.

В области машиноведения работает 1 академик.

Под руководством и личным участием академика ***ДЖУМАТАЕВА М.С.*** по разделу: «Разработка и создание ударной машины на основе механизмов с разделяющимся бойком и освоение ее производства» проекта: «Техника и технология для приоритетных отраслей промышленности» проведен подробный анализ схем и конструкций ударных машин с механизмами переменной структуры, синтезированных и созданных за последние 20 лет в Институте машиноведения НАН КР. В результате анализа материалов исследований посвященных экспериментальным и промышленным испытаниям ручных ударных машин, молотков, перфораторов и отбойных молотов были обозначены основные проблемы, возникающие при их работе. Рассмотрены технические решения, позволяющие существенно улучшить долговечность работы ударных машин на основе механизмов переменной структуры. Выявлены наиболее слабые узлы и звенья в конструкции ударных машин с механизмами переменной структуры. Предложена новая схема ударного механизма с разделяющимся ползуном. Разработана методика расчета и выбора параметров нового кривошипно-ползунного механизма с разделяющимся ползуном. Проведен кинематический анализ, синтез параметров основных звеньев отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком. Разработан эскизный проект отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком. Разработана математическая модель отбойного молота на основе механизма с разделяющимся бойком Разработан алгоритм расчета для численного анализа уравнений движения элементов трансмиссии отбойного молота с применением компьютерной технологии. Исследованы влияния упругих параметров отбойного молота на процесс свободных и вынужденных ко-

анализи үчүн эсептөө алгоритми иштелген. Коңтормо балканын серпилгич параметрлеринин системанын эркин жана аргасыз термелүү процессине тийгизүүчү таасирлери изилденген.

Машина таануу институтунун Россиянын Илимдер академиясынын Сибирдеги бөлүмүнүн Тоо иштери институту, Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин Механика жана машинатаануу институту, Тажикстандын Техникалык университети, Казакстан-британиялык техникалык университети менен илимий жана илимий-уюштуруу боюнча байланыштары бар.

3 академик жана 1 корреспондент-мүчө физиканын ар түрдүү тармагында изилдөөлөрдү жүргүзүп келишет.

Академик ***А.Ж.ЖАЙНАКОВ*** бөлүм тарабынан бекитилген «Энергиянын жогору концентрацияланган агымдарындагы физикалык процесстерди жана алардын материалдар менен өз ара байланышын компьютердик моделдештирүү» бөлүмүн жетектеген, ошондой эле КР Билим берүү жана илим министрлигинин гранты боюнча И.Раззаков атындагы КМТУнун Минералдык сырьелор институтунда аткарылып жаткан «Комплекстик изилдөөнүн негизинде катуу органикалык жана органикалык эмес калдыктарды утилизациялоонун экологиялык таза плазмалык технологиясын иштеп чыгуу» долбооруна ылайык илимий изилдөө иштерин жүргүзүп жаткан илимий жамаатка жетекчилик кылган.

Бул багытта жасалган изилдөөлөрдүн негизги жыйынтыктары болуп төмөнкүлөр саналат:

Бирдиктүү эсеп схемасынын негизинде жасалып жаткан буюмдун үстүнөн буулануу кубулушун эске алуу менен электр догоо плазмасынын металл менен өз ара аракеттенишүүсүнүн математикалык моделинин иштелип чыгышы.

Ар кандай металлдын буулары бар аргон плазмасынын курамын термодинамикалык эсептөөнүн жыйынтыктары.

Металлдардын бууларынын теплофизикалык коэффициенттерге жана аргон плазмасын которуу коэффициенттерине таасирин анализден өткөрүүнүн жыйынтыктары.

Металлдын бууларынын электр догоосунун магниттик-гидродинамикалык процесстерине жана электр доголуу ширетүүдө жасалып жаткан буюмдун көлөмүнө таасирин сандык анализден өткөрүүнүн жыйынтыктары.

лебаний системы. В рамках инновационной деятельности разработан и передан в Министерство чрезвычайных ситуаций КР проект «Аварийно-спасательные инструменты и оборудования». В настоящее время проект начал финансироваться в виде заказов на разработку и изготовление.

Имеет зарубежные научные и научно-организационные связи с Институтом горного дела СО РАН, Институтом механики и машиноведения Министерства образования и науки РК, Таджикским техническим университетом, Казахстанско-Британским техническим университетом и др.

В различных областях физики проводили исследования 3 академика и 1 член-корреспондент.

Академик ***ЖАЙНАКОВ А.Ж.*** руководил разделами «Компьютерное моделирование физических процессов в высококонцентрированных потоках энергии и их взаимодействия с материалами», утвержденного отделением, а также руководил научным коллективом, выполняющим НИР по проекту «Разработка экологически чистых плазменных технологий утилизации твердых органических и неорганических отходов на основе комплексных исследований» по гранту Министерства образования и науки КР, проводимые в Институте минерального сырья КГТУ им. И Раззакова.

В основными результате исследований являются:

Разработка математической модели взаимодействия электродуговой плазмы с металлом с учетом явления испарения с поверхности обрабатываемого изделия на основе единой расчетной схемы.

Результаты термодинамического расчета состава аргоновой плазмы с различным содержанием паров металла.

Результаты анализа влияния паров металла на теплофизические коэффициенты и коэффициенты переноса аргоновой плазмы.

Результаты численного анализа влияния паров металла на магнито-гидродинамические процессы электрической дуги и в объеме обрабатываемого изделия при электродуговой сварке.

Академик ***А.А.КУТАНОВДУН*** жетекчилигинин алдында «Жарым өткөргүч лазерди нурлантуу аркылуу аморфтук кремнийдин пленкаларында лазердик жазуу системасын иштеп чыгуу жана колдонууну өнүктүрүү» боюнча изилдөө иштери жүргүзүлдү.

Натыйжада алынган негизги илимий жыйынтыктар «Голография. Илим жана практика. Голоэкспо-2017» Эл аралык конференциясында (Звенигород, Россия, 2017), Дүйнөлүк Окумуштуулар федерациясынын отурумунда (Эриче ш., Италия, 2017-ж.), CAREN (CRNC2017) «Дүйнөлүк академиялык тармакка тез аралыкта кошулуу аркылуу Борбор Азиянын изилдөөчү жана билим берүүчү коомчулуктарынын мүмкүнчүлүктөрү менен бөлүшүү» аттуу Аймактар аралык тармактык 2-конференцияда (Бишкек, 2017) көрсөтүлгөн.

Төмөнкүдөй жыйынтыктар алынган:

Эң биринчи жолу аморфтук кремнийдин катмарларында үч өлчөмдүү жазуу алынды, бул 3D сүрөт-жазууларды түшүрүү мүмкүнчүлүктөрүн түзөт.

Үч өлчөмдүү лазердик жазуулар үчүн аморфтук кремнийдин калың пленкаларын алуунун технологиясы иштелди.

Жыштыгы 405 нм. өлчөмгө барабар болгон BluRay жарым өткөргүч лазерин нурлантуу аркылуу аморфтук кремнийде лазер менен түздөн-түз жазуунун режимдери оптимизацияланды. Лазердик нурландыруунун таасири менен а-кремнийдин катмарында рельефти түзүү көрсөтүлүп, ал электрондук-сканердик микроскопто изилденди.

Жогорку жыштыктагы талаада магнетрондук чаңдатуу методу аркылуу аморфтук кремнийдин бир түрдүү пленкаларын алуунун методу жакшыртылды.

Европа Комиссиясынын «Борбор Азиядагы изилдөөчү жана билим берүүчү тармагы» долбоорунун аймактык координатору катары төмөнкү иштер аткарылган: 2017-жылдын 21-23-октябрында Душанбе шаарында Борбор Азия өлкөлөрүнүн илимий-билим берүүчү тармактарынын өкүлдөрү менен биргеликте Европа Комиссиясынын «Борбор Азиядагы изилдөөчү жана билим берүүчү CAREN тармагы» долбоорунун Аткаруу комитетинин отуруму өткөрүлгөн.

Академик ***С.Ж. ТОКТОМЫШЕВ*** тарабынан отчёттук мезгилде парник газдарынын концентрациясын изилденип, «Ысык-Көл» ст. ОСО өлчөмдөрүнүн 1980-жылдан 2016-жылга чейин маалыматтарына салыштырма анализ жасалды.

Анализден улам белгилүү болгондой,

Под руководством академика ***КУТАНОВА А.А.*** проводилась исследовательская работа по теме «Разработка системы прямой лазерной записи на пленках аморфного кремния излучением полупроводникового лазера и развитие применений».

Основные научные результаты были представлены на международной конференции «Голография. Наука и практика. Голоэкспо –2017». Звенигород, Россия (2017 г.), на заседании Всемирной Федерации ученых (г. Эриче, Италия, 2017 г.), на 2-ой Региональной сетевой конференции CAREN (CRNC2017) «Наделение возможностями Центральноазиатских исследовательских и образовательных сообществ через высокоскоростное соединение к глобальной академической сети» (Бишкек, 2017).

По теме исследований получены следующие результаты:

Впервые получена 3-х мерная запись на слоях аморфного кремния, что открывает возможности записи 3D изображений.

Отработана технология получения толстых пленок аморфного кремния для 3-х мерной лазерной записи.

Оптимизированы режимы прямой лазерной записи на аморфном кремнии излучением полупроводникового BluRay лазера с длиной волны 405 нм. Продемонстрировано формирование рельефа на слое а-кремния при воздействии лазерного излучения и проведено его исследование на электронно сканирующем микроскопе.

Усовершенствован метод получения однородных пленок аморфного кремния методом магнетронного напыления в высокочастотном поле.

В качестве Регионального координатора проекта Европейской Комиссии «Центральноазиатская исследовательская и образовательная сеть» проделана следующая работа: 21-23 октября 2017 года в г. Душанбе проведено заседание Исполнительного Комитета проекта Европейской Комиссии «Центральноазиатской исследовательской и образовательной сети CAREN» совместно с представителями научно-образовательных сетей стран Центральной Азии.

Академиком ***ТОКТОМЫШЕВЫМ С.Ж.*** за отчетный период проведено исследование концентрации парниковых газов и сопоставительный анализ данных измерений ОСО на ст. «Иссык-Куль» с 1980 по 2016 год.

Анализ данных показал, что истощение озонового слоя за период с 1980- 2005 гг. со-

1980-жылдан 2005-жылга чейин озон катмарынын жукарып кетиши 11%ды түзгөн жана акыркы 10 жылдыкта анын тескерисинче калыбына келгендиги байкалган. Озон катмарынын жукарып кетүү жана калыбына келүү темпи сезондон көз каранды келет. Мында жукаруунун жылына V= -1,79 д.е. (1980-2005-жж. линиялык тренд боюнча), калыбына келүүнүн V= 5,13 д.е. (2005-2015-жж.) барабар болгон эң жогорку темпи май айында байкалгандыгы аныкталган.

Белгилеп кетүүчү нерсе, 2015-2016-жылдары алынган эксперименталдык маалыматтар $X = a{\cdot}t^2 - b{\cdot}t - a_0$ параболалык тренддин теңдемесине кирген коэффициенттердин маанисин коррекциялоо мүмкүнчүлүгүн түзгөн.

Тренддик баалоого таянсак, озон катмарын 1980-жылдагы көрсөткүчкө калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгү 2028-2030-жылдарга туура келет.

Атмосферанын таза болушу, УФ-В радиациясы, тропо-стратосфералык булуттарды түзүүнү жогорулатуу менен шартталган жана аларда атмосферанын фото-химиялык реакцияларда катышуучу климаттык-активдүү газ түрүндөгү кичи түзүүчүлөрдү курамында көп камтуу, кар-муз каптамынын ареоласын кыскартуудан улам күн нурлары менен чагылган мындай процесстердин активизациясы аркылуу аянты климаттын дүйнөлүк жылышынын жардамы менен (кыш мезгилининин башталышы менен көбөйүп, жай мезгилинде азаят) өзгөрүүгө учурайт.

Корреспондент-мүчө ***М.М.КИДИБАЕВ*** бүткөрүлүп жаткан «Көп максатка негизделген булалык, планардык жана наноөлчөмдүү оптикалык көлөмдүү материалдарды иштеп чыгуу жана изилдөө» долбоору боюнча илимий ишти жүзөгө ашырууда.

Долбоордун негизинде төмөнкүдөй негизги жыйынтыктар алынган:

Таза жана Mn^{2+} и Cr^{3+}аралашмасынан $LiNaSO_4$ монокристаллдары алынган.

Фтордук натрийдин кристаллдарында Eu^{2+} - Eu^{3+} жуп борборлорунун моделдери аныкталган.

LiF:0.3Cu жана NaF:0.1Cu курамдары жогорку дозалуу ТЭЭ-электрондук нурлануу дозиметриясы үчүн жетишерлик эле артыкчылыктуу колдонулуучу зат экендиги белгилүү болгон.

Алардын негизинде 10 МэВ чейинки радиациянын үлүшүн көзөмөлдөөгө жарактуу болуп саналган электрондук нурлануу датчиктерин түзүү мүмкүн.

SrF_2:Се курамы сцинтилляциянын жогорку

ставило в среднем 11 %, а в последнее десятилетие наблюдается его восстановление. Темпы истощения и восстановления озонового слоя имеют сезонную зависимость. Установлено, что самые высокие темпы истощения V= -1,79 д.е./год (по линейному тренду за 1980-2005гг.) и восстановления V= 5,13 д.е./год (2005-2015гг.) наблюдалось в мае месяце.

Следует отметить, что полученные экспериментальные данные за 2015-2016 годы позволили скорректировать значения коэффициентов, входящих в уравнение параболического тренда: $X = a{\cdot}t^2 - b{\cdot}t - a_0$.

Согласно трендовым оценкам, восстановление озонового слоя к величинам 1980 года вернется к 2028-2030 годам.

Усиление парникового эффекта, обусловленного прозрачностью атмосферы, УФ-В радиацией, повышением образования тропо и стратосферных облаков и высоким содержанием в них климато-активных газовых малых составляющих атмоссферы, участвующих в фото-химических реакциях, а также активизацией этих процессов отраженными солнечными лучами (альбедо подстилающей поверхности горного региона) из-за сокращения ареола снежно-ледового покрова, площадь которого изменяется с глобальным региональным потеплением климата (увеличивается с наступлением зимы и уменьшается с наступлением лета).

Член-корреспондент ***КИДИБАЕВ М.М.*** Осуществляет научную работу по завершающемуся проекту: «Разработка и исследование объемных волоконных, планарных и наноразмерных оптических материалов многоцелевого назначения».

По проекту были получены следующие основные результаты:

Выращены чистые и с примесями Mn^{2+} и Cr^{3+} монокристаллы $LiNaSO_4$.

Установлены модели парных центров Eu^{2+} - Eu^{3+} в кристаллах фтористого натрия.

Показано, что составы LiF:0.3Cu и NaF:0.1Cu являются достаточно перспективными рабочими веществами для высокодозной ТЭЭ-дозиметрии электронного излучения.

Возможно на их основе создание датчиков электронного излучения, пригодных для контроля доз радиации до 10 МэВ.

Найдено, что высокой амплитудой и абсолютным световым выходом сцинтилляций обладает состав SrF_2:Се. Кроме того, у этих

амплитудасына жана абсолюттук жарыктык чыгуусуна ээ экендиги аныкталган. Бул кристаллдарда негизги компоненттин жарык бөлүү мөөнөтү кыска келет жана ал аны сцинтилляциялык техникада пайдаланууга шарт түзөт.

Үч валенттүү хромдун аралашмасы бар $LiNaSO_4$ кристаллдарын нурландыруудагы ЭПР спектрлерин изилдөөдөн көрүнгөндөй, ЭПР сызыкчаларын орун алышы Cr^{5+}иондору менен шартталган.

Оптикалык сиңирип алуу спектеринде LiNaSO4:Mn2+ кристаллдарынын 220 жана 280нм максимумундагы сиңирүү тилкелери табылган.

Аралашма кристаллдардан гана турган оптикалык сиңирип алуу спектринде байкалган сиңирип алуу тилкелери Mn2+ иондоруна тиешелүү болуп саналат.

LiNaSO4 матрицасындагы аралашма иондор O2- октаэддик чөйрөсүндө Na+ катиондорун алмаштырат.

Бөлмө температурасында LiNaSO-4:Mn2+ аралашма кристаллдарынын ЭПР спектерлери изилденди. ЭПР спектрлеринде байкалган линиялар O2- октаэддик чөйрөсүндөгү Mn2+иондоруна мүнөздүү болуп саналат.

LiNaSO4 матрицасындагы Mn2+ аралаш иондор Na+ катиондорун алмаштырат жана төмөнкү натыйжалуу параметрлер менен мүнөздөлөт: gаэфф=2,0207, gв*эфф= gсэфф=ge=2,0023. Ax=Ay=Az=95±5Гс.

Шакардык-галоиддик кристаллдарды фундаменталдык изилдөөнүн жыйынтыктары Ысык-Көлдүн селитебдик зонасынын радиоэкологиялык жагдайын көзөмөлдөө үчүн сенсордук детекторлорду түзүүдө пайдаланылган.

Корреспондент-мүчө ***Р.О.ОМОРОВ*** одонолук жана бифуркациялар теориялары, синергетика, системалардын робасттуулугу; инноватика жана интеллектуалдык менчик,

кристаллов очень малая длительность свечения основной компоненты (8 нс), что делает возможным их применение в сцинтилляционной технике.

С помощью метода спектрометрии обратно рассеянных частиц показано, что свинец и, по-видимому, другие тяжелые элементы, имплантированы вблизи поверхности на глубину меньше 40 нм.

Исследованием спектров ЭПР облученных кристаллов $LiNaSO_4$ с примесью трёхвалентного хрома установлено, что наблюдаемые линии ЭПР обусловлены ионами Cr^{5+} образовавшимся при облучении рентгеновским облучением из ионов Cr^{3+}замещающие ионы Na^+ и Li^+ , окруженные восемью и четырьмя ионами кислорода, соответственно. В спектре оптического поглощения кристалл $LiNaSO_4$:Mn^{2+} обнаружены полосы поглощения с максимумами при 220 и 280нм.

Полосы поглощения наблюдаемые в спектре СОП только с примесных кристаллов приписывается к ионам Mn^{2+}.

Установлено, что примесные ионы в матрице $LiNaSO_4$ замещают катионы Na^+ в октаэдрическом окружении ионов O^{2-}.

Изучены спектры ЭПР примесных кристаллов $LiNaSO_4$:Mn^{2+} при комнатной температуре. Линии наблюдаемые в спектре ЭПР являются характерными для ионов Mn^{2+} находящихся в октаэдрическом окружении ионов O^{2-}. Установлено, что примесные ионы Mn^{2+} в матрице $LiNaSO_4$ замещают катионы Na^+ и характеризуются следующими эффективными параметрами: $g^a_{эфф}=2{,}0207$, $g^{b*}_{эфф}=g^c_{эфф}=g_e=2{,}0023$. $A_x=A_y=A_z=95\pm5$Гс.

Показано, что годовые эффективные дозы от космического излучения, внешнего излучения радионуклидов ненарушенной земной коры, строительных материалов и внутреннего облучения долгоживущими природными радионуклидами составляют для Иссык-Кульской области 1,70 мЗв/год. Данная величина в в 1,5 раза выше, чем среднемировое значение, оцениваемое в 1,15 мЗв/год.

Результаты фундаментальных исследований щелочно-галоидных кристаллов использованы при создании сенсорных детекторов для контроля радиоэкологической обстановки селитебной зоны озера Иссык-Куль.

Член-корреспондентом ***ОМОРОВЫМ Р.О.*** научные исследования проводились по следующим направлениям в области: теории грубости и бифуркаций, синергетики, робастности

наукометрия боюнча илимий изилдөөлөрдү жүргүзгөн.

Одонолук жана бифуркациялар теориялары, синергетика, системалардын робасттуулугу жагында одонолуулукту, бифуркацияларды жана ар түрдүү физикалык чөйрөнүн синергетикалык системаларынын хаосун изилдөө үчүн топологиялык одонолуулук методунун айрым тиркемеси каралды.

Ал эми инноватика жана интеллектуалдык менчик жагында ЕАЭС шарттарында интеллектуалдык менчикти коргоо жана Кыргыз Республикасын инновациялык өнүктүрүү маселелери, 2009-2016-жж. Глобалдык инновациялык индекстин маалыматтары боюнча өлкөбүздүн КМШ өлкөлөрү жана дүйнөнүн башка мамлекеттери менен инновациялык индекстик салыштырма көрсөткүчтөрү изилденди. «Индустрия 4.0» жаңы өнөр жай революциясынын шарттарындагы интеллектуалдык менчик маселелери каралды. Ошондой эле Кыргыз Республикасында интеллектуалдык менчикти жана инновацияларды башкаруунун милдет-тапшырмалары изилденди.

Наукометрия жагында Хирша индекстери аркылуу РИНЦ маалымат базалары боюнча КР УИАнын мүчөлөрүнүн илимий эмгектеринин цитата келтирилүү маселелери каралды. Натыйжада, илимий басмаларда автордук укук нормаларын эске алуучу Хирша «плюс» индекси деп аталган цитата келтирүү көрсөткүчү сунушталган.

Корреспондент-мүчө ***Ж.Т.ТЕНТИЕВ*** «Тоолуу кыштак», «Көчмөн маданияттын архитектурасы» аттуу Эл аралык долбоордун алкагындагы «Борбор Азиянын тоолуу аймактары үчүн энергоэффективдүү, сейсмотуруктуу курулмаларды изилдөө жана иштеп чыгуу» илимий-изилдөө ишин жетектеген.

Борбор Азиянын тоо экосистемасы үчүн стационардык, мобилдик, трансформацияланган оптималдык курулуштарды жана имараттарды түзүү. Байыртан бери Борбор Азиянын тоо системасын байырлаган көчмөндөрдүн рух мурасын изилдөөнүн негизинде жаңы концепция – Архисоциотектоникалык теория иштелип чыккан. Ага ылайык, бийик тоолуу аймактарда шаарларды жана элдүү пункттарды түзүүдө бир аз жана толук мобилдүүлүк принциптери болушу шарт. Кыргыз элинин рух жана материалдык мурасына таянган көп жылдык изилдөөлөрдүн негизинде байыркы уруулардын, алардын тилдеринин, символдорунун, архитектурасынын, чарбасынын, көз карашынын (мейкиндик жана мезгилге жетишүү, дин) эрте палеолиттеги адамдардын келип чыгуу мыйзамдарынын ортосундагы байланыштары аныкталган. Тарыхый илимдин, философиянын, этнографиянын, лингвистиканын, петроглифтерди интерпретациялоонун материалдарына болгон жаңыча көз караштар илимий көз караштарды аныктап, көчмөн маданияттын мурасы боюнча ар түрдүү концепциялардын ортосундагы мурда илимде белгисиз болгон байланыштарды ортотуга шарт түзгөн. Жыйынтыктар «Күн белги. Архитектура» монографиясында баяндалган (басмада). Ал мектептерде 10, массалык маалымат каражаттарында телеберүүлөрдө 8, радиоуктурууларда 7 доклад жасаган. Ж. Тентиев - Эстеликтер жана ыйык жайлар маселелери боюнча Эл аралык кеңештин (ИКОМОС, Париж шаары) Улуттук комитетинин төрагасы. Бир катар ЖОЖдор – Санкт-Петербургдагы Мамлекеттик архитектура-курулуш университети (Россия), Казакстандын Башкы архитектурасы - Курулуш академиясы (КазГАСА, Казакстан) менен кызматташат.

ИЛИМИЙ-УЮШТУРУУ ИШТЕРИ

Бөлүм отчеттук жылда 11 монография (6 сы чет мамлекеттерде), 15 окуу китебин жана окуу куралын (1и чет мамлекетте) басмаларда жарыялаган. Монографиялардын авторлору төмөнкүлөр:

академик И.Т. Айтматов (1); академик А.Б. Бакиров (1); академик В.И.Нифадьев (1); корреспондент-мүчө Р.О. Оморов (1); т.и.д. И.А.Торгоев (1); т.и.д. Д.К.Камчыбеков (1); т.и.д. И.В. Брякин (1); т.и.д. И.Э.Урусова (1); т.и.к. А.А. Мясников (1), т.и.к. Н. Исраилова (1); т.и.к. Т.В. Тузова (1).

Бөлүмдүн мүчөлөрү 2017-жылы баардыгы 100 илимий эмгекти ар кандай басмаларда жарыялашкан, жалпы сандын 37си чет мамлекеттик басмаларда жарык көргөн.

Төмөндө бөлүмдүн мүчөлөрүнүн активдүү илимий-уюштуруу иштерин белгилеп кетишибиз зарыл:

- академик *Ж.Ш.ШАРШЕНАЛИЕВдин* жетекчилигинин алдында 1 доктордук, 2 кандидаттык диссертация корголгон, ошондой эле 5 илимий макала жарыяланып, ойлоп табуу үчүн Кыргыз Республикасынын 3 патенти алынган;

систем; инноватики и интеллектуальной собственности, наукометрии.

В области теории грубости и бифуркаций, синергетики и робастности систем рассмотрены некоторые приложения метода топологической грубости для исследований грубости, бифуркаций и хаоса синергетических систем различной физической природы. Уточнены некоторые положения алгебраического метода исследования робастной устойчивости интервальных динамических систем, как для случая непрерывных систем, так и дискретных систем.

В области инноватики и интеллектуальной собственности исследовались вопросы охраны интеллектуальной собственности в условиях ЕАЭС и инновационного развития Кыргызской Республики, сравнительные показатели инновационного индекса страны в отношении стран СНГ и других стран мира по данным Глобального инновационного индекса за 2009 – 2016 годы. Рассмотрены вопросы интеллектуальной собственности в условиях новой промышленной революции «Индустрии 4.0». Исследованы задачи управления интеллектуальной собственностью и инновациями в Кыргызской Республике.

В области наукометрии рассмотрены вопросы цитируемости научных трудов членов НАН КР по базам данных РИНЦ через индексы Хирша. Предложен показатель цитируемости, который назван индекс Хирша «плюс», который учитывает нормы авторского права в научных изданиях.

Член-корреспондент ***ТЕНТИЕВ Ж.Т.*** научный руководитель НИР «Исследование и разработка энергоэффективных, сейсмостойких сооружений для горных регионов Центральной Азии», в рамках Международного проекта «Горная деревня», Архитектура кочевой цивилизации. Разработка концепции Научного совета по архитектуре и строительству. Такжеучаствует в исследованиях по программам грантам – научный руководитель УНПЦ «Архитектоника» при кафедре «Архитектура промышленных и гражданских зданий». Разработка исследовательских программ УНПЦ. Создание стационарных, мобильных, трансформирующихся оптимальных зданий и сооружений для горных экосистем Центральной Азии. На основе изучения духовного наследия кочевников, с древнейших времен населяющих горные системы Центральной Азии, выработана новая концепция – Архисоциотектоническая теория. Согласно которой в основе создания городов и населенных пунктов Высокогорья должны присутствовать принципы частичной или полной мобильности. На основе многолетних исследований, базирующихся на данных духовного и материального наследия кыргызского народа, установлены взаимосвязи закономерностей зарождения древнейших племен, их языка, символов, архитектуры, хозяйства, мировоззрения (постижения пространства и времени, вера…) протолюдей верхнего палеолита. Новый взгляд на материалы исторической науки, философии, этнографии, лингвистики, интерпретацию петроглифов позволили выстроить научные гипотезы и установить неизвестные науке связи между различными концепциями по отношению к наследию кочевой цивилизации. Результаты изложены в монографии «Күн белги. Архитектура» (в печати). Опубликовано 2 статьи. Выступил с докладами в школах – 10, в средствах массовой информации: телевидение – 8, радио –7 раз. Председатель Национального комитета Международного Совета по вопросам памятников и достопримечательных мест (ИКОМОС, г. Париж). Сотрудничает с ВУЗами: Санкт-Петербургский Государственный архитектурно-строительный университет (Россия); Казахская головная архитектура, Строительная академия (КазГАСА, Казахстан).

НАУЧНО-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В отчетном году учеными Отделения опубликовано:

11 монографий в т.ч. 6 за рубежом, 15 учебников и учебных пособия в т.ч. 1 за рубежом: Авторы монографий: академик Айтматов И.Т. (1); академик Бакиров А.Б. (1); академик Нифадьев В.И. (1); член-корреспондент Оморов Р.О. (1); д.т.н.Торгоев И.А.(1); д.т.н. Камчыбеков Д.К. (1); д.т.н. Брякин И.В. (1); д.т.н. Урусова И.Э.(1); к.т.н. Мясников А.А. (1), к.т.н. Н. Исраилова (1); к.т.н. Тузова Т.В. (1).

Членами Отделения опубликованы 100 научных работ, в том числе 37 в зарубежных изданиях.

Следует отметить активную научно-организационную деятельность следующих членов Отделения:

- академика *ШАРШЕНАЛИЕВА Ж.Ш.*, под руководством которого защищены 1 докторская и 2 кандидатские диссертации, опубликовано 5 научных статей, получено 3 патента Кыргызской Республики на изобретения;

- академик ***А. А. АКАЕВ*** 1 монография, китептин 1 бөлүмүн, 6 илимий макала жарыялаган, ошондой эле эл аралык конференцияларда 10 илимий доклад жасаган;
- **корреспондент-мүчө *К.Ч.КОЖОГУЛОВ*** 5 илимий макаланы (анын 4үн чет мамлекеттерде) басмада жарыялап, 1 кандидаттык диссертацияны коргоого жетекчилик кылган;
- **корреспондент-мүчө *Р.О.ОМОРОВ*** 14 макала, 1 монографияны чет жерде жарыкка чыгарган;
- **корреспондент-мүчө *Т.Т.ОМОРОВ*** 14 макала (анын 10у чет мамлекеттерде жарыкка чыккан) жарыялаган.

Физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн мүчөлөрү эл аралык жана республикалык деңгээлдерде уюштурулган ар кандай конференцияларда, симпозиумдарда жана семинарларда 143 доклад жасашкан. Бул бөлүмдүн мүчөлөрүнүн басымдуу бөлүгү ар дайым аспиранттар, изилдөөчүлөр жана докторанттар менен иштеп, университеттерде сабак беришет. Бөлүмдүн мүчөлөрү илимдин активдүү жайылтуучулары болуп саналышат. Ошол себептүү илимдин жетишкендиктерин пропагандалоо ишине жигердүү катышып, массалык маалымат каражаттарында маалымат берип келишкен.

Алардын иштерине анализ жасоо менен төмөнкүдөй бүтүмгө келүүгө болот: бөлүмдүн айрым мүчөлөрү өз милдеттерин тикеден- тике аткаруу менен бирге эле Кыргызстанда илим менен билимди уюштуруучулар, ЖОЖдордун ректорлору, илимий изилдөө мекемелердин директорлору, КР УИАнын президиумунун жана КР ЖАКтын мүчөлөрү, Диссертациялык кеңештердин жана КР ЖАКтын Эксперттик кеңештеринин төрагалары жана мүчөлөрү, коомдук уюмдардын жана илимий коомчулуктардын жетекчилери болуп эсептелишет жана ар кандай мамлекеттик, эл аралык иш-чараларда катышып келишет.

Бөлүм илимий-уюштуруу иштерине өзгөчө көңүл бурган. 2017-жылда 2 Жалпы чогулуш, Бюронун 18 отуруму өткөрүлүп, аларда 38 токтом кабыл алынган.

Бөлүмдүн жалпы чогулуштарында бөлүмдүн жана анын курамындагы илимий-изилдөө мекемелердин 2017-жылдагы иш-мердигинин жыйынтыктары каралып, төрага жана бюронун жаңы курамы тандалып алынган. Бюронун отурумдарында бөлүмдүн илимий жана илимий-уюштуруу иштеринин ар кандай маселелери каралып турган.

2017-жылдын январь айынын башталышында, отчеттук сессиялардын мезгилинде өткөрүлгөн бюронун отурумдарында Илимий-изилдөө мекемелердин отчеттук жылдагы иштеринин жыйынтыктары боюнча отчеттору угулуп, институттардын иштеринин натыйжалуулугун көтөрүүгө багытталган конкреттүү чечимдер кабыл алынган. 2017-жылдын ноябрь-декабрь айларында ИИМдердин лабораторияларынын илимий жана илимий-уюштуруу иштери тууралуу отчеттору угулган.

- академика ***АКАЕВА А.А*** опубликовавшего 1 монографию, 1 главу в книге, 6 научных статьей и выступившего с 10 научными докладами на международных конференциях;
- член-корреспондента ***КОЖОГУЛОВА К.Ч.***, опубликовавшего 5 научных статей, из них 4 за рубежом, под руководством которого защищена 1 кандидатская диссертация;
- член-корреспондента ***ОМОРОВА Р.О.***, опубликовавшего 14 статей, 1 монографию;
- член-корреспондента ***ОМОРОВА Т.Т.***, опубликовавшего 14 статей из них 10 за рубежом.

Члены Отделения ФТМиГГН НАН КР выступили с докладами (143) на международных и республиканских конференциях, симпозиумах и семинарах. Основная часть членов Отделения ФТМиГГН постоянно работает с соискателями, аспирантами и докторантами, ведут занятия в университетах. Все члены Отделения активно участвовали в пропаганде научных достижений, являются активными популяризаторами науки, выступали в средствах массовой информации.

На основании анализа деятельности членов Отделения ФТМиГГН НАН КР можно сделать вывод, что, кроме выполнения своих основных обязанностей, некоторые члены Отделения являются крупными организаторами науки и образования Кыргызстана, ректорами ВУЗов, директорами НИИ, членами Президиума НАН КР, Высшей аттестационной комиссии КР, председателями и членами Диссертационных советов, Экспертных советов ВАК КР, руководителями общественных организаций, научных обществ, участвуют в различных государственных и международных мероприятиях.

Большое внимание Отделение уделяло своей научно-организационной деятельности. За 2017 год проведено 2 общих собрания и 18 заседаний Бюро, на которых принято 38 постановлений.

На Общих собраниях Отделения рассмотрены итоги деятельности научных учреждений и Отделения за 2017 год, избран новый председатель Отделения и новый состав бюро Отделения. На заседаниях Бюро рассматривались вопросы научной и научно-организационной деятельности Отделения.

За время отчетной сессии, в начале января 2017 года, на заседаниях бюро были заслушаны отчеты НИУ по итогам деятельности отчетного года, приняты конкретные решения, направленные на повышение эффективности деятельности институтов. А в ноябре-декабре 2017 года отчеты о научной и научно-организационной деятельности лабораторий НИУ.

Бөлүмдүн бюросунун отурумдарында илимий бөлүмдөрдүн иштеринин ар түрдүү аспектилери: бөлүмдүн илимий-изилдөө мекемелерин оптимизациялоо, фундаменталдык жана колдонмо изилдөөлөрдүн долбоорлорун аткаруунун жыйынтыктары, институттардын Окумуштуу кеңештердин курамдары тууралуу маалыматтары, институттардын штаттык кезмектериндеги өзгөрүүлөр, кызматкерлерди сыйлоого жана сыйлыктарды берүүгө көрсөтүү маселелери каралган.

Бюронун отурумдарында институттардын илимий жана илимий-уюштуруу иштерин аткаруунун жыйынтыктары, ИИМдердин Кытайдын, Япониянын жана башкалар менен кызматташууларды жүргүзүү планын аткаруунун жыйынтыктары, бөлүмдүн институттарынын жер титирөөлөрдү оперативдик прогноздоо, курчап турган чөйрөгө мониторинг жасоо үчүн геофизикалык маалыматтарды иштеп чыгуу жагындагы илимий-изилдөө иштерин координациялоо, институттардын отчеттук жылдагы иштеринин жыйынтыктары талкууланып, бөлүмдүн институттарынын 2018-жыл үчүн илимий-изилдөө иштеринин планы каралып чыгып, бекитилген. Бул менен катар КР УИАнын жаңы Уставынын долбоору тууралуу маселелер талкууга алынган.

Бөлүмдүн Бюросу бөлүмдүн алдында иштеген Проблемалык жана Диссертациялык кеңештердин төрагаларынын отчетторун жана отчеттук жылда аткарган иштеринин жыйынтыктарын укту.

Бөлүмдүн илимий-изилдөө мекемелери эл аралык кызматташууга жигердүү катышышты:

- ЮНЕСКОнун Кыргыз Улуттук комитетинин мүчөсү жана ЮНЕСКОнун Эл аралык гидрологиялык программасынын Кыргыз комитетинин төрагасы катары ЮНЕСКОнун жана «Глобалдык суу өнөктөштүктүн» (Стокгольм, Швеция) ишине катышкан;
- Бөлүмдүн илимий-изилдөө мекемелери Кыргызстандын жана Россиянын Өкмөттөрүнүн 2014-2017-жылдарга Экономикалык кызматташтык программасын ишке ашырууга катышышкан;

На заседаниях Бюро Отделения также расcматривались различные аспекты деятельности научных подразделений: оптимизация НИУ отделения, результаты выполнения проектов фундаментальных и прикладных исследований, планы работ и подготовки кадров, представления институтов о новых составах Ученых советов, изменении штатных расписаний институтов, представления сотрудников к поощрению и награждению.

Кроме того, на заседаниях Бюро обсуждались результаты выполнения научной и научно-организационной деятельности Институтов, итоги выполнения планов реализации сотрудничества НИУ с учеными Китая, Японии и др., координации НИР Институтов Отделения в области обработки геофизических данных для целей оперативного прогноза землетрясений, мониторинга окружающей среды, о результатах их работы в отчетном году, рассмотрен и утвержден план НИР Институтов Отделения на 2017 год. Обсуждались вопросы о проекте нового устава НАН КР.

Бюро Отделения были заслушаны отчеты председателей Проблемных и Диссертационных советов, функционирующих при Отделении, о результатах их работы в отчетном году.

Научно-исследовательские учреждения Отделения принимали активное участие в международном сотрудничестве:

- принимали участие в работе ЮНЕСКО как член Кыргызского национального комитета ЮНЕСКО и как председатель Кыргызского комитета международной гидрологической программы ЮНЕСКО, а также в работе «Глобального водного партнерства» (Стокгольм, Швеция);
- участие НИУ Отделения в реализации Программы экономического сотрудничества между Правительствами КР и России на 2014-2017 гг;

• Кыргызстандын аймагында карлин-типтеги алтындын кенин издөө жана прогноздоо жагындагы талаа иштерине, илимий иштерге катышкан;

• Куйлю (Сары-Жаз) графит кенин чалгындоо боюнча биргеликтеги иштерге (компания «Геотраст», Англия) катышуу;

• «Stewart Assay and Environmental Laboratories», Россиянын Илимдер академиясынын Сибирдеги бөлүмүнүн Геология жана минералогия институту, К.И.Сатпаев атындагы КазНИТУ, Пекиндеги Урандын геологиясы изилдөө (BRIUG) институту менен илимий кызматташуу тууралуу келишимдер түзүлгөн.

Бөлүмдүн окумуштуулары КМШнын, ШКУнун жана ЕврАзЭКтин алкагында соода-экономикалык, илимий-техникалык жана гуманитардык кызматташуу боюнча программаларды, пландарды ишке ашырууга жигердүү катышууда. Мындан тышкары Россия, Кытай, АКШ, Норвегия, Япония, Германия, Франция жана башка ушул сыяктуу алдыңкы мамлекеттер менен кызматташып келет.

Азыркы учурда илимди жана жаңы технологияларды өнүктүрбөй туруп инновациялык экономиканы куруу мүмкүн эмес. Мында Кыргызстандын окумуштууларынын негизги милдети болуп дал ушундай экономиканы түзүүгө ири салым кошуу болуп эсептелет.

КР УИАнын ФТМжТГИ бөлүмүнүн окумуштууларынын алдында төмөнкүдөй милдеттер турат:

• бирин-бири кайталаган илимий темалардан жана долбоорлордон милдеттери республиканын артыкчылыктарына дал келе турган комплекстик долбоорлорду иштеп чыгуу жана ишке ашырууга өткөрүү аркылуу илимий изилдөөлөрдүн натыйжалуулугун көтөрүү;

• илим менен өндүрүштү интеграциялоону өнүктүрүү;

• КР УИАнын институттары менен университеттердин ортосундагы интеграциялык иштер боюнча аракеттерди күчөтүү;

• ЕврАзЭКтин алкагында КР УИАнын Борбор Азия өлкөлөрү менен ЕС,МНТЦ долбоорлору боюнча эл аралык кызматташтыгын кеңейтүү жана күчөтүү;

• биргелешкен илимий долбоорлорду өткөрүү, эл аралык илимий программаларда катышуу, жыйынтыктар менен алмашуу, эл аралык конференцияларды, симпозиумдарды жана мектеп-семинарларды өткөрүү аркылуу эл аралык кызматташууну жандандыруу;

• жаш адистерди тартуу, илимдин кадыр-баркын көтөрүү аркылуу кадр саясатын жакшыртуу.

• участие в полевых и научных работ в области прогнозирования и поисков месторождений золота карлин-типа на территории Кыргызстана;

• участие в совместных работ (компания «Геотраст», Англия) по темам разведки месторождения графита Куйлю (Сары-Джаз);

• подписаны договора о научном сотрудничестве «Stewart Assayand Environmental Laboratories»; Институтом геологии и минералогии СО РАН; КазНИТУ им. К.И. Сатпаева, Пекинским исследовательским институтом геологии урана (BRIUG).

Ученые нашего Отделения принимают активное участие в реализации планов и программ по торгово-экономическому, научно-техническому и гуманитарному сотрудничеству в рамках СНГ, ШОС и ЕврАзЭС, а также сотрудничают с ведущими странами, такими как Россия, Китай, США, Норвегия, Япония, Германия, Франция и др.

Сегодня без развития науки и новых технологий невозможно построение инновационной экономики и основная задача ученых Кыргызстана – внести весомый вклад в создание именно такой экономики.

Перед учеными Отделения ФТМиГГН НАН КР стоят следующие задачи:

• повышение эффективности научных исследований, путем перехода от дублированных научных тем и проектов к разработке и реализации комплексных проектов, масштабным задачам, которые должны соответствовать приоритетам республики;

• развитие интеграции науки и производства;

• усиление работы по интеграции между институтами НАН КР и университетами;

• расширение и усиление международного сотрудничества НАН КР в рамках ЕвразЭС, со странами Центральной Азии, по проектам ЕС, МНТЦ и т.д.

• активизация международного сотрудничества путем проведения совместных научных проектов, участия в международных научных программах, обмена результатами, проведения международных конференций, симпозиумов и школ-семинаров;

• совершенствование кадровой политики путем привлечения молодых специалистов, повышения имиджа и привлекательности отрасли науки.

КР УИАнын Химия-технологиялык, медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдер бөлүмүнүн 2017-жылдагы кыскача жылдык отчету

Ашимов И.А., Бөлүмдүн төрагасы, корреспондент-мүчө

Краткий отчет Отделения химико-технологических, медико-биологических и сельскохозяйственных наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год

Ашимов И.А., Председатель Отделения, член-корреспондент

«Илимдин келечеги анын өлкөдө инновациялык өсүштү камсыз кылуу жөндөмүнө, демек, илимдин өндүрүш жана кесиптик билим берүү менен эффективдүү интеграциясына түздөн-түз байланыштуу. Бул үч курамдык бөлүк тилекке каршы ар бири ар башка жол менен, бири-биринен айырмалуу багытта өнүгүп жатышат. Илимдин практикалык натыйжаларынын критерийи бирөө гана – ички жана тышкы рыноктогу бул натыйжаларга болгон суроо-талап».

I. Илимий-уюштуруучулук ишмердиктин негизги көрсөткүчтөрү.

ХТМБАЧБ беш илимий-изилдөө мекемелеринин (ИИМ) ишин координациялайт (БТТИ, ББ, БТИ, ТФМИ, ХФИ). Отчеттук мезгилде ТИту ТБ дун составына берилген, ал эми ИФТ-Бру ХжХТлар институтуна кошулган, ХТМ-БАЧБнүн Жалпы чогулушунун жана бюросунун составы жаңыртылган. 23 бөлүмдүн мүчөлөрүнүн 12си академиктер (2016-жылы -13), 11и корр.-мүчө. УИАда 3- академик жана 2- корр.-мүчө, 476 илимий кызматкер (2016ж.-518), анын ичинде 284 илимий кызматкер (59,6%) (2016ж.-302) эмгектенет. Акыркылардын ичинде 96 илимдин кандидаттары (2016ж.-107) жана 45 илимдин докторлору (2016ж.-44). 35 жашка чейинки кызматкерлердин салыштырма саны төмөндөгүчө: БТИ 26,8 (2016ж-26,8); ХФТИ– 25 (2016ж.-28%); БТТИ – 23 (2016ж.-18,3%); ТФМИ – 22,3 (2016ж.-28%); ББ–21,4 (2016ж.-19,2%).

69 млн. 190 миң сомго 5 долбоор боюнча иштер аткарылган (2016ж.-7), (2016-жылга салыштырганда 568,2 миң сомго аз). БИМнин гранты боюнча 1 долбоор 100 миң сомго (2016ж.- 570 миң сомго 2 долбоор) каржылган. 216,9 миң долларга эл аралык грант боюнча 23 (2016-жылы – 29) долбоор аткарылган (2016-жылга салыштырганда 183,1 миң долларга аз). Чарбалык келишимдер боюнча 2

«Будущее науки прямо зависит от ее способности обеспечить инновационный рост в стране, а значит, от эффективной интеграции науки с производством и профессиональным образованием. Эти три составляющие, к сожалению, все еще идут по разным дорогам, развиваясь в отрыве друг от друга. Для практических результатов науки критерий должен быть один – наличие спроса на эти результаты на внутреннем и внешнем рынках».

I. Основные показатели научно-организационной деятельности.

ОХТМБСХН координирует деятельность 5 НИУ (БПИ, БС, ИБ, ИГФМ, ИХФТ). В отчетном году ИЛ был передан в состав ЮО, ИЦФ был объединен с ИХХТ, обновлен состав Общего собрания и бюро ОХТМБСХН. Из 23 членов ОХТМБСХН - 12 являются академиками (в 2016 – 13), 11 – чл.-корр. Средний возраст академиков – 80,7 лет, чл.-корр. – 69,1 лет. Общее количество сотрудников - 476 (в 2016 – 518), в том числе 284 (59,6%) научных (в 2016 – 302). 96 кандидатов (в 2016 – 107), 45 докторов наук (в 2016 – 44). Уд. вес неостепененных научных сотрудников – 50,3%. Уд. вес сотрудников <35 лет: ИБ - 26,8% (в 2016 – 26,8%), ИХФТ – 25% (в 2016 – 28%), БПИ – 25% (в 2016 – 18,3%), ИГФМ – 22,3% (в 2016 – 28%), БС - 21,4% (в 2016 – 19,2%).

Выполнялись 5 проектов (в 2016 – 7) на сумму 69 млн.190 тыс. сом (на 568,2 тыс. сом меньше, чем в 2016). 1 проект выполнялся по гранту МОН КР на сумму 100 тыс.сом (в 2016 – 2 проекта с суммой 570 тыс.сом). По международным грантам выполнены 23 проекта (в 2016 - 29) на сумму 216,9 тыс. $ (на 183,1 тыс.$ меньше, чем в 2016 г.). По хоздоговору - 2 проекта (в 2016 - 11) на сумму 1 млн.700

долбоор (2016ж.-11) 1700,0 миң сомго аткарылган (2016-жылга салыштырганда 151,2 миң сомго аз). Жалпы көлөмү: бюджет 69 млн.190 миң сом, бюджеттен тышкары – 17 млн.33 миң сом (2016-ж.-53 млн. 540 миң сом). Илимий-техникалык продукция 479,9 миң сомго сатылган (өткөн жылга салыштырганда 3721,7 миң сомго аз).

Долбоорлордун салыштырма салмагы: гранттык негизде – 74,2% (2016-ж.-59,2%), бюджеттик негизде – 16,1: (2016-ж.-14,3%), чарбалык келишим боюнча – 6,5% (2016-ж.-22,4%), БИМ -3,2% (2016-ж.-4%). Эл аралык гранттарга долбоорлор МНТЦ, Корея (AFACI, RDA), Япония (JICA, JIN), «Сорос Кыргызстан» Фонду, ОАЭ (ICBA) тарабынан колдоо тапкан жана айыл чарба, медицина, эко- биокоопсуздук багытында илимий проблемаларды чечүүгө арналган.

Сырттан келген инвестицияларды тартуу боюнча лидерлер: БТИ (3 грант, суммасы 130 миң долл.); ХФТИ (6 грант, 49 миң.долл.). Бул эки институттун гранттык суммасы жалпы гранттык сумманын 80% ын түзөт. Эл аралык фонддордун каржылоосу менен аткарылган илимий иштердин натыйжалары алдыңкы Эл аралык журналдарда жана Эл аралык илимий форумдардын материалдарында жарык көргөн.

Бардыгы болуп 254 илимий иш жарык көргөн (2016-ж.-331), анын ичинде 210 макала (2016-ж.-280). 13 монография, окуу усулдук колдонмо, рекомендация жана брошоралар (2016-ж.-18) жарыкка чыккан. Төмөнкү индекстерге кирген журналдарга басылган: РИНЦ -95 (2016ж.-163); Scopus-4 (2016ж.-4); Web of Sci – 6 (2016ж.-2). Лидерлери: БТТИ (21 РИНЦ, 3 Scopus, 4 Web of Sci); ХФТИ (33 РИНЦ жана 1 Web of Sci); ТФМИ (22 РИНЦ, 1 Web of Sci.; 1 Scopus). Издеп табуу боюнча 9 патент алынган (2016-ж.-7). БТТИ тарабынан «Кыргызстандын тирүү жаратылышын изилдөө» аттуу журналынын кезектеги 2 томдугу чыгарылган.

ИИМ 7 (2016-ж.-13) Эл аралык жана республикалык илимий форумдарды өткөргөн жана 82-де катышкан (2016-ж.-135). Лидерлери: БТИ (3нү өткөргөн, 19-да катышкан); БТТИ (1нү өткөргөн, 20-да катышкан).

ИИМ республиканын жана чет өлкөлөрдүн ЖОЖдору менен илимий изилдөөлөрдү жана кадрларды даярдоо боюнча биргеликте иш алып барышат. Лидерлери: ХФТИ (ЖОЖдор

тыс.сом. (на 151,2 тыс.сом меньше, чем в 2016). Общий объем: бюджета - 69 млн.190 тыс. сом, внебюджета – 17 млн.33 тыс. сом (53 млн. 540 тыс.сом – в 2016). Соотношение 4:1. Научная продукция реализована на сумму 479,9 тыс. сом (на 3 млн.721 тыс.сом меньше, чем в 2016).

Уд. вес проектов: грантовых - 74,2% (в 2016 – 59,2%), бюджетных - 16,1% (в 2016 – 14,3%), хоздоговорных - 6,5% (в 2016 – 22,4%), МОН - 3,2% (в 2016 – 4%). Грантовые проекты выполнены при поддержке МНТЦ, Кореи (AFACI, RDA), Японии (JICA, JIN), Фонда «Сорос-Кыргызстан», ОАЭ (ICBA) и были направлены на решения научных проблем в сфере сельского хозяйства, медицины, эко- и биобезопасности страны. Лидерами по привлечению зарубежных инвестиций являются: ИБ (3 гранта на 130 тыс. $); ИХФТ (6 грантов на сумму более 49 тыс. $).

Сумма грантов ИБ и ИХФТ составляют более 80% от всей грантовой суммы. Исследования, выполненные за счет грантов международных фондов, опубликованы в ведущих международных журналах и материалах Международных научных форумов.

Опубликовано 254 научных трудов (в 2016 - 331), из них 210 статьи (108 статьи, 27 тезисы) - за рубежом (в 2016 – 280). Опубликованы в журналах, включенных в индекс: РИНЦ – 95 (в 2016 – 163); Scopus - 4 (в 2016 – 4); Web of Sci. - 6 (в 2016 – 2). Лидерами являются: БПИ (РИНЦ -21; Scopus – 3; Web of Sci. – 4); ИХФТ (РИНЦ – 33; Web of Sci. – 1); ИГФМ (РИНЦ – 22, Web of Sci. – 1; Scopus – 1). Изданы 13 монографий, учебных пособий, рекомендаций и брошюр (в 2016 – 18). Получено 9 патентов на изобретения (в 2016 - 7). БПИ издал очередные 2 тома журнала «Исследования живой природы Кыргызстана».

НИУ участвовали в подготовке и проведении 7 (в 2016 - 13) Международных и республиканских научных форумов и приняли участие в работе - 82 (в 2016 - 135). Лидерами являются: ИБТ (3 - провели; 19 - участвовали); БПИ (1 – провели; 20 - участвовали).

Лидерами проведения совместных исследований, подготовки кадров с вузами республики и др. стран. являются: ИХФТ (3 кандидата наук для вузов; 8 – работают в вузах);

үчүн 3 кандидат; 8и ЖОЖдо иштейт); ТФМИ (22 кызматкер ЖОЖдо иштейт).

Кызматташтыктын мисалы болуп төмөндөгүлөр эсептелет: ХФТИда минералдык жана органикалык сырьену кайра иштетүү лабораториясынын негизинде КМКУнин «Курулуш материалдарын өндүрүү жана эксперттөө» кафедрасынын филиалы иштейт; БТТИ КМШ «XXI Атомдук ынтымагы» долбоорунун негизинде төмөнкү багыттагы магистрлик программа боюнча 3 тараптуу меморандумга кол коюлду: «Физика» багыты боюнча: «Радиоэкология», «Радиобиология» профили жана «Экология жана жаратылышты пайдалануу» багыты боюнча: «Радиоэкология» жана «Радиобиология» профилдери: «МИФИ» (НИЯУ МИФИ) Улуттук ядролук изилдөө университетинин Федералдык мамлекеттик автономдук билим берүү мекемесинин жогорку окуу жайы; И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети; БТТИ; ТФМИда ЭАЖММнин фундаменталдык тармак боюнча кафедрасы иштейт; ББ 17 окуу жайлары менен келишим түзгөн (7-ЖОЖ, 11-ООЖ).

ЖОЖдордо 55 кызматкер иштешет, алардын 13 илимдин докторлору, 30 илимдин кандидаттары. ЖОЖдор үчүн 1 окуу китеби жана 4 окуу куралы басылып чыккан. Аспирантурада 54 адам окуйт: ТФМИ-28, БТИ-12; ХФТИ-10; БТТИ-4. Отчёттук жылда аспирантурага 11 адам кирген (7си ичтен, 11и сырттан окууга). ИИМде 4 адистештирилген диссертациялык кеңеш иштеди, ал жерде 6 кандидаттык диссертациялар жакталган. Аспирантурада кадрларды даярдоо боюнча лидерлер: ХФТИ-3 илимдин кандидаты; ТФМИ-2 илимдин кандидаты; БТИ-1 илимдин кандидаты.

ИИМ Мамлекеттик программаларды аткарууда активдүү катышат. БТТИ төмөнкү программаларда жана долбоорлордо катышышты: «Радиациялык мониторинг боюнча программа» (ӨКМ менен бирдикте); «2025-жылга чейин КР балык чарбасынын өнүгүү программасы» (АЧМ менен бирдикте); «2025-жылга дейре биологиялык көп түрдүүлүктү туруктуу пайдалануу жана сактап-коргоо»; «2010-2015-жж. КР аймагындагы тоо аркарларынын жана тоо текелеринин популяцияларынын абалын изилдөө жана алардын сакталышы»; «КРда 2017-2020жж. жердин түшүмдүүлүгүн сактоо жана калыбына келтирүү» программасы (АЧМ менен бирдикте).

ХФТИ тарабынан төмөнкү программа жана долбоорлор иштелип чыккан: «Кыргызстандын дары өсүмдүктөрүнүн сапатын изилдөө, кайра иштетүү, маданийлештирүү жана рационалдуу колдонуу»; Ысык-Көл регионун-

ИГФМ (22 сотрудника работают в вузах).

В ИХФТ на базе лаборатории переработки минерального и органического сырья функционирует филиал кафедры «Производство и экспертиза строительных материалов, изделий и конструкций» КГУСТА; в БПИ по проекту «Атомное содружество XXI» СНГ подписан трехсторонний меморандум в сетевой форме реализации магистерских программ «Физика» «Радиоэкология», «Радиобиология», «Экология и природопользование»; по профилям «Радиоэкология» и «Радиобиология» заключен меморандум с Национальным исследовательским ядерным университетом «МИФИ», КГУ им.И.Арабаева, БПИ; в ИГФМ функционирует кафедра фундаментальных дисциплин МВШМ; БС заключил 18 договоров с учебными заведениями (7 - с Вуз, 11 - с Суз).

В ВУЗах по совместительству работают 55 сотрудников, из них 13 докторов и 30 кандидатов наук. Для вузов изданы 1 учебник и 4 учебных пособий. Всего в аспирантуре обучаются 54 человека: ИГФМ – 28; ИБ -12; ИХФТ -10. В отчетном году поступили 11 человек (7 - на очное, 4 - на заочное обучение). В НИУ функционировали 4 ДС, в которых за 2017 г. защищены 6 кандидатских диссертаций: ИХФТ- 3; ИГФМ – 2; ИБ – 1.

НИУ активно участвуют в выполнении Госпрограмм. В частности, БПИ участвовал в следующих программах и проектах: «Программа по радиационному мониторингу» (совместно с МЧС); «Программа развития рыбного хозяйства КР до 2025 г.» (совместно с МСХ); «Программа сохранения и устойчивое использование биологического разнообразия в КР до 2025 г.»; «Изучение состояния популяций горных баранов и горных козлов и их сохранения в КР на 2010-2015 гг.»; Программа «Восстановление и сохранение плодородия земель в КР на 2017-2020 гг.» (совместно с МСХ).

ИХФТ разработан и передан в Правительство КР следующие программы и проекты: «Государственная комплексная программа по рациональному использованию, культивированию, переработке и изучению свойств

дагы пайдалуу өсүмдүктөрдүн касиеттерин изилдөө, кайра иштетүү, маданийлештирүү, рационалдуу пайдалануу боюнча пилоттук долбоор (Ысык-Көл областынын 2025-жылга дейре Кластердик өнүгүү Программасына киргизилген).

ХТМБАЧБнүн окумуштуулары тарабынан 7 илимий-техникалык иштелмелер жайылтууга сунушталган: «Ак-Таш» (Талас) пайдалуу кен чыккан жердин топурагынын абалын баалоо; Талас мамлекеттик университетинин тажрыйба-окуу участкасындагы топуракты баалоо; жүндү чыгаруу, даярдоо, кайра иштетүү жана сатуу системасы; Ысык-Көлдүн адрашманынын, бөрү карагатынын, сары мыясынын, марал кулагынын, кызыл мыясынын, уу коргошунунун таралуу ареалынын картасы жана эксплуатациялык запастары; кызыл мыяны, уу коргошунду фармакологиялык субстанцияларга кайра иштетүү; алманын 5 жана кара өрүктүн 3 сорту. Лидерлер: БТТИ (3 иштеп чыгуу); ХФТИ (2 иштеп чыгуу).

ХФТИ төмөндөгүлөр менен тыгыз иштейт: КММА, УОБ менен шишикке каршы препараттарды алуу, алардын касиеттерин изилдөө; ветеринария КыргИИИ менен жаңы биоактивдүү антимикробдук комплекстерди, антивирустук каражаттарды сыноо; БИИТОБ менен биологиялык жактан эриш-аркак келүүчү материалдарды алуу максатында электроучкундук легирленүүчү ортопедиялык буюмдардын үстүңкү беттерин модификациялоо боюнча; «Улуттук энергетикалык холдинг компаниясы» ЖЧКсы, «Кыргыз көмүр» МИ менен көмүрлөрдү пайдалануу жана кайра иштетүү боюнча. БТИ Кыргызпатент менен генетикалык ресурстарды интеллектуалдык жактан коргоонун закондорун чыгаруу демилгеси боюнча; Түндүк Кавказ мал чарба институтунан генеративдик материалдарды алууда методикалык жана инструменталдык жардам алышат; КыргМЧЖИИИ, «Мөлбулак» МФК, айылдык консультациялык кызматы, ПОШ «Касиет» фабрикалары, «Чабрец» агрофирмасы, «МИС» ж.б.

БТТИ төмөнкүлөр менен тыгыз байланышта иш алып барат: КАЧКТЧА менен маселелерди чечүү боюнча атайын комиссиянын ишинде; «Кыргызэкспресс почта» ЖЧК менен «Кыргызстандын желе турган козу карындары» аттуу маркасын чыгарууну даярдоодо; Кумтөр менен кооптуу абалдардагы маселелерди чечүү боюнча жана ал жерлердеги айбанаттарды мониторинг кылуу боюнча ИИ иштери жүргүзүлдү; АЧМ Республикалык карантиндик кызмат лабораториясынын

лекарственных растений Кыргызстана»; Пилотный проект по рациональному использованию, культивированию, переработке и изучению свойств полезных растений в Иссык-Кульском регионе (включен в Программу кластерного развития Иссык-Кульской области до 2025 г.).

ИХФТ работает: с НЦО и КГМА по разработке противоопухолевых препаратов, изучению их свойств и активности; с КНИИ ветеринарии по испытанию новых биоактивных комплексов как антимикробных, антивирусных средств; с БНИЦТО по модифицированию поверхностей ортопедических протезов электроискровым легированием с целью получения новых биосовместимых материалов; с ОАО «Национальная энергетическая холдинговая компания» и с ГП «Кыргызкомур» по исследованию возможностей использования и переработки углей.

ИБ тесно сотрудничает: с Кыргызпатентом в области законодательных инициатив по интеллектуальной защите генетических ресурсов; Всероссийским Институтом животноводства РАН; Северокавказским Институтом животноводства РФ, которые оказывают методическую и инструментальную помощь в получении генеративного материала; Кырг НИИЖП, МФК «Молбулак», Сельской консультационной службой, фабриками ПОШ и «Касиет», агрофирмой «Чабрец», «МИС» и др.

БПИ наладил тесную связь: с ГАООСЛХ - участие в работе специальной разрешительной комиссии; с ОсОО «Кыргызэкспресс почта» - помощь в подготовке издания марок «Съедобные грибы Кыргызстана»; с Кыргызским Обществом Охраны Дикой Природы - филиалом «НАБУ» Германии; по заказу Кумтор проведены исследования по разрешению опасных ситуаций и мониторингу позвоночных животных, обитающих на территории рудника и прилегающей территории; по

аккредитациясы боюнча; Токойаңуулоо департаментинин заказы боюнча Жалал-Абад облусунун Беш-Арал коругунун аймагында куштардын жана сүт эмүүчүлөрдүн саны изилденди; Жапайы табиятты коргоо Кыргыз коому-Германиянын «НАБУ» филиалы менен.

ТФМИту КыргМЧЖИИИ менен айыл чарба малдарынын өнүмдүүлүгүн жогорулатуу боюнча «Лазердик биотехнологияны мал чарбачылыгында колдонуу методдору» аттуу монография даярдалды; ББ АЧМнин айыл чарба өсүмдүктөрүнүн сортторун сыноо боюнча Мамкомиссия менен; Бишкек башкы архитектурасы менен «Д.Асанов ат. Жениш», «Жаштар» парктарындагы бак-дарактардын таксациясы; КУАУ менен кадрларды даярдоо жана илимий иштерди бирге жүргүзүү боюнча Келишимге кол коюлган; «Жердев сад» жеке питомниги менен (көчөт алмашуу, консультация).

ХТМБАЧБнүн 3 Жалпы чогулушунун сессиясы жана Бюронун 13 отуруму өткөрүлдү. Бюро жана ХТМБАЧБнүн окумуштуулары мамлекеттик бийлик органдарына, ведомстволорго ж.б. мекемелерге эксперттик корутундулар, анализдик каттар, маалымат материалдары, өлкөнүн илимий-техникалык саясатына тиешелүү маселелердин ар кандай аспектери боюнча сунуштар жана сын-пикирлерди киргизишти. Кыйынчылыктарга карабай, ХТМБАЧБнүн окумуштуулары ИИИ пландуу иштерин аткарышты, эл аралык фонддордон каражат табышты, экспедицияга чыгышты, эл аралык форумдарга катышышты, өндүрүш объектилерине эксперттик корутундуларды беришти.

II. Илимий иштердин натыйжасы жана алардын практикалык мааниси.

ХФТИнун 1 илимий долбоору жана ТФМИнун илимий долбоорунун бир бөлүгү

аккредитации лабораторий Республиканской карантинной службы МСХ; по заказу Департамента Лесоохотустройства проведены исследования по учету птиц и млекопитающих на территории Беш-Аральского заповедника Джалал-Абадской области.

ИГФМ совместно с КНИИЖП в области повышения продуктивности с/х животных подготовлена к печати монография «Применение методов лазерной биотехнологии в животноводстве». БС тесно сотрудничает: с Госкомиссией по сортоиспытанию с/х культур при МСХ; Бишкекглавархитектура - проведение таксации древесных насаждений в парках «Молодежный», «Победы им. Д.Асанова», составление таксационных таблиц; с КНАУ подписан Договор о сотрудничестве с целью подготовки кадров и проведения исследований; с частным питомником «Жердев Сад» - обмен саженцами, консультации.

Учеными ОХТМБСХ внедрены 7 научно-технических разработок: оценка состояния почвенного покрова месторождения «Ак-Таш» (Талас); оценка почв на опытно-учебном участке ТаласГУ; система производства, заготовки, переработки и сбыта шерсти; карта ареалов распространения, эксплуатационные запасы аконита, солодки, чемерицы, термопсиса, шиповников, барбариса, гармалы в Иссык-Кульской области; карта ареалов распространения, эксплуатационные запасы шиповника, душицы, тимьяна, боярышника и солодки Чуйской долины; переработка солодки, аконита в фармакологические субстанции, в сухой и густой экстракт; 5 сортов яблони, 3 сорта сливы. Лидерами являются: БПИ (3 разработки); ИХФТ (2 разработки).

Подготовлено и проведено 3 сессии Общего собрания ОХТМБСХН и 13 заседаний Бюро. Бюро и учеными ОХТМБСХН подготовлены и внесены в госорганы, ведомства и др. учреждения экспертные заключения, аналитические записки, информационные материалы, предложения и замечания по разным аспектам вопросов, касающихся научно-технической политики страны. Несмотря на трудности, ученые ОХТМБСХН выполнили плановые задания НИР, привлекли немалые средства международных фондов, выезжали в экспедиции, участвовали в Международных форумах, заключали выгодные хоздоговора, готовили экспертные заключения для министерств и ведомств, а также объектов хозяйства.

II. Научные результаты и их практическое значение. Завершен 1 проект (ИХФТ), 1 подпроект (ИГФМ). По ИХФТ: Разработаны физико-химические принципы формирования

аяктады. ХФТИту уранил-иондорду жана оор металлдарды чыгарып алуу үчүн селективдик органикалыкэмесжанаоргандык-органикалык эмес композиттик жаңы сорбенттерди түзүүнүн физика-химиялык принциптери иштелип чыкты. Темплаттын – көмүрдүн гумин кычкылдыктарынын катышуусунда темирдин хлоридинин эритмесин пайдалануу аркылуу темирдин жеңил оксиддери золь-гель методу менен синтезделди. Калыбына келтирүү чөйрөсүндө консолидацияланган темирдин оксидинин сорбциялык активдүүлүгүн изилдөөдөн белгилүү болгондой, жогорудагы материалдарда үстү салыштырмалуу кичине болсо да, уранды алуу мүмкүнчүлүгү чоң болот (кычкыл чөйрөдө 95%, нейтралдык чөйрөдө 78%). Болжолу, курамында нано өлчөмдүү Fe менен оксиддин аралашмасын камтыган калыбына келтиргич материалдардын фазалык курамы эң жогорку сорбциялык активдүүлүккө ээ болот. Пектиндин жардамы менен биомедициналык багыттагы нанокомпозиттер алынган. Жергиликтүү сырьедогу CO_2 сиңирип алгычтарын табуу үчүн курамында гумин кычкылдыктарынын болушу боюнча Кара-Кече көмүрүнөн пробалар изилденген. Пробалардын баардыгында (77-80%ында) гумин кычкылдыктарынын көп экендиги аныкталган. Ошондон улам, көмүрдүн баардык пробаларын аба мейкиндигинде CO_2 эмиссиясын азайтуу үчүн сиңирип алгыч катары пайдаланууга болот, бул экономикалык жана экологиялык натыйжа берет. Жергиликтүү минералдык сырьедон глиноземду (Al_2O_3) алуу үчүн Чоко-Булактагы каолиндик топурактан Al_2O_3 алуунун деңгээлине кычкылдыктардын таасири изилденди. Күкүрт кычкыл-щелочтуу ыкманын жардамы менен Чоко-Булак кениндеги каолиндик топурактан глиноземду алуунун технологиялык схемасы иштелип чыкты.

Медицинада нанопрепараттарды жасоо үчүн жездин, күмүштүн, алтындын, висмуттун нанобөлүктөрүнүн нанопрепараттары алынды. Азыркы тапта периодонтит менен герпести дарылоодо Cu, Ag, Au жана Bi элементтеринин наноэритмелери сындан өтүп жатат. Күмүштүн, висмуттун жана индийдин нанобөлүктөрүнүн Diplococcussepticus менен Бифидобактерияларга карата бактериостатистикалык жана бактерициддик касиеттери изилденди.

Импульстук плазмадагы алюминийдин наноструктураларынын негизинде сөөк им-

новых селективных органо-неорганических композитных сорбентов для извлечения уранил-ионов и ионов тяжелых металлов. Доказано возможность изменения размеров нанокластера, а также сорбционных свойств за счет изменения условий синтеза. Извлечение урана достигает 95% в кислой среде и 78% - в нейтральной. Между тем, это достаточно высокие показатели, чтобы обратить внимание соответствующих технологов. Сказанное касается и результатов оценки Кара-Кечинского угля на содержание гуминовых кислот. 77-80% содержания их в пробе свидетельствует не только о достаточно высокой эмиссии CO_2 в атмосфере, но и о профилактике самовозгорания отвальных пород и обнаженных пластов углей. Сведения доводятся до соответствующих производственников. Сотрудниками ИХФТ разработана технологическая схема получения глинозема из каолиновой глины Чоко-Булакского месторождения сернокислотно-щелочным способом. Технологическая важность ее заключается в том, что улучшается процесс разложения каолиновой глины. При этом достигается максимальное (76%) извлечение оксида алюминия (Al_2O_3).

В ИХФТ получены нанокомпозиты биомедицинского назначения на основе пектина. Их можно рекомендовать для использования в технологии приготовления противоопухолевых препаратов. Получены также 3 новых препарата: продукты взаимодействия глюкозы с аминокислотами (установлена структура, произведена их идентификация); синтезирован продукт взаимодействия глюкозы с анестезином (установлена структура гликозиланестезина); проведены эксперименты по жидкофазному гидрированию халькона - соединения класса флавоноидов.

В ИХФТ изучены бактериостатические и бактерицидные свойства наночастиц серебра, висмута и индия по отношению к Diplococcus septicus и Бифидобактериям. По сути, речь идет о создании биомедицинской основы для разработки нанопрепаратов, как для лечения периодонтита и герпеса, так и профилактики других инфекционных осложнений. На основе наноструктур алюминия из импульсной плазмы разрабатывается технология получения нанопроволок для создания костных имплантов и перевязочных материалов, мазей и гелей для лечения гнойных ран, ожогов. Эти

планттарын жана таңуу материалдарын чыгаруу, ошондой эле ириң жарааттары менен күйүктөрдү дарылоо үчүн маздарды, гелдерди өндүрүү үчүн нанозымды алуунун технологиясы иштелип чыгууда.

Сөөк имплантарын түзүү үчүн диоксиддин, титандын монооксидинин жана алюминийдин оксидинин нанопроволокалары синтезделип жатат. Бул менен катар неврологияда, ошондой эле күн энергетикасында жарым өткөргүч материал катары колдонуу үчүн индийдин нанобөлүктөрүн синтездөө боюнча изилдөөлөр улантылууда. Суюктук-суюктук фазаларын чегинде цинктин, алюминийдин наноструктуралары алынды.

Жездин дихлоробис (тетраимидазол) аз ууландыруучу комплексинин (LD_{50} - 2110 мг/кг) антигельминттик натыйжалуулугун сыноо боюнча иштер бүткөрүлдү. Мында, анын 10мг/кг өлчөмдө эле (дозада) өзгөчө антигельминттик активдүүлүккө ээ болору белгилүү болду.

Металлдуу комплекстик цианиддер жер кыртышында жана тунмада узак убакыттар бою сакталып, курчап турган чөйрөнү акырындык менен ууландыруу аркылуу өзгөчө экологиялык коркунучтарды жаратат. Мында анын зыянын жоюунун эң эле ылайыктуу жана коопсуз ыкмасы болуп, цианиддерди биодеградациялоо – резисттентик микрофлоранын жардамы менен бузуу ыкмасы эсептелет. Кадамжайдагы сурьма комбинатындагы сурьманын мештик сыныктары изилдөөгө алынды. Бул учурда сурьманын мештик сыныктары жогорку температурадагы мештеги катуу калдыктар түрүндө түзүлөрү анык болду.

Чүй жана Ысык-Көл өрөөндөрүнүн маргиналдык(таштанды) жерлеринде киноанын 8 генетикалык линиясына агроэкологиялык жана агробиологиялык комплекстик изилдөөлөр жүргүзүлүүдө. Кыргыз Ала-Тоосунун чыгыш бөлүгүндөгү жана Чымынды-Сай суусунун жээгиндеги дары өсүмдүктөргө рекогнос-

технологические разработки следует сориентировать на практику ведения открытых ран.

В ИХФТ завершены работы по испытанию антигельминтной эффективности малотоксичного комплекса дихлоробис меди. Показано, что он проявляет специфическую антигельминтную активность уже в дозе 10 мг/кг. Это важный фактор для клинической паразитологии, так как при применении данного комплекса возможно полное излечение животных.

Сотрудниками ИХФТ получены токопроводные композитные материалы на клеевой связке с электроэрозионными микропорошками меди, латуни, сплава олова. Результаты представляют интерес для получения композитных клеев электротехнического назначения. Проведены также работы по синтезу биоактивных соединений углеводов и их производных, найдены оптимальные условия новых производных. Значимость указанных разработок заключается в том, что биоактивные соединения могут найти широкое применение в медицине.

Важными результатами являются и то, что ассоциация микроорганизмов при pH 7 ускоряет процесс деструкции цианидов и способствует выщелачиванию меди из донного осадка. Результаты исследования, безусловно, должны быть востребованы в горной промышленности при разработке технологического процесса очистки промышленных вод на предприятиях, применяющих цианиды. Результаты исследований процесса растворения печной выломки сурьмы, могут послужить научной основой для разработки соответствующей технологической схемы.

По линии фитотехнологий в ИХФТ проведены комплексные агроэкобиологические исследования 8 генетических линий киноа в землях Чуйской и Иссык-Кульской области. Составлены 37 геоботанических описаний с указанием географии, обилия, высоты, фенофазы и жизненного состояния лекарственных

тикалык изилдөөлөр жүргүзүлдү. 37 геоботаникалык аныктама түзүлүп, аларда географиялык, көп же аз экендиги, бийиктиги, фенофазалар жана ар бир түрдүн турмуштук абалы боюнча да маалыматтар көрсөтүлгөн. Бучук кени жайгашкан аймакта өсүмдүк өсүүчүлүк төмөнкүдөй өзгөчө түрлөр менен мүнөздөлгөн: саздар, мезофилдик тоо чөптөрү (субальпттык шалбаалар), ачык токойчо. Изилдөө аймагы үчүн уникалдуу түрлөр жана өсүмдүк топтору кендин аймагында жок. Кыргызстан эндемиктери табылган эмес, Schmalhausenia nidulans менен Gagea neopopovii Кыргызстан субэндемиктери болуп саналышат.

Топинамбурдун Россиянын аймактарынан алынган сортторун саздак жерлерде, т.а. маргиналдык жерлерде өстүрүү үчүн аны интродукциялоо иштери улантылды. Тамактануу рационуна даамы жана дарылоо-профилактикалык касиеттери жогору болгон жаңы өсүмдүктөрдү киргизүү боюнча изилдөөлөр улантылды. Ушуга байланыштуу, Кыргызстандын шарттарына туура келүүчү жогорку продуктивдүү, майы жана белогу жогору болгон ыкшардын сортторун аныктоо боюнча иштер аткарылды. Ыкшардын изилденген сортторун Чүй өрөөнүнүн шарттарында өстүрүү мүмкүнчүлүгү жана аны Кыргызстанда фармацевтикалык өнөр жай жана тамак-аш катары өстүрүүнүн келечеги көрсөтүлгөн. Бул менен катар өтө белгилүү болгон дары өсүмдүгү – кытай лициумунун (Lycium chinense) биологиялык өзгөчөлүктөрүн изилдөө иштери улантылды.

Коллекциялар курамында эфир майы бар өсүмдүктөрдүн 7 түрү, анын ичинде өсүмдүк өстүрүү кутучаларынан көчүрүлүп отургузулган (Leonurus turkestanica, Leonurus japonicas, Thymus Marshallianus, Ruta graveolens, Nepeta cataria) жана Ысык-Көл ойдуңунан алынып келинген 2 түр (Veratrum Lobelianum, Ziziphora Bungeana) менен толукталды. «Anyoo», «Baykjim», «Damjo», «Dasil» перил сортторун жана Perilla ocimoides перилласынын 2016-жылы Кореядан алынган үлгүсүн изилдөө иштери улантылды.

Кыргызстан флорасынын курамында эфир майы бар жапайы өсүмдүктөрүнүн 11 түрүнөн жана 3 үлгүсүнөн, маданият өсүмдүктөрүнүн 7 түрүнөн жана 3 үлгүсүнөн эфир майын алуу иштери аныкталды.

Дипсакозидди алуунун жаңы ыкмасы табылды. Мурдараак алынган дипсакозид -1дин, жаңы ыкма менен алынган дипсакозид-2нин гипохолестериндик касиеттерин гепадип менен салыштырып изилдөө иштери

растений восточной части Кыргызского Ала-Тоо и бассейна р.Чымынды-Сай. Значимость результатов трудно переоценить в качестве новых технологий получения углеводов. Они важны и в следующих отраслях науки: медицина, фармакология, фитоценология, этноботаника.

Продолжаются работы по интродукции сортов топинамбура для выращивания их в заболоченных землях. Показана возможность выращивания амаранта в условиях Чуйской долины. В целом, следует подчеркнуть перспективность выращивания амаранта в качестве источника сырья для фармацевтической промышленности, производства продуктов питания. Заслуживает высокой оценки и экспедиционное обнаружение 37 видов лекарственных растений.

Пополнены коллекции 7 видами эфиромасличных растений. Выделены и исследованы пектиновые вещества надземных и подземных органов колючелистника. Практическая важность исследований заключается в перспективности использования ее в качестве сырьевых ресурсов для получения новых препаратов на его основе.

Сотрудниками ИХФТ разработан новый способ получения дипсакозида. Проведено сравнительное изучение гипохолестеринемических свойств дипсакозида-1, полученного ранее и дипсакозида-2, полученного новым

жүргүзүлдү. Боордун иштешинин «маркери» болуп эсептелген өттү бөлүп чыгаруу, өт кычкылдыктарынын жана холестериндин курамында билирубиндин болушу динамикада изилденди.

Глицирризин кычкылы – глицирамдын моноаммоний туздарынын негизинде клатраттык комплекстерди ар түрдүү дары препараттары (фармакон) менен синтездөө боюнча иштер улантылды. Ошондой эле күмүштүн глицирам менен нанобөлүктөрүн алуу мүмкүнчүлүктөрү изилденди.

Киноа уруктарын пайдалануу менен жасалган тамак-аш продуктуларынын - дан суусундуктарынын, ундан жасалуучу кондитердик азыктардын, балыктан жасалуучу фарш продуктыларынын рецептуралары иштелип чыкты. Ар кандай ооруларда пайдалануу үчүн КР өсүмдүк сырьелорунан жасалган чайлардын курамы изилденди. Чайлардын айрым түрлөрү тажрыйба-өнөр жайлык цехте апробацияланды. Ар кандай ооруларды дарылоо үчүн: иммунитет үчүн витаминдүү чай; эс алдыруучу же уктоо үчүн чай; тазалоочу чай (мочегонный); суук тийгенде жана гриппте колдонулуучу чай; сергитүүчү же энергия берүүчү суусундуктардын рецепттери изилденди. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча чайдын 6 түрү тажрыйба-өндүрүштүк өнөр жайда колдонууга сунушталган.

ТФМИнун медициналык проблема бөлүмүнүн аяктаган долбоорчосу боюнча төмөнкүлөр алынган. Ош областында балдардын өнөкөт гепатит менен оорусу ХОПтун чөйрөсүндөгү булганычка байланыштуу, булганычтын даражасы жогорулаган сайын, гепатит менен ооруга чалдыгуу жогорулайт. Эң жогорку ооруга чалдыккандар пахта айдаган (100 миң балага 143,7) жана тамеки айдаган жерлердеги (100 миң балага 122,7) балдарда байкалат. Урандык биогеохимиялык жерде жашагандардын арасында келтек менен ооругандардын арасында 940 учурлар талданган.

Биотехнология институту. Бруцеллезго каршы сплит-коньюгировандуу вакцинасын алуу технологиясы иштелип чыкты. Сплит антиген камтыган бруцеллдун 3 штаммы B. Me1itensis Rev-1, B.Bovis 19, B.aЬortus 104 M, иммундук жоопко карата жана гидроокись алюминийдин гели менен сорбцияланган. Кыргыз Республикасынын аймагында өтө коркунучтуу зооантропонуздорго мониторинг жүргүзүү иштери башталды. Жаз, жай жана күз мезгилдеринде кене, чычкан, жарганат, суур,

способом. Практическим выходом является то, что препарат обладает вероятной антиатеросклеротической, гепатопротекторной и желчегонной активностью. Завершены исследования биокомпозита «Гепадип» с утверждением Техусловий Кыргызского Нацстандарта. Данный препарат обладает гепатопротекторной и желчегонной активностью. Продолжены работы по синтезу клатратных комплексов на основе глицирама с различными лекарственными препаратами. Они важны для медицины и фармакологии, как способ получения малодозных клатратных препаратов с высокой терапевтической эффективностью.

Разработаны рецептуры продуктов питания с использованием семян киноа - зерновые напитки, мучные кондитерские изделия, рыбные фаршевые продукты. Практический выход очевиден для пищевой промышленности. Продукты с отсутствием глютена важны в питании детей и пожилых людей.

По завершенному подпроекту отдела медицинских проблем ИГФМ: изучена заболеваемость, структура и изменение биохимических показателей функции печени у детей, болеющих гепатитами и проживающих в разных биогеохимических зонах юга страны. Проанализировано 940 случаев брюшного тифа среди населения, проживающих в урановой биогеохимической зоне. Исследования, как госзаказ со стороны МЗ КР, важны для разработки соответствующих мер профилактики заболеваний печени у жителей, проживающих в критических зонах.

Сотрудниками ИБ разработана технология получения сплит-конъюгированной вакцины против бруцеллеза, содержащая сплит антигенны бруцелл 3-х штаммов, конъюгированные на протекторе иммунного ответа и сорбированные на гель гидроокиси алюминия. Федеральная служба интеллектуальной собственности приняло положительное решение по вакцине. Начаты работы по мониторингу особо опасных зооантропонозов на территориях КР. Кыргызпатент принял поло-

бөдөнө жана башка жаныбарлардан биологиялык проба жыйноо жана аларга туляремия, бруцеллез, сибирская язва жана лептоспироз-го ДНК изилдөө жүргүзүү максатында 6 экспедиция уюштурулган. Коёндордун геморрагиялык оорусуна каршы «Йодимид» деген антивирустук вакцина иштелип чыккан.

Жапайы өскөн флоранын үрөн банкына өсүмдүктөрдүн 31 тукумунан 80 түрү салынды. Өсүмдүктөрдүн 35 түрү банк үчүн жаңы болуп эсептелет. DPPH методунун жардамы менен өсүмдүктөрдүн копеечник түрүнүн үлгүлөрүн флавоноиддердин суммасын жана антитоксиданттуу активдүүлүгүн аныктоо иштери башталды. Спектрометрдик изилдөөлөр көргөзгөндөй, копеечниктин бардык түрү антитоксидант камтыбайт.

Республикада генетикалык породалык ресурстар болуп эсептелген асыл тукум чарбаларында абердин-ангусс, кара-чаарала тоо породаларынан 90 уйга биоаттестация жүргүзүлдү. Республикада өстүрүлгөн уйдун породалары өздүк физиологиялык туруктуулугу жана кандын гематологиялык, биохимиялык өлчөмдөрү менен мүнөздөлөт. Породалык (генетикалык) фактор жаныбарлардын канынын ингредиенттеринин көлөмүнүн экологиялык шарттарда 0,02 ден 84,3% чейин өзгөрүшүнө ар башка таасир көрсөтөт. Кандын гематологиялык жана биохимиялык көрсөткүчтөрүнө породалардын ар кандай таасиринин үлүшү генетикалык детерминациянын көрсөткүчтөрү же башка факторлор менен байланыштуу. Жаныбарлардын in siti жана in vitro генетикалык ресурстар банкына тандоо жүргүзүүдө биоаттестациянын маалыматтарынын негизинде жаныбарлардын орточо көрсөткүчтөрү боюнча эмес ар бир тукумга караш керек.

Породалар боюнча гематологиялык жана биохимиялык көрсөткүчтөрдүн максималдуу жана минималдуу туура келбөөсүн патологиялык акыбал же жаныбардын физиологиялык гомеостазынын бузулушу катары кароо керек. Изилденген материалдардын негизинде тукум куучулуктун көрсөткүчтөрүн аныктоо үчүн Кыргызстанда өстүрүлгөн бодо малдардын стандарттары иштелип жатат. Кыргыз жылкыларынын жүндөрүнүн генетикалык популяциялык анализи аяктады жана Бүткүл Россиялык жылкы чарба институтунун эл аралык генетикалык сертификаты алынды. Биринчи анализдин маалыматтары иштелип

жительное решение по другому изобретению «Штамм-КБ-биотех». Разработана антивирусная вакцина против геморрагической болезни кроликов - «Йодомид». Разработка вакцин – это очевидная инновация, востребованная в биотехнологии сельского хозяйства.

В банк семян дикорастущей флоры заложены семена 80 видов растений из 31 семейств. Новыми для банка были семена 35 видов растений. Безусловно, эта сфера деятельности способствует сохранению биоразнообразия, обеспечению биобезопасности страны. Исследователями ИБ начато определение антиоксидантной активности и суммы флавоноидов в образцах нативных растений рода копеечник. Спектрометрические данные показали, что не все виды копеечников содержат антиоксиданты. Полученные данные важны для создания перечня эффективных антиоксидантов, используемых в клинической практике.

Сотрудниками проведена биоаттестация 90 коров алатауской, черно-пестрой и абердин-ангусской породы в племенных хозяйствах. По сути, речь идет о генетических породных ресурсах страны. Практический выход очевиден – это идентификация животных биоресурсов, как подспорье для создания новых пород, улучшения генетического потенциала имеющихся пород. В ИБ завершен генетико-популяционный анализ волосяных луковиц кыргызских лошадей с получением международного генетического сертификата. Проанализированы генотипы и идентифицированы аллели. Выполнена характеристика популяции кыргызской лошади по 16 микросателлитным маркерам ДНК. Это отвечает требования международного стандарта и является одним из параметров, рекомендуемых для биолабораторий в рамках Евразийского сообщества.

Сотрудниками ИБ разработан препарат «Йодосел» для лечения алиментарной анемии и беломышечной болезни молодняка. После проведения клинического испытания препарат можно рекомендовать в качестве средства повышения иммунитета молодняка в целях профилактики падежа среди них. В ИБ функционируют: Фонд горного яководства «Топозчу»; Фонд «Меринос»; Фонд «Кыргыз Жүн». Активно работает ОФ «Меринос», в том числе и по линии первичной обработки шерсти.

чыгып аяктоо учурунда. Генетикалык анализдин натыйжалары үч көрсөткүч менен көрсөтүлгөн: генотип, индентифициралык аллея, белгилүү кыргыз жылкыларынын мүнөздөгү 16 микросталлиттик маркер ДНК боюнча. Жаңы даярдалган вирус жана бактерияга каршы таасири бар Йодомид дарысынын жана жаш малдардын дабдыраң, алиментардык анемия ылаңдарына каршы Йодосел дарысынын иммунобиологиялык касиеттери изилденүүдө. Клиникалык текшерүүдөн кийин жаш малдын иммунитетин жогорулатууга бул препараттарды сунуштаса болот. БТИда төмөнкү Фонддор иштейт: «Топозчу», «Кыргыз жүн», «Меринос». «Меринос» фонду активдүү иш алып барат жана алардын иштеп чыккан жолу боюнча 45 тоннадан ашуун жүн сатылган.

Белгилүү болгондой, өсүмдүктөр дүйнөсүнүн геохимиялык экологиясына терс таасирлер жыл сайын өсүп жатат. Бул аспекттен алганда, Биология-топурак таануу институтунун окумуштуулары тарабынан, Ысык-Көл аймагынын жана Майлуу-Суу уран провинциясынын техногендик жана антропогендик экосистемасын радиоэкологиялык жана биогеохимиялык баалоо өтө оорчундуу эмгек болуп саналат. Микроэлементтердин жана радионуклиддердин ар кандай санын кармаган өсүмдүктөрдүн түрлөрүнүн флористикалык анализи жүргүзүлгөн. Кыргызстандын эң булганган жаратылыш жана техногендик экосистемасын радиоэкологиялык жактан баалоо үчүн индикаторлордун түрүн табуу, илимий изилдөөдө приоритеттүү багыт болушу керек. Акыркы он жылдыкта биринчи жолу республиканын түштүгүндөгү Төө-Моюн радий кени чыга турган жерге (рудник) илимий радиобиогеохимиялык экспедиция жүргүзүлдү. Бул жерде өсүмдүктөрдүн кээ бир вегетациялык өзгөчөлүктөрү белгиленди. Биогеохимия лабораториясы КР Аккредитация Борборунан Эл аралык аккредитация алышты.

БТТИнун окумуштуулары тарабынан Кыргызстандын аймагындагы жаңы түрлөр табылды: түктүү өсүмдүктөрдүн 4 түрү; 30 козу карындардын түрү; фитопаразитардык нематоддордун 4 түрү. ББ менен биргеликте Бишкектин аймагындагы кооздоочу- гүл өсүмдүктөрүнүн фитосанитардык абалы изилденген. Ар кандай ооруларды пайда кылуучу микромицеттердин 16 түрү жана 12 формасы табылган. Уруулардын 7 катары белгилүү болду: шлемник, жылаан баш жана стахиопсис. Кыргызстан үчүн жаңы түрлөр табылды: ташкент каз пиязы, алсыз пиязы, Айна хохлаткасы, эремурус. Дан өсүмдүктөр тукумунун илим үчүн жаңы түрлөрү табылган: кыргыз трище-

Удалось реализовать >45 тонн шерсти по разработанной методике.

Общеизвестно, с каждым годом увеличивается нагрузка на геохимическую экологию растительного мира. В этом аспекте, экологически важным результатом исследования сотрудников БПИ является радиоэкологическая и биогеохимическая оценка природных, антропогенных и техногенных экосистем Иссык-кульской котловины и урановой провинции Майлуу-Суу. Выполнен флористический анализ видов растений с различным уровнем содержания микроэлементов и радионуклидов. Выявление видов-индикаторов наиболее загрязненных районов для оценки радиоэкологического состояния природных и техногенных экосистем Кыргызстана должна стать приоритетным научным направлением. Трудно переоценить значимость и научной радиобиогеохимической экспедиции в регион Тоо-Моюнского радиевого рудника. Зафиксированы некоторые закономерности вегетации растительного покрова в этой зоне. Лаборатория биогеохимии и радиоэкологии получила международную аккредитацию в ЦА КР.

Сотрудниками БПИ найдены новые для Кыргызстана виды: 4 вида сосудистых растений; 30 видов грибов; 4 вида фитопаразитических нематод. Совместно с БС начато изучение фитосанитарной ситуации цветочно-декоративных растений Бишкека. Зарегистрированы 16 видов и 12 форм микромицетов, вызывающих различные заболевания. Сотрудниками БПИ описаны 7 рядов в родах шлемника, змееголовника, стахиопсиса. Установлены новые для Кыргызстана виды - гусиный лук ташкентский, лук беспомощный, хохлатка Айны, эремурус обесцвеченный. Выявлены новые виды из семейства злаки - трищетинник киргизский, мятлик Лебедевой. Получение новых

тинниги, Лебедева көөдө чөбү (тулан). Флоранын жаңы табылган түрлөрү республикабыздын экологиялык туризмин өнүктүрүүдө чоң роль ойнойт. Табылган гибриддердин жана түрлөрдүн бир тобун шаарларды жана өнөр жай объектилерин жашылдандырууда колдонсо болот.

Бактериялык күйүктүн айынан, Ысык-Көлдүн аймагындагы мөмө бактарга өтө зыян болуп жаткандыгы белгилүү. Алманын 5 сортуна байкоо жүргүзүүдө, алардын баары ар кандай деңгээлде жабыркаганы көрсөтүлгөн. Рашида алма сортунун – 100%, алтын Ранет Курский сортунун – 46 % толук жок болуп кетишине алып келген. Гренни Смит, Айдаред и Голден Делишес сортторунда 12, 24 жана 15% гана оорунун өрчүүсү байкалып, эң жакшы туруктуулукту көрсөтүштү (салыштырмалуу). Ысык-Көл облусунун бакчаларына, бактериялык күйүк оорусу олуттуу зыян келтирүүдө. Жети-Өгүз районунун, Кызыл-Суу айылынын багбандары тарабынан 2017-жылы ушул оорудан жок болгон алмуруттун Талгар сулуусу сортунун 1000түп багын түп-тамырынан бери жоготушкан. КРда микромицеттердин 5 түрү катталган. Энтомофаунанын уникалдуу жана аз изилденген түрлөрү чогултулган, алар чарбаларда маанилүү. Мындай информация фитофаг-зыянкечтерди азайтууга арналган иш-чараларды пландоодо, башка бөлүгү – биоартүрдүүлүктүн аймактарын картага түшүрүүдө жана аларды коргоону уюштурууда колдонулат.

Казахстан жана Орто Азия аймагы боюнча келемиштин таралышынын тарыхына анализ жүргүзүлдү, анын азыркы мезгилдеги таралышы боюнча маалыматтар кеңейтилип, системага келтирилди жана картага түшүрүлдү. Келемиштин санына, адамдар жана жаныбарлар үчүн коркунучтуу зооноздук инфекциялык ооруларды алып жүрүүчү чөйрөсүнө жана паразитофаунасынын курамына баа берилди.

Ысык-Көлдө балыктардын бардык түрлөрүнүн азайышына байланыштуу, факультативдик жырткыч болуп эсептелген, өзгөчө чоң жана облигаттык жырткыч – судактын шарттуу салмагына салыштырмалуу, балыктардын промыслдык эмес түрлөрүнүн үлүшү абдан жогорулаган, анын ичинде Ысык-Көл ит чабагы Nemachilus strauchi ulacholicus Anikin. Ысык-Көл ит чабагынын жетилгендери икра менен азыктанышат. Бул көрүнүш эндемиктик түрлөр үчүн өтө коопту. Ошондуктан балык өндүрүү Департаментинин мелиоративдик иштерди жүргүзүү керек деген оюн эске алуу керек. Зоологиялык музейдин экспозициясы толукталган, кээ бир жаныбар жана куштардын экспонаттары жасалган.

данных по составу флоры имеет значимость и для увеличения привлекательности республики как объекта экологического туризма. Часть впервые найденных и описанных видов и гибридов являются декоративными и могут использоваться в технологии озеленения городов и промышленных объектов.

Как известно, бактериальный ожог продолжает приносить существенный вред садам Иссык-Куля. В БПИ обобщены результаты наблюдения за проявлением бактериального ожога на 5 сортах яблонь. 100%-е поражение сорта яблони Рашида привело к его полной гибели. Поражение сорта яблони Ранет Курский золотой составляет 46%. Лучшую устойчивость показывают сорта яблонь Гренни Смит (12%), Айдаред (24%), Голден Делишес (15%). Результаты свидетельствуют о том, что в сортах плодовых пород содержится генетический ресурс устойчивости к бактериальному ожогу, который необходимо использовать для дальнейшего развития садоводства в Кыргызстане. В БПИ зарегистрировано 5 новых для КР видов микромицетов. Собраны некоторые виды уникальных и малоизученных представителей энтомофауны, включая популяции, имеющих хозяйственное значение. Эта информация находят применение в планировании мероприятий по контролю фитофагов-вредителей, другая часть данных – для картирования ключевых территорий биоразнообразия и организации их охраны.

Впервые проведен не только анализ истории расселения серой крысы в Казахстане и Средней Азии, но и систематизированы их распространение. Дана оценка численности пасюка, состава паразитофауны и круга переносимых им зоонозных инфекционных болезней, опасных для человека и животных. Это важный результат для разработки комплексных мер по борьбе с грызунами, профилактики зоонозных болезней. Не менее важным являются полученные данные, утверждающие о том, что на территории республики происходит процесс замены и паразитофауны на примере иксодовых клещей.

Сотрудниками БПИ проведены наблюдения за некоторыми видами, занесенными в Красную книгу страны. В связи с сокращением видов рыб Иссык-Куля, значительно увеличилась доля непромысловых видов рыб, в частности, иссык-кульского губача. Между тем, такая тенденция чревата для численности эндемичных видов. В данной ситуации следует согласиться с Департаментом рыбхоза, предлагающего проводить мелиоративные отловы. Сотрудники БПИ пополнили экспозиции зоомузея, изготовлены экспонаты ряда биогрупп животных и птиц.

Тоо физиологиясы жана медицина институту тарабынан биринчи жолу изилденген электроэнцефалогиялык жол менен борбордук нерв системасынын нейродинамикалык көрсөткүчтөрү, амплитудук – жыштык мүнөздөмөсүн кошуп, ЭЭГнин негизги ритмдеринин спектралдык күчтүүлүгүн жана мээнин борбордук аралык ассиметриясынын мүнөзүн, Алай районунда 15 жаштан 55ке жашка чейинки 108и тоодо жашоочулардын нейрофизиологиялык абалы бааланган. ЭЭГ боюнча мээни жөнгө келтирүүдө борбордук механизмдеринин келишимдүүлүгүнүн түрлөрү аныкталган. Нарын жана Ысык-Көл областарынын тоолук аймактарындагы калктын жекече ресурстарын изилдөө респонденттердин «турмушка туруктуулугунун» параметрлеринин өзгөчөлүгүн баалоого мүмкүнчүлүк берди. Комплекстүү көп деңгээлдүү методиканын жана сунушталган индикаторлордун негизинде Нарын жана Ош областарынын мисалында өнүгүүнүн туруктуулугун баалоо аткарылган. Нарын областында 2005-2015 жылдары туруктуу өнүгүү бир топ жогорулаганы көрсөтүлгөн, ал эми Ош областында өзгөрүүлөр аз байкалат.

КР Президентинин «2017-жыл аймактардын жылы» деген инициативасынын алкагында, бул алынган натыйжаларды медициналык мекемелерге, социалдык жана аймактык айыл өкмөттөрүнө да жеткирүү керек. Уран биогеохимиялык зонасында жашаган балдардын калкан бези менен ооруган учурларын да эске алуу зарыл. Биомедициналык бөлүмчөнүн экобиомедициналык изилдөөлөрдү жүргүзүүдө бир топ тажрыйбасы бар. Ошону менен бирге ал региондордо жасалган клиникалык тажрыйбалары да маанилүү болуп саналат.

Э.З. Гареев атындагы Ботаника багында флоранын генетикалык ресурстарын сактоо боюнча иштер улантылды: коллекциялык фонддо өсүмдүктөрдүн 6500 түрүн, формасын жана сортун; гибриддик фонддо 4278 мөмө жемиш бактарын. Суланж жана үч гүл желекчелүү магнолияны уругу менен көбөйтүү боюнча тажрыйбалар төмөндөгүдөй көрсөткүчтөрдү берди: уруктардын өнүүсүнүн жогорку көрсөткүчү (52,92 %) үч гүл желекчелүү магнолиянын уругунун кабыкчасын

ИГФМ впервые изучены нейродинамические параметры ЦНС методом ЭЭГ, оценен нейрофизиологический статус и функциональное состояние ЦНС у горцев. При оценке основных показателей иммунного статуса жителей, разных горных высот Алайского района (Гульча, Сары-Таш) установлено отклонение от нормы большинства параметров иммунного статуса. Изучение личностных ресурсов населения горных общин в Нарынской и Иссык-Кульской областях позволило оценить своеобразие параметров «жизнестойкости» обследуемых. Важным является то, что можно и нужно регулировать параметры жизнестойкости на основе соответствующих мер, то есть повысить ресурсный потенциал человека. На основе комплексной многоуровневой методики и предлагаемых индикаторов выполнена оценка устойчивости развития на примере Нарынской и Ошской областей. Показано, что устойчивость развития в Нарынской области за период (2005-2015) заметно повысилась, в Ошской области изменения ее малозаметна.

В рамках Президентской инициативы «2017 год - год развития регионов», полученные результаты следует довести до сведения не только медслужб, но и социальных органов и местных сообществ регионов страны. Это касается также результатов анализа патологии щитовидной железы среди детей, проживающих в урановой биогеохимической зоне. Отдел медицинских проблем имеет большой опыт экобиомедицинских исследований. Безусловно, показательны и их опыт клинических исследований в этом регионе.

В БС продолжены научные работы по сохранению и поддержанию: коллекционного фонда - 6500 видов, форм и сортов растений; гибридного фонда - 4278 плодовых культур. Коллекция пополнились 480 видами, формами и сортами растений. Результаты опытов по семенному размножению магнолии трехлепестной и магнолии Суланжа показали: наибольший пророс семян (52,9%) получен при посеве семян магнолии трехлепестной в грунт в теплице после 3-х дневного замачивания и

алып салуу менен үч күн нымдап, теплицага себүүдө; суланж магнолиясынын уругунун өнүүсүнүн жогорку көрсөткүчү - 40 % түзөт.

Бактериялык күйүк оорусуна туруктуу генетикалык булакты табуу максатында кытай ак алмурутунун уругу себилип, 16 өнүмү питомникке отургузулду. Бактериялык күйүккө карата ар кандай туруктуулукка ээ болгон жемиштердин сортторунун негизи түзүлдү: жогорку - 39 алма жана 14 алмурут; орто – 70 алма, 18 алмурут; төмөн – 27 алма, 22 алмурут. Ушул натыйжалардан көрүнүп тургандай, ББтын коллекцияларында жемиш бактарынын ичинен бактериялык күйүккө туруктуулары бар экендиги, анын негизинде аларды ар кайсы региондордо колдонууга боло тургандыгы далилденген. Алынган жыйынтыктар Кыргызстанда багбанчылыкты өнүктүрүүдө чоң роль ойномокчу.

Мамлекеттик сортторду изилдөө борборлоруна алманын 5 жана кара өрүктүн 3 түрү берилген. Кызыл китепке кирген коржинскийдин алмуруту коллекцияга отургузулган. Жоогазындын 10 түрү жана 30 сортунун вегетативдик көбөйтүү коэффициенти аныкталды. Мында эң жогорку вегетативдик көбөйтүү коэффиценти - 6, бул Дарвин гибриддеринин 3 ар кандай топко таандык 3 сорту. Лилиянын 3 жаңы сортун, азиялык гибридди көбөйтүү, тропикалык жана субтропикалык өсүмдүктөрдүн 20 дай сортторун (3 фикустун сорту, лавр, грейфурт, мандарин, лимон) цитокинин пастасын колдонуу менен аба тамырлары аркылуу көбөйтүү боюнча тажрыйбалар улантылды. Нарын шаарындагы филиалга тигилген өсүмдүктөр толугу менен бийик тоолуу шартка адаптацияланды. Суукка туруктуу розалардын 15 түрү аныкталды. Бийик тоолуу шартта 38 өсүмдүктөрдүн түрлөрү жана сортору адаптацияланган, алардын ичинде 31 гүл, 4 мөмө-жемиш, 3 дары-дармек өсүмдүктөрү бар.

III. Бөлүмдүн академиктеринин жана корреспондент-мүчөлөрүнүн илимди өнүктүрүүгө кошкон салымы.

Академик Айдаралиев А.А.. Кыргызстандын Эл аралык Университетинин (КЭАУ) окутуу-илимий өндүрүштүк комплексинин кеңешмесинин төрагасы. Түркиянын «Юнус Эмре» институту менен КЭАУ ортосунда биргелешкен Кыргыз-Түрк окутуу-илимий өндүрүштүк борборун уюштуруу боюнча документтерди даярдаган. «КР экологиялык

удаления оболочки; наибольший пророс семян (40%) у магнолии Суланжа отмечен в варианте с удалением саркотесты. Таким образом, это наилучшие варианты предпосевной обработки семян вышеуказанных растений.

Проблеме защиты растений от бактериального ожога посвящены и исследования сотрудников БС. Для получения генетических источников устойчивости к бактериальному ожогу ими проведен посев семян китайской белой груши. В результате 4-х летних исследований была накоплена база данных для выделения сортов с различной степенью устойчивости к бактериальному ожогу: высокая – у 53 сортов (39 - яблони, 14 – груши); средняя – у 88 сортов (70 – яблони, 18 – груши); низкая - 49 сортов (27 – яблони, 22 – груши). Из полученных данных следует, что в имеющихся коллекциях содержатся генетические ресурсы плодовых растений, устойчивые к бактериальному ожогу, которые необходимо использовать для дальнейшего развития садоводства в стране.

Сотрудниками БС переданы на Госсортоиспытание саженцы 5 новых сортов яблони и 3 сортов сливы для закладки сортоопытов. Восстановлен в коллекции краснокнижный вид – груша Коржинского. Продолжены опыты: по размножению 3 новых сортов лилий, азиатских гибридов; по укоренению 20 разных сортов тропических и субтропических растений воздушными отводками с применением цитокининовой пасты. Все исследования носят выраженный практический характер. Проведена морфологическая идентификация 10 сортов декоративного минифлорибудина и 20 сортов роз. В результате испытания в Нарынском филиале определены 15 зимостойких сортов роз. Можно говорить о полной адаптации к высокогорью 38 видов и сортов растений, в числе которых 31 цветочно-декоративных, 4 плодовых, 3 лекарственных. Практическая важность акклиматизации растений очевидна и отвечает идее горного развития.

III. Вклад членов НАН в развитие науки и научных исследований.

Академик Айдаралиев А.А. – пред. попечительского совета УНПК «МУК». Подготовка документов для организации Кыргызско-Турецкого Образовательно-Научно-Культурного Центра (КТОНКЦ) на базе МУК совместно с Институтом «Юнус-Эмре» (Турция). Издал 2 монографии («Экологическая безопасность Кыргызской Республики - фактор устойчиво-

коопсуздугу - Орто Азиянын туруктуу өнүгүүсүнүн фактору» (Бишке-Астана-Братислава, 2017), «Кыргызстандын туруктуу өнүгүүсүнө тоскоолдуктар» (Бишкек, 2017) аттуу 2 монографиясы жарык көргөн. 1 макаласы чыккан (Ашхабад).

Академик Акималиев Дж.А. «Кыргыз Республикасынын дыйканчылыгы» деген республикалык илимий программаны жетектейт. 3 макаласы жарыяланып, 2 макаласы басууга берилген.

Академик Асанов У.А. КР УИАнын ХжХТ институтунун кызматкерлеринин, И.Скрябин атындагы КМАУ¬нин жана Арабаев атындагы КМУнин химия кафедрасынын илимий консультанты. «Жалпы химия» окуу китеби басууга берилди , 4-чү басылышы, коллектив тарабынан даярдалган «Кыргыз илиминин жүзү» аттуу эмгегинин 2 басылышы.

Академик Жоробекова Ш.Ж. ХФТИнун биофизикалык лаботариясынын жетекчиси. МНТЦнын КРгы официалдуу өкүлү. Эл аралык кызматташтык чөйрөсүндө жана мамлекеттер ортосундагы кеңешменин МНТЦ боюнча материалдары даярдалган. ХФТИнун алыскы жана жакынкы мамлекеттер аралык илимий кызматташтыгы боюнча координатору. 3 макала жарыялаган, 1 илимдин кандидатын даярдаган.

Академик Джумабеков С.А. БИИТОБнун директору. 22 макаласы чыккан, 3 патенттин ээси болгон. Илимдин 4 кандидатын жаана 1 докторун даярдаган. ТВ, радиодо сүйлөгөн, гезиттерде макалары чыккан. 18 макаласы республикалык гезиттерде жарыяланган. Кувейтте өткөн ойлоп табуулардын Эл аралык көргөзмөсүнүн 5 күмүш медалы, 2чи даражадагы «Манас» ордени менен сыйланган.

Академик Иманакунов Б.И. ХФТИнун асыл металлдардын химиясы жана технологиясы лабораториясынын жетекчиси. 2 макаласы жарык көргөн жана КР ойлоп табуулар боюнча «Эрбийдин диаквобис нитраты (метилендиацетамид)» патентин алган. Ал өсүмдүктөрдүн жана жаныбарлардын өсүшүн жакшыртат.

Академик Кудаяров Д.К. КММАнын педиатрия жана неонтология курсу менен бирге кафедрасынын башчысы. 2 илимий макаласы жарыяланган, студенттер, клиникалык ординаторлор жана практикалык догдурлар үчүн 1 методикалык колдонмо даярдаган. Илимдин 2 кандидатын даярдаган. ТВда 1 жана радиодо 1 жолу катышкан.

Академик Мамакеев М.М. УХБнун ардактуу директору. 4 макаласы жана 2 монографиясы жарык көргөн. Кыргызстандын хирургда-

го развития Средней Азии»). - Бишкек-Астана-Братислава,2017; «Препятствие устойчивому развитию Кыргызстана» (Бишкек,2017). Опубликовал 1 статью (Ашхабад).

Академик Акималиев Дж.А. – руководитель республ. научной программы «Земледелие Кыргызской Республики». Опубликовал 3 статьи и 2 статьи переданы в печать.

Академик Асанов У.А. - консультант ИХФТ по тематике «Нанотехнология», а также кафедр химии КНАУ им.К.Скрябина и КГУ им.И.Арабаева. Сдал в печать учебник «Общая химия» (4-е издание). Издал коллективную книгу «Кыргызская наука в лицах» (2-е издание).

Академик Жоробекова Ш.Ж. – зав. лабораторией биофизической химии ИХФТ. Официальный представитель КР в МНТЦ. Координатор сотрудничества ИХФТ с научными центрами ближнего и дальнего зарубежья. Опубликовала 3 статьи, подготовила 1 кандидата наук.

Академик Джумабеков С.А. - директор БНИЦТО. Опубликовал: 22 статьи, получил 3 патента. Подготовил 4 кандидатов и 1 доктора наук. Выступления по TV, СМИ, радио. 18 статей в республиканских газетах. Лауреат 5 серебряных медалей «9-й междунар. выставки изобретателей» (Кувейт). Награжден орденом «Манас II степени».

Академик Иманакунов Б.И. - зав. лабораториией химии и технологии благородных металлов ИХФТ. Опубликовал 2 статьи. Получил патент КР на изобретение «Нитрат диаквобис- (метилендиацетамид) эрбия (III)», обладающий свойством стимулятора роста, развития с/х животных.

Академик Кудаяров Д.К. – зав. каф. госпитальной педиатрии с курсом неонатологии КГМА. Опубликовал 2 статьи. Подготовил 2 кандидатов наук. 1 выступление по радио, 1 - по TV.

Академик Мамакеев М.М. – почетный директор НХЦ. Опубликовал 4 статьи, издал 2 монографии. Организовал IV Конгресс хи-

рынын 4 Конгрессин уюштурган (Бишкек). Илимдин 1 докторун жана 1 кандидатын даярдаган. ТВ, радио, ММКда 20 жолу катышкан.

Академик Мамытов М.М. КММАнын нейрохирургия жана неврология кафедрасынын башчысы. 8 макаласы чыккан, анын жетекчилиги менен 1 кандидаттык диссертация жакталган.

Академик Мурзалиев А.М. КММАнын медициналык генетика курсу менен бирге неврология кафедрасынын профессору. Улуттук госпиталь, УАМСтун катышуучуларынын госпиталдарында консультант. 4 аспиранттын, 2 докторанттын жетекчиси. 1 илимдин кандидатын даярдаган.

Академик Раимжанов А.Р. Кыргыз гематологиялык илимий борборунун ардактуу директору. 1 окуу китеби жана 2 макаласы чыккан. Илимдин 1 докторун жана 4 кандидатын даярдаган.

Корреспондент-мүчө Адамбеков Д.А. И.К. Ахунбаев атындагы КММАнын микробиология, вирусология жана иммунология кафедрасынын башчысы. 3 илимий долбоордун жетекчиси. 10 макала жарыялаган.

Корреспондент-мүчө Ашимов И.А. «Илимий-дүйнө тааным маданиятынын абалынын калыптануусунун жана өзгөрүшүнүн закон ченемдүүлүгү» аттуу илимий ачылыштын автору (Ашимовдун теориясы) (Ачылыштын диплому №67-S, рег.№А-656). Илимий идея (Күбөлүк №25-I, рег.№А-649). Илимий гипотеза «Индивиддин илимий-көз карашынын маданиятынын азыркы таптагы триаддык синтези» (Күбөлүк №25-I, рег. №А-649). 3 монография, анын ичинде бирөө мамлекеттик тилде, 2 макала, 3 илимий-популярдуу макала басып чыгарган.

Корреспондент-мүчө Бөкөнбаев К.Дж. «Кыргызстандын 2030-жылга дейре туруктуу өнүгүүсүнүн стратегиясы» боюнча сунуштарды даярдаган жана КР Президентинин Администрациясы тарабынан кабыл алынган. «КР экологиялык коопсуздугу - Орто Азиянын туруктуу өнүгүүсүнүн фактору» (Бишкек-Астана-Братислава, 2017), «Кыргызстандын туруктуу өнүгүүсүнө тоскоолдуктар» (Бишкек, 2017) аттуу 2 монографиясы жарык көргөн. 2 макаласы чыккан.

Корреспондент-мүчө Жунушов А.Т.КР УИА нын биотехнология институтунун директору. «Инновациялык битехнологияга колдонуу үчүн жаныбарлардын, өсүмдүктөрдүн жана

рургов Кыргызстана (Бишкек). Подготовил 1 доктора и 1 кандидата наук. 20 выступлений по радио, TV, в печатных СМИ.

Академик Мамытов М.М. - зав. каф. нейрохирургии и неврологии КГМА. Опубликовал 8 статей, подготовил 1 кандидата наук.

Академик Мурзалиев А.М. – профессор каф. неврологии с курсом медицинской генетики КГМА. Ведет консультативную работу в отделениях неврологии Нацгоспиталя, госпиталя для ИОВ. Научный рук-ль 4-х аспирантов, 2-х докторантов. Подготовил 1 кандидата наук.

Академик Раимжанов А.Р. - почетный директор Кыргызского научного центра гематологии. Издал 1 учебник, опубликовал 2 статьи. Подготовил 1 доктора и 4 кандидатов наук.

Член-корр. Адамбеков Д.А. - зав. каф. микробиологии, вирусологии и иммунологии КГМА. Руководитель 3-х научных проектов. Опубликовал 10 статей.

Член-корр. Ашимов И.А. Научное открытие «Закономерность формирования и изменения состояния научно-мировоззренческой культуры (Теория Ашимова)» (Диплом на открытие №67-S, рег.№А-656). Научная идея (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Научная гипотеза «Триадный синтез современной научно-мировоззренческой культуры индивида» (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Издал 3 монографии, в том числе 1 – на госязыке. Опубликовал 2 научные, 3 научно-популярные статьи.

Член-корр. Боконбаев К.Дж. Подготовлены и приняты Администрацией Президента КР рекомендации по разработке «Стратегии устойчивого развития Кыргызстана до 2030 года». Издал 2 монографии («Экологическая безопасность Кыргызстана, как фактор устойчивого развития государств Средней Азии», Бишкек-Астана-Братислава,2017; «Препятствия устойчивому развитию Кыргызской Республики», Бишкек, 2017). Опубликовал 2 статьи.

Член-корр. Жунушов А.Т. – директор Института биотехнологии НАН КР. Рук-ль проекта: «Создание основ банка генетических ресурсов животных, растений, микроорганиз-

микроорганизмдердин генетикалык негизин түзүү» темасы боюнча илимий долбоордун жетекчиси. 3 гранттык долбоорлорду жетектейт. 7 илимий макала басып чыгарган.

Корреспондент-мүчө Зурдинов А.З. КММА нын базистик жана клиникалык фармакология кафедрасынын башчысы. 5 макаласы (1 макала Германияда, 1 макала Россияда, 3 макала КР) жарык көргөн. Илимдин 1 кандидатын даярдаган жана 2 докторлук диссертацияны даярдоо аяктаган. Эл аралык фармацевтердин жана клиникалык ассоциациялардын медалы жана «Гиппократ ордени» менен сыйланган.

Корреспондент-мүчө Намазбеков М.Н. Улуттук госпиталдын кан тамырлар хирургиясынын республикалык борборунун жетекчиси. 2 монографиясы басууга берилген, 4 макаласы чыккан. Илимдин 2 кандидатын даярдаган.

Корреспондент-мүчө Нургазиев Р.З. К.И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин ректору. 4 илимий долбоордун жетекчиси, 2 илимий долбоордун аткаруучусу, 4 илимий макаласы жана 1 сунуштамасы жарык көргөн. Илимдин 1 докторун жана 1 кандидатын даярдаган.

Корреспондент-мүчө Оморов Р.А. КММАнын факультеттик хирургия кафедрасынын башчысы. 3 илимий долбоордун жетекчиси. 2 монография, 8 илимий макала басып чыгарган.

Корреспондент-мүчө Пищугин Ф.В. ХФТИнун органикалык химия лабораториясынын башчысы. 2 илимий долбоордун жетекчиси. 3 илимий макаласы чыккан.

Корреспондент-мүчө Сагымбаев М.А. Кыргыз курортология жана калыбына келтирүү илимий-изилдөө институтунун директору. «Илимий-дүйнө тааным маданиятынын абалынын калыптануусунун жана өзгөрүшүнүн закон ченемдүүлүгү» аттуу илимий ачылыштын автору (Ашимовдун теориясы) (Ачылыштын диплому №67-S, рег.№А-656). Илимий идея (Күбөлүк №25-I, рег.№А-649). Илимий гипотеза «Индивиддин илимий-көз карашынын маданиятынын азыркы таптагы триаддык синтези» (Күбөлүк №25-I, рег.№А-649). 8 макала басып чыгарган, 2 монографияны редакциялаган.

мов и использование его в целях инновационной биотехнологии». Руководитель трех международных проектов. Опубликовал 7 статей.

Член-корр. Зурдинов А.З. – зав. каф. базисной и клинической фармакологии КГМА. Опубликовал 5 статей (Германия – 1 статья, РФ – 1 статья; в КР – 3 статьи). Подготовил 1 кандидата наук, завершены 2 докторские диссертации. Награда: «Орден Гиппократа» и медаль за развитие клинической фармакологии Междунар. ассоциации клинических фармакологов и фармацевтов.

Член-корр. Намазбеков М.Н. – рук-ль Республиканского центра сосудистой хирургии НГ. Издал 1 монографию, 2 монографии сданы в печать. Опубликовал 4 статьи. Подготовил 2 кандидата наук. Член Всемирной Ассоциации Ангиологов и Сосудистых хирургов; чл. Совета Директоров и Национальный Делегат ВМААСХ; Зам. гл. редактора журнала «Центрально-Азиатский журнал сердечно-сосудистой хирургии»; чл. редколлегии журнала «Кадры XXI века»; главный ангиохирург МЗ КР.

Член-корр. Нургазиев Р.З. – ректор Кыргызского национального аграрного университета им. К.И.Скрябина. Рук-ль 4-х научных проектов, исполнитель 2-х проектов, опубликовал 4 статьи и 1 методическую рекомендацию. Подготовил 1 доктора и 1 кандидата наук.

Член-корр. Оморов Р.А. – зав. каф. факультетской хирургии КГМА. Рук-ль научных 3-х проектов. Издал 2 монографии, опубликовал 8 научных статей.

Член-корр. Пищугин Ф.В. – зав. лабораторией «Органическая химия» ИХФТ. Рук-ль 2-х научных проектов. Опубликовал 3 статьи.

Член-корр. Сагымбаев М.А. – директора Кыргызского научно-исследовательского института курортологии и восстановительного лечения. Научное открытие «Закономерность формирования и изменения состояния научно-мировоззренческой культуры» (Теория Ашимова) (Диплом на открытие №67-S, рег.№А-656). Научная идея (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Научная гипотеза «Триадный синтез современной научно-мировоззренческой культуры индивида» (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Опубликовал 8 научных статей, редактировал 2 монографии.

IV. ХТБМАЧБнүн ишмердүүлүгүнүн актуалдуу багыттары.

ИИМнин инвестициялык-инновациялык ишмердигин өнүктүрүүгө чара көрүү, ар бир ИИМде инвестициялык-инновациялык циклдерди пландаштыруу жана ишке ашыруу, инфраструктурага инвестициялык-инновациялык элементтерди системдик дэңгээлде киргизүү.

ИИМ өнүктүрүү, ошондой эле илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн бюджеттен тышкары каражаттарды тартуу керек. Инвестирлөөдө, келишимдер аркалуу, чет элдик фонддор жана борборлор менен гана чектелбестен, эл аралык жана регионалдык долбоорлор, ошондой эле Кыргызстандын жана чет мамлекеттердин реалдык рынок сектору аркылуу жүргүзүү керек.

Илимдин приоритеттүү багыттары боюнча мамлекеттик программалар жана долбоорлордун алкагында өлкөнүн өндүрүш сектору менен кызматташтыкты кеңейтүү жана тереңдетүү жолу аркалуу ИИМнин ишин күчөтүү.

Бөлүмдө илимдин актуалдуу багыттары боюнча дисциплина аралык илимий долбоорлорду иштеп чыгуу.

Илимдин приоритеттүү багыттары боюнча жогорку квалификациядагы илимий кадрларды даярдоону активдештирүү.

Таланттуу жаштарды илимге тартууга чара көрүү, аспирантура жана докторантура аркылуу илимий кадрларды даярдоону жакшыртуу.

Илимий изилдөөлөрдүн натыйжаларын эл аралык рейтинги жогору журналдарда басып чыгаруу.

IV. Актуальные направления деятельности ОХТМБСХН.

Принять меры по развитию инвестиционно-инновационной деятельности НИУ, добиваться планирования и реализации инвестиционно-инновационного цикла в каждом НИУ, на системном уровне внедрять элементы инновационно-инвестиционной инфраструктуры.

Активизировать работу по привлечению внебюджетных средств, как для проведения исследований, так и развития НИУ. Инвестирование осуществлять через договора, не только с иностранными научными фондами и центрами, а также с международными и региональными проектами, но и сектором реального рынка Кыргызстана и зарубежных стран (бизнес-сообщества, коммерческие структуры, фирмы, компании и т.д.);

Усилить работу НИУ по приоритетным направлениям науки в рамках Государственных программ и проектов путем расширения и углубления сотрудничества с производственным сектором страны. На систематической основе готовить и передавать заинтересованным госорганам и инвесторам пакет предложений по внедрению научно-инновационных разработок НИУ;

Разработать междисциплинарные научные проекты по актуальным направлениям отраслей науки отделения. Активизировать подготовку высококвалифицированных научных кадров по приоритетным направлениям науки. Принять действенные меры по привлечению в науку творческой молодежи, усилить работу по подготовке научных кадров через аспирантуру и докторантуру. Добиваться публикации результатов исследований в международных рейтинговых журналах.

В 2018 году необходимо продолжить практику:

- пересмотра системы взглядов на роль и значение академической науки в обеспечении социально-экономического развития страны, а также принципов, определяющих механизм государственного регулирования научной сферы – приоритет науки, «госзаказ» на науку, наука вне политики и пр.;

- акцентирования внимания государства и общества на создание и поддержки целевых государственных фондов; развития научно-инновационного менеджмента; использования современной практики инвестирования в науку; создания благоприятных условий для инвестирования в науку со стороны производственного сектора страны, международных организаций и бизнес-сообществ; повышения внедренческого опыта научных учреждений и производственных предприятий;

- разработки и реализации инновационных проектов национального и регионального масштаба с привлечением отраслевых НИУ и вузов; развития конкурсных начал в распределении средств на научные программы и проекты; развития науки в регионах с учетом социально-экономических и ресурсных особенностей.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн 2017-жылдагы илимий-изилдөөчүлүк жана илимий-уюштуруучулук ишмердүүлүгү тууралуу кыскача отчёт

АКМАТАЛИЕВ А.А., Төрага, академик

Краткий отчет научно-исследовательской и научно-организационной работы Отделения гуманитарных и экономических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год

АКМАТАЛИЕВ А.А., Председатель, академик

Отчёттук жылда бөлүмдүн илим изилдөө мекемелери бекитилген илимий долбоорлордун алкагында өз изилдөөлөрүн улантышты. Негизинен Манастаануу, тил таануу, адабият таануу, Кыргызстандын тарыхы, археологиясы, материалдык жана материалдык эмес маданий мурастарын изилдөө, жайылтуу жана сактоо иштери, кыргыздардын коомдук-саясий жана философиялык ойломунун тарыхы, Кыргызстандагы конституциялык-укуктук ченемдер жана реформалар, алардын калыптануусу жана өнүгүшү, Кыргызстандын коомдук-саясий жана социалдык-этникалык жашоосуна социологиялык анализ жүргүзүү ж.б. иштери колго алынды.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн курамында 5 илимий мекеме жана борборлоштурулган илимий китепкана бар. Илимий мекемелердеги жалпы кызматкерлердин саны -275, анын ичинен илимий кызматкерлердин саны - 221. Бөлүмдө 5 академик, 12 корреспондент-мүчө, 45 илимдин доктору, 77 илимдин кандидаты эмгектенишет.

2017-жылы илим изилдөө институттары бекитилген 8 илимий долбоордун алкагында илимий-изилдөө иштерин жүргүзүштү. Бул изилдөөлөргө мамлекеттик бюджеттен 80366,9 миң сом бөлүнүп берилди. Мындан сырткары илимий мекемелер бюджеттен сырткары сырттан келген долбоорлордун негизинде Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту «Манас» эпосуна 7,2 млн. сом, «Чыңгыз Айтматов» энциклопедиясына, «Айтматов окуулары-2017» конференциясына 165 миң сом, мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча улуттук программага 31,7 млн. сомго жакын, Тарых жана маданий мурастар

За отчетный период научные учреждения Отделения продолжили исследования в рамках утвержденных научных проектов. В основе научных направлений задействованы такие области, как Манасоведение, языкознание, литературоведение, история Кыргызстана, археология; изучение, сохранение и распространение материального и нематериального наследия; история становления общественно-политических и философских мировозрений кыргызов, конституционно-правовые нормы и реформы в Кыргызстане и их становление и развитие; социологический анализ общественно-политической и социально-этнической ситутации в Кыргызстане и другие.

В составе Отделения гуманитарных и экономических наук – 5 научных учреждений и Центральная научная библиотека. Общее количество сотрудников – 275, из них научных работников – 221. В Отделении 5 академиков, 12 член-корреспондентов, 45 докторов наук, 77 кандидатов наук.

В 2017 году деятельность научных институтов велась в рамках 8 утвержденных научных проектов. На эти исследования из государственного бюджета выделено 80 тысяч 366,9 сом. Кроме того, научные учреждения из внебюджетных внешних источников привлекли дополнительные средства. Так, Институтом языка и литературы им. Ч. Айтматова на подготовку и издание эпоса «Манас» было привлечено 7,2 млн. сом, на проведение конференции «Айтматовские чтения – 2017» 165 тысяч сом, на программу развития государственного языка порядка 31,7 млн. сом; Институтом истории и культурного наследия

институту 700 миң сомдон ашык, Борбордук китепкана 675 миң сом каражат тартышкан.

Отчёттук жылда бөлүм боюнча жалпы 17 Эл аралык, республикалык деңгээлдеги илимий форум, конференция, семинар ж.б. иш-чаралар уюштурулган. Мындан сырткары бөлүмдүн илимий кызматкерлери Кыргызстанда жана чет өлкөлөрдө болуп өткөн 137 конференция, форум, семинарларда докладдар менен катышышкан.

Бөлүмдүн алдындагы 6 Диссертациялык кеңеште Кыргызстандан жана чет элдик ар кандай мекемелер даярдаган 13 доктордук, 44 кандидаттык диссертациялар корголгон.

2017-жылы Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн илим-изилдөө мекемелери тарабынан төмөнкүдөй маанилүү илимий жыйынтыктар алынды:

Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту 2016-2020-жылдарга бекитилген «Кыргыз тилин синхрондук жана диахрондук планда изилдөө» (2016-2020-ж.) жана «Кыргыз адабиятын синхрондук жана диахрондук планда изилдөө» (2016-2020-ж.) деген эки илимий долбоор боюнча изилдөө иштерин жүргүзүштү жана төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды:

Тил багытындагы **«Кыргыз тилин синхрондук жана диахрондук планда изилдөө»** деп аталган долбоордун алкагында байыркы кыргыз тили (фонетика, лексика, морфология, синтаксис); кыргыз тилинин академиялык грамматикасы (фонетика, лексика, морфология, синтаксис), «Мамлекеттик тил, бизнес жана бизнес иш кагаздарын жүргүзүүдө, «Ишкердик документтер жана алардын өзгөчөлүктөрү», «Жазма документтердеги ар түрдүү ишкердик терминдеринин статистикалык өзгөчөлүктөрү, кыргыз тилин окутуу инфраструктурасындагы азыркы жагдай» деген темалардын үстүндө изилдөөлөрдү жүргүзүү иштери улантылды.

«Кыргыз адабиятын синхрондук жана диахрондук планда изилдөө» деп аталган долбоордун алкагында «Манас» эпосундагы мифологиялык мотивдердин, «Манас» эпосундагы дидактикалык мотивдердин функциясы талдоого алынып, манасчылар М.Мусулманкуловдун, Тоголок Молдонун, Ж.Кожековдун, А.Рысмендеевдин, Б.Сазановдун, М.Чокморовдун чыгармачылык портреттери, эпосту айтуудагы чеберчиликтери, алардын жалпылыктары жана айырмачылыктары, эпикалык поэзиядагы мифтик образдардын илимий

НАН КР привлечено свыше 700 тысяч сом, Центральная научная библиотека привлекла 675 тысяч сом.

За отчётный период в Отделении в общей сложности проведено 17 Международных и республиканских научных форумов, конференций, семинаров и др. мероприятий. Кроме этого, научные сотрудники Отделения приняли участие и выступили с докладами на 137 конференциях, форумах и семинарах, которые прошли как в Кыргызстане, так и зарубежом.

В 6 Диссертационных Советах при Отделения защищены 13 докторских, 44 кандидатских диссертаций, подготовленных в различных научных учреждениях Кыргызстана и за его пределами.

Результатом деятельности научных учреждений Отделения гуманитарных и экономических наук в 2017 году стали важные научные достижения, приведенные ниже.

Институт языка и литературы им. Ч.Айтматова ведет научные изыскания по следующим основным направлениям, утвержденным на 2016-2020 годы: «Исследование кыргызской литературы в синхроническом и диахроническом плане и «Изучение кыргызского языка в синхроническом и диахроническом плане».

В области изучения кыргызского языка ведутся исследования по следующим темам: древнекыргызский язык (фонетика, лексика, морфология, синтаксис); академическая грамматика кыргызского языка (фонетика, лексика, морфология, синтаксис), «Государственный язык в сфере бизнеса и ведения бизнес делопроизводства», «Предпринимательская документация и ее особенности», «Статистические особенности использования различных терминов предпринимательства в письменных документах», «Современной состояние в инфраструктуре обучения кыргызскому языку.

В области исследований кыргызской литературы были проанализированы функции мифологических и дидактических мотивов в эпосе «Манас», творческие портреты манасчи М.Мусулманкулова, Тоголок Молдо, Ж.Кожекова, А.Рысмендеева, Б.Сазанова, М.Чокморова, их сказительское мастерство, их сходство и различия, научные источники мифических образов в эпической поэзии, стилистические особенности жанра айтыш в акынской поэзии. Проведены исследования по новаторству в современной кыргызской поэзии,

булактары, акындар поэзиясындагы айтыш жанрынын стилдик бөтөнчөлүктөрү талдоого алынды. Азыркы кыргыз поэзиясындагы, прозасындагы, драматургиясындагы жаңылануулар (2000-2015-жылдар); «Кыргыз адабиятындагы көркөм образ маселелери» деген изилдөөлөр жүргүзүлүп, Ч.Айтматовдун чыгармачылык өнөрканасы ар тараптуу ачылды. Жазуучунун музыка, сүрөт, кино, театр ж.б. менен байланышы, чет элдик материалдар талдоого алынды.

Бул жылда Институт бир топ алгылыктуу ийгиликтерге жетишти жана негизги жыйынтыктар 3 монография, 80 ден ашык ар кандай басылмаларда жарыкка чыккан макалалар жазылды.

Алардын негиздүүлөрү:

1. «Айтматов» энциклопедиясынын» 3 томдугу. – Бишкек, - 2017. -2700 б.

2. «Манас» сериясынын М.Мусулманкулов, Б.Сазанов, М.Чокморов, А.Рысмендеев, Тоголок Молдонун варианттары. - Бишкек 2017. (14 аталыштагы китеп)

3. «Эл адабияты» сериясынын 10 томдугу. - Б., 2017.

4. «Айтыш» сериясынын 2 томдугу. – Б., 2017.

5. «Окурмандын китеп текчесине» сериясы. – Б., 2017.

6. «Кыргыз адабиятынын тарыхы» 10 томдук. – Б., 2017.

7. «Классикалык изилдөөлөр» сериясынын 20 томдугу (Тил жана адабият багыты боюнча). – Б., 2017.

8. «Улуттук идея - кыргыз тилинде» (3 том) - 3 китеп. – Б., 2017.

9. «Улуттук идея – кыргыз адабиятында» (3 том). - 3 китеп. – Б., 2017.

Институтта Кыргыз Республикасынын 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы (2014-ж. 2-июнь, №119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 515-б) негизинде адабият, тил багыты боюнча 83 китеп жарыкка чыкты.

Тарых жана маданий мурастар институтунун кызматкерлери 2017-жылы **«Кыргызстандын байыркы доорлордон азыркы мезгилге чейинки тарыхы: Маданий мурастарды изилдөө, сактоо жана пайдалануу маселелери», «Дунган маданияты жана учурдагы полиэтностук чөйрө»** деп аталган долбоорлордун үстүндө илимий-изилдөө иштерин улантып, төмөнкүдөй илимий-изилдөө иштерин алып барышты:

прозе, драматургии (2000-2015 гг.); вопросам художественного образа в кыргызской литературе; всесторонне раскрыты особенности творческой мастерской Ч.Айтматова, проанализированы связи писателя с музыкальным, изобразительным, театральным и др. видами искусства, рассмотрены зарубежные материалы. В отделе рукописей продолжается работа по оцифровке (переведению в электронный формат) архивных материалов.

За отчетный период Институтом была проделана весомая работа, основным результатом которой стали: издание 3 монографий, более 80 статей и научных материалов, опубликованных в различных научных изданиях.

Основные публикации и издания:

1) Энциклопедия «Айтматов» в 3-х томах. - Бишкек - 2017. 2700 стр.

2) Из серии «Манас» изданы 14 единиц книг по вариантам: М. Мусулманкулова, Б. Сазанова, М. Чокморова, А. Рысмендеева, Тоголок Молдо. - Бишкек - 2017.

3) Серия «Эл адабияты» в 10 томах - Бишкек – 2017.

4) Серия «Айтыш» в 2 томах. - Бишкек - 2017.

5) Серия «Окурмандын китеп текчесине». - Бишкек – 2017.

6) История кыргызской литературы. - Бишкек -2017.

7) Серия «Классические исследования» в области языка и литературы в 20 томах, - Бишкек - 2017.

8) «Улуттук идея – кыргыз тилинде» в 3 томах - Бишкек -2017.

9) «Улуттук идея – кыргыз адабиятында» в 3 томах. - Бишкек – 2017.

Всего на основании Указа Президента Кыргызской Республики (№119 от 2 июня 2014 г.) и постановления Правительства Кыргызской Республики (№515-6 от 6 апреля 2015 г.) по Национальной программе развития государственного языка и совершенствования языковой политики в целом по литературе и языку было издано 83 книги.

Основные научные направления_**Института истории и культурного наследия**_за отчетный период: «История Кыргызстана с древнейших времен до современности», «Проблемы исследования, хранения и использования культурного наследия», «Дунганская культура и полиэтническая сфера».

«Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн өнүгүшү»; «Мамлекет жана мамлекеттик башкаруу маселелери»; «Кыргыз Республикасынын саясий түзүлүшү»; «Кыргызстандагы маданий-агартуу мекемелеринде мамлекеттик саясаттын ишке ашырылышы», «Кыргызстан Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында»; «Кыргыз мамлекеттүүлүгүн түзүүдөгү интеллигенциянын ролу»; «Кыргыз Республикасынын тышкы саясатынын өнүгүү тенденциялары»; «Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн тарыхы».

Институттун кызматкерлери тарабынан Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышынын жана өнүгүшүнүн байыркы доорлордон азыркы учурга чейинки тарыхын камтыган «Кыргызстан тарыхынын» 3 томдугу даярдалып, жарыкка чыкты. Бул академиялык басылманын негизги бөлүмдөрү жазылып, аларды редакциялоо, которуу иштери жүргүзүлдү. Кыргызстандын тарыхый-маданий мурастарынын объектилерин изилдөө кыйынчылыктары, сакталышы жана колдонулушу, орто кылымдагы Ак-Бешим аймагындагы изилдөөлөр, Красная Речка шаар калдыгында, Чүй өрөөнүндөгү Кең-Булуң шаар калдыгында, Новопокровское-2 шаар калдыгында казуу иштери уюштурулду жана жүргүзүлдү.

Илимий изилдөө иштеринин жыйынтыктары: Окумуштуулардын негизги аракеттери «Кыргызстандын тарыхынын» 2 томун бүткөрүүгө жумшалып, эмгек 2017-жылдын башында «Кут Бер» басмаканасынан басылып чыкты. Бул томдо кыргыз элинин XVII–XIX кк. тарыхы изилденип, Жунгар хандыгынан тартып, маньчжурлар, казак хандыктары, шейбаниддер, аштарханиддер менен болгон мамилелер, Кокон хандыгы менен падышачылык Россия империясынын тушундагы саясий, согуштук окуялар жазылды. Бул китепке ошол мезгилдердеги экономикадагы, административдик башкаруудагы, агрардык тармактагы, сот, шайлоо системаларындагы болгон өзгөрүүлөр чагылдырылды. Россия империясынын колониялдык саясаты, анын кесепеттери талданды. Китептин бир бөлүгүн кыргыз элинин материалдык жана руханий маданиятына, анын ичинде элдик оозеки чыгармачылыгына, диний ишенимдерине арналган тексттер түздү.

«Кыргызстандын исламга чейинки диний ишенимдери», «XVII–XIX кк. кыргыздардын ислам дини», «Кыргызстандын жана анын калкын изилдөөнүн башталышы», «Кыргызстандын көп улуттуу калкынын калыптанышы», «Колдонмо-жасалга өнөрү» аттуу

Также, ведутся научные исследования в следующих направлениях: «Развитие кыргызской государственности; Государство и государственное управление; «Политическая система Кыргызской Республики»; «Реализация государственной политики в сфере культурных и образовательных учреждениях в реализации государственной политики» и «Великая Отечественная война»; «Роль национальной интеллигенции в создании государственности»; «Тенденции внешней политики Кыргызской Республики»; «История кыргызской государственности».

Сотрудниками Института была подготовлена и издана «История Кыргызстана» в 3 томах. Изучаются и публикуются материалы по проблемам исследования, хранения и использования культурного наследия в памятнике истории и культуры Ак-Бешим, городище Красная Речка, городище Кен-Булун Чуйской долины, городище Новопокровское-2. При изучении данных местностей и исторических памятников была проведена большая предварительная работа по организации земляных раскопок и т.д.

Результаты научных исследований:

Основные усилия ученых были направлены на подготовку к печати второго тома «Истории Кыргызстана», который вышел в свет в 2017 г. Научный труд отразил историю завоевания Джунгарского ханства и борьбы кыргызского народа с джунгарами, также взаимоотношения с шейбанидами, аштарханидами и Казахским ханством.

Также отражены политические и военные действия кокандского ханства и Российской империи. Даны оценки колониальной политике Российской империи и ее последствиям. Часть книги посвящена материальной и духовной культуре, также устному народному творчеству и религиозному верованию кыргызского народа.

Подготовлены следующие главы: «Кыргызстан до исламизации и религиозные верования», «XVII–XIX вв. религия ислам кыргызов», «Начало исследования Кыргызстана и его населения», «Формирование многонационального населения Кыргызстана», «Приме-

бөлүмдөрү даярдалып, айрымдары орусчадан кыргыз тилине которулду. Томдун жооптуу редакторлук милдети А. Жапаров, жооптуу катчылык иши Б. Кожомуратова тарабынан аткарылды.

Институттун алдында турган дагы бир маанилүү эмгек Тарых жана маданий мурас институту менен Россия илимдер академиясынын Этнология жана антропология институтунун ортосундагы кызматташуунун натыйжасы болду. Бул - «Кыргызы» деп аталган 628 беттен (60 б.т.) «Элдер жана маданият» аттуу илимий долбоордун алкагында жарыяланган эмгек. Эмгек 2017-жылдын март айында жарык көрүп, июнь айында уюмдун демөөрчүсүнүн жардамы менен бет ачары өткөрүлдү.

Кыргыз элинин этнографиясына байланыштуу арбын уникалдуу маалыматтарды жыйнаган таланттуу илимпоз Ф. А. Фиельструптун «Из обрядовой жизни кыргызов начала XX века». - М.: Наука, 2002 г. деген китеби бөлүмдүн кызматкерлеринин аракети менен которулуп, «Кут Бер» басмаканасынан басылып чыкты. Кыргызстандын тарыхы сыяктуу эле бул эмгек дагы мамлекеттик программанын алкагында чыгарылды.

Кызматкерлер «Көп улуттуу коомдогу окшоштук маселелери» деген тема боюнча ар кыл материалдарды топтоп, системага салышты.

Философия жана саясий-укуктук изилдөөлөр институтунун кызматкерлери 2017-жылы бекитилген эки жаңы долбоордун үстүндө илимий-изилдөө иштерин алып барышты: **«Кыргыздардын дүйнө таанымынын генезиси жана эволюциясы» (философия боюнча); «Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн конституциялык өнүгүүсүнүн тарыхый-укуктук аспекти» (укук боюнча).** Бул эки долбоор тең «Кыргыздардын коомдук-саясий жана философиялык ой-тутумунун тарыхы: байыркы замандан биздин күнгө чейин», - деген 5 томдук фундаменталдуу эмгекке байланган. Долбоорлор бюджеттик каржылоодо. Отчеттук мезгилде талапка ылайык философиялык-методологиялык, логикалык-гносеологиялык, табигый илимдик жана социогуманитардык булактар изилденди; кыргыздардын экологиялык маданиятын чагылдырган түшүнүк-категориалдык аппаратты системалаштыруу жүзөгө ашты; ар бир бөлүктөрдүн темасы боюнча философиялык-методологиялык материалдар калыпка келтирилди. «Улуттук салттардын экологиялык императивдери» аттуу бөлүмү жазылды. Бул иште улуттук-этникалык салттарды изилдөөлөрдүн негизинде кылымдардан бери калыптанып келген үрп-адаттар, принциптер каралат. Айтылган принциптерде улуттун табиятка болгон мамилеси, социо-экологиялык баалуулуктарга болгон ачыктыгы байкалат.

Элдин рухий мурасынын көрүнүштөрүн тарыхый-философиялык жаатта изилдөө контекстинде кыргыздардын акыл-эстик тарыхында камтылган эмпирикалык жана рационалдык материалына илимий-теоретикалык анализ жүргүзүлдү. «Кыргыздардын эстетикалык ойломунун жаралышы» аттуу бөлүм боюнча эмпирикалык жана теориялык материал изилденип, 4 б.т. көлөмүндөгү бөлүк жазылып чыкты. Анда байыркы замандардагы жана тарыхый процесстин кийинки мезгилдериндеги эстетикалык-философиялык ойломдун түзүлүшүнүн жана өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрү жөнүндө айтылат.

Тааным процессинин маңызы конкреттүү түрдө анын тарыхый-логикалык курамдашуусун шарттап турат жана анын негизинде каралып жаткан маселелердин көрүнүштөрдөн маңызга, маңыздан көрүнүштөргө, жөнөкөйдөн татаалга болгон кыймылдуу эволюциялык өтүүсүнүн «түйүндүк тепкичин» түзөт; объективдешүүчү жана субъективдешүүчү концепциялар аркылуу келүүчү түшүнүктөрдүн диапазону философиялык баарлашуу деңгээлиндеги орунга көтөрүлүп, өз ордун табаары конкреттүү белгиленген; дүйнө жаралуунун маңызы табият менен рухтун субстанциясы же аң-сезим менен абсолюттун предмети болуп калат дагы, конкреттүү-тарыхый реалдуулукка толуу менен ар кыл дүйнө көз караштык жаатта түшүндүрүлөт.

Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктары:

1. Коллективдүү монография «Улуттук идея кыргыз философиясында», I том, Бишкек-2017.
2. Коллективдүү монография «Улуттук идеянын саясий-укуктук маселелери», II том. Бишкек-2017.
3. Коллективдүү монография «Улуттук идея кыргыз философиясында», III том. Бишкек-2017.
4. Коллективдүү монография «Словесное искусство современного Кыргызстана и Казахстана в контексте культуры Евразии». Бишкек-Алмата, 2017.
5. М. Ж. Жумагулов, М.М.Калманбетов «Ыймандуулуктун табияты», Бишкек-2017.
6. М.Ж. Жумагулов, Г. Э. Садыкова «Маданият таануу», Бишкек-2017.

нение декоративно-прикладного искусства». Отдельные труды были переведены с русского языка на кыргызский.

Важнымдостижением стало и сотрудничество между Институтом Этнологии и антропологии Российской академии наук и Институтом истории и культурного наследия. Книга под названием «Кыргызы» (628 страниц, 60 п.л.) а рамках издания «Люди и культура» опубликована в марте 2017 г.. При поддержке доноров Институтом организована презентация данного издания.

Также издана книга Ф. А. Фиельструпа «Из обрядовой жизни кыргызов начала XX века». - М.: Наука, 2002, работа переведена сотрудниками Института. Труд опубликован в рамках Указа Президента Кыргызской Республики (№119 от 2 июня 2014 г.) и постановления Правительства Кыргызской Республики (№515-6 от 6 апреля 2015 г.) по Национальной программе развития государственного языка и совершенствования языковой политики.

В настоящее время сотрудниками института проводится большая работа по сбору и систематизации материалов под названием «Проблемы сходства в многонациональном обществе».

Институт философии и политико-правовых исследований ведет научно-исследовательскую деятельность по двум направлениям: **«Генезис и эволюция миропонимания кыргызов» (по философии)** и **«Историко-правовой аспект конституционного развития Кыргызской Республики » (по праву).** Оба проекта привязаны к пятитомнику «История общественно-политической и философской мысли кыргызов: с древнейших времен до наших дней». Бюджетное финансирование. За отчетный период изучены соответствующие философско-методологические, логико-гносеологические, естественнонаучные и социогуманитарные источники; осуществлена систематизация понятийно-категориального аппарата. Определен и теоретически обоснован круг проблем, способствующий выявлению цели и задачи исследования; отреферирован философско-методологический материал по теме разделов в контексте философского бытия культуры кыргызов, дан концептуальный анализ в целях выработки важнейших методологических основ, направленных на развитие общества. Подготовлен раздел «Экологические императивы национальных традиций». В этой работе проведен анализ многовековых обычаев на основе исследований национально-этнических традиций. Выявлены принципы отношения этноса к природе, социально-экологические ценности.

В контексте историко-философского изучения явлений духовного наследия народа проведен научно-теоретический анализ эмпирического и рационального материала, заключенного в умственной истории кыргызов. По разделу «Зарождение эстетической мысли кыргызов» проведены эмпирические и теоретические исследования, в результате чего написано 4 п. л. В разделе выявлены, изучены и осмыслены закономерности становления, развития эстетико-философской мысли в древние времена и в последующие этапы исторического процесса.

В исследованиях конкретно констатируется, что диалектическая сущность процесса познания обусловливает его историко-логическую структуризацию. На основе этого происходит «узловая ступенизация» эволюции перехода рассматриваемых проблем от явления к сущности, от сущности к явлению, движения от простого к сложному; диапазон понятий, приходя через сито объективирующих и субъективирующих концепций, находит свое утверждение, поднимаясь на уровень места философского общения; сущность мироздания становится субстанцией природы и духа, или предметом сознания и абсолюта, приобретая конкретно-историческое наполнение реальностью, интерпретируемой с различных мировоззренческих позиций.

Результатами научных изысканий стали следующие публикации:

1. Коллективная монография «Национальная идея в философии кыргызов»;
2. Коллективная монография «Политико-правовые аспекты национальной идеи», Б.-2017;
3. Коллективная монография «Словесное искусство современного Кыргызстана и Казахстана в контексте культуры Евразии», Б.-2017;
4. М. Жумагулов, М. Калманбетов «Ыймандуулуктун табияты», Б.-2017;
5. М. Жумагулов, Г. Садыкова «Маданият таануу», Б.-2017;
6. А. Жусупбеков, М. Кадырова «Трайбализм номадов», Б.-2017.

Дж.Алышбаев атындагы Экономика институтунун кызматкерлери 2016-жылы бекитилген төмөнкү илимий долбоор боюнча илимий-изилдөө иштерин жүргүзүштү: **«Кыргызстандын экономикасы: SWOT-анализ өнүктүрүү максаттары» («Экономика Кыргызстана: SWOT-анализ и цели развития»).** Бул илимий долбоордун алкагында төмөнкү негизги проблемалар изилденди:

«Туруктуу өнүгүүнүн заманбап теориялары жана моделдери» деген илимий теманын үстүндө иш жүргүзүлдү. Экономикалык өнүгүүнүн теориясынын жана стратегиясынын, адекваттуу институциялык чөйрөнүн калыптанышынын, экономикасы трасформацияланып жаткан өлкөнүн социалдык коопсуздугунун индикаторлорун анализдөө маселелери изилденди.

«SWOT – реалдуу секторду жана инфраструктураны анализдөө» темасынын үстүндө иш жүргүзүлүп, кызматкерлер тарабынан реалдуу сектордун тармактарынын өнүгүүсүндөгү көйгөйлөрү менен бирге алардын алдын алуу амалдары жана ЕАЭСке кошулуу шартындагы тармактардын өнүгүү жолдору менен келечектери каралып чыккан. Бүгүнкү күндө өлкөнүн өнүгүүсүнүн негизги стратегиялык максаттарынын бири болуп экономика чөйрөсүндөгү (жаатындагы), анын ичинде реалдуу сектордогу, улуттук кызыкчылыктарды камсыздоо саналат.

«SWOT – Кыргыз Республикасынын экспорт-импортун анализдөө» темасына илимий-изилдөө иши жүргүзүлдү. Бөлүм кызматкерлери тарабынан Кыргызстан менен ЕАЭС өлкөлөрүнүн ортосундагы экспорт-импортуна анализ берилип, Белорусь Республикасынын, Өзбекстандын жана Казакстандын экономикалык өнүгүү моделдери талдоого алынган.

ЕАЭС жаш жана ар бир мамлекет пайда табуу максатында, экономикалык таптын саясатчылдыкка үстөмдүгүн жүргүзүп, тең укуктуулук менен өз кызыкчылыктарын коллективдүү түрдө коргоо үчүн өз ыктыяры менен катышуу үчүн түзүлгөн уюм. «Региондордун финансылык жана социалдык чөйрөсүн өнүктүрүүнүн негизги тоскоолдуктары жана келечеги» деген темада илимий-изилдөөчүлүк иш жүргүзүлдү. Кыргызстанда банк системасында реформаларды жүргүзүүнүн натыйжасында финансылык жеңилдиктер боюнча институттардын өнүгүүсүнө укук-ченемдик шарттар түзүлүп, финансылык кызматтарды пайдаланган кардарлардын саны өсүүдө ийгиликтерге жетишүүлөр орун алды.

Основные направления научной деятельности **Института экономики им. академика Дж. Алышбаева** ведутся согласно утвержденному проекту «Экономика Кыргызстана: SWOT-анализ и цели развития» (2016-2020 гг.).

В рамках данного направления осуществлялась разработка научной темы: «Современные теории и модели устойчивого развития». Исследовались вопросы изучения теории и стратегии экономического развития, формирования адекватной институциональной среды, анализа индикаторов социальной безопасности страны с трансформационной экономикой.

Проведены исследования по теме: «SWOT-анализ реального сектора и инфраструктуры». Ими изучены угрозы и риски развития отраслей реального сектора, их предотвращение; рассмотрены пути и перспективы развития отраслей в условиях интеграции в ЕАЭС. В современных условиях одной из стратегических задач страны является обеспечение национальных интересов в сфере экономики и, прежде всего, в ее реальном секторе.

Исследования по теме: «SWOT-анализ экспорта - импорта Кыргызской Республики» проводились на основе анализа экспорта - импорта Кыргызстана со странами ЕАЭС. Сотрудниками проанализирована модель экономического развития Армении, Республики Белорусь, Узбекистана и Казахстана.

Евразийский экономический союз является молодым наднациональным объединением и строится на принципах добровольности, обоюдной выгоды государств, превосходства экономического начала интеграции над политическим, равноправия и коллективной защиты интересов. Несмотря на отрицательную динамику, результаты взаимной торговли между государствами – членами ЕАЭС оказались лучше итогов внешней торговли с третьими странами. Объем внешней торговли со странами вне ЕАЭС сократился в 2016 г. на 12%. Тогда как по макроэкономической ситуации государств – членов ЕАЭС в экономическом развитии сохраняются негативные тенденции.

Социалдык изилдөөлөр бөлүмү «Кыргызстанда жарандык идентүүлүктү калыптандыруунун көйгөйлөрү, жолдору, чечилиштери» аттуу долбоордун үстүндө иш жүргүзүүдө. Аталган долбоор боюнча 2016-2018-жылдары «Кыргыз жаранынын» жарандык идентүүлүгүнүн калыптанышынын факторлоруна анализ берилет.

Бул долбоор боюнча 2017-жылдын эң маанилүү илимий-изилдөөчүлүк жыйынтыктары болуп «Кыргыз жаранынын» жарандык идентүүлүгүнүн калыптанышынын факторлорунун аныкталышы: Структуралык (саясый-укуктук) интеграциясы; Социал-экономикалык интеграциясы; Маданий жана тил интеграциясы; Коомдук интеграциясы; Субьектилик интеграциясы эсептелет.

Аткарылган изилдөөлөрдүн негизги жоболору төмөнкү иш чараларына кошулган:

– «ТАЗА КООМ. ЖАҢЫ ДООР» долбоорунда «ӨНҮГҮҮНҮН ДЕМОКРАТИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ. ЖАРАНДЫК ИДЕНТҮҮЛҮК – КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» бөлүмүндө Кыргыз Республикасынын 2018-2040-жылдарында туруктуу өнүгүүсүнүн стратегиясына;

– «Кырк кадам» долбоорунда Өнүгүү программасында «Атуулдук» деп аталган 8-бөлүмүндө КАДАМ 36: «Мамлекеттик тил саясаты»; КАДАМ 37: «Кыргыз жараны».

Аталган маанилүү стратегиялык долбоорлорду иштеп чыгууга тапшырма алган Президенттин аппараты ИУжСИБнун өз алдынча статусун сактап калуусун жана андан ары кызматташууну улантууга кызыкчылыгын билдирди.

2018-жылы ГАМСУМО жана Кыргызстан элдеринин ассамблеясы менен бирдикте Кыргызстандын аймактарында жарандык идентүүлүктүн маселелери боюнча социологиялык изилдөөлөр жүргүзүү пландаштырылат.

Жарандык идентүүлүктүн калыптануусундагы жана этностор арасында мамилелердеги маселелерди изилдөө боюнча ИУжСИБду өз алдынча структура катарында кызматташуусун улантууга ГАМСУМО кызыкчылыгын билдирди.

Илимий китепкана

БИКтин фондун топтоо боюнча 2017-жылы БИК адаттагыдай эле **2** чоң багытта иш алып барды. Биринчиси: БИКтин фондуна жаңы китептерди топтоп, илимпоздорду традициялык басылмалар менен камсыздоо; Экинчиси: электрондук фондго электрондук басылмаларды топтоо.

Отдел социальных исследований реализует продолжающийся проект: «Формирование гражданской идентичности в Кыргызстане: проблемы, поиски, решения». По данному проекту предполагается дать анализ факторов формирования гражданской идентичности «Кыргыз жараны» в 2016-2018 гг.

Важнейшие результаты исследований за 2017 год по данному проекту заключаются в том, что сформулированы основные факторы формирования гражданской идентичности «Кыргыз жараны»: Структуральная (политико-правовая) интеграция; Социально-экономическая интеграция; Культурно-языковая интеграция;Общественнаяинтеграция;Субъектная интеграция.

Основные положения проведенного исследования были внедрены в:

- Стратегию устойчивого развития Кыргызской Республики на 2018 – 2040 гг. «ТАЗА КООМ. ЖАҢЫ ДООР в разделе «ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ. ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ – КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»;

- программу «Кырк кадам» – в раздел Программа развития 8. «Атуулдук»: КАДАМ 36: Государственная языковая политика и КАДАМ 37: «Кыргыз жараны».

Аппарат Президента КР, которому поручено разработать данные важнейшие стратегические проекты выразил заинтересованность в сохранении независимого статуса ЦМНиСИ НАН КР и дальнейшего с ним сотрудничества.

Главной задачей Центральной научной библиотеки являлось обеспечение ученых и всех категорий читателей республики научной, библиографической, фактографической и электронной информацией из основных фондов ЦНБ, а также из мировых научно-информационных ресурсов.

Основная деятельность ЦНБ состояла из следующих работ:

Комплектование фонда ЦНБ. Комплектование фондов ЦНБ в 2017г. осуществлялось в 2-х направлениях:

- Несмотря на отсутствие финансовых средств для покупки научных изданий и с целью обеспечения ученых новой традиционной

БИК бул жылы да фондду топтоого финансылык каражаттардын жоктугуна карабай, көптөгөн иш-аракеттерди жасап, дүйнөнүн 15 мамлекетинен 41 өнөктөштөр менен кызматташты. Натыйжада жыл ичинде бардыгы 5287 нуска жаңы илимий адабияттар топтолду. Алардын ичинен 2024 орус жана кыргыз тилдеринде, ал эми 3263 чет тилдериндеги адабияттар.

Мамлекеттик жана расмий тилдериндеги китептердин булактары КМШ мамлекеттеринин илимий академиялары, Улуттук банк, УИАнын «Илим» басмасы жана жеке авторлор болду. Ал эми калк арасынан сурамжылоо ыкмасы менен 2 нуска баалуу жана сейрек учуроочу араб тилиндеги китептер алынды. Чет тилдердеги адабияттарды чогултуунун булактары Германия, АКШ, Кытай, Япония, Улуу Британия, Турция жана башка мамлекеттердин китепканалары, илимий уюмдары жана ар кандай кайрымдуулук фонддору болду.

Окурмандарды алыс аралыктагы электрондук документтер менен камсыздоо: БИК 2017-жылы дүйнөлүк электрондук порталдар менен электрондук маалыматтарды акысыз алуу үчүн келишимдерди түздү. Ушундай булактарды колдонуп, БИК өз интернети аркылуу биздин республиканын окурмандарын тышкы ресурстардан 5273 толук тексттүү илимий макалалар менен камсыз кылып, былтыркыга салыштырмалуу 153 макалага көбүрөөк болду. Алардын ичинен 38и чет тилдериндеги макалалар. Ал эми БИКтин веб-сайты аркылуу БИКтин электрондук фондун колдонуучулардын саны кыйла өсүп, жыл ичинде 235 599 жолу дүйнөдөгү 26 өлкөнүн калкы биздин сайтты колдонушкан жана былтыркыга салыштырмалуу 109 962ге көп болду. Атап айтканда алар: Россия, Кыргызстан, Казахстан, Украина, Белоруссия, Молдова, Латвия, Эстония, Болгария, Словакия, Нидерландия, Германия, Британия, Франция, АКШ, Канада, Саудовская Аравия, Румыния, Тайвань, Италия, Швейцария, Венгрия, Турция, Корея, Дания жана Португалия. БИКтин сайтын бир айда орто эсеп менен 20 000 пайдалануучулар караган. Алардын ичинен 4300 колдонуучу - уникалдуу колдонуучулар. Демек, БИКтин интернет сайтын колдонуучулардын саны өткөн жылга салыштырмалуу кыйла өстү.

БИК китепканалык-библиографиялык кызматын автоматташтыруу боюнча электрондук китепкана түзүү иштерин улантты жана БИКтин сайты жаңы толук тексттүү

информацией, велась работа по доукомплектованию фонда ЦНБ. С этой целью ЦНБ сотрудничала с 41 партнером из 15 стран мира, т.е. библиотеками и научными центрами дальнего и ближнего зарубежья. В результате проделанной работы, в фонд ЦНБ поступило 5287 экземпляров новой литературы. Из них 2024 экземпляров литература на русском и кыргызском языках и 3263 экземпляров является иностранной литературой. Путем поиска редких изданий среди населения республики, получены 2 экземпляра ценных книг.

Электронная доставка документов и дистанционная информация: В 2017 году, как и в предыдущие годы, ЦНБ НАН КР заключила договора с электронными издательствами и порталами для получения информации из других ресурсов мира. Используя их, и предоставляя доступ к электронным источникам через установленный в ЦНБ интернет, из внешних ресурсов получены 5273 полнотекстовой электронной информации, что на 153 больше, чем в прошлом году. Из них 38- научная информация на иностранных языках. В отчетном году число пользователей веб-сайта ЦНБ НАН КР составило 235 599, таким образом, повысилось число обращений к электронным документам на 109 962 и пользователями являлись представители из 26 стран мира (Россия, Кыргызская Республика, Казахстан, Украина, Республика Белорусь, Молдова, Латвия, Эстония, Болгария, Словакия, Нидерланды, Германия, Британия, Франция, США, Канада, Саудовская Аравия, Румыния, Тайвань, Италия, Швейцария, Венгрия, Турция, Южная Корея, Дания, Португалия). Среди них 46006 являлись уникальными пользователями.

Автоматизация библиотечно-библиографических услуг: ЦНБ продолжает работу по созданию электронно-цифровой библиотеки. Электронный фонд пополняется новой

маалыматтар менен толукталды. Жыл ичинде сканер аркылуу көчүрүлүп, санариптелип, сайтка 63 нуска китеп, 228 автореферат жана КР УИАнын 18 журналы («Известия НАН КР», «Доклады НАН КР», «Машиноведение», «Проблемы петрологии и минерагении Центральной Азии», «Вестник ИФ и ПП») жайгаштырылды. КР билим берүү жана илим министрлигинин заказы боюнча 88 китеп санариптештирилди. Ал эми сейрек басылмаларды түбөлүк сактап калуу жана электрондук фонд түзүү максатында, алардын арасынан 152 китеп (69 279 бет) жана жалпы фонддон 92 басылмалар (11 705 бет) сканерден өткөрүлдү. Жыл ичинде бардыгы болуп 139 904 барак сканерден өткөрүлдү.

2017-ж. БИК маалыматты маалымдоо базаларынан турган 6 электрондук каталогдор менен кадимки катологдорду толуктоону улантты. Учурда электрондук каталогго **1017** китеп, 36 журнал, 144 диссертация, 322 авторефераттан турган жалпы 1519 библиографиялык жазылмалар киргизилди.

Электрондук жана кадимки картотекалар да Кыргыз Республикасы менен КМШ өлкөлөрүнүн жаңы жарыкка чыккан жыйнактарынан жана газета-журналдарынан алынган кыргыз окумуштууларынын макалалары менен толукталып турат. Быйыл бардыгы болуп 2171 макалага толукталды. «Труды ученых НАН КР» аттуу картотекага 34 жыйнактан 363 макала, 66 журналдан 348 макала, 108 газетадан 1044 макала, бардыгы болуп 1755 макала коюлду. Жыйынтыгында жыл ичинде бардык картотекалар ар кандай басылмалардан жазылып алынган **3926** макалалар электрондук жана адаттык баракчалар (карточки) менен толукталды.

Китептер менен архивдик документтердин гигиенасын илимий-изилдөө жана реставрациялоо иштери боюнча китеп сактоочу жайлардын салыштырмалуу нымдуулугу текшерилди. 2008-жылы реставрацияланган китептердин ичинен 2 нуска изилдөөгө алынып, микрологиялык 2 ыкма менен текшерилди жана зыянкеч микробдор табылган жок. Мындан тышкары pH-метрия ыкмасы менен мурда реставрацияланган айрым китептердин кычкылдуулугу да 2 жолу изилденип, алардын нымдуулугу 6.9-7 түзүп, китептердин абалы жакшы экендиги ырасталды. Жыл ичинде лабораторияда **54 китептин** шектүү

полнотекстовой информацией из собственных ресурсов библиотеки. За 2017г. отсканировано и размещено на сайте ЦНБ 63 экз. книг, 228 экз. авторефератов и 18 экз. журналов НАН КР. («Известия НАН КР», «Доклады НАН КР», «Машиноведение», «Проблемы петрологии и минерагении Центральной Азии», «Вестник ИФ и ПП»). А также, отсканированы и оцифрованы 88 названий учебников по заказу МНО КР. Вышеназванные документы состояли из 58 920 страниц. Для обеспечения сохранности редких книг, ЦНБ продолжала работу по изготовлению электронных копий особо ценных изданий. С этой целью оцифровано 152 редкие книги, состоящие из 69279 страниц. Из общего фонда оцифровано 92 издания, состоящие из 11705 страниц и всего за отчетный год отсканировано 139 904 страницы.

Электронный каталог состоит из 6 баз данных (БД). За год в БД «Новая книга» введены 1017 экз. книг. БД «Новая иностранная литература « пополнилась 112 экз. книг, в БД «Редкие книги» введены 2 экз. редких книг, в БД «Диссертации и авторефераты» –введены 322 экз. авторефератов и 144 диссертаций. Всего за год введены в электронные каталоги 1519 информаций.

Электронные и традиционные картотеки: БД электронных картотек «Труды ученых НАНКР», «Периодические издания» включают в себя статьи ученых НАН КР, выписанных из сборников и периодических изданий КР и стран СНГ. Традиционная картотека «Труды ученых НАН КР» пополнилась всего 1755 статьями, из них - 363 переписаны из 34 сборников, 348 из 66 журналов и 1044 из 108 газет. В 2017 г. в электронную картотеку введены всего 2171 статья.

Работа научно-исследовательской лаборатории гигиены, реставрации и копирования книг и архивных документов: За год проведена работа по контролю над влажностью во всех книжных фондах ЦНБ. Проведено исследование на 2 экз. книг и взяты мицелии грибов на пробы для посева по методу микологии. Проведен метод исследования на pH-метрия в 3-х измерениях 2 раза в год и среднее значение pH составило 6.9-7.0. В результате работы отмечено, что все документы, подвергшие обработке биоцидным средством «Джибгин», находятся в положительном состоянии. Лабораторией было обработано 16

деп эсептелген **16502 барактары** биоцид-дик препарат менен тазаланды. **104** китеп толугу менен реставрацияланып, калыбына келтирилди. **486** басылмаларга, **70** диссертацияларга жана 5 аталыштагы **330** газеталарга (2014-2016-жж.) переплет жасалды. БИКтин бардык фонддорунун абалына жана нымдуулугуна 2 жолу мониторинг жасалды.

Отчёттук мезгилде илимий-изилдөө иштеринин жыйынтыктары Кыргызстандагы жана жакынкы чет мамлекеттердеги илимий журналдарга, мезгилдүү басма сөздөрдө жарыяланып турду. Ошондой эле «КР УИАнын Кабарларына», «Экономика» деген илимий журналдарда окумуштуулардын, аспиранттардын, изденүүчүлөрдүн илимий макалалары тынымсыз жарыяланып турду.

Жалпы алганда Бөлүмдүн илимий мекемелери тарабынан жалпы 280 иш жарыкка чыккан. Анын ичинен 18 монография, 20 окуу китеби, окуу куралдары, 241 илимий, илимий-популярдык, илимий-публицистикалык макалалар болду. Булардын ичинен 67 макала чет өлкөдө жарыкка чыкты.

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн отчёттук жылдагы эң негизги жыйынтыктарынын бири Кыргыз Республикасынын 2014-2020-жылдар аралыгында «Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы» боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы (2014-ж. 2-июнь, №119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 515-б.) негизинде адабият, тил багыты боюнча эмгектердин, ошондой эле тарых жана философия багытындагы эмгектердин жарыкка чыгышы болду.

Отчёттук жылдагы илимий-изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча эң маанилүү эмгек бул – «Айтматов энциклопедиясынын» 3 томдугу болуп калды. Бул энциклопедияны даярдоого академиянын Тил, адабият, философия, тарых жана маданий мурастар институттарынын кызматкерлери жана ошондой эле айрым жогорку окуу жайларынан окутуучулар, окумуштуулар катышышты.

Бул программанын алкагында 12-декабрда улуу жазуучу Ч.Айтматовдун туулган күнүнө карата көрүнүктүү чет элдик жана Кыргызстандык окумуштуулардын башын бириктирген «Айтматов окуулары - 2017» жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук

502 страницы из 54 экземпляро редких книг. За отчетный год полностью отреставрированы и переплетены 104 экз. книг. Помимо этого, лабораторией была проведена работа по переплету 5 названий газет (330 экз.) на русском и кыргызском языках с 2014 по 2016 гг. Переплетены 70 диссертаций и 8 библиографических указателей. Мониторинг по состоянию фонда и температурно-влажностному режиму хранения печатных изданий проводился 2 раза в год.

За отчетный период результаты научно-исследовательской деятельности публиковались в соответствующих научных журналах и в периодической печати Кыргызстана и стран ближнего зарубежья. Также в «Вестнике НАН КР» и научном журнале «Экономика» постоянно публикуются научные материалы ученых, аспирантов, соискателей.

В целом, научными учреждениями Отделения опубликовано 280 работ, в том числе 18 монографий, 20 учебников и учебных пособий, 241 научные, научно-популярные и научно-публицистические статьи. Из них 67 статей опубликованы зарубежом.

Одно из главных достижений Отделения гуманитарных и экономических наук – публикация работ по направлениям литература, языкознание, история и философия в рамках выполнения «Национальной программы Кыргызской Республики по развитию государственного языка и усовершенствованию языковой политики на 2014-2020 годы» согласно Указу Президента Кыргызской Республики №119 от 2 июня 2014 г. и Постановлению Правительства Кыргызской Республики № 515-б от 6 апреля 2015 г.

Самым важным научным трудом за отчетный период является «Энциклопедия Айтматов» в 3-х томах. Для подготовки данной энциклопедии были привлечены научные работники Института языка и литературы, Института философии, Института истории и культурного наследия, Центральной научной библиотеки, а также ряд преподователей и ученых отдельных ВУЗов страны.

В рамках данной программы в день рождения великого писателя Ч. Айтматова 12 декабря проведена научно-практическая конференция «Айтматовские чтения - 2017»; за отчетный период совместно с Кыргызским национальным университетом им. Ж. Бала-

университети менен биргеликте «Юнусалиев окуулары – 2017» Эл аралык илимий-практикалык конференциялары болуп өттү. Бул конференциялардын материалдары учурда жарык көрүү алдында турат.

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮНҮН МҮЧӨЛӨРҮНҮН 2017-ЖЫЛДАГЫ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

Бүгүнкү күндө Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүндө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 5 академиги жана 18 корреспондент-мүчөлөрү бар. Алардын ичинен 3 академик жана 7 корреспондент-мүчө илимдер академиясында (мындан ары КРУИА) эмгектенишет.

ИЛИМДИН ӨНҮГҮҮСҮНӨ БӨЛҮМ МҮЧӨЛӨРҮНҮН САЛЫМЫ

Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн мүчөлөрү илимдин ар кандай тармактарында өткөн жылы да адаттагыдай эле Кыргызстанга эң керектүү болгон фундаменталдык жана прикладдык изилдөөлөрдү аткарышты. Ошондой эле диссертациялык илимий иштерге жетекчилик кылышып, Массалык маалымат каражаттарында, теле-радио берүүлөргө катышып, өз илимдеринин жетишкендиктери, бүгүнкү күндөгү илимдеги көйгөйлөр, маселелер жөнүндө маектерди берип келишти.

Академик АКМАТАЛИЕВ Абдылдажан Амантурович тарабынан отчеттук жылда төмөндөгүдөй иштер аткарылды:

– Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн илимий иштерин координациялоо жүргүзүлдү.

– Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн деңгээлинде өтө жакын республикалык жана эл аралык конференциялар өткөрүүгө илимий уюштуруучулук иштер уюштурулду;

– Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмүнүн Президенттин, Жогорку Кеңештин, Өкмөттүн аппараттары, Маданият министрлиги, Билим жана илим министрлиги, Кыргызстандагы ЮНЕСКОнун филиалы, Жазуучулар союзу жана башка маданий, илимий мекемелер, маалымат-басма каражаттары, Жогорку окуу жайлардын университеттери, ошондой эле чет элдик илимий-маданий мекемелер менен тыгыз байланышы камсыз кылынды.

сагына проведена научно-практическая конференция «Юнусалиевские чтения – 2017». Данные научные форумы объединили видных ученых как Кыргызстана, так и ближнего и дальнего зарубежья. В настоящее время материалы конференций готовятся к печати.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧЛЕНОВ ОТДЕЛЕНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУК В 2017 ГОДУ

Сегодня в составе Отделения гуманитарных и экономических наук (далее – ОГиЭН) трудятся – 5 академиков и 18 член-корреспондентов НАН КР. Из них 3 академика и 7 член-корреспондентов.

ВКЛАД ЧЛЕНОВ ОТДЕЛЕНИЯ В РАЗВИТИЕ НАУКИ

Сотрудники ОГиЭН в 2017 году продолжали заниматься необходимыми для страны фундаментальными и прикладными исследованиями в определённых областях знаний. Кроме того они руководили диссертационными работами, выступали по радио и телевидению с разъяснением проблем, стоящих перед наукой, публиковали статьи в средствах массовой информации.

Академик АКМАТАЛИЕВ А.А. в отчётный период осуществлял: Координацию научной деятельности ОГиЭН;

- Организацию на уровне ОГиЭН республиканских и международных конференций;
- Формировая тесные взаимоотношения ОГиЭН с Аппаратом Президента КР, Жогорку Кеңешом, Правительством КР, Министерством культуры КР, Министерством образования и науки КР, филиалом ЮНЕСКО в Кыргызстане, Союзом писателей, другими учреждениями науки и культуры, СМИ, ВУЗами, а также иностранными научно-культурными организациями;
- Координацию работы учёных-гуманитариев страны по подготовке к изданию «Айтматовской энциклопедии» в 3 томах, а также ранее не опубликованных вариантов эпоса «Манас»;
- Финансово-организационную работу по реализации в жизнь Госпрограммы по го-

– Республикадагы гуманитардык окумуштууларды координациялоо менен «Айтматов» энциклопедиясынын 3 томдугу, «Манас» эпосунун мурда жарык көрбөгөн варианттары жарыкка чыкты;

– Мамлекеттик тил боюнча улуттук программаны ишке ашыруу боюнча финансылык-уюштуруучулук иштери жүргүзүлүп, китептерди басмадан чыгаруу көзөмөлдөндү. Техникалык базаларды түзүү ишке ашырылды.

– 2017-жылы «Манастан Айтматовго карай» деген макалалар, маектер жыйнагы жарык көрдү.

– Кадр маселесинде 3 доктор, 3 кандидат даярдалды.

– Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча жарык көргөн китептерге түзүүчүлүк, редакторлук кызмат иштери аткарылды.

– Теле-радиодо жыйырмадан ашык чыгып сүйлөдү.

– Журналдарда жана газеталарда 15ке жакын макалалар жана маектер жарык көрдү.

– Коомдук иштерге активдүү катышып, Президенттик кызматка талапкерлерден (52 киши) мамлекеттик тилди билүү сынагына төрагалык кылды.

сударственному языку, выпуску новых книг. Создана техническая база;

- Издал сборник статей и интервью «От «Манаса» к Айтматову».

- Подготовил 3 докторов и 3 кандидатов наук.

- Осуществил работу по составлению и редактированию книг, издаваемых в целях развития государственного языка.

- Принял участие в теле-радио передачах (более 20 раз).

- В журналах и газетах опубликовал 15 статей, интервью.

- Был председателем Комиссии по определению уровня знания государственного языка кандидатами на пост Президента КР (52 человека).

Академик КАКЕЕВ Аскар Чукутаевич отчеттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып, 4 илимий эмгегин жарыкка чыгарды. Алар:

- *Какеев А.Ч., Осмоналиева Д.К.* «Акын-жазуучулардын философиясы» – Бишкек. 2017. 116 б.

- *Какеев А.Ч.* «Великий Октябрь и Кыргызстан» // Вестник КРСУ, Т 17, №4. 7-11 стр. 2017.

- *Какеев А.Ч.* «Член-корреспондент НАН КР А.А.Брудный – один из зачинателей изучения истории и философии науки в Кыргызстане» // Вестник КРСУ, Т 17, 117-120 стр. 2017.

- *Какеев А.Ч.* «Теңир-Тоонун залкар жазуучусу. Муратбек тууралуу элегия» – Бишкек: Avrasuapress. 2017

2017-жылдын 20-апрелде «К 100 летию Октябрьской революции: исторические вехи взаимоотношений Кыргызстана и России» аттуу илимий-практикалык конференцияга катышып, доклад жасады.

2017-жылы 16-ноябрда «Вызовы современности и философия», 2017-жылдын 12-майында «Актуальные проблемы философии и политологии» аттуу тегерек столдордун уюштуруучусу болду.

Академик КАКЕЕВ А.Ч. за отчетный период опубликовал 4 научных труда:

- *Какеев А.Ч., Осмоналиева Д.К.* Акын-жазуучулардын философиясы. – Бишкек, 2017. – 116 б.

- *Какеев А.Ч.* Великий Октябрь и Кыргызстан // Вестник КРСУ. – Т. 17. – 2017. – № 4. – С. 7-11.

- *Какеев А.Ч.* Член-корреспондент НАН КР А.А. Брудный – один из зачинателей изучения истории и философии науки в Кыргызстане // Вестник КРСУ. – т. 17. – 2017. – С. 117-120.

- *Какеев А.Ч.* Теңир-Тоонун залкар жазуучусу. Муратбек тууралуу элегия. – Бишкек, 2017. – Avrasuapress.

Выступил с докладом на научно-практической конференции «К 100-летию Октябрьской революции: исторические вехи взаимоотношений Кыргызстана и России».

Был одним из организаторов круглых столов «Вызовы современности и философия» (16 ноября 2017 года) и «Актуальные проблемы философии и политологии» (12 мая 2017 года). Является научным консультантом докторской диссертации Н.И. Осмоновой.

Филос.и.к. Н.И. Осмонованын докторлук диссертациясына илимий кеңешчи болгон.

Академик КОЙЧУЕВ Турар Койчуевич Эгемендүү Кыргызстандын коомдук өнүгүүсүнүн маселелери боюнча КРУИАнын басылмаларынын сериясын жетектеди. Бул дисциплиналар аралык изилдөөлөрдүн 7 томдугу жарык көргөн. Жыл ичинде 3 эл аралык форумга (Алматы, Түркстан, Казань) катышып, баяндама жасаган жана ал баяндамалары жарык көргөн.

Педагогикалык ишмердүүлүгү. Кыргыз-түрк «Манас» университетинин профессору болуп эмгектенип, студенттер менен иштешти.

Коомдук ишмердүүлүгү. Кыргыз-кытай достук жана кызматташтык коомунун президенти.

КР ЖАКнын Президиумунун мүчөсү,Кыргыз Республикасынын Стратегиялык изилдөөлөр институтунун «Стратегия» коомдук-саясий, илимий журналынын башкы редактору.

Отчеттук жылда Турар Койчуевичтин жетекчилиги менен бир докторлук иш жакталып, бекитилди.

Жарык көргөн эмгектери: 7 китеп, 7 макала, баяндамалар.

Академик КОЙЧУЕВ Т.К. осуществлял руководство серией изданий по вопросам общественного развития суверенного Кыргызстана. К сегодняшнему дню вышло в свет 7 томов результатов междисциплинарного исследования. В течение года принял участие с докладами на трёх международных форумах (Алматы, Туркестан, Казань). Доклады опубликованы.

Т. Койчуев профессор Кыргызско-Турецкого университета «Манас», обучает студентов.

Общественная деятельность. Он является президентом Кыргызско-Китайского общества дружбы и сотрудничества. Член президиума ВАК КР, главный редактор общественно-политического, научного журнала «Стратегия», издаваемого Институтом стратегических исследований КР.

Он выступил научным консультантом защищённой в этом году докторской диссертации.

Им опубликовано 7 книг, 7 статей и нескольного его выступлений.

Академик САДЫКОВ Тургунбай Садыковичтин жетекчилиги менен Көркөм өнөр академиясында март айында жыл сайын өткөрүлүүчү республикабыздын бардык көркөм өнөр мектептеринин окуучуларынын эмгектеринин көргөзмөсү Нооруз майрамына карата уюштурулуп, ага жалпы республикадан 150дөн ашуун таланттардын эмгектери коюлган. Бул көргөзмө тууралуу учурунда республикалык маалымат булактарында – теле-радиодо, гезиттерде маалыматтар берилип, рекламалык материалдар жарык көргөн. Отчеттук жылдын октябрь айында сүрөтчүлөрдүн IV эл аралык форуму өткөрүлүп, ага Турция, Кытай, Германия, Москва, Белоруссия, Азербайжан, Санкт-Петербург, Казакстан, Өзбекстан, Тажикстандан көркөм сүрөт өнөрүнө эмгек сиңирген 10дон ашуун талант ээлери катышышкан. Сүрөтчүлөрдүн бул форумунда Кыргыз Республикасынын Көркөм сүрөт академиясынын анык мүчөлөрү жана корреспондент-мүчөлөрү шайланышкан жана ар бир катышуучу көркөм сүрөт өнөрүнүн бүгүнкү күндөгү ар кандай маселелерине арналган баяндамаларды жасашкан. Форумдун жүрүшүндө академиянын музейинде эл аралык көркөм көргөзмө уюштурулуп, ага живопись, графика, скульптура жана керамика боюн-

Академик САДЫКОВ Т.С. руководил организацией и проведением в марте месяца традиционного смотра работ учащихся всех учреждений художественного творчества страны. Этот смотр всегда проходит в преддверии праздника Нооруз, в отчётном году было выставлено более 150 работ самых талантливых ребят. Об этой выставке много говорилось и напечатано в газетах, на радио и TV. В октябре месяца был проведён IV Международный форум художников, в котором приняли участие представители из Турции, Китая, Германии, Москвы, Республики Белорусь, Азербайжана, Санкт-Петербурга, Казакстана, Узбекистана, Таджикистана. На форуме были избраны действительные члены и член-корреспонденты Академии художеств Кыргызской Республики. Участники выступили с докладами о многочисленных проблемах, стоящих сегодня перед деятелями искусства. В ходе проведения форума в музее действовала международная художественная выставка, на которой были выставлены более 100 экспонатов: живопись, графика, скульптура, изделия из керамики.Иностранные специалисты, участвовавшие в работе форума, отметили весьма высокий уровень работ аспирантов Академии наук и их наставников.Кроме того в Русском

ча 100дөн ашуун эмгектер коюлган.

Форумга келген чет элдик адистердин пикиринде академияда окуган студенттердин жана окутуучулардын эмгектери жогорку деңгээлде экендиги белгилешти.

Мындан тышкары орус драма театрына улуу жазуучу Ч.Айтматовдун мрамордон жасалган композициялык образы түшүрүлгөн портрети коюлду.

Корреспондент-мүчө АРАБАЕВ Чолпонкул Исаевич отчеттук жылда илимий-изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн улантып, төмөндөгү эмгектери жарык көрдү:

драматическом театра был установлен мраморный композиционный образ-портрет нашего великого писателя Чингиза Айтматова.

Член-корреспондент АРАБАЕВ Ч.И. в отчётный период опубликовал следующие работы:

№ п/п	Название научного труда	Печатный или рукопись	Издательство, журнал (№, год) или номер авторского свидетельства	Кол-во печатных листов или страниц	ФИО соавторов работы
1	Задел будущего в основных итогах деятельности НАН КР за 2016 год	печатный	журнал «Известия НАН КР». №1, 2017. г. Бишкек	0,9 п.л.	
2	«Кан досум Мурат кайдасың?»	печатный	газета «Кут билим», № 7 (10705) 23.02.2017.	0,8 п.л.	
3	«Калыбек кыраандын арбагы арабызда жүрөт»	печатный	газета «Кыргыз Туусу», № 23 (24119) 25.05.2017 .	0,9 п.л.	
4		печатный	журнал «Доклады НАН КР». № 1.2017. г. Бишкек	0,8 п.л.	
5		печатный	газета «Мамлекеттик жана муниципиалдык кызмат». № 30 -31 (154) 0.2.08. 2016.	0,7 п.л.	
6		печатный	журнал «Известия НАН КР». № 2, 2017.	0,8п.л.	

- Аспиранттар менен изденүүчүлөрдүн иштерине жетекчилик кылуу иштерин улантты.
- Бир нече жолу радио жана ММК булактарында маек берди.

Корреспондент-мүчөсү АРТЫКБАЕВ Мэлс Табалдиевич илимий ишмердүүлүгүн улантты. Отчеттук жылда 1 монографиясы, 2 макаласы жарык көрдү. Алар:

1. Монография. «Политический менеджмент», Бишкек, 2017 г. 339 стр.
2. «Ачык сөз», 2017 г., 26 октябрь: «100 лет Великой Социалистической революции в России – эпоха перехода к социально-политическим изменениям в мире»;
3. «20 лет общественной организации защиты прав человека КР».

Илимий-теориялык конференцияларга катышты.

Саясий илим жаату боюнча **Мэлс Табалдиевичтин** 2 кандидаты илим жакташты.

Корреспондент-мүчө АСАНКАНОВ Абылабек Асанкановичтин отчеттук жылда 12 илимий макаласы жарык көрдү.

1. Абдыкадыр Орозбеков жөнүндө (Абдыкадыр Орозбековго арналган конференцияда Куттуктоо). В кн: Абдыкадыр Орозбековдун кыргыз улуттук мамлекеттүүлүгүн түзүүдөгү орду. г. Бишкек, 2017, 0,1 п.л.
2. Кыргыздын «Манас» эпосунун калыптануу мезгили тууралуу - В кн: « Имел Молдобаев жана заманбап кыргыз этнографиясы» Баяндамалар жана макалалар жыйнагы. г.Бишкек, 2017, С.28-30.
3. Энесай кыргыздарынын аскер куралдары жана тарыхы: (профессор Ю.С. Худяков жөнүндө). Китепте: Арноо. Кыргыз таануучу Юлий Сергеевич Худяковдун 70 жылдыгына. г. Бишкек, 2017, 0,2 п.л. (С.26-32).
4. Киришүү (В.А.Тишков, О.Брусина менен авторлош) Китепте: «Кыргызы» М.: Наука, 2016, С.5-10 (0,5 б.т.).
5. Диаспоралар. Китепте: «Кыргызы» М : Наука, 2016.С.53-64 (1,0 .б.т.).
6. Совет бийлиги жылдарындагы кыргыз улутунун калыптанышы. Китепте : «Кыргызы».М.: Наука, 2016,С.478-492(1,0 б.т.).
7. Этносаясий процесстер. Китепте: «Кыргызы» М.: Наука, 2016,С.562- 570 (1,0 б.т.).
8. Уюштуруудагы коомдук кыймылдар. Китепте: «Кыргызы» М.: Наука, 2016, С.570-578 (0,5 б.т.). (Э.Т.Шишкарева менен авторлош).
9. 2010-жылдагы Ош шаарындагы, Ош, Жалал-Абад облустарындагы айрым район-

- Продолжал руководить аспирантами и соискателями.
- Несколько раз выступил по радио, и дал интервью СМИ.

Член-корреспондент АРТЫКБАЕВ М.Т. в отчетный год опубликовал 1 монографию и 2 статьи:

1. Монография. «Политический менеджмент». – Бишкек, 2017. – 339 стр.
2. «Ачык сөз», 2017, 26 октябрь: «100 лет Великой Социалистической революции в России – эпоха перехода к социально-политическим изменениям в мире»;
3. «20 лет общественной организации защиты прав человека КР».

Участвовал в работе 8 научно-теоретических конференций.

Два его ученика защитили кандидатские диссертации по политологии. Член-корреспондент АРТЫКБАЕВ М.Т. в отчетный год опубликовал 1 монографию и 2 статьи.

Корреспондент-мүчө АСАНКАНОВ Абылабек Асанкановичтин отчеттук жылда 12 илимий макаласы жарык көрдү.

1. Абдыкадыр Орозбеков жөнүндө (Абдыкадыр Орозбековго арналган конференцияда Куттуктоо). В кн: Абдыкадыр Орозбековдун кыргыз улуттук мамлекеттүүлүгүн түзүүдөгү орду. г. Бишкек, 2017, 0,1 п.л.
2. Кыргыздын «Манас» эпосунун калыптануу мезгили тууралуу - В кн: « Имел Молдобаев жана заманбап кыргыз этнографиясы» Баяндамалар жана макалалар жыйнагы. г.Бишкек, 2017, С.28-30.
3. Энесай кыргыздарынын аскер куралдары жана тарыхы: (профессор Ю.С. Худяков жөнүндө). – В кн: Арноо. Кыргыз таануучу Юлий Сергеевич Худяковдун 70 жылдыгына. – Бишкек, 2017. – 0,2 п.л. (С. 26-32).
4. Введение (в соавторстве с: В.А. Тишков, О. Брусина). – В кн: «Кыргызы». – М.: Наука, 2016. – С. 5-10 (0,5 п.л.).
5. Диаспоры. – В кн: «Кыргызы». – М.: Наука, 2016. – С. 53-64 (1,0 п.л.).
6. Становление кыргызской нации в годы советской власти. – В кн: «Кыргызы». – М.: Наука, 2016. – С. 478-492 (1,0 п.л.).
7. Этнополитические процессы. – В кн: «Кыргызы». – М.: Наука, 2016, С. 562-570 (1,0 п.л.).
8. Общественные движения и организации. – В кн: «Кыргызы». – М.: Наука, 2016. – С. 570-578 (0,5 п.л.). (в соавт. Э.Т. Шишкарева).
9. Июньские межэтнические конфликты

дордогу этникалар аралык конфликттер ар түрдүү комиссиялардын көзү менен. Китепте: «Тарых – улуу тарбиячы: тарых илиминин жана тарыхый билим берүүнүн учурдагы көйгөйлөрү». Республикалык илимий –практикалык конференция. – Ош. – 2017, 12 май (0,5 б.т.)

10. Алтай тилдер тобуна кирген этностордун цивилизациясы. Китепте: Международный Форум «Алтайская цивилизация и родственные народы алтайской языковой семьи». – Бишкек, 2017, 20-22-июль. (0,5 б.т.).

11. Жер титирөө дисциплиналар аралык тарыхый-маданий изилдөөлөрдүн объектиси катары. Китепте: Science, State,Structures and Public – Joint EFForts to Peduce the Pisks and Conseguences of Earthanakeg – Бишкек, 2017, 0,3 б.т.

12. Кыргызстандагы уйгурлар. Докладдын тезистери. Алтаистика боюнча эл аралык симпозиум. Стамбул, 2017, 26-28 июль, 0,1 б.т.

Илимий конференцияларга катышуу:

1. Проф. И.Б.Молдобаевдин 75 жылдык маарекесине арналган конференция. – Бишкек, 2017, апрель.

2. Проф. Т.Кадыровдун 60 жылдык маарекесине арналган илимий-практикалык конференция. – Ош, 2017, май.

3. Улуу Ата Мекендик согуштун 72 жылдыгына арналган эл аралык илимий-практикалык конференция.

4. «Алтайская цивилизация и родственные народы алтайской языковой семьи» аттуу эл аралык форум. – Бишкек, 2017, июль.

5. «Алтай элдери» аттуу эл аралык илимий симпозиум. – Стамбул, 2017.

6. Проф. Ю.С.Худяковдун 70 жылдык маарекесине арналган илимий конференция. – Бишкек, 2017, сентябрь.

7. Евразия элдеринин Ассамблеясынын форуму. Евразия элдеринин жалпылыктары жөнүндө илимий баяндама. – Москва, 2017, июль.

8. Октябрь революциясынын 100 жылдыгына арналган илимий конференция: «Октябрь революциясы жана дүйнөлүк тарыхый процесс». – Москва, 2017, октябрь.

9. Түрк дүйнөсүнүн тарыхын изилдөө маселелери аттуу эл аралык илимий конференция. – Түркстан, 2017, октябрь.

10. Октябрь революциясынын 100 жылдыгына арналган эл аралык илимий конференция: «Октябрь революциясы: мезгил чакырыгы жана тарыхый эстелик». – Бишкек, 2017, ноябрь.

11. «Жер титирөө жана анын кесепеттери» 2010 г. В г. Ош, некоторых районах Ошской, Джалал-Абадской областях глазами различных комиссий. – В кн: «Тарых – улуу тарбиячы: тарых илиминин жана тарыхый билим берүүнүн учурдагы көйгөйлөрү. – Республикалык илимий-практикалык конференция. – Ош. – 12 май 2017. – (0,5 п.л.)

10. Цивилизация этносов, входящих в Алтайскую языковую семью. – В кн: Международный форум «Алтайская цивилизация и родственные народы алтайской языковой семьи». – 20-22 июля 2017 г. – Бишкек, 2017. – 0,5 п.л.

11. Землетрясение как объект междисциплинарного историко-культурного исследования. – В кн: Science, State, Structures and Public – Joint EFForts to Peduce the Pisks and Conseguences of Earthanakeg. – Бишкек, 2017. – 0,3 п.л.

12. Уйгуры Кыргызстана. – Тезисы доклада. – Международный симпозиум по алтаистике. – Стамбул, 26-28 июля 2017. – 0,1 п.л.

Участие в научных конференциях:

1. в научной конференции, посв. 75-летию проф. И.Б. Молдобаева. – апрель 2017. – г. Бишкек;

2. в научно-практ. конф., посв. 60-летию проф. Т. Кадырова. – май 2017. – г. Ош.

3. в международн. научной конф., посв. 72-летию Победы в Великой Отечественной войне.

4. в межд. форуме «Алтайская цивилизация и родственные народы алтайской языковой семьи». – июль 2017; Бишкек,

5. в межд. научном симпозиуме «Алтайские народы». – Стамбул,

6. в научн. конф., посв. 70-летию проф. Ю.С. Худякова. – сентябрь 2017; Бишкек.

7. Форум Ассамблеи народов Евразии. Научный доклад об общности народов Евразии. – июль 2017, Москва,

8. в межд. науч. конф., посв. 100 летию Октябрьской революции: Октябрьская революция и мировой исторический процесс. – октябрь 2017, Москва.

9. в межд. научной конференции: проблемы исследования истории тюркского мира. – г. Туркестан. – октябрь 2017;

10. в межд. научной конференции, посв. 100-летию Октябрьской революции: Октябрьская революция: вызовы времени, историческая память. – ноябрь 2017, Бишкек.

11. в межд. научной конференции: Землетрясение и его последствия. – Бишкек, октябрь 2017

12. вмежд. научной конф., посв. 100-летию Октябрьской революции. – Ош, май 2017.

аттуу эл аралык илимий конференция. – Бишкек, 2017, октябрь.

12. Октябрь революциясынын 100 жылдыгына арналган эл аралык илимий конференция. – Ош, 2017, май. Кыргызстандын III антропологиялык Конгресси. – Чолпон-Ата, 2017, июнь.ЕСКАС эл аралык конгресси. – Бишкек, 2017, июнь.

Корреспондент-мүчө АСКАРОВ Тендик Аскарович Отчёт жылында «Элдик философия: башаты жана баскан жолу» аттуу монографияны жарыкка чыгарды. Көлөмү – 8 б.т. Бул эмгек кыргыз философиясынын тарыхынын тиешелүү бөлүмүн түзмөкчү.

Ошондой эле Э.Усеновдун «Возникновение и развитие киноискусства как феномен культуры» деген дипломдук ишине рецензия жазылды. «Кыргызстанды коррупция жеп жатат» // «Алиби» газетасына макала чыгарылды.

Төмөнкү диссертациялардын, иштердин талкуусунда, тактап айтканда: А.Какеев жана Д.Осмоналиеванын «Акын-агартуучулардын философиясы» аттуу китебинин бет ачарында, Чынар Умeталиева-Баялиеванын «Истоки и эволюция речевого языка и музыки» аттуу доктордук диссертациянын талкуусунда, акын-импровизатор Тууганбай Абдиевдин 80 жашка толгонуна байланыштуу радиоберүүдө, Турциядан келген изилдөөчүгө К.Баялиновдун чыгармачылыгы жөнүндө баян жасалганда, Жазгул Туратбек кызынын «Билим берүү феномени социалдык мобилдүүлүктүн фактору» кандидаттык диссертациясын талкууга салганда, Иманбаеванын «Социокультурная трансформация системы права в условиях Казахстана и Кыргызстан» диссертациясы талкууга коюлганда, З.Калмаматованын «Ааламдашуу шартында кыргыздардын этномаданиятындагы маргиналдуулук феномени» кандидаттык диссертациясын талкууга салганда, Чолпон Усупованын «Социально-философская экспликация генезиса и эволюции нравственно-правовых отношений кыргызского народа» аттуу доктордук диссертациянын талкуусунда ж.б. учурларда сөз сүйлөдү.

Ошондой эле Ч.Айтматовдун дүйнөдөн кайткандыгынын 8 жылдыгына байланыштуу өткөрүлгөн илимий конференцияда сөз сүйлөдү. Кыргыз телевидениесинде Ч.Айтматовдун дүйнөлүк маданияттын өнүгүшүнө кошкон салымы жөнүндө интервью берди.

Аспиранты Райхан Исмаилова «Англис тили ааламдашуу шартында: философиялык анализ» темасында кандидаттык диссертациясын коргоду.

Член-корреспондент АСКАРОВ Т.А. Издал монографию «Элдик философия: башаты жана баскан жолу». Объём – 8 п.л. Этот труд составляет часть книги об истории кыргызской философии.

Написал рецензию на дипломную работу Э. Усенова «Возникновение и развитие киноискусства как феномен культуры». Опубликовал статью «Кыргызстанды коррупция жеп жатат» в газете «Алиби».

Принял участие с выступлениями на обсуждении трудов и диссертаций: на презентации книги А. Какеева, Д. Осмоналиевой «Акын-агартуучулардын философиясы»; на защите докторской диссертации Чынар Уметалиевой-Баялиевой «Истоки и эволюция речевого языка и музыки»; на радиопередаче, посвящённой 80-летию со дня рождения акына-импровизатора Тууганбая Абдиева; в беседе с турецким исследователем о творчестве К. Баялинова; на обсуждении кандидатских диссертаций Туратбек кызы Жазгул «Билим берүү феномени – социалдык мобилдүүлүктүн фактору», Иманбаевой «Социокультурная трансформация системы права в условиях Казахстана и Кыргызстана», З. Калмаматовой «Ааламдашуу шартында кыргыздардын этномаданиятындагы маргиналдуулук феномени», а также докторской диссертации Усуповой Чолпон «Социально-философская экспликация генезиса и эволюции нравственно-правовых отношений кыргызского народа» и др.

Выступил на научной конференции, приуроченной к 8 годовщине со дня смерти Ч. Айтматова. Дал интервью кыргызскому телевидению о вкладе Ч. Айтматова в развитие мировой культуры.

Аспирантка Исмаилова Райхан защитила кандидатскую диссертацию на тему: «Англис тили ааламдашуу шартында: философиялык анализ».

Выступил на обсуждении докторской

Марат Алымкуловдун «Экологическая безопасность – обьект философского анализа» аттуу доктордук диссертациянын талкуусунда сөз сүйлөдү. Нургүл Осмонованын «Символическая вселенная человека традиционной кочевой культуры» аттуу диссертациясы корголгон учурда официалдуу оппонент болуп сөз сүйлөдү.

Корреспондент-мүчө ИМАЗОВ Мухамед Хусезовичтин отчёттук мезгилде ар кандай басылмаларга 6 макаласы жарык көрдү. «Улуу Жибек жолундагы окумуштуулардын диалогу» («Диалог ученых на Великом Шелковом пути») жыйнагына кызматкерлердин макалаларын жыйнап, редакциялап чыгарды.

- 10-11-класстар үчүн Дунган тилинин окуу китебин даярдап, кайрадан иштеп чыкты.
- 4 жолу эл аралык форумдарга жана конференцияларга катышып, баяндамаларды жасады.
- Аспирант, изденүүчүлөрдүн иштерине жетекчилик кылуу иштерин улантты.
- Бир нече жолу радио жана ММК булактарында маек берди.

Корреспондент-мүчө КЫДЫРБАЕВА Раиса Заитовна Пландык иш боюнча: Отчеттук жылдыкта манасчы Тыныбектин варианттындагы «Манас» эпосунун «Көкөтөйдүн ашы» бөлүмүндөгү сюжеттик жана көркөм мифологиялык жалпылыктары менен алтайлыктардын «Көгүтөй» эпосундагы сюжеттик жана көркөм мифологиялык жалпылыктарын салыштыруу иретинде изилдеп чыгуу.

Тыныбектин варианты изилденип бүтүп, 3 б. т. көлөмүндөгү текст «Манас Ааламы» деген журналында № 3, 2017-ж. жарык көрдү. Алтайлыктардын «Көгүтөй» эпосунун тексти менен таанышып жана илимий-теориялык материалдарды топтоо иштери аткарылды. Изилдөө жана жазуу иши 2018-жылдын экинчи жарымында аткарылып бүтүүгө тийиш (бул тема бир жарым жылга пландапган).

Пландан сырткары иштер: Отчеттук жылда 4 макаласы жарык көрдү:

1. Манасчы Жапы уулу Тыныбек «Көкөтөйдүн ашындагы мифтик мотивдер». – «Манас» Ааламы: Манастаануу-фольклортаануу илимий журнал. – № 3. – Бишкек, 2017. – 5-23 б.
2. «Манас» эпосундагы «Байтерек» мифологиялык мотивинин негизги башаты. – «Манас» Ааламы: Манастаануу-фольклортаануу илимий журнал. – № 4. – Бишкек, 2017.
3. Эпос «Манас» и фольклорное наследие// Кыргызы – М.: Наука, 2016. – с.397-408.

диссертации Алымкулова Марата «Экологическая безопасность – обьект философского анализа». Был официальным оппонентом на защите диссертации Осмоновой Нургул «Символическая вселенная человека традиционной кочевой культуры».

Член-корреспондент ИМАЗОВ М.Х. опубликовал в различных изданиях 6 статей. Выступил составителем и редактором сборника «Диалог ученых на Великом Шелковом пути».

- Переработал учебник по дунганскому языку для 10-11 классов.
- Принял участие с выступлениями на 4 международных форумах и конференциях.
- Продолжал руководить аспирантами и соискателями.

-Несколько раз выступил по радио, и дал интервью СМИ.

Член-корреспондент КЫДЫРБАЕВА Р.З. По плановой теме: Сравнительное исследование сюжетных и художественно-мифологических схожестей эпоса алтайцев «Кӧгүтөй» и кыргызского эпоса «Манас» в варианте манасчи Тыныбека в главе «Кӧкөтөйдүн ашы». Вариант Тыныбека исследован и результаты в объёме 3 п.л. опубликованы в журнале «Манас Ааламы» (№ 3, 2017 г.). По эпосу алтайцев «Кӧгүтөй» проведено углублённое изучение содержания, сбор научно-теоретического материала. Представление письменных материалов исследования запланированно на вторую половину 2018 года (данная тема была запланирована на полтора года).

Внеплановая работа: Опубликовано 4 статьи:

1. Манасчы Жапы уулу Тыныбек «Көкөтөйдүн ашындагы мифтик мотивдер». – «Манас Ааламы»: Манастаануу-фольклортаануу илимий журнал. 2017. – № 3. – С. 5-23.
2. «Манас» эпосундагы «Байтерек» мифологиялык мотивинин негизги башаты. – «Манас Ааламы»: Манастаануу-фольклортаануу илимий журнал. – 2017. – № 4.
3. Эпос «Манас» и фольклорное наследие // Кыргызы. – Москва: Наука, 2016. – С. 397-408.

4. Искусство сказителей-манасчи // Кыргызы. – М.: Наука, 2016. – с.408-415.
5. Р. М. Исмаеванын дунган жомокторунун кандидаттык диссертациясына илимий эксперт катары корутунду жазды.
6. Рецензия Арабаев университетитин ректору Т.А.Абдыракмановдун «Көчмөн элдин эпикалык феномени» деген макаласына рецензия жазды.
7. Саякбай Каралаевдин «Манас» эпосунун вариантын орус тилине котормосуна рецензия жазды.
8. Кыргыз-Славян университетинин манастануу боюнча мугалими Бакиров Асылбектин « «Манас» эпосу жаралган тарыхый мезгил» деген макаласына рецензия жазды.
9. Кыргыз-Славян университетинин мугалимдеринин «Манас» эпосуна арналган илимий конференциясында Б.Койчиевдин «Эпос «Манас» как отображение стадиального развития мировой литературы» жана К.Ж. Садыковдун «Манас» и теория этнокультурогенеза», «К.М.Алмакучуковдун «Всемирные игры кочевников – символический капитал» деген макалаларына рецензия жазды.
10. Докторанттары Г. Т. Жамгырчиева «Кыргыз эпосторундагы архаикалык мотивдер «Манас», «Эр Төштүк», «Кожожаш» эпостору боюнча» жана К.Б.Калчакеев ««Манас» эпопеясындагы сюжеттин көрөңгөлүү салты жана анын ийкемдүү уланып өнүгүүсү» деген темада докторлук диссертацияларын жакташты.
11. Докторант К.Абакировдун «Манас таануу илиминин калыптанышы жана өнүгүүсү» деген диссертациясына расмий оппонент катары жактоосуна катышты.

4. Искусство сказителей-манасчи // Кыргызы. – Москва: Наука, 2016. – С. 408-415.
5. Кроме того представлено научное экспертное заключение на кандидатскую диссертацию Р.М. Исмаевой по дунганским сказкам.
6. Написана рецензия на статью ректора КГУ им. И. Арабаева Т.А. Абдыракманова «Көчмөн элдин эпикалык феномени».
7. Подготовлена рецензия на перевод на русский язык эпоса «Манас» по варианту Саякбая Каралаева.
8. Написана рецензия на статью преподавателя КРСУ по манасоведению Бакирова Асылбека « «Манас» эпосу жаралган тарыхый мезгил».
9. Написаны рецензии на статьи, представленные по итогам научной конференции КРСУ, посвящённой эпосу «Манас»: Б.Т. Койчуев «Эпос «Манас» как отображение стадиального развития мировой литературы»; К.Ж. Садыков «Манас» и теория этнокультурогенеза»; К.М. Алмакучуков «Всемирные игры кочевников – символический капитал».
10. За отчётный период два её докторанта защитили свои диссертации: Г.Т. Жамгырчиева «Кыргыз эпосторундагы архаикалык мотивдер: «Манас», «Эр Төштүк», «Кожожаш» эпостору боюнча»; К.Б. Калчакеев ««Манас» эпопеясындагы сюжеттин көрөңгөлүү салты жана анын ийкемдүү уланып өнүгүүсү».
11. Выступила в качестве официального оппонента на защите докторской диссертации К. Абакирова «Манастаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүүсү».

Корреспондент-мүчө МАМБЕТАКУНОВ Эсенбек Мамбетакунович отчеттук мезгилде жетекчилиги жана түздөн-түз катышуусу менен 4 багыт боюнча изилдөө иши жүргүзүлүп, 1 илимий эмгек китеп түрүндө жана 12 макала жарык көргөн.

- физикалык билим берүүгө система-структуралык, мазмундук-аракеттик жана компетенттүүлүк мамилелерди айкалыштыра колдонуунун теориялык негиздери иштелип чыкты;
- жалпы билим берүүчү орто мектептин 10-11-класстары үчүн «Физика» боюнча билим берүүнүн предметтик стандарты, окуу программасы түзүлүп, Билим жана илим министрлигинин коллегиясы тарабынан бекитилди;
- республиканын профилдик мектептери үчүн физика боюнча предметтик стандарт

Член-корреспондент МАМБЕТАКУНОВ Э.М. Под его руководством и непосредственном участии проводится работа в 4 направлениях, опубликован один научный труд и 12 статей.

- Разработаны теоретические основы использования системно-структурных, содержательно-деятельностных и компетентностных отношений при обучении физике;
- Разработаны предметный стандарт, учебная программа для обучения предмету «Физика» в 10 – 11 классах общеобразовательной школы. Они утверждены на коллегии Министерства образования и науки КР;
- Разработаны и представлены в Министерство образования и науки предметные стандарты и учебные программы по физике для профильных школ республики;

жана окуу программасы түзүлүп, Билим жана илим министрлигине сунушталды;

- 5-класстын окуучулары үчүн «Табият таануу» боюнча сынакка коюлуучу түп нускадагы окуу китеби (көлөмү 160 бет) жазылып, басмадан чыгарылды жана 54 пилоттук мектептерде апробациядан өткөрүлүүдө;

- 5-класста «Табият таануу» предметин окутуучу мугалимдер үчүн методикалык окуу куралы (көлөмү 117 бет) жазылып, басмадан чыгарылды жана мектеп мугалимдери тарабынан колдонулууда.

- **Кадр даярдоодо** Э.Мамбетакуновдун жетекчилиги менен 4 докторлук, 1 кандидаттык диссертация, 2 дипломдук иш, 2 магистрдик диссертация ийгиликтүү корголду. Мындан тышкары: Эл аралык жана республикалык конференцияларда 12 доклад даярдалып, баяндамалар жасалды.

Корреспондент-мүчө МУСАЕВ Сыртбай Жолдошевич отчеттук мезгилде төмөндөгүдөй иштерди аткарды:

– И. Арабаев атындагы КМУнун Лингвистика институтунун директору болуп иштөө менен, Ж.Баласагын атындагы КУУда 1,4,5-курстар үчүн тилдин теориялык курстары боюнча лекция окуп, практикалык сабактарды өткөрүү ишин улантты;

– Жогорку окуу жайларындагы, УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтундагы илимий, координациялык жана окумуштуулар кеңешинде мүчө; Мамлекеттик тил боюнча КРнын Президентине караштуу Улуттук комиссиянын мүчөсү; Филологиялык илимдер боюнча докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо боюнча адистештирилген кеңештин мүчөсү болуп иштеп келет;

– **Кадр даярдоодо** С.Мусаевдин жетекчилиги менен 3 кандидаттык, 1 докторлук диссертация жазылып бүтүп, талкууланып, коргоого сунушталды. 25 макала жарык көрдү, анын ичинен гезиттик — 15 макала, илимий — 9 макала илимий жарчыларга, жыйнактарга чыкты;

– Эл аралык 4, Республикалык 3 конференцияга катышып, доклад, баяндамаларды жасады;

– Радиодо 40 саат, теледе 16 сааттык көрсөтүүгө катышып, коомдогу көйгөйлүү маселелер боюнча өзүнүн пикирлерин билдирди;

«Манас», «Чырмалышкан тагдырлар» аттуу монографиясы жарык көрдү (15,5 б.т.).

«Кыргыз тилинин айрым маселелери»

- Подготовлен и издан в ограниченном количестве оригинальный учебник «Табият таануу» для 5 класса (объём 160 стр.), который в настоящее время апробируется в 54 пилотных школах страны;

- Подготовлено и издано методическое пособие для учителей к учебнику «Табият таануу» для 5 класса (объём 117 стр.). В настоящее время пособие активно используется учителями школ.

Подготовка кадров. Под руководством Э. Мамбетакунова в отчётный период успешно защищены 4 докторские, 1 кандидатская диссертации, 2 дипломных работы и 2 магистерские диссертации.

- На международных и республиканских конференциях сделано и опубликовано12 докладов.

Член-корреспондент МУСАЕВ С.Ж. за отчетный период занимался следующей деятельностью:

- Работая директором Института лингвистики КГУ им. И. Арабаева, параллельно проводил занятия по теоретическим курсам кыргызского языка со студентами 1, 4, 5 курсов КНУ им. Ж. Баласагына;

- Является членом различных учёных советов, комиссий и бюро нескольких вузов, Института языка и литературы имени Ч. Айтматова НАН КР, Национальной комиссии по государственному языку при президенте КР, Специализированного совета по защите докторских (кандидатских) диссертаций по филологии;

- **Подготовка кадров.** Под руководством С. Мусаева подготовлено, обсуждено и рекомендовано к защите 3 кандидатские, 1 докторская диссертации.

Им опубликовано 25 статей, из них газетных – 15 статей и научных – 9, опубликованных в сборниках;

- Участвовал с докладами в 4 международных и 3 республиканских конференциях;

- В общей сложности 40 часов участвовал в радиопередачах и 16 часов – в телепередачах, в которых принимал участие в обсуждении различных актуальных проблем;

Опубликовал монографию «Манас», «Чырмалышкан тагдырлар» (15,5 п.л.), издал труд «Кыргыз тилинин айрым маселелери» (14,5 п.л.), а также научно-публицистическую

аттуу илимий эмгеги жарык көрдү (14,5 б.т.).

«Мезгил алкагындагы ойлор» деген аталышта илимий публицистикалык мүнөздөгү китеби жарык көрдү (15,5).

Корреспондент-мүчө МУКАСОВ Ысманалы отчеттук мезгилде илимий изилдөө ишин улантты. 7 макаласы жарык көргөн. Алар:

– Акындар чыгармасындагы этнософия // Жарчы ИФиППИ НАН КР. – Бишкек, 2017. №1. 0,4 б.т.

– Заманчыл-акындардын дүйнө таанымынын диний аспектиси // Жарчы ИФиППИ НАН КР. – Бишкек, 2017. №1. 0,4 б.т.

Республикалык жана эл аралык конференцияларга катышып, учурдагы актуалдуу маселелерге байланыштуу докладдарды даярдаган.

Корреспондент-мүчө САДЫКОВ Абдыкадыр Садыкович отчеттук жылда улуттук университетте «Адабият теориясы» «Котормо теориясы жана практикасы», «Адабияттын актуалдуу проблемалары» сыяктуу предметтерди окутуп келе жатат.

2 монографиясы жарыкка чыкты;

1. «Алыкул жана азыркы учур»-17 б.т.,
2. «Акындын чыгармачылык өнөрканасы (Э.Эрматовдун чыгармачылыгы)»- 8 б.т.

2017-жылы жарык көргөн макалалар:

1. «Колубуздагы алтынды барктай билсек, же ыймандуулук жөнүндө». «Фабула», 2017, 17-январь 0,2 б.т
2. ««Ак кеме» повестиндеги Момун чалдын осуят-нравасы». «Фабула», 2017, 3-март 0,2 б.т
3. Жогорку Кеңешке кайрылуу- «Фабула», 2017, 18-апрель 0,2 б.т
4. «Өткөн өмүр учкан куш, өксүсөң кайра келбейсиң». «Фабула», 2017, 26-сентябрь 0,3 б.т
5. «Гомер жана Сагымбай» «Фабула», 2017, 24-октябрь
6. Кыргыз Республикасынын Президентине жана премьер-министрине кайрылуу- «Азия ньюс», 2017-ж, 30-ноябрь

Корреспондент-мүчө ТОГУСАКОВ Осмон Асанкулович илимий-изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн улантып, отчеттук жылда 1 монография, М.Аузэов атындагы Адабият жана искусство институту менен биргеликте 1 илимий жыйнак жана жалпы 15 илимий макала жарыялаган. Мындан сырткары 3 эл аралык жана 12 республикалык илимий-практикалык конференцияларга катышып, баяндамаларын жасаган.

книгу «Мезгил алкагындагы ойлор» (15,5 п.л.).

Член-корреспондент МУКАСОВ Ы. за отчетный период опубликовал 7 статей: Акындар чыгармасындагы этнософия // Жарчы ИФиППИ НАН КР. – Бишкек, 2017. – № 1. – 0,4 п.л.

- Заманчыл-акындардын дүйнө таанымынын диний аспектиси // Жарчы ИФиППИ НАН КР. – Бишкек, 2017. – № 1. – 0,4 п.л.

Участвовал в республиканских и международных конференциях с докладами по актуальным проблемам.

Член-корреспондент САДЫКОВ А.С. читал лекции в КНУ им. Ж. Баласагына по предметам «Адабият теориясы» «Котормо теориясы жана практикасы», «Адабияттын актуалдуу проблемалары».

Издал 2 монографии:

1. «Алыкул жана азыркы учур» – 17 п.л.;
2. «Акындын чыгармачылык өнөрканасы (Э. Эрматовдун чыгармачылыгы)» – 8 п.л.

Также опубликовал несколько статей в газетах:

1. «Колубуздагы алтынды барктай билсек, же ыймандуулук жөнүндө». – «Фабула». – 2017, 17 января. – 0,2 п.л
2. ««Ак кеме» повестиндеги Момун чалдын осуят-нравасы». – «Фабула». 2017, 3 марта. – 0,2 п.л.
3. Жогорку Кеңешке кайрылуу. – «Фабула». 2017, 18 апреля. – 0,2 п.л
4. «Өткөн өмүр учкан куш, өксүсөң кайра келбейсиң». – «Фабула». 2017, 26 сентября. – 0,3 п.л.
5. «Гомер жана Сагымбай». – «Фабула». 2017, 24 октября.
6. Кыргыз Республикасынын Президентине жана премьер-министрине кайрылуу. – «Азия ньюс». 2017, 30 ноября.

Член-корреспондент ТОГУСАКОВ О.А. продолжил свою работу, за отчетный период опубликовал 1 монографию, 1 научный сборник совместно с Институтом литературы и искусства имени М.Ауэзова и 15 научных статей. Кроме этого принимал участие и делал доклады на 3 международных и 12 республиканских научно-практических конференциях.

Ондон ашуун жолу теле жана радиоберүүлөрдө илимдин ар кыл маселелерине арналган талкуу, маектерге катышкан.

«Экономическое обозрение» (Москва), «Международный журнал Гуманитарных и Естественных наук» (Новосибирск) аттуу журналдардын редакциялык кеңешинин Билим берүү министрлигинин алдындагы Билим берүүнүн сапаттары боюнча кеңешинин мүчөсү.

О.А.Тогусаковдун жетекчилиги менен 1 илимдин доктору жана 2 илимдин кандидаты илимий иштерин коргошкон.

Сыйлыктары:

КМШ өлкөлөрүнүн билим берүүсүнүн отличниги (Москва)

КР УИАнын Жалпы чогулушунда КР УИА нын вице-президенти болуп шайланган.

Корреспондент-мүчө ҮМӨТАЛИЕВА Жамал Темиркуловна отчеттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып, ЖОЖдор үчүн «Творческие портреты мастеров профессионального искусства Кыргызстана», «Особенности развития художественной культуры Кыргызстана» аттуу коллективдүү эмгектин жарык көрүшүнө катышкан жана бир нече макалалары жарык көрдү.

Корреспондент-мүчө ОСМОНОВ Өскөн Осмонович отчеттук жылда илимий ишмердүүлүгүн улантып, төмөнкүдөй иштерди жасады:

I Окуу китептери жана мугалимдер үчүн методикалык колдонмолор:

1. Кыргызстан тарыхы (Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин). Экзамендик 100 суроого жооп. Экспресс – справочник. Толукталып 18 – басылышы. - Б.; Мезгил, 2017– 408 бет.

2. История Кыргызстана (с древнейших времени до наших дней). 100 экзаменационных ответов. Экспресс – справочник. – Изд. 15 – е., исправл. и доп. – Б.: Мезгил, 2017. – 384с.

3. «Тарых» Орто мектептин 5- классы үчүн окуу китеби. Б.,2017. – 220б.

4. «Тарых» Орто мектептин 5-классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-128 б.

5. «Тарых» Орто мектептин 6- классы үчүн окуу китеби. Б.,2017. – 220б.

6. «Тарых» Орто мектептин 6-классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-125 б.

7. «Адам жана коом». Орто мектептин 5-классы үчүн окуу китеби. Б.,2017. – 144б.

8. «Адам жана коом» Орто мектептин

Член совета редакции журналов «Экономическое обозрение» (Москва), «Международный журнал Гуманитарных и Естественных наук» (Новосибирск) в отделе совета по качеству образования при Министерстве науки и образования.

Под руководством О.А.Тогусакова защитились 1 доктор и 2 кандидата наук.

Награды: Отличник образования стран СНГ. Избран вице-президентом НАН КР на заседании НАН КР.

Член-корреспондент ҮМӨТАЛИЕВА Ж.Т. участвовала в подготовке коллективных трудов для ВУЗов «Творческие портреты мастеров профессионального искусства Кыргызстана» и «Особенности развития художественной культуры Кыргызстана», опубликовала несколько статей.

Член-корреспондент ОСМОНОВ Ө.О.

Учебники и методические пособия для учителей:

I. Кыргызстан тарыхы (Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин). Экзамендик 100 суроого жооп. Экспресс – справочник. Толукталып 18 – басылышы. - Б.; Мезгил, 2017– 408 бет.

1. История Кыргызстана (с древнейших времен до наших дней). 100 экзаменационных ответов. Экспресс – справочник. – Изд. 15 – е., исправл. и доп. – Б.: Мезгил, 2017. – 384с.

2. «Тарых» Орто мектептин 5 – классы үчүн окуу китеби. Б., 2017. – 220 б.

3. «Тарых» Орто мектептин 5 – классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-128 б.

4. «Тарых» Орто мектептин 6 – классы үчүн окуу китеби. Б., 2017. – 220 б.

5. «Тарых» Орто мектептин 6 – классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-125 б.

6. «Адам жана коом». Орто мектептин 5 – классы үчүн окуу китеби. Б., 2017. – 144б.

7. «Адам жана коом» Орто мектептин 5 – классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-80 б.

8. «Адам жана коом» Орто мектептин 6

5-классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-80 б.

9. «Адам жана коом» Орто мектептин 6-классы үчүн окуу китеби. Б.,2017. – 144б.

10. «Адам жана коом» Орто мектептин 6-классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-80 б.

Илимий-коомдук иштер:

1. Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясында «Тарых» адистиги боюнча эксперттик комиссиянын жетекчиси.

2. КР Президентинин алдындагы тарыхты өнүктүрүү боюнча комиссиянын мүчөсү.

3. Кыргыз Республикасынын тарыхчыларынын ассоциациясынын президенти.

Отчеттук жылда корреспондент-мүчөлөр **М.Р.Балтабаев, И.Бекбоев, А.Турсуновдор** жаш курагына жана ден соолугуна байланыштуу аспирант, изденүүчүлөр менен үй шартында иштешип, консультативдик, эксперттик пикирлерин билдирип келишти.

Төрага, академик

А.А.АКМАТАЛИЕВ

– классы үчүн окуу китеби. Б., 2017. – 144б.

9. «Адам жана коом» Орто мектептин 6 – классынын окуу китебине мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. Б., 2017.-80 б.

Научно-общественные дела:

1. Руководитель экспертной комиссии по истории в ВАК Кыргызской Республики.

2. Член комиссии по развитию истории при президенте КР.

3. Президент ассоциации историков Кыргызской Республики.

За отчетный период члены-корреспонденты **М.Р. Балтабаев, И. Бекбоев, А. Турсунов** в связи с преклонным возрастом и состоянием здоровья были вынуждены работать дома с аспирантами, соискателями, оказывая им консультативную и экспертную помощь.

Председатель отделения, академик

А. А. АКМАТАЛИЕВ

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Түштүк бөлүмүнүн 2017-жылдагы кыскача отчету.

Тайчиев И.Т., Бөлүмдүн төрагасынын м.а., м.и.д. профессор

Краткий отчет Южного отделения Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год

Тайчиев И.Т., и.о.Председателя Отделения, д.м.н., профессор

«Илим орток мурас болуп саналат, бирок илимий атакты белгилүү болгон чындыкты биринчи айтканга ыйгарбастан, ал чындыкты башкаларга жеткизе алган, анын ишенимдүүлүгүн көрсөткөн жана илимде аны колдоно алганга ыйгарууну адилеттүүлүк талап кылат» -Д.И.Менделеев.

«Улуттун прогресси анын илимпоздорунун эмгектери жана алардын илимий ачылыштарынын баалуулугу менен аныкталат» -Луи Пастер.

Илимий-уюштуруучулук иштердүүлүктүн негизги көрсөткүчтөрү. КР УИАнын Түштүк бөлүмү 3 ИИМдин: А.С.Джаманбаев атындагы Жаратылыш байлыктары институту (ЖБИ); П.А.Ган атындагы токой жана жаңгакчылык институту (ТжЖИ) жана Гуманитардык жана регионалдык изилдөөлөр институтунун (ГжРИИ) илимий жана илимий-уюштуруучулук иш-аракеттерин координациялайт.

КР УИАнын системасында жүргүзүлүп жаткан реформанын алкагында (КР УИАнын президиумунун Токтому №53, 11-ноябрь 2016-жыл) 2017-жылдын ноябрь айында П.А.Ган атындагы токой институту, Жаңгакчылык жана мөмө өсүмдүктөр институту, ошондой эле Энергоресурстар жана геоэкология институтунун лабораторияларын бириктирүү менен П.А.Ган атындагы токой жана жаңгакчылык институту түзүлдү (ТжЖИ). Энергоресурстар жана геоэкология институтунун «Энергиянын альтернативдүү булактары» лабораториясы ЖБИна кошулду.

ТБдүн 10 мүчөсүнүн 6сы академиктер (2016-6), 4 –мүчө-корр. академиктердин орто жашы-72 жаш, мүчө-корр.-70,7 жаш. Кызматкерлердин жалпы саны -254 (2016ж.-251), алардын ичинде 128и (50,3%) илимий кызматкерлер (2016ж.-118), 46сы кандидаттар

«Наука есть достояние общее, а потому справедливость требует не тому отдать наибольшую научную славу, кто первый высказал известную истину, а тому, кто сумел убедить в ней других, показал ее достоверность и сделал ее применимою в науке» Д. И. Менделеев.

«Прогресс нации определяется трудами ее ученых и ценностью их научных открытий» Луи Пастер.

Основные показатели научно-организационной деятельности. ЮО НАН КР координирует деятельность 3 НИУ Института природных ресурсов им. А.С. Джаманбаева (ИПР); Института леса и ореховодства имени П.А.Гана (ИлиО) и Института гуманитарных и региональных исследований (ИГРИ).

В рамках проводимой реформы в системе НАН КР (Постановление Президиума НАН КР №53 от 11 ноября 2016года) в ноябре 2017 года создан Институт леса и ореховодства имени П.А.Гана (ИЛиО) путем слияния Института леса имени П.А.Гана, Института ореховодства и плодовых культур, а также лабораторий Института энергоресурсов и геоэкологии. Лаборатория «Алтернативные источники энергии» Института энергоресурсов и геоэкологии была передана ИПР.

Из 10 членов ЮО - 6 являются академиками (в 2016 – 6), 4 – чл.-корр. Средний возраст академиков – 72 лет, чл.-корр. – 70,7 лет. Общее количество сотрудников - 254 (в 2016 – 251), в том числе 128 (50,3%) научных (в 2016 – 118). 46 кандидатов (в 2016 – 58), 25 докторов наук (в 2016 г. – 34). Удельный вес не осте-

(2016ж.-58), 25и илимдин докторлору (2016ж.-34). Илимий даражасы жок илимпоздордун салыштырмалуу салмагы -55,4%. 35 жашка чейинки кызматкерлер ЖБИ -22,0%, ТжЖИ-30,14%, ГжРИИ-9.5% же ТБ боюнча 20,5%.

Суммасы 26млн.651 миң сомго (2016ж. салыштырганда 5653,0 миң сомго көп) барабар болгон 3 долбоор аткарылды. КР ББжИМ гранты боюнча суммасы 453 миң сомго (2016-ж.-болгон эмес) барабар болгон 2 долбоор аткарылды. Эл аралык гранттар боюнча суммасы 25миң $ (2016-ж. салыштырганда 73,28миң $ га аз) барабар болгон 1 долбоор аткарылды. Чарбалык келишимдер боюнча (2017-ж.-1) суммасы -320 505 сомго (2016ж.салыштырганда 155,6 миң сомго аз) барабар болгон жумуш аткарылды.

Жалпы көлөм: бюджет-26 млн. 651 миң сом, бюджеттен тышкары -320 505сом (2016-ж.-20 998,7миң сом). Катыш 83:1. Суммасы 732 427сомдук (2016ж.салыштырганда 278 511сомго аз) илимий продукция ишке ашты.

Долбоорлордун салыштырмалуу өлчөмү: гранттар-6,78% (2016ж.-23,19%), бюджеттик -91,42% (2016ж.-72,71%, чарбалык келишимдер-1.1% (2016ж.-0,57%), ББИМ-0,70% (2016ж.-0%). Гранттык долбоорлор БУУ ФАОнун «Токой жерлериндеги парник газдарынын пайда болуусун баалоо жана климаттын өзгөрүүсүнүн Кыргыз Республикасындагы токой экосистемасына тийгизген таасири» долбоорунун (25000 АКШ доллары) (ТжЖИ) колдоо менен жана БУУ башкармалыгынын кичи гранттар программасынын алкагында «Нариман жаштары радикализм жана экстремизмге каршы» долбооруна 203 000 сом суммада колдоо жана Кыргыз Республикасынын билим берүү Министрлигинин илим департаментинин 2017-жылы илимий изилдөөлөрдү каржылоого максаттык программалоо жана гранттык каржылоо компонентинин алкагында «Кыргызстандын Түштүк аймагынын кыргыз менен өзбек улутунун ортосундагы маданият байланышынын абалын изилдөө» долбоору 450 000 сом суммада каржыланды (ГжРИИ).

Чет элдик инвестицияларды тартуудагы алдыңкылар: ТжЖИ (1грант 25миң.$); ГжРИИ (суммасы 653 000сом болгон 2 грант). Эл аралык фонддордун каражатына жүргүзүлгөн изилдөөлөр жыйынтыктары эл аралык алдыңкы журналдар менен эл аралык илимий форумдардын материалдарында жарык көрдү.

пененных научных сотрудников – 55,4%. Уд. вес сотрудников <35 лет: ИПР - 22,0%, ИЛиО – 30,14%, ИГРИ – 9,5% или по ЮО 20,5%.

Выполнены 3 проекта в (в 2016 – 5) на сумму 26 млн.651 тыс. сом (на 5653,0 тыс. сом больше, чем в 2016). 2 проекта выполнялся по гранту МОН КР на сумму 453 тыс. сом (в 2016 – не было). По международным грантам выполнен 1 проект (в 2016 - 3) на сумму 25,0 тыс. $ (на 73,28 тыс.$ меньше, чем в 2016 г.). По хоздоговору - (в 2017 - 1) на сумму 320505сом. (на 155,6 тыс.сом меньше, чем в 2016). Общий объем: бюджета – 26 млн.651 тыс. сом, вне бюджета – 320505сом (20998.7 тыс.сом – в 2016).

Соотношение 83:1. Научная продукция реализована на сумму 732427сом (на 278511сом меньше, чем в 2016 г).

Удельный вес проектов: грантовых - 6,78% (в 2016 – 23,19%), бюджетных - 91,42% (в 2016 – 72,71%), хоздоговорных - 1,1% (в 2016 – 0,57%), МОН - 0,70% (в 2016 – 0%). Грантовые проекты выполнены при поддержке ФАО ООН «Оценка выбросов и стоков парниковых газов на лесных землях и влияние изменения климата на лесные экосистемы Кыргызской Республики» (25 000 долларов США) (ИЛиО), Управления ООН «по наркотикам и преступности» объявленной через ОФ «Гражданский союз», «Нариманская молодежь против радикализма и экстремизма» на сумму 203 тыс. сом по программе малых грантов «Профилактика в действии» (ИГРИ) и департамента науки Министерства образования и науки Кыргызской Республики по компоненту грантового и программно-целевого финансирования научных исследований на 2017 год - «Исследование современного состояния межкультурной взаимосвязи кыргызов и узбеков Южных регионов Кыргызстана» на сумму 450 тыс. сом (ИГРИ).

Лидерами по привлечению зарубежных инвестиций являются: ИЛиО (1 грант на 25тыс.$); ИГРИ (2 гранта на сумму 653 000сом. Исследования, выполненные за счет грантов международных фондов, опубликованы в ведущих международных журналах и материалах Международных научных форумов.

84 илимий эмгектер (2016 -ж.-76), алардын ичинен 38 макала чет элден (2016-ж.-37) жарыкка чыкты. Журналдар РИНЦ – 52 (2016-ж. – 44); Scopus - 1 (2016ж. – 2) индекстерине киргизилген. Лидерлер: ТжЖИ (РИНЦ-18; Scopus – 1;); ЖБИ (РИНЦ – 17); ГжРИИ (РИНЦ – 17).

3 монография, 2 окуу китеби, рекомендация жана брошюралар (2016ж.–6) чыгарылды, 2 монография даярдалды. 3 автордук күбөлүк алынды (2016ж. – 3 ойлоп табууга патент алынган).

ИИИ тарабынан 9 (2016-ж.-5) республикалык илимий форум, семинар жана тегерек столдор уюштурулуп өткөрүлдү жана 73 (2016ж.-78) ар түрдүү иш чараларга катышышты. Лидерлер: ГжРИИ (8-өткөрдү; 32-катышты); ТжЖИ (1-өткөрдү; 25-катышты).

Илим, билим жана мекемелерди бириктирүүчү процесстерди өнүктүрүү максатында эл аралык өнөктөштөрдүн колдоосу менен чөлкөмдөгү алдыңкы ЖОЖдор, профилдүү мекемелер менен бир нече иш-чаралар өткөрүлдү.

Жогоруда аткарылган бардык иш-чаралар жергиликтүү (ОшТВ, «Башат» ТРКсы, «Ош Пирим» ТК, Жалал-Абад телерадиоканалы), республикалык (Эл ТР, КТРК) телевидениелер жана башка массалык-маалымат каражаттары аркылуу (ВВС, Эл Fм, Ынтымак радиолору, «Эхо Оша», «Ош шамы» газеталары, Акипресс Кыргызстан ж.б.) жарыяланды.

ТБдүн ИИИ квалификациялуу кадрларды даярдоо, илим жана билим берүү интеграциясын өнүктүрүүгө салымын кошот. 44 кызматкер, анын ичинен 16 илимдин доктору жана 28 илимдин кандидаты илимий жана окутуу иш-аракеттерин айкалыштырып алып барат. Ошондой эле алар Ош жана Жалал-Абад шаарларындагы ЖОЖдо окуган студенттердин курстук жана дипломдук иштерине жетекчилик кылып келишет жана ар түрдүү адистиктер боюнча Мамлекеттик аттестациялык комиссиянын курамынын жумуштарына катышат.

УИАнын аспирантурасында ТБдөн 49 аспирант окуйт. Алардын ичинен күндүзгү бөлүмүндө –17, сырттан окуу бөлүмүндө – 32. Отчеттук жылда 6 аспирант окуусун аяктады, 11 аспирант сырттан окуу бөлүмүнө жаңыдан кабыл алынды жана 1 изденүүчү кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргоду (Ысманов Э.).

КР ЖАК №63 буйругу менен 2017-жылдын 6-апрелинде КР УИА Түштүк бөлүмүнүн,

Опубликовано 84 научных трудов (в 2016 - 76), из них 38 статьи - за рубежом (в 2016 – 37). Опубликованы в журналах, включенных в индекс: РИНЦ – 52 (в 2016 – 44); Scopus - 1 (в 2016 – 2). Лидерами являются: ИЛиО (РИНЦ -18; Scopus – 1;); ИПР (РИНЦ – 17); ИГРИ (РИНЦ – 17). Изданы 3 монографий, 2 учебника, рекомендаций и брошюр (в 2016 – 6), подготовлены -2 монографий. Получено 3 авторских свидетельств (в 2016 – 3 патента на изобретение).

НИУ участвовали в подготовке и проведении 9 (в 2016 - 5) республиканских научных форумов, семинаров и круглых столов и приняли участие в работе - 73 (в 2016 - 78). Лидерами являются: ИГРИ (8 - провели; 32 - участвовали); ИЛиО (1 – провели; 25 - участвовали).

Ряд мероприятий были организованы совместно с ведущими вузами и профильными предприятиями региона при поддержке зарубежных партнеров, что в свою очередь также направлено на совершенствование процессов интеграции науки, образования и производства.

Все проведенные мероприятия нашли свое отражение в местных (Ош ТВ, ТРК «Башат», ТК Ош Пирим, Жалал-Абад телерадиоканал), республиканских (Эл ТР, КТРК) и других (радио ВВС, Эл FM, Ынтымак, газеты «Эхо Оша», «Ош шамы», Акипресс Кыргызстан и др.) средствах массовой информации.

НИУ ЮО вносят свой вклад в подготовку квалифицированных кадров, в развитие интеграции науки и образования. В вузах по совместительству работают 44 сотрудников, из них 16 докторов и 28 кандидатов наук. Они успешно совмещают научную и преподавательскую деятельность, осуществляют руководство при выполнении студентами курсовых и дипломных работ в вузах Оша и Джалал-Абада, участвуют в работе Государственных аттестационных комиссий по различным специальностям.

Подготовка научных кадров осуществляется через аспирантуры НАН КР. В аспирантуре обучается 49 чел., из них 17 – по очной форме, 32 – по заочной форме обучения. В отчетном году завершили обучение 6 аспирантов, поступили 11 аспирантов по заочной форме обучения. За отчетный период защищен 1 кандидатская диссертация (Ысманов Э.).

6 апреля 2017 года приказом №63 ВАК КР был учрежден Диссертационный совет

Кыргызстан эл аралык университети жана Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдында К12.17.549. Диссертациялык Кеңеши түзүлдү. Диссертациялык кеңештин курамы 14 мүчөдөн 2 жыл мөөнөткө бекитилди. Алардын ичинен 8 ю.и.д., профессорлор; 6 ю.и.к., доценттер. Диссертациялык кеңеш түзүлгөндөн баштап 10 отурум өткөрдү. 13 кандидаттык диссертациялар корголду.

ТБдүн ИИМ б.а.ТжЖИ Бишкек шаардык мэриясынын суранычы боюнча шаар парктарын, Фучик атындагы паркына (6га), аянты 90 га болгон «Карагачева роща» шаар паркына жана «Манас» аэропортунун бак-дарактарына изилдөө жүргүзүштү. Жыйынтыгында аларды өстүрүү жана андан ары эксплуатациялоо боюнча илимий негизделген корутундулар жана сунуштар (аткаруучулар: Саипова Н.Э.,Окенов Р., Гапаров К., Темиркул кызы К.) берилди.

Институттун кызматкерлери КР Өкмөтү тарабынан бекитилген Токой чарбасын өнүктүрүү жана 2040-жылдарга чейинки иш аракеттердин планы Концепциясын иштеп чыгуудагы эксперттер болуп саналат.

Казакстан Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин А.Б.Бектуров атындагы химия институту, ветеринардык лабораториялар Агентствосу (Великобритания), Санкт-Петербургдагы агрардык университети, Россельхоз академияга караштуу өсүмдүктү коргоо илимий изилдөө институту, Өзбек улуттук университети, РИА академик Н.Ф. Гамалея атындагы эпидемиология жана микробиология ИИИ (Москва шаары), Сеченов атындагы медициналык академиясы (Москва шаары), Бар-Илан университети (Израиль), УрО РАН (Россия), Өзбек токой-чарба ИИМ, СО РАНдын Сукачев атындагы токой институту, Турциядагы Харран университети, Тверь мамлекеттик университети, Башкыртстан Республикасынын академиясынын ГИИ менен туруктуу байланыштар түзүлүп, биргеликте изилдөөлөр жүргүзүлүүдө.

Бүткүл дүйнөлүк айыл чарба токой өстүрүү борбору менен кызматташуу жөнүндө меморандумга кол коюлду.

Меморандумга ылайык КР Өкмөтүнө караштуу КТЧКЖТЧМАнын токой экосистемасы жана өзгөчө коруктагы жаратылыш территориялары Департаменти менен биргеликте бадал-дарак породаларынын үрөөнчүлүгүн аткаруу боюнча келишимге жетишти.

К12.17.549. при Южном отделении Национальной Академии наук КР, Международном университете Кыргызстана и Джалал-Абадском государственном университете. Состав диссертационного совета учрежден из 14 членов, сроком на 2 года. Из них 8 д.ю.н., профессоров; 6 к.ю.н., доцентов. Со дня утверждения диссертационный совет К12.17.549 провел 10 заседаний. Были защищены 13 кандидатских диссертаций.

НИУ ЮО, в частности ИЛиО по запросу мэрии г. Бишкека провели обследование городских парков, парка им. Ф. Фучика (6 га), и городского парка «Карагачевая роща» на площади 90 га и зеленые насаждения аэропорта «Манас». В результате даны научно обоснованные заключения и рекомендации по содержанию и дальнейшей эксплуатации и их реконструкции (Исполнители: Саипова Н.Э., Окенов Р., Гапаров К, Темиркул кызы Каухар. Сотрудники института являются экспертами в разработке Концепции развития лесной отрасли и Плана действий до 2040 года утверждаемого Правительством КР.

Налажены устойчивые связи и проводятся совместные исследования с Институтом химии им. А.Б. Бектурова Министерства образования и науки Республики Казахстан, Агентством ветеринарных лабораторий (Великобритания), Санкт-Петербурским аграрным университетом, Всероссийским научно-исследовательским институтом защиты растений Россельхозакадемии, Узбекским национальным университетом, Научно-исследовательским институтом эпидемиологии и микробиологии им. акад. Н.Ф.Гамалея РАН (г. Москва), медицинской академией им. Сеченова (г. Москва), Бар-Иланским университетом (Израиль), УрО РАН (Россия), Узбекским научно-исследовательским институтом лесного хозяйства, Институтом леса им. Сукачева СО РАН, Харранским университетом Турции, Тверским госуниверситетом, Институтом гуманитарных исследований АН Республики Башкортостан.

Подписан меморандум о сотрудничестве со Всемирным центром агролесоводства (ICRAF).

Достигнута договоренность с Департаментом лесных экосистем и особо охраняемых природных территорий ГАООСЛХ при ПКР о совместной деятельности по семеноводству древесно-кустарниковых пород согласно заключенному меморандуму.

ТБдүн окумуштуулары тарабынан 3 илимий-техникалык иштелмелер: эки катмарлуу көмүр брикеттерин алуунун энергия жана ресурс үнөмдөөчү технологиясы (ЖБИ), КСКнын таштандыларынан түстүү металлдарды коплекстүү алуунун технологиясы (ИПР) жана 2 окуу китеби (РжГИИ) киргизилди.

ТБдүн жалпы чогулушунун 2 сессиясы жана Бюронун 6 отуруму даярдалды жана өткөрүлдү. ТБдүн окумуштуулары жана Бюро тарабынан мамлекеттик органдарга, ведомстволорго ж.б. мекемелерге эксперттик корутундулар, рекомендациялар, аналитикалык жазмалар, информациялык материалдар, сунуштар жана өлкөнүн илимий-техникалык саясатына байланышкан ар түрдүү аспектеги суроолорго эскертмелер берилди. Кыйынчылыктарга карабастан ТБдүн окумуштуулары алдына коюлган илимий иштердин пландарын аткарышты, эл аралык фонддордон каражат тарта алышты, экспедицияга чыгышты, Эл аралык форумдарга катыша алышты, чарбалык келишимдерди түзүштү, министерство жана ведомстволорго, о.э чарба обьектилерине эксперттик тыянактарды беришти.

Илимий жыйынтыктар жана алардын практикалык мааниси. Изилдөөлөр 3 уланууучу проекттер (ЖБИ, ТжЖИ, ГжРИИ) боюнча аткарылды.

ЖБИнун кызматкерлери тарабынан күрөң көмүр (маркасы Б3) жана мазут, полимер калдыктарынын аралашмасын 300-350°С температуралык интервалда, атмосфералык басымда термикалык иштетүү натыйжасынан битум заты алынды. Ар түрдүү полимердик ингредиенттерди кармаган битумдардын тажрыйбалык үлгүлөрү (200 г. салмактагы 5 үлгү) жасалды. Бул процессти изилдөөнүн жыйынтыгында жана алынган жыйынтыктардын негизинде жумшак шарттарда (төмөнкү басым шартында) термикалык эритүү методу менен күрөң көмүр, нефти жана полимер таштандыларынан продуктуларды алуунун технологиясын иштеп чыгуу келечекте битумду өндүрүүчү жарым өндүрүштөрдү түзүүгө өбөлгө түзөт. Көмүрдү пиролиздөө боюнча эксперименталдык түзүлүштүн техникалык долбоору иштелип чыкты. Түзүлүш жасалды, «Сибтермо» методун пайдалануу менен экологиялык таза продукция–кокс, чалакокстарды алуу максатында Кожо-Келен, Мурдаш жана Бел-Алма көмүрлөрүн термикалык ажыратуу боюнча изилдөөлөр жүргүзүлдү. Көмүрдүн

Учеными ЮО внедрены 3 научно-технические разработки: энерго- и ресурсосберегающая технология получения двухслойных угольных брикетов (ИПР), технология комплексного извлечения цветных металлов из отходов КСК (ИПР) и 2 учебника (ИГРИ).

Подготовлены и проведены 2 сессии Общего собрания ЮО и 6 заседаний Бюро. Бюро и учеными ЮО подготовлены и внесены в госорганы, ведомства и др. учреждения экспертные заключения, рекомендации, аналитические записки, информационные материалы, предложения и замечания по разным аспектам вопросов, касающихся научно-технической политики страны. Несмотря на трудности, ученые ЮО выполнили плановые задания НИР, привлекли немалые средства международных фондов, выезжали в экспедиции, участвовали в Международных форумах, заключили выгодные хоздоговора, готовили экспертные заключения для министерств и ведомств, а также объектов хозяйства.

Научные результаты и их практическое значение. Выполнены исследования по 3 продолжающимся проектам (ИПР, ИГРИ и ИЛиО).

Сотрудниками ИПР получены битумоподобные вещества из смесей бурого угля марки Б3, мазута и полимерных отходов путем их термической обработки в температурном интервале 300-350°С при атмосферном давлении. Изготовлены опытные образцы битумов (5 образцов, весом до 200 г каждая) с различным содержанием полимерного ингридиента (полиэтилена). Завершение исследований этого процесса и на их основе разработка технологии получения продуктов из бурого угля, отходов нефтепереработки, полимерных отходов методом термического растворения углей в мягких условиях (в условиях низкого давления) позволяет в перспективе создать полупромышленные производства по получению битумобразных веществ из углей. Разработан технический проект экспериментальной установки по пиролизу углей. Установка изготовлено, проведены исследования термического разложения (пиролиз) углей месторождений Кожо-Келен, Мурдащ и Бел-Алма методом «Сибтермо» с целью получения экологически чистой продукции – полукокса, кокса. Пиролиз угля осуществляется с противопроточным

пиролизи абанын карама-каршы кыймылы аркылуу ишке ашып, цемент бышырууга жана металлургия процесстерине иштетүүгө жараган мүнөздөгү чалакокстун үлгүлөрү алынды. Эксперименталдык изилдөөлөр үчүн байытылган жана табигый көмүр типтери пайдаланылды.

Кызыл-Булак көмүрүн оор туздар чөйрөсүндө байытуу изилденди, эритменин концентрациясы 70%тен жогору же каныккан абалда болуп, аралаштыргычтын айлануу ылдамдыгы минутасына 60 айланууну түзүп, туздардын эритмелеринде байытылуучу көмүрдүн фракциясы 3мм.ден төмөн болгондо көмүр максималдуу байытылары аныкталды.

Көмүр жана кокс күкүмдөрүн брикеттөө үчүн тынымсыз иштөөчү лабораториялык шнек пресси иштелип чыкты. Түзүлүштүн функционалдык өзгөчөлүгүнө ылайык ортосунда жогорку сапаттагы көмүрдү камтыган брикеттерди алууга болот (автор Т. Абдыкадыров).

Көмүр күкүмдөрүн кесектөөчү кол прессинин техникалык долбоору (даярдалды, сыноодон өттү) иштелип чыкты.

Кызматкерлер тарабынан «Береке» (азот жана микроэлементтер менен байытылган натрий гуматы) гумин-минералдык жер семирткичин (ГМЖС) жалбырак аркылуу азыктандыруунун таасири «Старкрымсон» алма сортунда изилденди. Төмөндөгүдөй мүнөздөмөлөрүнө: дарак сөңгөгүнүн өсүшүнө; жылдык бутактын диаметрине, гүл чөйчөкчөлөрүнө жана мөмөсүнө; мөмө түшүмдүүлүгүнө жана жалбырак аркылуу азыктандыруунун экономикалык эффектисине таасир этүүсү каралды. «Береке» ГМЖСнин 30мл, 40мл,50мл эритмелери 10 л сууга аралаштырылып, дарактарга чачылды. Жалбырак аркылуу азыктандырууда алманын бир жылдык бутактары 4,1см ден 5,6см чейин, ал эми бутактардын диаметрлери контролдук варианттагы бутактардын диаметрлеринен 6,2% жана 12,5% жогору болгондугу аныкталды, гүл чөйчөкчөлөрү 1,12 жана 1,22 эсеге көбөйүп жана мөмөсү 2% жогорулады.

Жалбырак аркылуу азыктандырууда «Береке» ГЖС колдонуу менен бир түп дарактан кошумча 1,8кг түшүм алууга, 1 гектар бактын түшүмдүүлүгүн гектарына 4,5ц жогорулатууга болоору аныкталды. Алманын орточо баасы 15сом болгондо, «Береке» ГЖС жалбырак аркылуу азыктандыруу менен кошумча (450кг х 15сом =6750сом) ар бир гектарынан пайда алууга өбөлгө түзөт.

движением воздуха, получены образцы полукокса с характеристиками пригодными для использования в металлургических процессах и для обжига цемента. Для экспериментальных исследований использованы два типа угля- обогащенный и естественный. Исследованы обогатимости угля месторождения Кызыл-Булак в среде тяжелых солей, установлено, что в тяжелых растворах солей фракция угля должно быть менее 3мм, в таком состоянии обеспечивается максимальное обогащение угля, концентрация растворов во всех случаях должно быть выше 70% или насыщенными а скорость вращения смесителя составило 60 оборотов в минуту.

Разработан лабораторный шнековый пресс непрерывного действия для брикетирования угольной пыли и коксовой мелочи. Функциональные возможности установки позволяют получить высококалорийные брикеты за счет формирования брикетов с внутренней замкнутой начинкой из высококачественного теплотворного угля (автор Абдыкадыров Т.).

Разработан технический проект на ручной рычажной пресс для брикетирования угольной мелочи (изготовлено, апробирован и испытан).

Сотрудниками изучены влияния гумино – минеральных удобрений «Береке» (гумат натрия обогащенный азотным удобрением и микроэлементами) на листовую подкормку яблонь сорта «Старкрымсон» на его следующие характеристики: длина окружности ствола; длина годичных побегов и их диаметр; процент цветущих плодовых сумок и самих плодовых сумок; урожай плодов; экономический эффект применения листовой подкормки. Опрыскивание проводили водным раствором ГМУ «Береке» равный 30мл, 40мл и 50мл на 10л воды. Установлено, что под действием листовой подкормки длина годичных побегов яблонь дала рост от 4,1 см до 5,6 см, а диаметр годичных побегов превышает контрольный вариант соответственно 6,2 % и 12,5 %, процент цветущих плодовых сумок увеличивается 1,12 и 1,22 раза, процент плодовых сумок увеличиваются на 2% против контрольного варианта (корневая подкормка). Также установлено, что применение ГМУ «Береке» при листовой подкормке позволяет получить с одного дерева дополнительно 1,8 кг плодов, урожайность плодов с 1 гектара сада повышается на 4,5 ц/га. При средней цене яблок равный 15 сом, применение ГМУ «Береке» с листовой подкормкой позволяет получить дополнительно (450 кг х15 с =6750 с) сомов прибыли, с каждого гектара плодового сада.

ЖБИнун кызматкерлери тарабынан комплекстик гумин минералдык жер семирткичтерин (КГМЖС) «Кыргыз-5» пахта сортунун өнүү, өсүүсүнө, түшүмдүүлүгүнө жана технологиялык касиеттерине, о.э. топурактын асылдуулугуна тийгизген таасири изилденди. Жыйынтыгында КГМЖСнин таасиринде пахтанын чигиттеринин саны 13,5%тен 33,6%ке чейин, контролдук вариантка салыштырганда чигиттердин ачылышы 8,6%тен 16,5%ке чейин, пахтанын түшүмдүүлүгү 31,7 ден 32,8 ц/гектарына чейин өскөндүгү аныкталды.

КГЖМСин топуракка бергенден кийин андагы гумустун кармалуусу жогорулады, 0,99%тен 1,39%ке чейин өстү; фосфор 7,0ден 13,0мг/кг жана алмашуучу калий 105тен 111мг/кг чейин өстү. Вегетациянын соңунда өсүмдүктөр топурактагы азыктарды пайдаланып бүтөт. Топурактагы гумустун кармалуусу төмөндөдү, 0,63% - 1,10% түздү, фосфор 4,0 - 10,0 мг/кг жана калий 96 - 105мг/кг болду. Бирок вегетациянын аягындагы топурактагы гумус, фосфор жана калий маанилеринин төмөндөгөндүгү урук сепкенге чейинки топурактагы алардын кармалуусунан жогору экендигин көрүнүп турат.

Энергиянын сакталуу законунун жана жылуулук балансынын теңдемесинин негизинде биринчи жолу суюктуктарда электрофизикалык иондоштуру (ЭФИ) усулунун негизинде кошумча жылуулук энергияны өндүрүүнүн техникалык мүмкүнчүлүктөрү көрсөтүлдү. Жылуулук генератордун оптималдуу катышы такталды. Мында ар тектүү суюк фазалардын (иондошкон жана иондошпогон) айлануусунан суюктуктун иондошуу процесси күчөп, генератордун энергетикалык эффективдүүлүгү кескин жогорулайт. Сунушталган жылуулук алуунун ыкмасы жылуулук коммуналдык чөйрөдө инновациялык технология болуп эсептелет. Суюктукту иондоштурууда алынган ЭФИ жылулук энергиясынын чондугун жана кошумча жылуулук энергиянын чондугун алдын ала аныктоо үчүн формула алынды. Сунушталуучу инновациялык технологиянын (аныкталган мыйзамченемдүүлүк) маңызы «ЭФИ методу менен кошумча жылуулук өндүрүү» болуп саналат. Метод энергиянын сакталуу закону жана линиялык эмес термодинамиканын мыйзамченемдүүлүктөрүнө негизделет. Мында суунун ички энергиясын жылуулук энергияга кайра өзгөртүү коэфициенти 2-3 эсени түзөт.

Учеными ИПР изучены влияния комплексных гумино-минеральных удобрений (КГМУ) на рост, развитие, урожайность и технологические свойств хлопчатника сорта «Кыргызская-5» а также на плодородие почв. В результате установлено, что под действием КГМУ число коробочек хлопчатника возрастает от 13,8% до 33,6%, раскрываемость коробочек возрастает по сравнению с контрольным вариантом от 8,6% до 16,5%, урожайность хлопчатника составляет от 31,7 до 32,8ц/га по сравнению с производственным контрольным вариантом (N300P150K100) равный 31,5 ц/га.

Установлено, что после внесение КГМУ содержания гумуса почвы возросло и стало от 0,99 до 1,39 %; подвижного фосфора от 7,0 до13,0 мг/кг и обменного калия от 105 до111 мг/кг. В конце вегетации растениями были использованы питательные вещества из почвы. Содержания гумуса в почве снизились, и стало от 0,63 до 1,10%, подвижного фосфора – от 4,0 до 10,0 мг/кг и обменного калия от 96 до 105 мг/кг. Несмотря на снижения в конце вегетации значений гумуса, подвижного фосфора и обменного калия их содержание в почве равносильно и даже больше чем до посева.

Создан ионизационный теплогенератор и впервые на основе закона сохранения энергии и уравнение теплового баланса показана техническая возможность генерации дополнительной тепловой энергии в жидкости методом электрофизической ионизации (ЭФИ). Установлены оптимальные соотношения теплогенератора при котором процесс ионизации жидкости значительно усиливается, и его энергетическая эффективность генератора резко повышается за счет циркуляции разнородных (ионизованных и неионизированных) жидких фаз. Предлагаемый способ получения тепловой энергии представляет собой инновационной технологией в области теплокоммунальной сферы. Получена формула для предварительного определения величины произведенной тепловой энергии ЭФИ посредством ионизации жидкости и величины дополнительной тепловой энергии. Сущность предлагаемой инновационной технологии (установленная закономерность) заключается в «извлечении дополнительной тепловой энергии методом ЭФИ». Метод основывается на законе сохранения энергии и закономерностям нелинейной термодинамики. При этом коэффициент преобразования внутренней энергии воды в тепловую составляет в 2–3 раза.

Суу-спирт жылуулук алып жүрүүчүнү даярдоонун технологиясы иштелип чыкты. Жылуулук ташыгычтын негизи катары этил спиртинин суу эритмелерин 0,05-0,1% көлөмдө скипидар менен денатурациялоо каралды жана мында скипидар экологиялык жактан адам ден соолугуна жана айлана чөйрөгө коркунучсуз экендиги көрсөтүлдү.

Жасалма таштарды жана кургак декоративдик аралашмаларды даярдоо технологиялары боюнча маалыматтар системалаштырылды. Декоративдик сапаты жана курамы боюнча шыбак аралашмалары классификацияланып, алардын келечектеги беш категориясы ажыратылды. Алардын экөө- полимердик чайыр жана коллоиддик цемент (микроцемент) бириктиргичтин негизиндеги жука катмарлуу варианттар. Калган үч түрү минералдык түрмөктөрдөн жасалат. Шламды кайра иштетүүнүн технологиялык схемасы иштелип чыкты, рецептурасы тандалып алынды. Шыбак материалынын курамы: суу, акрил бөлүкчөлөрү, майда фракциядагы минералдык толтургучтар, известняк-ракушечникти (кальцит) аралоодо пайда болгон шлам, функционалдык кошулмалар. Декоративдик кургак курулуш аралашмасын алуу максатында ар түрдүү композициялардын известняк-ракушечникти аралоодо пайда болгон таштандылар менен варианттары апробациядан өткөрүлдү.

Мурунку энергоресурстар жана геоэкология институтунун кызматкерлери тарабынан чогултуучу күн кабыл алгычтарын же күн коллекторлорун, термоэлектрикалык өзгөрткүчтөрдү пайдалануу менен үйлөрдү жана имаратарды жылытуу жана ысык суу алууга колдонуу боюнча сунуштар даярдалды. Ош областынын Өзгөн районунун Кара-Шоро дарыясынын суусунун сарпталышын эсептөө иштери аткарылды. Кара-Шоро дарыясында суунун эң көп чыгымы июнь-август айларында, эң төмөн чыгымы январь-март айларында болору аныкталды. Суунун максималдуу сарпталуусу минималдык сарпталуудан 10 эсе көп. МикроГЭС орнотууга 10 орун аныкталды. Эркин агымдуу варианттагы гидроагрегат даярдалды. Конструкция эксплуатацияга даяр.

ТжЖИнун кызматкерлери тарабынан Чандлер, Лара, Хартли жана Франкует эрте бышуучу жаңгак формаларын жергиликтүү 200 даана жаңгак көчөттөрүнө кыйыштыруу иштери аткарылды. Белгилүү методдордон айырмаланып, мында окумуштуулар тарабынан жылуу каллюс пайда кылуу методу колдонулду. Атайын бөлмөдө+26-

Разработана технология приготовления водно-спиртового теплоносителя, в основу теплоносителя взята способ денатурирования водных растворов этилового спирта 0,05-0,1 об. % скипидаром, при этом скипидар является экологически безвредными для здоровья человека и окружающей среды.

Систематизированы знания о технологии изготовления искусственного камня и сухих декоративных смесей. Составлены классификации штукатурных смесей по декоративным качествам и составам, выделены пять их перспективных категорий. Две из них – тонкослойные варианты на основе полимерных смол и коллоидного цементного клея (микроцемента). Три остальных вида изготавливаются на основе минеральных наполнителей. Подобрана рецептура и составлена технологическая схема переработки мелкого шлама. Состав штукатурного материала: вода, акриловая дисперсия, минеральный наполнитель мелкой фракции, шлам распиловки известняка-ракушечника (кальцит), функциональные добавки. В целях получения декоративной сухой строительной смеси апробированы различные варианты композиций, с заполнителем из отходов распиловки известняка-ракушечника. Эти работы требуют дальнейшего экспериментального подтверждения.

Сотрудниками бывшего института энергоресурсов и геоэклогии подготовлены предложения по применению концентрирующих гелиоприемников или фокусирующих солнечных коллекторов, термоэлектрических преобразователей для отопления жилых и других помещении, а также для получения горячей воды. Проведены практические работы по расчету расходов воды реки Кара-Шоро, Узгенского района, Ошской области. Определено, что наибольший расход воды в реке Кара-Шоро, наблюдается в июне - августе, а наименьший - в январе - марте месяце. Максимальный расход обычно в 10 раз больше минимального расхода. Намечены 10 мест для установки микроГЭС. Подготовлен гидро агрегат для свободно поточного варианта. Конструкция готова к эксплуатации.

Сотрудниками ИЛиО привито более 200 штук скороплодных форм из промышленных зарубежных сортов ореха грецкого: Чандлер, Лара, Хартли и Франкует на подвои обычных местных форм ореха грецкого. В отличие от традиционных методов прививки, в этом случае ученые применили метод теплого каллюсообразования. Для этого на специальном

28°С температурада жана 60-80% оптималдуу нымдуулукта кыйыштырылуучу жаңгак көчөттөрүнүн улануучу жана уланган жерлеринде каллюстун пайда болуу процессине дем берүү максатында ысытуу жүргүзүлөт. Жаңгак, мисте ж.б. изилденүүчү өсүмдүк сорттору жана формаларына фенологиялык байкоолор жүргүзүлдү.

Ачуу бадамдын уруктарын кабыгынан жылаңачтоо менен өстүрүү ыкмасы иштелип чыкты жана мындай ыкма менен көчөттүн өсүп чыгуусун 10 күнгө кыскартса болот. Топуракта өнүп чыгуусу 75% түздү, бул кадимки ыкмаларга караганда 25% ке көп. Бадамдын уругунун сугат (институттун дендропаркы) жана адыр (Кочкор-Ата токою) жерлерде өнүү жана өсүүсү изилденди. Кийинки жылкы отчеттордо жыйынтыктары толук келтирилет.

Кыйыштыруучу секатордун конструкциясы иштелип чыкты, бул секаторду түзүүдө жаңгак, мисте ж.б. өсүмдүктөрдү кыйыштырууда колдонулуучу кадимки секаторлордун жумуштагы кемчиликтери эске алынды. Грек жаңгагын кыйыштырууда секатор колдонулду, жыйынтыктар конструкциянын оң жактарын көрсөтүп, грек жаңгагын кыйыштырууда кыйылуучу жана улануучу бутактардын кабыктарынын доо кетүүсүнүн 50% азайгандыгын көрсөттү.

ТжЖИнун кызматкерлери тарабынан жаңгак-мөмө токойлорунда Ак-Терек, Кур-Майдан, Коргон-Жар, Долоно, Жарадар илимий таяныч пунктарында топурак-өсүмдүктөр жабуусунун динамикасын жана алардын өсүүсүн жана сакталуусун изилдөө иштери, жаңгак токойлорунда мал багуунун топурак жана өсүмдүк жабуусуна тийгизген таасирин изилдөө иштери улантылды. Жөнгө салынбаган мал багуудан топурак ашыкча ныкталып, анын суу-аба режими начарлап, микробиологиялык активдүүлүктүн төмөндөшү аныкталды. Топурактын жогорку горизонту талкаланып, каптал жерлерде асылдуу катмары жуулуп кетет. Мунун баары чөптөрдүн асылдуулугун жана көп жылдуулугун төмөндөтөт, алардын деградациясына жана токой участкаларындагы мал баскан жерлерде курт-кумурскалардын көбөйүшүнө алып келет. Жаз мезгилинде, топуракка кошумча гидростатикалык күчтөрдүн (кардын эриши, жамгырдын көп болушу) таасир этүүсүнөн анын механикалык көрсөткүчтөрү төмөндөп, деформация күчтүрөөк болот. Көп сандагы малдардын туяктарынын динамикалык таасиринен нымдуу топурактарда

помещении проводится тепловая стимуляция процесса каллюсообразования на месте соединения подвоя и привоя привитых саженцев ореха грецкого при оптимальной температуре +26 -28°С и оптимальной влажности 60-80%. Ведутся фенологические наблюдения за изучаемыми сортами и формами ореха, фисташки других растений.

Разработан способ выращивания семена горького миндаля путем очищения ядра от скорлупы, данный способ позволяет сократить появление всходов на 10 дней, также грунтовая всхожесть составляет 75%, что на 25% больше по сравнению с обычными способами. Изучается рост и развития сеянцев миндаля в поливных (дендропарк института) и богарных условиях (Кочкор-Атинский лесхоз). Результаты анализа будут подробно отражены в следующем годовом отчете.

Разработана конструкция прививочного секатора, при создании секатора учтены основные недостатки в работе обычных секаторов, которые выявлены в процессе прививки ореха грецкого, фисташки и др. Секатор применен в процессе прививки ореха грецкого, результаты показали положительные стороны конструкции и уменьшение на 50% повреждений коры подвоя и привоя привитых саженцев ореха грецкого.

Сотрудниками ИЛиО продолжены работы по изучению динамики почвенно-растительного покрова орехоплодовых лесов и их устойчивого развития и сохранения, влияние пастьбы скота на растительный и почвенный покров в орехоплодовых лесов, НОП Ак-Терек, Кур-Майдан, Коргон-Жар, Долоно, Жарадар. Установлено, что в результате нерегулируемого выпаса животных почва чрезмерно уплотняется, ухудшается ее водно-воздушный режим, снижается микробиологическая активность. Происходит разрушение верхнего горизонта почвы, смывается плодородный слой на склонах. Все это снижает продуктивность и долговечность трав, приводит к их деградации. Нередко на сильно выбитых скотом в лесных участках размножаются вредные насекомые. В весенний период, когда на почве оказывается дополнительная гидростатическая нагрузка (таяние и сход снега, обильные дождевые осадки), при этом снижаются их механические показатели, деформации становятся более сильными. Появляются углубления, вызванные динамическим воздействием копыт на увлажненную почву. При воздействии копыт большого числа животных на почву, насыщенную водой, дернина легко раз-

чуңкурчалар пайда болот жана топурактын катмары бузулуп, жогорку катмар ылай массага айланат.

Түштүк Кыргызстандын токой өсүүчү (жаңгак мөмө токойлору) территориясынын математикалык модели иштелип чыкты жана жарыяланды. Институтун дендропаркындагы алма плантациясында кыйыштыруу жумуштары аткарылды. Ал үчүн интродуцияланган Останкино, Президент, Арбат, Валюта, 22418 алмаларынын сабактары колдонулду, 2016-жылы жайында кыйыштырылган өрүк сортторунун көчөттөрү эсепке алынды жана көчөттөрдүн жашап кетүүсү 80% ти түздү.

Атмосфералык абанын курамындагы өсүмдүктөрдүн чаңчаларынын жана козу карын спораларынын сандык жана сапаттык курамын аныктоо максатында «Климаттын өзгөрүү фонунда өсүмдүктөрдүн чаңчаларынын жана козу карындардын спораларынын кармалуу динамикасын» үйрөнүү рамкасында Каракол шаарында аэробиологиялык мониторинг жана Ысык-Көл областында палинологиялык изилдөөлөр жүргүзүлдү. 2017-жылы Ак-Суу токой тажрыйба чарбасында (АТТЧ) Abies тукумунун өкүлдөрүнүн өсүү жана өнүгүүсүнүн жүрүшүнө байкоо жүргүзүлдү. Бул изилдөөлөр Түндүк Кыргызстанга интродукцияланган ийне жалбырактуу токой породаларынын климатка ыңгайлануусун жана көнүүсүн изилдөөнүн жыйынтыктоочу этаптары болду. Бардык интродуценттерди чөйрөнүн шарттарына ыңгайланышына, жашап кетүүсүнө жараша жана бул региондогу келечегине ылайык группаларга бөлүштүрүлдү.

Кадимки карагай, сибирь карагайы, тянь-шань карагайы маданиятташтырылган токойлордун топурактын суу-физикалык касиеттеринин өзгөрүүсүнө тийгизген таасири изилденди. АТТЧнын Жаман-Карагай токоюнда 1962-жылы отургузулган токой маданияттарынын топуракка тийгизген таасири жана алардын 1997-жылкы кыйылгандан кийинки абалы изилденди. Токой маданияттарында 4 жана контролдук аянтчада 2, жалпысы 6 топурак кесилмелери жасалды. Ысык-Көл көлүнүн курорттук зонасындагы дарак-бадал өсүмдүктөрүн изилдөө, эсепке алуу, инвентаризациялоо жана абалын аныктоо жүргүзүлдү. Жашылдандыруу үчүн кызыгууну жараткан 30 өсүмдүктүн түрү тандалып алынды.

Токой институтунун дендрария бадалдарын жана дарактарын инвентаризациялоо максатында дендропактагы дарактардын

рушается, верхний слой превращается в грязеобразную массу.

Разработана и опубликована математическая модель развития лесопокрытой территории (орехоплодовых лесов) Южного Кыргызстана;Также проведены прививки яблонь в маточной плантации дендропарке института с использованием интродуцированных черенков сортов яблони Останкино, Президент, Арбат, Валюта, 22418 и проведен учет культурных сортов абрикоса летней окулировки 2016 года, приживаемость саженцев составляет 80 процентов.

В рамках изучения «Динамики содержания пыльцы растений и спор грибов на фоне изменения климата» продолжен аэробиологический мониторинг в г. Каракол и палинологические исследования в Иссык-Кульской области с целью изучения количественного содержания и качественного состава пыльцы растений и спор грибов в воздушной среде – атмосферном воздухе. В 2017 году проведены наблюдения за ходом роста и развития представителей рода Abies в Ак-Суйском лесном опытном хозяйстве. Данные исследования явились завершающим этапом изучения адаптации и акклиматизации хвойных лесных пород интродуцированных в Северный Кыргызстан. Все интродуценты объединены в группы соответственно их жизнестойкости к условиям среды и перспективности для лесоразведения в данном регионе.

Проведены исследования влияния лесных культур на изменение водно-физических свойств почвы, в культурах ели тянь-шаньской, лиственницы сибирской и сосны обыкновенной. Проведены исследовании лесорастительные свойства почвы лесных культур 1962 года посадки в урочище Джаман - Карагай в АЛОХ и их изменение после рубок ухода 1997 года. Заложены 6-почвенных разрезов из них 4 в лесных культурах 2 контрольные на поляне. Проведено обследование и учет древесно-кустарниковых растений курортной зоны озера Иссык-Куль, инвентаризация и определение состояния древесно-кустарниковых пород и насаждений. Отобраны более 30 видов и форм растений, представляющих интерес для озеленения.

С целью «Инвентаризации деревьев и кустарников дендрария Института леса» и ореховодства им. Р. Гана продолжена работа по

түрлөрү жана формаларын текшерүү иштери аткарылды. Текшерилген 111 өсүмдүктөрдүн ичинен акыркы 3-5 жылда 14 түр курган калган, 97 түр жана форма калды. Алардын ичинен 87 түрү Азия, Америка жана Европанын географиялык зоналарынын флора өкүлдөрү, 10 түрү жергиликтүү флора өкүлдөрү. Жыйынтыгында: 19 түр жылаңач уруктуу өсүмдүктөр; 92 түр жана өсүмдүк формалары жабык уруктууларды түздү. Морфологиялык, экологиялык, ботаникалык өзгөчөлүктөрүн жана Борбордук Азия шартында аларды колдонуу боюнча атайын тизме жасалды.

Грек жаңгагынын чарбалык баалуу формаларын Ысык-Көл областынын Аксуу, Жети-Өгүз, Түп, Ысык-Көл райондорунан тандап алуу иштери жүргүзүлдү. Жаңгак дарактарын сүрөттөп жазуу жүргүзүлдү, таксациялык көрсөткүчтөрү аныкталды. Май айынын башында АТТЧнын питомнигинде тандалып алынган жаңгактын 8 формасынын уругу жерге себилди, уруктун өнүү, өсүүсүнө фенологиялык байкоо, эсепке алуу, инвентаризация жүргүзүлдү. Ошондой эле топурактан өнүп чыгуусу аныкталды жана өлчөөлөр жүргүзүлдү. Тандалып алынган 42 жаңгактын формасынын биометрикалык көрсөткүчтөрүнүн маанилери математикалык жактан кайра иштетилди. Жумуш азыр да улантылууда.

Токойду зыянкечтерден жана оорулардан коргоонун илимий негиздерин иштеп чыгуу максатында ТжЖИнун кызматкерлери тарабынан эмен жалбырагын кемирүүчүлөрдүн Profenusa pygmaea Klug табигый душмандары аныкталды. Алар Хальцид (Chalciloidea), курама астындагы Eulophidae уруусунун – 2 түрү: Sympiesis sericeicornis (Nees, 1834) жана Pediobius sp. Жалбырак кемирүүчүлөрдүн паразитоиддерди жуктуруп алуусу Бишкек шаарындагы ар түрдүү биотоптордо 3 төн 18% чейин. Лабораториялык шартта Аксуу ТТЧдагы ар түрдүү карагайлардын бүчүрлөрүнө зыян тийгизүүчү кыштоочу жалбырак кемирүүчүнүн (Rhyacionia buoliana Den. & Schiff.), табигый душмандары (энтомофаг) өстүрүлдү. Жаргак канаттуулар тобуна кирген паразитоиддердин 5 түрү идентификацияланды.

Курт-кумурскалардын 27 түрү идентификацияланды, алардын ичинде: (Homoptera) – 9, (Lepidoptera) 5, (Hemiptera) – 5, (Hymenoptera) – 8. Бишкек шаарындагы ар түрдүү дарактардын органдарына зыян келтирүүчү өсүмдүк кенелеринин 5 түрү (Tetranichydae уруусу) идентификацияланды.

выверке видов и форм растений дендропарка. Из выверенных 111 видов и форм растений, за последние 3-5 лет выпали 14 видов, осталось 97 видов и форм. Из которых 87 представляют флору географических зон Азии, Америки и Европы, 10 видов местную флору. По итогам выверки: 19 видов представляют голосеменные растения; 92 вида и форм растений составили покрытосеменные. Отдельно приводится список с описанием морфологических, экологических, ботанических особенностей и их использование в условиях Центральной Азии.

Произведен отбор хозяйственно ценных форм ореха грецкого в Аксуйском, Джеты-Огузском, Тюпском, Иссык-Кульском районе, Иссык-Кульской области. Проведено описание ореховых деревьев в культуре (АЛОХ, Чолпон-Ата), определены таксационные показатели. В начале мая производен посадка орехов отобранных 8 форм ореха грецкого в питомнике АЛОХ, фенологические наблюдения за ростом и развитием сеянцев, учет и инвентаризация, определены грунтовая всхожесть, произведены замеры высоты и диаметры корневой шейки сеянцев. Проведена математическая обработка данных биометрических показателей орехов из 42 отобранных форм ореха грецкого в Иссык-Кульской области. Работа продолжается.

В целях разработки научных основ защиты леса от вредителей и болезней, сотрудниками ИЛиО им. Гана выявлены естественные враги Дубового минирующего пилильщика *Profenusa pygmaea* Klug. Эти виды из подотряда Хальцид (Chalciloidea), из семейства Eulophidae – 2 вида: *Sympiesis sericeicornis* (Nees, 1834) и *Pediobius sp.* Установлено, что зараженность пилильщика паразитоидами в различных биотопах г. Бишкек составляет от 3 до 18 %. Также в лабораторных условиях выведены естественные враги (энтомофаги) зимующего пилильщика (*Rhyacionia buoliana* Den. & Schiff.), повреждающего почки различных видов сосен на территории Аксуйского ЛОХ. Идентифицировано 5 видов паразитоидов из отряда перепончатокрылых.

Идентифицировано 27 видов насекомых, в том числе: из отряда равнокрылых (Homoptera) – 9, чешуекрылых (Lepidoptera) – 5, жесткокрылых (Hemiptera) – 5, перепончатокрылых (Hymenoptera) – 8, Идентифицировано 5 видов растений, обитающих клещами (сем. Tetranichydae, повреждающих различ-

Дарак жана бадал өсүмдүктөрүнө зыян келтирүүчү оорунун 4 түрү идентификацияланды. Бишкек шаарынын ар түрдүү жашылдандырылган жерлериндеги топурактын курамында кармалган эмен жалбырагын кемирүүчү зыянкечтердин кышкы фазасынын кору аныкталды жана ал 1м² 12ден 84 дааннаны түзөт.

Отчёттук жылда ГжРИИнун кызматкерлери тарабынан Кыргызстандын түштүгүндөгү тарыхый маданий эстеликтерди үйрөнүү, системалаштыруу жана коргоо боюнча узак мөөнөттүү илимий изилдөөлөр улантылды. Улуттук мамлекеттин тикеленүү шартында эне тилди жана маданиятты, жеке тарыхты үйрөнүү жана атагын чыгаруу коомдук керектөө болуп саналат. Ал эми мамлекет үчүн улуттун калыптануу иши зарыл чара жана маселе.

Бул планда «Ош – Кыргызстандын түштүк борбору / Тарых жана маданият эстеликтери» монографиясынын кол жазмасын жазуу иштери, мамлекеттик жана жеке архивдерде архивдик жана библиографиялык изилдөө жүргүзүү жыйынтыкталды. Тарыхый фото жана документтер аныкталды. Аныкталган документтерди системалаштыруу жана камераларга түшүрүү иштери аткарылды. Монографиянын мурда жазылган тексттерине корректировка жасалып, тарыхый-маданий мурастар объектилерин кошумча фотосүрөткө тартып алуу иштери да аткарылды

«Азыркы монументалдык искусство эстеликтери» монографиясынын Кыргызстандын мамлекеттик жана коомдук ишмерлерине, 1941–1945жылдагы Улуу Ата мекендик согуштун катышуучуларына, афган-жоокерлерине, о.э. атактуу композитор жана художниктерине арналган главасынын кол жазмасы аягына чыкты.

Мамлекет тарабынан коргоого алынган обьектилердин тизмесине кирбей калган: Ош шаарынын монументалдык эстелик комплекстери, Айкөл Манас, Барсбек каган, Кыргыз көчү, Тынчтык коңгуроосу тарыхыймаданий мурас эстеликтеринин тизмеси иштелип чыкты.

Жазма булактардын жоктугунан археологиялык жана этнографиялык изилдөөлөр Ата мекендик тарыхты изилдөөнүн маанилүү инструменти катары саналат. Кызматкерлер тарабынан Алай районунун Жошолу жана Гүлчө дарыя жээктери боюнча талаа-чалгындоо иштери жүргүзүлдү. Жыйынтыгында изилденген зонанын негизги бөлүк жагында (6 калктуу пункттун жака-бели) археологиялык

ные органы древесных растений в насаждениях города Бишкека. Идентифицировано 4 вида болезней, повреждающих деревья и кустарники в зеленых насаждениях.

Определен запас зимующей фазы Дубового минирующего пилильщика в почве, который составляет от 12 до 84 шт. на 1 м² в разных местообитаниях в г.Бишкеке.

В отчетном году сотрудниками ИГРИ продолжены долгосрочные исследования в области изучения, систематизации и охраны историко-культурных памятников юга Кыргызстана. Изучение и популяризация собственной истории, языка и культуры в условиях становления национального государства является важной общественной потребностью, а для государства необходимой мерой и задачей в деле формирования национальной идентичности. В этом плане завершена работа над рукописью монографии «Ош – южная столица Кыргызстана. Памятники истории и культуры» Завершены библиографические исследования и архивные изыскания в государственных и частных архивах. Выявлены документы и исторические фотодокументы. Выполнена камеральная обработка и систематизация выявленных фотодокументов и т.д.

Завершена рукопись главы монографии «Памятники современного монументального искусства, посвященные государственным и общественным деятелям Кыргызстана, участникам Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. и воинам-афганцам, а также выдающимся композиторам и художникам.

Разработан список памятников историко-культурного наследия, не внесенных ранее в список охраняемых государством объектов: монументальных памятных комплексов города Ош: Айколь Манас, Барсбег каган, Кыргыз көчү, Колокол мира.

Археологические и этнографические исследования, ввиду отсутствия письменных источников, становятся важнейшими инструментами исследования отечественной истории. Сотрудниками проведены полевые разведывательные работы вдоль течения рек Жошолу и Гульча, Алайского района. В результате вдоль основной части исследованной зоны (окрестности 6 населенных пунктов) археологические памятники не обнаружены. По

эстеликтер табылган жок. Гүлчө дарыясынын сол жээк тарабынын төмөнкү агымы, Кара-Шоро жеринде байыркы дөбөчөлөр урандылары (азыр уруу мазары) табылды. Археологиялык материал катары керамикадан жасалган чарбалык буюмдардын калдыктары алынды. Ошондой эле жергиликтүү калк бүтүн керамикалык буюмдарды (кумура, идиш- аяктарды) курулуш иштерин жүргүзүп жаткан мезгилдерде топурак казуу учурунда таап алгандыгы аныкталды. Алдын ала маалыматтарга караганда дөбөчөлөр турган жер Улуу Жибек Жолунун соода пункттары жана калктуу жайы болуп эсептелген жана биздин эрага чейинки мезгилдердин II жана IV кылымдарынын ортосундагы мезгилге туура келет.

Экспедицияга жана археологиялык казууларга каржылоо жоктугуна карабастан ГжРИИнун кызматкерлери Кара-Суу районунун Папан айыл округуна археолого-этнографиялык экспедиция жүргүзүштү. Экспедициянын жыйынтыгында Сары-Талаа жергесинде чыгышка карай түз линияда багытталган 10 көрүстөн табылды. Тарылга жергесинде атайын оюлган оюктары бар сыйынуучу таштар, петроглифтер табылды. Алдын ала анализдөө боюнча көрүстөндөр биздин б.з.ч. 1 миң жылдыктын аягына, биздин эранын 1-миң жылдыгынын башында жашап өткөн көчмөн урууларга тиешелүү. Тарылга жергесиндеги сыйынуучу обьектилердин кээ бир элементтери – ар түрдүү эпохаларга көрүстөндөр – орто кылымга, ортосунда корумдалган төрт бурчтуу таш коргондор – орто кылымга, чуңкурчалар – калай дооруна туура келет. Көрсөтүлгөн мазарлар азыркы күндө деле сыйынуу обьектиси.

ГжРИИнун «Ош областынын кайра иштетүүчү өндүрүшүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуунун жолу» темасы боюнча аткарылган долбоор астындагы изилдөөсүнүн алкагында кайра иштетүүчү секторду анализдөө боюнча бир катар иш-аракеттер аткарылды, мүнөздөмө берилди, проблемаларды алдын алууга баа берилди. Керектүү материалдарды жыйноо, изилдөө материалдарын толуктоо боюнча практикалык жана теориялык иш-аракеттер аткарылды. Тийиштүү суроолор боюнча кызматкерлер көз карандысыз эксперт жана атайын адис катары (угуучу катары) тегерек стол, семинар жана конференцияларга катышышты.

Биздин өлкөнүн саясий турмушундагы маанилүү жана актуалдуу проблемалар катары Кыргызстандагы улуттук процесстер эсептелет. Институттун

левому берегу Нижнего течения реки Гульчо в местности Кара - Шоро обнаружены остатки древнего городища (ныне родовое кладбище). Археологические материалы представлены в основном бытовой утварью из керамики. Также среди местного населения выявлены целые керамические изделия (горшки, чаши и т.п.), которые ими были обнаружены в процессе забора грунта для строительных работ. Часть этих изделий передана научному сотруднику. По предварительной оценке городище являлось одним из населенных и торговых пунктов Великого Шелкового Пути и относиться к периоду между II в д.н.э. и IV в н.э.

Несмотря на отсутствия финансирований на экспедиции и археологических раскопок сотрудниками ИГРИ проведены археолого-этнографическая экспедиция по Папанскому айыльному округу Кара-Суйского района. В результате экспедиции выявлены в местности Сары-Талаа около 10 могильников с прямыми линиями ориентированными на восток. В местности Тарылга обнаружены культовые камни с исскуственными углублениями в виде чашек, и лунок-ямок, а также петроглифы. По предварительному анализу могильники относятся к кочевым племенам конца 1 тысячелетия до.н.э. – нач. 1 тыс н.э. Отдельные элементы культовых объектов местности Тарылга относятся к разным эпохам – могильники к средневековью, четырехугольные каменные ограды в центре в виде «курумов» – также к средневековью, лунки – к эпохе бронзы. Указанные мазары являются объектами поломничества и на сегодняшний день.

В рамках подпроектной темы ИГРИ «Пути повышения эффективности перерабатывающей промышленности Ошской области» были осуществлены ряд мероприятий по анализу состояния перерабатывающего сектора, дана характеристика, а так же оценка проблем и их дальнейшего предотвращения. Была продела теоретическая и практическая работа по сбору необходимых материалов для дополнения исследуемого материала. Сотрудники участвовали в качестве независимых экспертов и наблюдателей (а так же слушателей) в круглых столах, семинарах и конференциях по затрагиваемому вопросу.

Национальные процессы в Кыргызстане являются одной из самых важных и актуальных проблем в политической жизни нашей страны. В рамках проекта института, плани-

долбоорунун алкагында кыргыз улутунун калыптанышынын тарыхын, улуттун калыптанышынын азыркы теория жана концепциясынын, советтик мезгилден кийинки доордо улуттун түзүлүшүнө баа берүүнү жүргүзүү изилдөөлөрү пландаштырылган. 2017-жылдын жыйынтыгында улут жана улуттук көйгөйлөр боюнча большевиктердин жана батыш теоретиктеринин эмгектери каралды жана Түркистандагы большевиктердин улуттук саясатты калыптандыруунун саясий өбөлгөлөрү көрсөтүлдү. Улуттук чөйрөдө большевиктердин саясатынын өзгөрүү этаптары жана динамикалары каралды. Большевиктердин улуттук саясатынын трансформациясынын себептери жана шарттары көрсөтүлдү. Ошондой эле большевиктерден баштап жергиликтүү элитага чейинки берилген процесстин негизги факторлору изилденди.

Кыргызстандын калкынын көпчүлүгү динге ишенүүчүлөр, өздөрүн мусулманмын деп эсептешет жана жыл өткөн сайын исламдын коомго болгон таасири өсүп, Кыргызстандагы улуттук процесстерге диндин тийгизген таасири, диний процесстерди түшүнүү маселелери ачык калууда. Мындан өлкөнүн түштүгүндөгү полиэтникалык коомдун структура-социалдык уюшулушунда өзгөчө мааниге ээ болгон диндин коомдук институт катары тийгизген таасирин изилдөөнү жүргүзүүнү талап кылат. Изилдөөлөрдүн алкагында Кыргыз Республикасында катталган бардык конфессия (гендерди эске алуу менен) өкүлдөрү, диний агымдардын жетекчилери жана эксперттер менен фокус-группалык дискуссиялар өткөрүлдү жана 70 тен ашуун интервью алынды. Алынган маалыматтар MAXQDA программасында кайра иштетилди.

Ошондой эле кызматкерлер тарабынан окуу стандарттарына («Дин маданиятынын тарыхы» окуу курсунун программасынын долбоору), нормативдерге жана альтернативдүү билим берүүгө комплекстүү анализ жасалды. Ош шаарындагы №52 мектеп-гимназиясынын базасында өткөрүлгөн сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча окуу методикалык мүнөздөгү материалдар чогултулду жана анализденди. Сурамжылоо КР Билим берүү министрлиги тарабынан уюштурулду. Норвегиянын коомдук коргоо коомунун «SPARE» программасынын алкагында каржыланды.

«Дин маданиятынын тарыхы» окуу куралынын мазмунуна комплекстүү анализ жасалды (авторлор: И. Асланова, М.

ровалась исследовать историю формирования кыргызской нации, проанализировать современные теории и концепции формирования нации, провести оценку имеющего опыта построения нации в постсоветский период. По итогам 2017 года рассмотрены работы большевистских и западных теоретиков по вопросам нации и национальным проблемам, а также, показаны политические предпосылки формирования национальной политики большевиков в Туркестане. За 2 квартал были рассмотрены этапы и динамика изменений политики большевиков в национальной сфере. Показаны условия и причины трансформации национальной политики большевиков. А также изучены основные факторы данного процесса, от большевиков до местной элиты.

Основная часть населения Кыргызстана считает себя верующими в частности мусульманами, и с каждым годом влияние ислама на общество растет, остаются открытыми вопросы понимания религиозных процессов, и их влияния на национальные процессы в Кыргызстане. Исходя из этого, требуются проведение исследований влияния религии как общественного института имеющего исключительное значение в структурно-социальной организации полиэтнического общества юга страны. В рамках исследований проведено более 70 интервью и фокус-групповых дискуссий во всех областях Кыргызской Республики, мониторинг деятельности религиозных учреждении в полиэтнических и моноэтнических кварталах в г. Ош и прилегающих территорий Карасуйского района. Проведено социологическое анкетирование, собраны материалы.

Также сотрудниками института осуществлен комплексный анализ учебных стандартов (проекта программы школьного курса «История культуры религии»), нормативов, форм альтернативного образования. Проводился сбор и анализ материалов учебно-методического характера в школе-гимназии №52 г. Ош., в частности материалы были предоставлены Министерством образования и науки Кыргызской Республики при финансовой и организационной поддержке программы «SPARE» Норвежского Общества Охраны. Сделан комплексный анализ содержания учебника «Дин маданиятынын тарыхы» (авторы: Асланова И., Иманкулов М., Исаева Г., Курманалиев К., Чотаев З.)

Иманкулов, Г. Исаева, К. Курманалиев, З. Чотаев).

ГжРИИнун кызматкери мүчө-корр. И.А. Ашимов «Илимий-дүйнө таануу маданиятынын абалынын өзгөрүү жана калыптануу закон ченемдүүлүгү (Ашимовдун теориясы)» (илимий ачылышка диплом №67-S, рег. №А-656) илимий ачылышын жасады, анын илимий идеясы (Күбөлүк №25-1, рег№А-649) жана «Заманбап индивиддин илимий дүйнө таануу маданиятынын триаддык синтези» (Күбөлүк №25-1,рег.№А-649) илимий гипотезасы таанылды. 3 монографиясы, анын ичинен бири мамлекеттик тилде жарык көрдү. 2 илимий, 3 илимий-популярдуу макалалары жарык көрдү. Ошондой эле И. А. Ашимов. «Cassandra-Reflection.ru» илимий сайтынын автору жана коммуникатору болуп саналат.

Идет процесс сбора и анализа информации для разработки информационно-методического пособия. Для этого был проведен опрос-анкетирование учеников, родителей и учителей № 52 школы-гимназии г. Ош с целью выяснить уровень информационности и значимость преподавания этой дисциплины в общеобразовательных школах.

Также отрадно отметит, что в отчетном году сотрудник ИГРИ член-корр. Ашимов И.А. сделал научное открытие «Закономерность формирования и изменения состояния научно-мировоззренческой культуры (Теория Ашимова)» (Диплом на открытие №67-S, рег.№А-656). Научная идея (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Научная гипотеза «Триадный синтез современной научно-мировоззренческой культуры индивида» (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Издал 3 монографии, в том числе 1 – на госязыке. Опубликовал 2 научные, 3 научно-популярные статьи, также он является автором и коммуникатором научного сайта «Cassandra-Reflection. ru».

УИАНЫН МҮЧӨЛӨРҮНҮН ИЛИМГЕ ЖАНА ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨЛӨРГӨ КОШКОН САЛЫМДАРЫ.

Академик К.М ЖУМАЛИЕВ – «Бир Бол» саясий паартиясынан КР ЖКнин депутаты, айкалыштыруу менен КТАКМУ, КР УИА ФТПжМИ, КР УИА ТБ ЖБИда иштейт. Анын жетекчилиги астында Кыргыз Республикасындагы көмүр кендерин изилдөө жана көмүр брикеттерин, коксту алуунун технологияларын, голография жана нанотехнология принциптерин колдонуу менен жаңы материалдарды жана түзүлүштөрдү алуунун технологияларын иштеп чыгуу иштери жүргүзүлдү. Жалал-Абад областынын Таш-Көмүр шаарына жакын жердеги казылмалардан цемент алууну жакшыртуу боюнча, пенополистиролдук термоструктуралык панелдерди жакшыртуу боюнча эксперименталдык изилдөөлөр жүргүзүлдү. Эл чарбалык маселелерди чечүү жана мониторинг жүргүзүү үчүн аэрокосмикалык сүрөттөрдү сактоо жана колдонуу технологиясын, интерпретациялоо, программалык камсыздоо, информациялык кайра иштетүүнүн системасын жана технологиясын, алгоритмдерин, моделдерин, фундаменталдык негиздерин иштеп чыгуу иштери аткарылды.

Отчеттук жылда 5 илимий макала жарык көрдү. ММКда бир нече жолу КР УИА жөнүндөгү маселелерде маалымат берди.

ВКЛАД ЧЛЕНОВ НАН КР В РАЗВИТИЕ НАУКИ И НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ.

Академик ЖУМАЛИЕВ К.М. – Депутат Жогорку Кенеша Кыргызской Республики от партии «Бир Бол», по совместительству работает в КГУСТА, Институт физико-технических проблем и материаловедения НАН КР, ИПР ЮО НАН КР. Под его руководством проводятся исследования угольных месторождений Кыргызской Республики и разработка технологии получения угольного брикета и кокса, исследование и разработка новых материалов и устройств на основе использования принципов голографии и нанотехнологии. Ведутся экспериментальные исследования по улучшению марки цемента из месторождения, находящегося вблизи г. Таш-Кумыр Джалал-Абадской области, механических параметров пенополистирола для расширения номенклатуры изделий из пенополистирольного материала, в частности, создания пенополистирольных термоструктурных панелей. Осуществляется разработка фундаментальных основ, моделей, алгоритмов и программного обеспечения, технологий и информационных систем обработки, интерпретации и хранения аэрокосмических изображений, технологий использования аэрокосмических изображений для мониторинга и решения

Академик М.Т. МАМАСАИДОВ «Табигый Таш» ИИБнун директору жана Кыргыз-Өзбек университетинин алдындагы окуу куралдарын даярдоо борборунун директору (Ош ш.). Кыргыз-Өзбек университетинин алдындагы «Табигый Таш» ИИБнун жана КР УИА ТБ ЖБИнун лабораториясындагы долбоорлордун илимий жетекчиси. Бул долбоорлордо төмөндөгүдөй илимий изилдөөлөр аткарылды:

- Массивдерден табигый таштардын блокторун кесип алуу менен ажыратуу технологияларын анализдөө жана чынжырлуу таш кесүүчү машиналардын иш органдарынын динамикасын изилдөө;
- ВКП-50 винттик таш талкалоочу пресстерин колдонуу технологияларын иштеп чыгуу, ошондой эле аларды таш өндүрүшүндө пайда болгон таштандыларды утилдештирүүдө колдонуу технологияларын иштеп чыгуу;
- Табигый таштардын техногендик жана табигый таштандыларын багытталган талкалоо менен кайра иштетүү технологиясын анализдөө жана иштеп чыгуу жана алардын майда гранулдарын химиялык активдештирүү.

Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыгынын негизинде 3 илимий макала Кыргызстанда рецензияланууучу журналдарда жарык көрдү. ИММФке ойлоп табууга бир өтүнмө берилип патент алынды. К-ӨУ «Илим. Билим. Техника» илимий – техникалык журналынын редакциялык кеңешинин мүчөсү. КӨУде айкалыштырып (0,5 бирдик) ПМиХП профессор кызматын аткарды, жогорку квалификациядагы инженер дизайнерлерди даярдоого түздөн-түз катышты.

КР ББМ окуу куралдарын даярдоо борборунун жетекчиси катарында Кыргызстандын өзбек тилдүү мектептеринин окуучулары үчүн мамлекеттик стандарттагы окуу куралдарын иштеп чыгууга катышты. М.Т. Мамасаидовдун жетекчилигинде 8 жаңы окуу китеби жана 2 методикалык көрсөтмө куралдары 70 миң экземплярда жарык көрдү.

1 аспирант (Абдыкадыров А.) жана 2 доктордук жумушка (М. Исманов, Н. Калдыбаев) илимий жетекчи. КР УИА Машинатаануу институтунун алдындагы Д05.11.043 Диссертациялык кеңешинин ишмердүүлүгүнө активдүү катышты (мүчө катары).

народнохозяйственных задач. В отчетном году опубликовал 5 научных статей. Неоднократно выступал в средствах СМИ о НАН КР.

Академик МАМАСАИДОВ М.Т. Директор НИЦ «Табигый Таш» и директор Центра подготовки учебников при Кыргызско-Узбекском университете (г.Ош). Как член Президиума Национальной академии наук Кыргызской Республики (до декабря 2017 г.) регулярно участвовал в его заседаниях и планировании научных изысканий подразделений Академии. Принимал участие в обсуждении текущих научно-технических проблем, подведении итогов деятельности Институтов и Отделения. Научный руководитель проекта в НИЦ «Табигый таш» Кыргызско-Узбекского университета МОН КР и проекта лаборатории ПКТС ИПР ЮО НАН КР. В этих проектах научно-прикладные изыскания были посвящены:

- анализу технологии отделения блоков природного камня от массива путем резания и исследовании динамики рабочих органов цепных камнерезных машин;
- разработки и технологии применения винтовых камнекольных прессов ВКП-50, а также разработка технологии их применения при утилизации отходов камнедобычи;
- анализ и разработки технологии переработки естественных и техногенных отходов природного камня путем направленного раскола и химической активации их мелких гранул.

На основании результатов научных исследований опубликованы 3 статьи в рецензируемых изданиях Кыргызстана (в соавторстве). Подан и получен патент по одной заявке на изобретения в ГФИС. Член редакционного совета научно-технического журнала «Наука. Образование. Техника» К-УУ. Работал по совместительству (на 0,5 ставки) профессором ПМиХП Кыргызско-Узбекского университета, принимал непосредственное участие в подготовке инженеров-дизайнеров высшей квалификации.

Как руководитель Центра подготовки учебников МОН КР участвовал в разработке госстандартных учебников для школ Кыргызстана с узбекским языком обучения. Под руководством Мамасаидова М.Т. изданы 8 новых учебников и 2 методические пособия общим тиражом более 70 тыс.экземпляров. Осуществлялось руководство 1 аспирантом (Абдыкадыров А.) и 2 докторантами (Исманов М., Калдыбаев Н.). Принимал активное участие в деятельности Диссертационного совета Д05.11.043 при ИМаш НАН КР (как член).

Академик Б.М. МУРЗУИБРАИМОВ КР УИА ХжХТИнун «Минералдык жана органикалык сырьелорду кайра иштетүү» лабораториясынын башчысы, КР УИА ТБ ЖБИнун «Көмүрдү отун эмес катары пайдалануу» лабораториясынын башкы илимий кызматкери.

КР Билим жана илим министрлигинин алкагында Кыргызстандын жаратылыш байлыктарын иштеп чыгуу технологиялары боюнча, тактап айтканда Жумгал-Баткен нефелин сиениттерине карата изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Кавитациялык кайра иштетүүнү колдонуу менен күрүч кабыктарынан баалуу органикалык продуктуларды алуу боюнча жумуштар аткарылды. Күрүч кабыктарын кавитацияга чейин экстракциялоодо 28,9% кавитациядан кийин 30,1-35,0% экстрактивдик зат алынды. Мындан кавитациялык кайра иштетүүдө күрүч кабыгы жогорку деңгээлде дисперцияланып, продуктунун чыгышы жогорулады.

Кавитациялык кайра иштетүүдөн өткөн жана өтпөгөн күрүч кабыгынан алынган таза аморфтук кремний диоксидинин сорбциялык касиеттери изилденди. Кавитация болбогон күрүч кабыгынан алынган аморфтук кремний диоксидинин сорбциялык активдүүлүгү жогору болду, бул кремнийдин диоксидинде пайда болгон нанокөңдөйчөлөргө байланыштуу. Күрүч кабыгынан алынган сорбенттерди колдонуу менен баалуу металлдарды эритмелерден ажыратып алуу жумуштары улантылды. 11 илимий макала жарык көрдү, 3 конференцияга катышты, ММКтарында 4 чыгып сүйлөө болду.

4 илим изилдөөчүгө илимий жетекчи (ОшГУ), Э.Т.Мурзабековдун докторлук диссертациясына илимий кеңешчи. Докторлук жана кандидаттык жумуштарды коргоо боюнча диссертациялык кеңештин төрагасы.

Академик Ж.Т. ТЕКЕНОВ КР УИА ТБ А.С Джаманбаев атындагы ЖБИнун «Отун байлыктары жана көмүрдү кайра иштетүү» лабораториясынын башкы илимий кызматкери.

Негизги илимий багыты – бириктиргич заттарды колдонуу менен же аларды колдонбостон, беттик бөлүкчөлөрүн модификациялоо менен көмүр кукумдөрүн кесектөөнүн илимий-техникалык негиздерин иштеп чыгуу, отун энергетикалык ресурстарды пайдалануунун проблемалары, ОЭКте көмүрдү пайдаланууну кеңейтүү проблемалары жана отунду ташып жеткирүүдө

Академик МУРЗУИБРАИМОВ Б.М. Выполнял обязанности – зав. лабораторией переработки минерального и органического сырья ИХиХТ НАН КР, главного научного сотрудника лаборатории «Нетопливного использования угольных ресурсов» ИПР ЮО НАНКР). По линии Министерства образования и науки КР выполняются исследования по разработке технологии природных ресурсов Кыргызстана, в частности нефелиновых сиенитов Джумгальско-Баткенского месторождений.

Проведены поэтапные работы по получению ценных органических продуктов из рисовой шелухи с применением кавитационной обработки. Общий выход экстрактивных веществ при последовательной экстракции рисовой шелухи до кавитации составил 28,9%, а после кавитационной обработки – 30,1-35,0%. Следовательно, выход продуктов больше, из-за высокой дисперсности рисовой шелухи подвергнутой кавитационной обработке.

Изучены сорбционные свойства чистого аморфного диоксида кремния из рисовой шелухи до и после кавитационной обработки. Наибольшая сорбционная активность наблюдается у аморфного диоксида кремния до кавитации, чем после нее, видимо, это связано с образованием нанопор в диоксиде кремния. Продолжены работы по извлечению благородных металлов из растворов, с использованием полученных сорбентов из рисовой шелухи. Опубликованы 11 статьей, принял участие с докладами в 3 конференциях, 4 выступления в СМИ.

Является научным руководителем 4 кандидатских диссертаций соискателей (ОшГУ), научным консультантом докторской диссертации Мурзабековой Э.Т. Является председателем диссертационного совета по защите докторских и кандидатских диссертаций.

Академик ТЕКЕНОВ Ж.Т. Главный научный сотрудник лаборатории «Топливные ресурсы и переработки угля» Института природных ресурсов имени А.С.Джаманбаева ЮО НАН КР.

Основное научное направление – Исследования в области разработки научно-технических основ и методов окускования низкосортных углей (штыбов) как топлива, методом модификации поверхностных частиц, с добавкой и без добавки связующего компонента, горючего прессования, проблемами рационального использования топливно-энергетических ресурсов, ролью

жоготууларды азайтуу проблемалары. Кыргыз Республикасынын кычкылданган күрөң көмүрлөрүнөн жер семирткичтерди алуунун технологияларын иштеп чыгуу изилдөөлөрү. Күрөң көмүрдөн күйүүчү газдарды алуунун технологияларын иштеп чыгуу изилдөөлөрү.

Аткарылган илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыгында 2 илимий макала жарык көрдү. 1 изденүүчүгө жана 1 докторантка илимий жетекчилик жүргүзүлдү.

Академик Б.А. ТОКТОРАЛИЕВ 05.05.2017ж. КР УИА ТБ төрагасы, Вице-президент, 05.12.2017ж. - КР УИА ТБ төрагасы, П.А Ган атындагы токой жана жаңгакчылык институтунун директорунун милдетин аткаруучу. Азыркы учурда П.А. Ган атындагы ТжЖИнун директорунун милдетин аткаруучу. *«Бишкек ш. отургузулган бак-дарактарды коргоонун технологиясы»*, «КР токойлорун биологиялык коргоо», «Өсүмдүктөрдү коргоодо жаны технологияларды колдонуу» инновациялык долбоорлорунун иштеп чыгуда жана аткарууда катышты.

Эл аралык долбоорлор:

1. «Зой» Экологиялык тармагы (www.zoinet.org) жана CEPF Фонду (www.cepf.net). Борбордук Азиянын тоо экосистемасында жайгашкан талылуу абалдагы зарыл экосистемаларды коргоо. Катышуучулар: Кыргызстан, Кытай, Казахстан, Өзбекстан, Түркмөнстан, Тажикстан, Афганистан.

Кыргызстан боюнча проектин илимий жетекчиси: академик Токторалиев Б.А.

2. Remote Sensing of water Quality using Drones in Ak-Buura River of Osh city, Kyrgyzstan- «RESQ-DABRO», Росток Университети, Германия.

Кыргызстан боюнча долбоордун илимий жетекчиси: академик Токторалиев Б.А.

3. Project ForeCeA, University of Trier, Германия.

Кыргызстан боюнча долбоордун илимий жетекчиси: академик Токторалиев Б.А.

4. «Кыргызстандык жаңгак-мөмө токойлорун зыянкечтерден жана оорудан сактоо» Кытай элдик Республикасынын Айыл-чарба Академиясы менен биргеликте.

Кыргызстан боюнча долбоордун илимий жетекчиси: академик Токторалиев Б.А.

2017-жылда жүргүзүлгөн илимий иштердин негизинде 6 илимий макала жарык көрдү, алардын ичинен 1 чет элден. Телевидение жана радиого 15 жолу интервью берди.

«Сибирь токой журналы», «КР УИА Каба-

угля в расширении ресурсной части ТЭК и предотвращении потерь твердого топлива при транспортировке. Исследования по разработке технологии получения удобрений из окисленных бурых углей Кыргызской Республики. Исследования и разработка технологий по получению энергетических горючих газов из низкосортных бурых углей.

На основании результатов научных исследований опубликована 2 научных статьей (в соавторстве). Осуществлял научное руководство 1 докторанта и 1 соискателя.

Академик ТОКТОРАЛИЕВ Б.А. Вице-президент-Председатель Южного отделения НАН КР до 05.05.2017, Председатель ЮО НАН КР - и.о директора Института леса и ореховодства. В настоящее время и.о. директора института леса и ореховодства им. П.А. Гана. ЮО НАН КР. Принял *участие в разработке и реализации инновационных проектов: «*Технология защиты зеленых насаждений г. Бишкек», «Биологическая защита лесов КР», «Использования новейшей технологии в защите растений».

Международные проекты.

1. Экологическая сеть «Зой» (www.zoinet.org) и Фонд CEPF (www.cepf.net) для сохранения важнейших экосистем, находящихся в уязвимом состоянии горных экосистем Центральной Азии (ГЦА). Участники: Кыргызстан, Китай, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, Афганистан.

Научный руководитель проекта от Кыргызстана академик Токторалиев Б.А.

2. Remote Sensing of water Quality using Drones in Ak-Buura River of Osh city, Kyrgyzstan- «RESQ-DABRO», Ростокский Университет, Германия.

Научный руководитель проекта от Кыргызстана академик Токторалиев Б.А.

3. Project ForeCeA, University of Trier, Германия.

Научный руководитель проекта от Кыргызстана академик Токторалиев Б.А.

4. Защита орехо-плодовых лесов Кыргызстана от вредителей и болезней. Совместно с Сельскохозяйственной Академии, КНР.

Научный руководитель проекта от Кыргызстана академик Токторалиев Б.А.

На основании результатов научных исследований в 2017 г. были опубликованы 6 научных статей, из них 1 статья за рубежом. Участвовал в передаче телевидении и радио 15 раз. Член-редколлегии научных журналов: Сибирский лесной журнал, Известия НАН КР,

ры», «КР УИА Докладдары» илимий журналдарынын редколлегия-мүчөсү. «КР ЖОЖ Кабарлары», «Илим жана жаңы технологиялар», «Кыргызстандын инновациясы» илимий журналдарынын башкы редактору.

4 докторанттын жана 5 аспиранттын, 4 магистранттын илимий жетекчиси.

Адышев атындагы Ош технологиялык университетинин (энчилеш түзүүчүлөрү: КР УИА Түштүк бөлүмү, ТР илимдер Академиясы, Ш. Шотемур атындагы Тажик агрардык университети, К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети) алдындагы Д.06.16.540 М. Мамлекеттер аралык диссертациялык кеңештин төрагасы.

Академик А.Э. ЭРКЕБАЕВ Негизги илимий проблемасы – кыргыз адабияттаануусу, кыргыз элинин сөз таланттуулугунун тарыхы, дүйнөлүк цивилизациянын контекстиндеги кыргыз адабиятынын азыркы көйгөйлөрү. 2017-жылдын апрель айына чейин КР УИАнын ишмердүүлүгүн, президиумун жетектеп келди, У.Асаналиева атындагы сыйлык комитетинин төрагасы.

Биринчи улуттук телеканал ж.б. массалык маалымат каражаттарынан өлкөнүн илим, билим берүү жана коомдук-саясий турмушуна байланышкан маселелер боюнча чыгып сүйлөдү.

Мүчө-корреспондент У.Н. БРИМКУЛОВ Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин инженердик факультетинин деканы, «Компьютердик инженерия» кафедрасынын профессору.

Негизги эмгеги: Көп тармактуу илимий электрондук энциклопедияны иштеп чыгуу (*У. Асанов, У. Бримкулов, К. Момуналиев. Көп тармактуу илимий электрондук энциклопедия. – 1 версия. Электрондук окуу куралы. CD-дискке жазылган).*

Илимий жыйынтыктарынын негизинде 3 илимий макала жарык көрдү. BİL-513 «Информация теориясына киришүү» и BİL-539 «Электрондук башкаруу» дисциплиналарынан лекция окуйт.

КР Жогорку аттестациялык комиссиясынын табигый, математикалык жана техникалык бөлүмүнүн информатика, эсептөө техникасы, автоматташтыруу жана мелиорация адистиктери боюнча эксперттик комиссиянын мүчөсү.

Мүчө-корр. А.И. ИСМАНОВ Кыргыз экономикалык университетинин профессору.

Доклады НАН КР. Главный редактор научных журналов: Известия ВУЗов КР, Наука, Новые технологии и Инновации Кыргызстана.

Руководитель 4 х докторантов и 5 и аспирантов, 4 х магистрантов.

Председатель Межгосударственного диссертационного совета Д.06.16.540 при Ошском технологическом университете им. М. Адышева (соучредители: Южное отделение Национальной академии наук КР, Академия наук РТ, Таджикский аграрный университет им. Ш. Шотемура, Иссык-Кульский государственный университет им. К. Тыныстанова).

Академик ЭРКЕБАЕВ А.Э. Основная научная проблема, участие в конкретных научных программах и проектах – кыргызское литературоведение, история словесного творчества кыргызского народа, проблемы современной кыргызской литературы в контексте мировой цивилизации. До апреля 2017года в качестве Президента руководил работой Президиума Национальной академии наук Кыргызской Республики, является Председателем комитета по премии им. У.Асаналиева.

Периодически выступает по актуальным вопросам науки, образования и общественно-политической жизни страны в средствах массовой информации, в т.ч. в телепередачах Первого Национального канала.

Член-корреспондент БРИМКУЛОВ У.Н. Декан инженерного факультета Кыргызско-Турецкого университета «Манас», профессор кафедры «Компьютерная инженерия». Разработка Многоотраслевой научной электронной энциклопедии на компакт-диске (*Асанов У., Бримкулов У., Момуналиев К. Көп тармактуу илимий электрондук энциклопедия. – 1 версия. Электрондук окуу куралы. CD-дискке жазылган).*

На основании результатов научных исследований опубликовано 3 статьи. Читает лекции по дисциплинам BİL-513 «Введение в теорию информации» и BİL-539 «Электронное управление». Член экспертного совета по информатике, вычислительной технике, автоматизации и мелиорации отделения естественных, математических и технических наук Высшей аттестационной комиссии КР.

Член – корреспондент ИСМАНОВ А.И. Профессор Кыргызского экономического

Агрардык экономика, эмгек жана айылдардын социалдык өнүгүүсү областтары боюнча ири адис.

ГжРИИнун регионалдык экономика бөлүмүнө экономикалык багытта кеңештерин берүү менен жардам көрсөттү.

Мүчө-корр. П.К. КУПУЕВ Ош мамлекеттик университетинин ректорунун кеңешчиси. 2017-ж. ГжРИИнун Экономика бөлүмүндө бекилген «Ош областынын кайра иштетүү өндүрүшү: азыркы абалы жана келечекте өнүктүрүүнүн пландары» деген тема боюнча изилдөөлөрдү жүргүзду. Жогорудагы көйгөйлөр боюнча КР УИАнын жа ТБ реформасынын алкагында илимпоздордун ишмердүүлүгүн баалоо боюнча колдонмолорду, усулдарды иштеп чыгууга катышты. КР УИА жана ТБ мүчө-корреспондент катары ТБдүн отурумдарында, жалпы чогулуштарда жана УИАнын Президентин шайлоого катышты.

Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыгында 3 илимий макала жарык көрдү. ОШмУнин Бизнес жана менеджмент факультетинин мугалими, «Маркетинг» жана «Менеджмент» сабактарынан лекция окуду. 2017-ж. П.К. Купуевдин жетекчилиги астында М. Кенжеева жана Ө. Абдилайып уулу диссертациялык жумуштарын коргошту.

Корреспондент-мүчөсү А.С. МАВЛЯНОВ 2017-ж. ноябрь айына чейин КР Жогорку аттестациялык комиссиясын (ЖАК) жетектеди.

Республиканын түштүк регионунда жайгашкан минералдык сырьелордон курулуш материалдарын алуу боюнча изилдөөлөрдү жүргүзду:

- Төлөйкөн сары топурагынын негизинде алынуучу керамикалык буюмдардын касиеттерин жакшыртуу максатында гумусту колдонууну изилдөө боюнча иштер улантылды.
- Анын жетекчилигинде «Керамикалык буюмдарды алууда Чаткал волостанитин колдонуу» темасындагы илимий изилдөөлөр улантылды.

КР УИА ТБнүн Бюросунун мүчөсү, «КР УИА Түштүк бөлүмүнүн Жарчысы» журналынын редакциялык кеңешинин

университета. является крупным специалистом в области аграрной экономики, экономики труда и социального развития села.

Оказывал консультативную помощь в работе отдела региональной экономики Института гуманитарных исследований.

Член - корреспондент КУПУЕВ П.К. Советник ректора Ошского государственного университета. В 2017 году продолжал вести научную деятельность по закрепленному за отделом Экономики ЮО ИГИ НАН КР на тему «Перерабатывающая промышленность Ошской области: современное состояние и перспективы дальнейшего развития» над II разделом. По данной проблеме неоднократно принимал участие в разработке методических основ оценки деятельности научных работников в контексте реформирования НАН КР, в том числе Южного отделения. Как член-корреспондент НАН КР и член Южного отделения НАН КР принимал участие во всех заседаниях бюро Южного отделения, на всех годичных собраниях НАН КР, а также на выборах Президента НАН КР. Руководил НИР по линии Министерства образования и науки КР.

На основании результатов научных исследований опубликованы 3 статьи (в соавторстве). Совмещает научную работу с преподавательской деятельностью: является профессором факультета Бизнеса и менеджмента ОшГУ, читает лекции по предметам «Маркетинг» и «Менеджмент». В 2017 году под руководством Купуева П.К. защитили кандидатскую диссертацию Кенжеева М. и Абдилайып уулу Ө. окончившие аспирантуру ИГИ ЮО НАН КР.

Член - корреспондент МАВЛЯНОВ А.С. до ноября 2017 года председатель Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Кыргызской Республики.

Исследование по получению строительных материалов из минерального сырья расположенных в южном регионе республики:

- Продолжены исследования по применению гумуса для улучшения формовочных и обжиговых свойств керамических изделий на основе Тулейкенского суглинка.
- Продолжены исследования под его научным руководством на тему: «Применение волластонита Чаткальского месторождения для производства керамических изделий».

Член бюро ЮО НАН КР, член редакционного совета журнала «Вестник Южного отделения НАН КР». Как главный научный сотрудник лаборатории перспективных тех-

мүчөсү. ЖБИнун башкы илимий кызматкери катары институттун илимий долбоорун аткарууда түздөн түз катышты.

3 илимий макаласы, анын ичинен бир макала чет элден жарык көрдү. Мезгил-мезгили менен телевидение жана радиодон сүйлөп, республикалык газета беттерине макалалары жарыяланып турду. Бишкек финансы-экономикалык академияда профессор катары лекция окуйт. А.С. Мавляновдун жетекчилиги астында изденүүчү Ч. Бакановдун Диссертациялык жумушу даярдалды.

Мүчө-корр. И.А. АШИМОВ «Илимий-дүйнө таануу маданиятынын абалынын өзгөрүү жана калыптануу закон ченемдүүлүгү (Ашимовдун теориясы)» (илимий ачылышка диплом №67-S, рег.№А-656) илимий ачылышын жасады, анын илимий идеясы (Күбөлүк №25-1, рег№А-649) жана «Заманбап индивиддин илимий дүйнө таануу маданиятынын триаддык синтези» (Күбөлүк №25-1,рег.№А-649) илимий гипотезасы таанылды. 3 монографиясы анын ичинен - 1 мамлекеттик тилде жарык көрдү. 2 илимий, 3 илимий-популярдуу макалалары жарык көрдү. Ошондой эле «Cassandra-Reflection.ru» илимий сайтынын автору жана коммуникатору болуп саналат.

КР УИА ТБ ишмердүүлүгүнүн келечектеги пландары

ИИИнын инвестиция-инновациялык ишмердүүлүгүн арттыруу боюнча иш чаралардын планын иштеп чыгуу, ар бир ИИИда инвестиция-инновациялык циклди аткарууну пландаштыруу, системалык деңгээлде инвестиция-инновациялык инфраструктураны киргизүү.

ИИИ өнүктүрүү жана илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү максатында бюджеттен тышкаркы каражаттарды тартуу боюнча жумуштарды активдештирүү. Инвестицияларды тартуу эл аралык фонд жана илимий борбор, регионалдык долбоорлор аркылуу келишимдерди түзүп, аны ишке ашырууда Кыргызстандык жана чет элдин рыногунун реалдык секторлорун (бизнес-коомдор, коммерциялык структуралар, фирмалар, компаниялар ж.б.) тартуу менен жүргүзүлүүгө тийиш.

Мамлекеттикпрограммаларменендолбоорлордун алкагында аткарылуучу приоритеттүү илимдин багыттарын камтыган иштерди аткарууда ИИИнын өлкөнүн өндүрүштүк секторлору менен болгон байланыштарын чыңдоо боюнча иштерин күчөтүү керек.

Бөлүмдөгү илимдин актуалдуу тармактары боюнча дисциплиналар аралык илимий долбоорлорду иштеп чыгуу, приоритеттүү багыттагы илимдер боюнча жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоо боюнча иштерди активдештирүү. Илимге таланттуу жаштарды тартуу боюнча чараларды көрүү, аспирантура жана докторантура боюнча кадр даярдоону күчөтүү. Илимий жыйынтыктарды эл аралык рейтинги жогору журналдарда жарыялоого жетишүү.

нологий и материалов Института природных ресурсов им. А.С. Джаманбаева ЮО НАН КР оказывал консультационную помощь в рамках выполнения проекта Института «Разработка инновационных технологий по использованию природно-сырьевых ресурсов Южного региона Кыргызской Республики».

Опубликовано 3 научных статей, из них 1 за рубежом. Периодически выступал на телевидении и радио, на страницах республиканских газет. В качестве профессора читает лекции в Бишкекской финансово-экономической академии. На основании результатов научных исследований в 2017 г., под руководством Мавлянова А.С. подготовлена диссертационная работа соискателя Баканова Ч.

Член-корреспондент АШИМОВ И.А. Научное открытие «Закономерность формирования и изменения состояния научно-мировоззренческой культуры (Теория Ашимова)» (Диплом на открытие №67-S, рег.№А-656). Научная идея (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Научная гипотеза «Триадный синтез современной научно-мировоззренческой культуры индивида» (Свидетельство №25-I, рег.№А-649). Издал 3 монографии, в том числе 1 – на госязыке. Опубликовал 2 научные, 3 научно-популярные статьи. Автор и коммуникатор научного сайта «Cassandra-Reflection.ru».

Перспективные планы деятельности ЮО НАН КР.

Разработать план мероприятий по развитию инвестиционно-инновационной деятельности НИУ, планирования и реализации инвестиционно-инновационного цикла в каждом НИУ, на системном уровне внедрять элементы инновационно-инвестиционной инфраструктуры.

Активизировать работу по привлечению внебюджетных средств, как для проведения исследований, так и развития НИУ. Инвестирование осуществлять через договора, не только с иностранными научными фондами и центрами, а также с международными и региональными проектами, но и сектором реального рынка Кыргызстана и зарубежных стран (бизнес-сообщества, коммерческие структуры, фирмы, компании и т.д.);

Усилить работу НИУ по приоритетным направлениям науки в рамках Государственных программ и проектов путем расширения и углубления сотрудничества с производственным сектором страны. На систематической основе готовить и передавать заинтересованным госорганам и инвесторам пакет предложений по внедрению научно-инновационных разработок НИУ;

Разработать междисциплинарные научные проекты по актуальным направлениям отраслей науки Отделения. Активизировать подготовку высококвалифицированных научных кадров по приоритетным направлениям науки. Принять действенные меры по привлечению в науку творческой молодежи, усилить работу по подготовке научных кадров через аспирантуру и докторантуру. Добиваться публикации результатов исследований в международных рейтинговых журналах.

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ
научной и научно-организационной деятельности НАН КР за 2017год

Наименование НИУ	Количество сотрудников: Всего	Количество сотрудников: Научных сотрудников	из них: Докторов наук	из них: Кандидатов наук	Финансирование: Бюдж. факт. (кол-во/ сумма тыс.сом)	Финансирование: Хоз. дог. (кол-во/ сумма тыс. сом)	Гранты кол-во / сумма: Междунар. фонды (кол-во/сумма тыс. $)	Гранты кол-во / сумма: МОиНКР и др.фонды (кол-во/ сумма тыс. сом)	Внедрение (кол-во)	Провед.госэксп. и межд. регион проектов (кол-во)	Реализация продукции (тыс. сом)	Публикации: Всего / в т.ч. за рубежом	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы / в т.ч. за рубежом	Публикации: Монографии / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособ / в т.ч. заруб.	Подготовка кадров: Докторов наук НАН / ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН / ВУЗ	Работа в ВУЗах: Всего	из них: Доктора наук	из них: Кандидаты наук	Научные форумы (организация/ участие)	Патенты/пол.решение
ОФТМиГГН	826	366	45	81	23/110721,7	49/11247,306	7/ 438,8	1/40,0	26/5	9	67,9	493/ 207	374/ 161	93/40	10/5	16/1	1/3	6/11	94	41	53	9/143	17/4
ОХТМ-Би СХН	476,5	284	45	96	6/69190,4	2/1700,0	23/ 216,9	1/ 100,0	7	40	479,9	254/139	210/ 108	27/27	4/2	13/1	-	3/3	55	13	30	7/82	9
ОГиЭН	235	218	45	74	8/75908,5	-	1/10,3	50,0	-		-	284/67	241/67	14/-	23/-	16/-	9/4	18/26	51	18	31	16/147	-
ЮО	254	128	25	46	3/27438,5	1/18	6/69,9	2/653	2	-	725,4	82/38	78/38	-	2/0	2/0	0/0	1	45	16	29	9/73	0
Президиум	34	6	4	2	39753,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЦНБ	40	3	-	3	4578,0	-	1/9,71	-	-	-	-	-	-	-	-	4/-	-	-	-	-	-	1/5	-
Издательство «Илим»	15	-	-	1	2258,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
АХО	22,5	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВСЕГО:	**1880,5 1903 (сАХО)**	**1005**	**164**	**303**	**40/329849,2**	**52/12965,3**	**38/745,61 (50962,4435 сом)**	**5/843**	**35**	**49**	**1273,2**	**1113/451**	**903/374**	**134/67**	**39/7**	**51/2**	**10/7**	**28/40**	**245**	**88**	**143**	**42/450**	**26/4**

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ
научно-организационной деятельности институтов Отделения гуманитарных и экономических наук за 2017 год

НИУ	Количество сотрудников: Всего	Количество сотрудников: 0,5 ставка	Из них: Научные сотрудники	Из них: Доктора наук	Из них: Кандидаты наук	Финансирование (тыс.сом): Бюдж.факт (к-во/ сумма в тыс. сом)	Финансирование (тыс.сом): Хоз.договора (к-во сумма в тыс. сом)	Гранты (к-во/ сумма): Межд.фонды (к-во/ сумма, $ тыс.)	Гранты (к-во/ сумма): МОиН КР (к-во/ сумма, тыс.сом)	Реализация (тыс.сом)	Экспертиза проектов	Публикации: Всего / в т.ч. за рубежом	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы / в т.ч. за рубежом	Публикации: Монографии / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособия / в т.ч. за рубежом	Подготовка кадров: Докторов наук НАН/ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН/ВУЗ	Работа в ВУЗах: Всего	Из них: Докторов наук	Из них: Кандидатов наук	Конференция (организация/участие)	Патенты / положительное решение
ИЭ	30		27	6	13	4392,5	-		50,0	-	-	38/5	25/5	-	4/-	7/-	1/1	-/14	13	4	9	1/57	
ИЯиЛ	88		82	7	16	53628,5	-			-	-	87/23	84/23	8/-	3/-	-	5/1	16/2	9	3	6	5/37	
ИИиКН	42		37	8	15	9198,4	-	10,3	-	-	-	53/11	46/11		7/-	3		6	10	3	5	6/28	
ИФиППИ	75		52	24	30	8570,5	-	-	-	-	-	106/28	86/28	6/-	8/-	6/-	3/2	2/6	19	8	11	4/25	
ЦНБ	40		3	-	3	4577,0	-	9,71	-	-	-	-	-	-	-	4/-	-	-	-	-	-	1/5	
ВСЕГО	**275**		**221**	**45**	**77**	**80366,9**		**20,01**	**50,0**			**284/67**	**241/67**	**14/-**	**23/-**	**20/-**	**9/4**	**18/26**	**51**	**18**	**31**	**17/152**	

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ

научно-организационной деятельности институтов Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики за 2017 год

Наименование отделений НАН КР	Количество сотрудников				Финанси-рование (тыс.сом)		Гранты к-во/сумма		Реализация продукции (тыс. сом)	Внедрение	Экспертиза проектов	Публикации					Подготовка кадров		Работа в ВУЗах			Конференции организация / участие	Патенты/пол. решение
	Всего	Из них																	Всего	Из них			
		Научные сотрудники	Доктора наук	Кандидатов наук	Бюдж. факт. (к-во/ сумма тыс.сом)	Хоз. дог.(к-во/ сумма в тыс.сом)	Меж-дун. фонды (к-во/сумма) тыс. $	МОиН КР (к-во/сумм.) тыс.сом				Всего / в т.ч. за рубежом	Статьи / в т.ч. за рубежом	Тезисы / в т.ч. за рубежом	Моногр. / в т.ч. за рубежом	Учебники и пособия / в т.ч. за рубежом	Докторов наук НАН / ВУЗ	Кандидатов наук НАН / ВУЗ		Докторов наук	Кандидатов наук		
ИМат	61	42	7	6	1/7494,8	-	1/0,68	-	-	-	-	78/46	53/26	24/20	-	1/0	0/1	1/4	15	9	6	0/18	-
ИФТПиМ	162	99	10	22	6/19839,3	-	2/262,18	1/40,0	-	9	-	108/42	102/39	-	5/4	2/0	-	2/0	17	10	7	3/14	4/0
ИАиИТ	80	29	5	6	4/9534,2	1/200,0				2		42/11	28/8	8/3	1/0	5/0	1/0	2/6	13	8	5	0/6	9/0
ИВПиГ	78	50	2	9	1/12711,2	3/3330,59	2/125,6	-	-	-	6	52/25	51/24	-	1/1	-	0/2	0/1	6	-	6	2/47	-
ИГиОН	83	37	5	15	2/11519,9	3/1447,7	1/2,0	-	-	11	-	47/25	42/23	-	3/1	2/1	-	-	14	5	9	0/12	-
ИМаш	69	33	5	7	1/7611,1	41/5907,0	-	-	67,9	2/5	2	26/5	21/5	-	-	5/0	-	1/0	17	4	13	0/7	4/1
ИС	209	32	5	8	2/31225,9	1/362,016	-	-	-	-	1	76/22	53/18	23/4	-	-	-	-	3	1	2	3/13	0/3
ИГ	84	44	6	8	6/10785,3	-	1/48,3	-	-	2	-	64/31	24/18	38/13	1/0	1/0	-	-	9	4	5	1/26	-
ИТОГО	826	366	45	81	23/ 110721,7	49/11247,306	7/438,8	1/40,0	67,9	26/5	9	493/207	374/161	93/40	11/6	16/1	1/3	6/11	94	41	53	9/143	17/ 4

Основные показатели научной и научно-организационной деятельности Отделения ХТМБиСХН за 2017 год

Наименование НИУ	Количество сотруд-ников				Финансирование тыс. сом		Гранты кол-во/ сумма		Реализ. продукции (тыс. сом)	Проведенные госэкспертизы и межд. и (кол-во) регион. проектов, закнормат. и др. док-тов	Внедрение (кол-во)	Публикации					Подготовка кадров		Работа в ВУЗах			Конференции органи-зации/участие	патенты
		Из них																		Из них			
	всего	Научные сотрудники	Доктор наук	Кандидат наук	Бюджет. факт. (к-во/сумма) тыс. сом.	Хоз. Дог. (к-во/ сумма тыс. сом	Междун. Фонды (сумма тыс.$)	Фонд развития науки (тыс. сом)				Всего/вт.ч. за рубежом	Статьи/вт.ч. за рубежом	Тезеры/в.тч за рубежом	Моногр./вт.ч. за рубежом	Учебники, по-собия и др. /в т.ч. за руб	Докторов наук НАН/ВУЗ	Кандидатов наук НАН/ВУЗ	всего	Доктор наук	Кандидат наук		
ИХиФ	170	96	21	38	1/24604,3	-	6/49,2	1/100,0	-	-	2	69/42	47/26	16/16	-	6/-	-	-/3	8	2	6	-/18	7
ИБТХ	74,5	43,5	8	8	1/10187,0	-	3/130	-	-	-	-	45/20	44/20	-	1/-	-	-	1/-	3	2	1	3/19	2*
БПИ	82	57,5	7	23	1/11043,2	2/1700,0	8/14,4	-	58,0	40	3	57/36	51/34	-/-	3/2	3/-	-	-	19	4	8	1/20	-
ИГФиМ	86	59	9	21	1/9107,9	-	2/7,9	-	-	-	-	55/30	43/18	11/11	-	1/-	-	2/-	22	5	12	1/11	-
Ботсад	64	28	-	6	1/14248,0	-	4/15,4	-	421,9	-	2	28/11	25/10	-	-	3/1	-	-	3	-	3	2/14	-
Всего	476,5	284	45	96	5/69190,4	2/1700,0	23/216,9	1/100,0	479,9	40	7	254/139	210/108	27/27	4/2	13/1		3/3	55	13	30	7/82	9

Основные показатели
научной и научно-организационной деятельности НИУ ЮО за 2017 г.

Наименование Отделений (НИУ)	Количество сотрудников: Всего	Из них: Научные сотрудники	Из них: Доктора наук	Из них: Кандидатов наук	Финансирование тыс.сом: Бюдж. факт (к-во/ сумма) в тыс. сом	Финансирование тыс.сом: Хоз. дог (к-во/ сумма) в тыс. сом	Гранты (к-во/сумма): Междун. фонды (кол-во/ $ тыс.)	Гранты (к-во/сумма): Департамент науки МОиНКР (тыс. сом)	Реализации продукции (тыс. сом)	внедрение	Экспертиза проектов	Публикации: Всего/ в т.ч. за рубежом	Публикации: Статьи / в т.ч. за рубежом	Публикации: Тезисы/ в т.ч. за рубежом	Публикации: Монографии / в т.ч. за рубежом	Публикации: Учебники и пособия/ в т.ч. за рубежом	Подготовка кадров: Доктора наук НАН/ВУЗ	Подготовка кадров: Кандидатов наук НАН/ВУЗ	Работ в ВУЗах: Всего	Работ в ВУЗах: Из них: Доктора наук	Работ в ВУЗах: Из них: Кандидатов наук	Конференция (организация) / участие	Патенты/ положительное решение
ИПР	84	41	11	13	6744,2	1/18	-	-	7	2	-	28/13	25/13	0	1	0	0	1	14	4	9	0/16	0
ИЛиО	136	66	8	20	16477,9	-	1/25,0	-	718,5	-	-	28/17	28/17	-/-	-/-	-	-	-	13	6	7	1/25	-
ИГРИ	34	21	6	13	3428,9	-	-	2/653	-	-	-	25/8	25/8	-	1	2	-	-	18	6	13	8/32	-
всего	254	128	25	46	26651,0	1/18	1/25,0	2/653	725,4	2	-	81/38	78/38	-	2	2	-	1	45	16	29	9/73	-

КР УИА кызматкерлеринин саны

2017-жылы аткарылган илимий изилдөө иштеринин саны
Количество научно-исследовательской работы (НИР)
в 2017 году

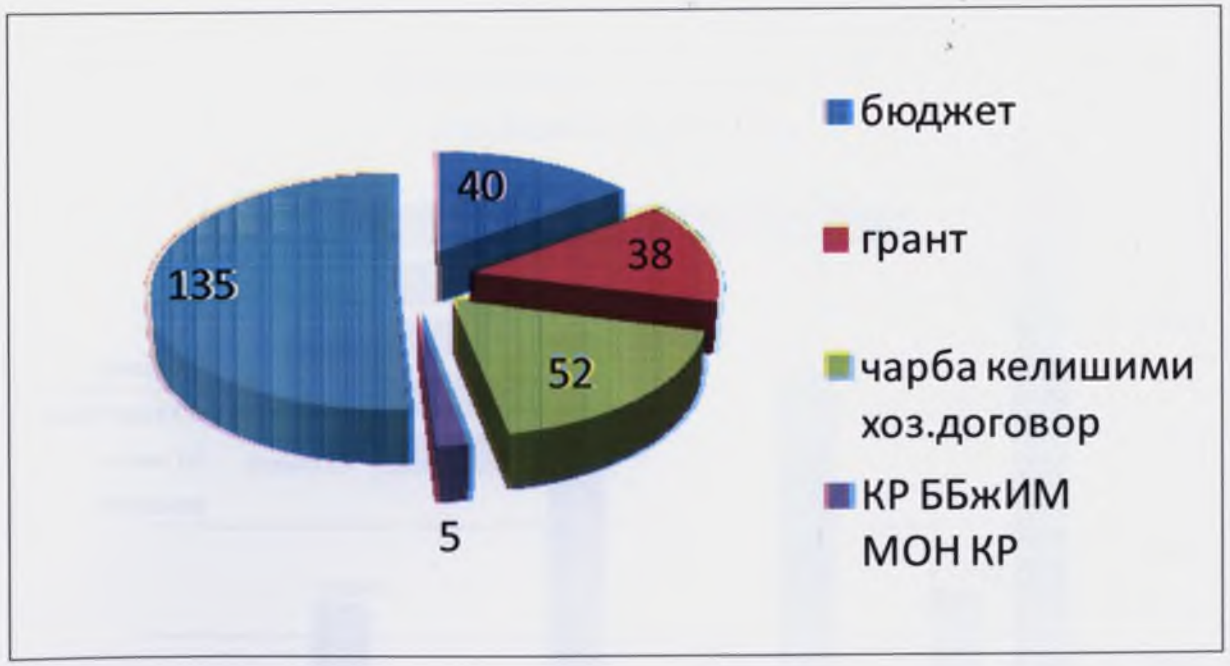

КР УИА илимий изилдөө иштерин аткаруу динамикасы
Динамика выполнения НИР НИУ НАН КР

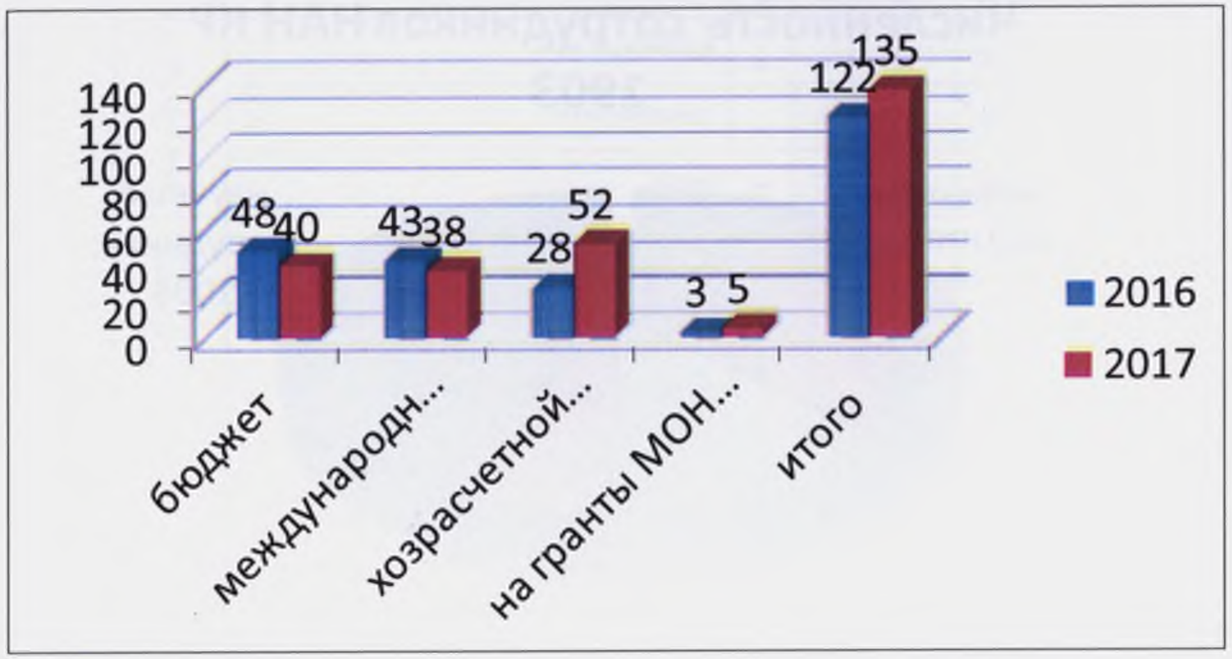

2017-жылдагы каржылоо (миң сом)
Финансирование в 2017 г. (тыс.сом)

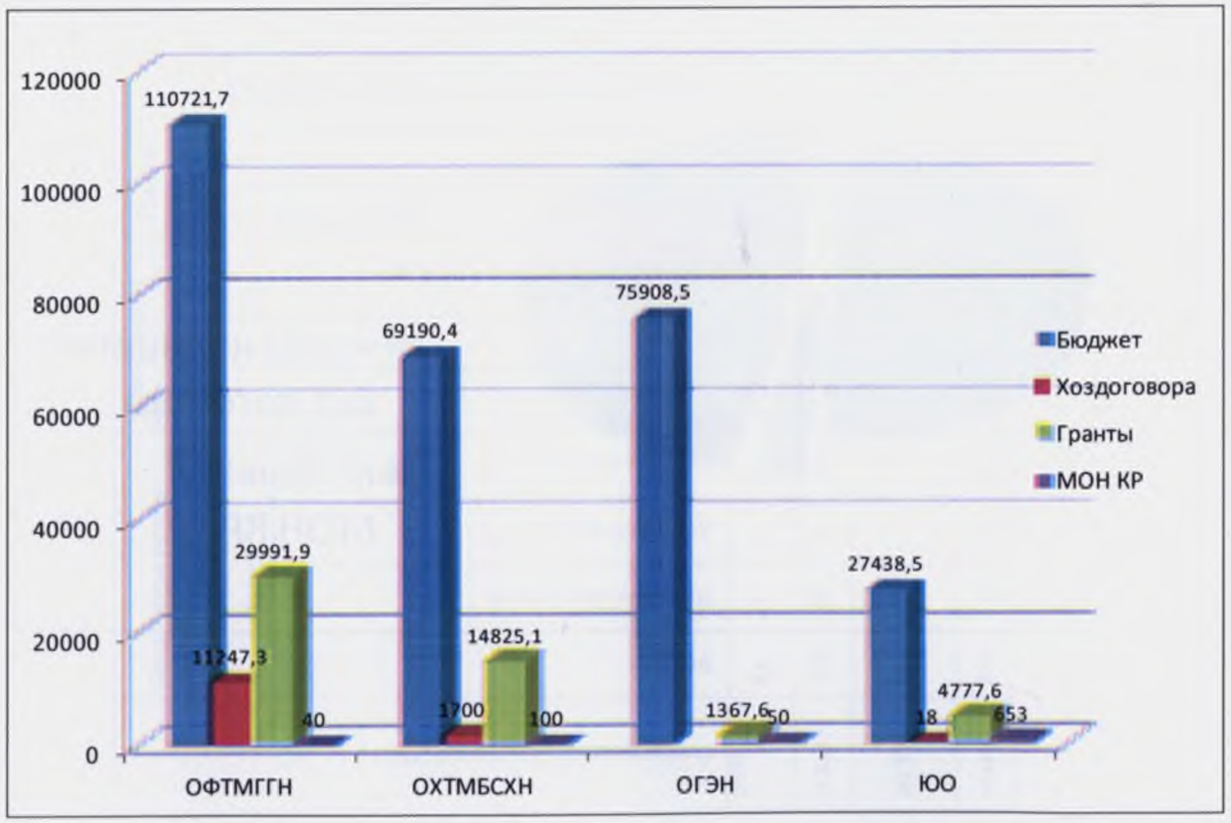

КР УИА аспиранттарынын саны
Количество аспирантов, обучающихся в НАН КР

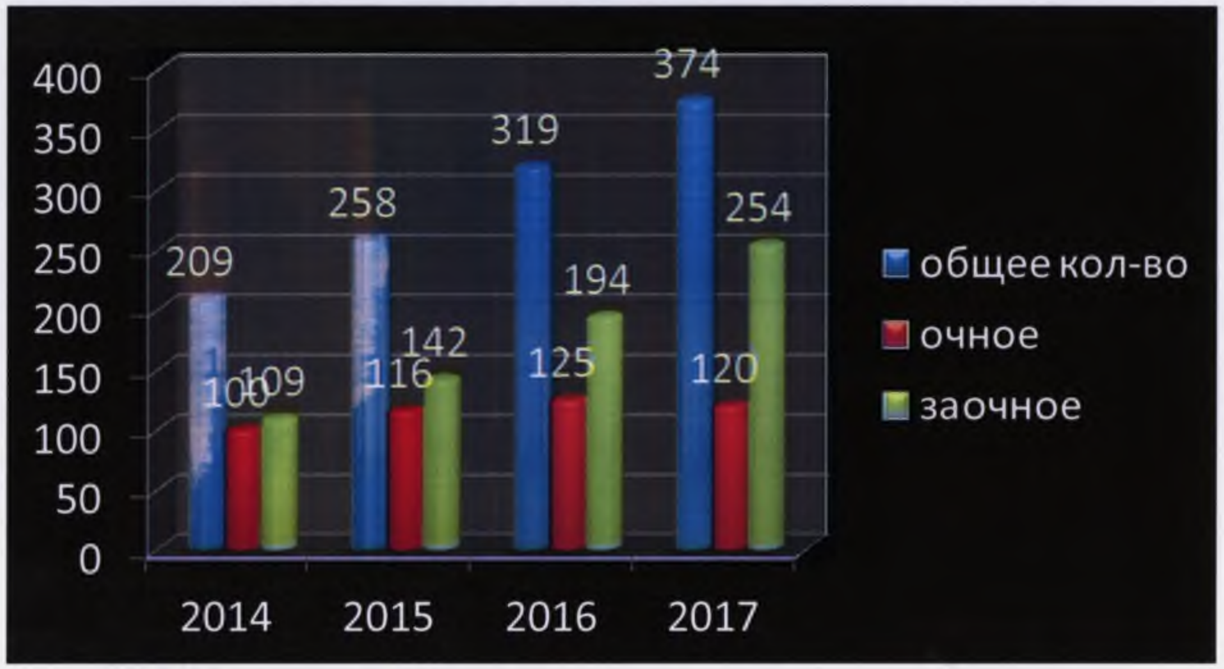

2017-жылы чет өлкөлөрдө жарыяланган публикациялардын саны

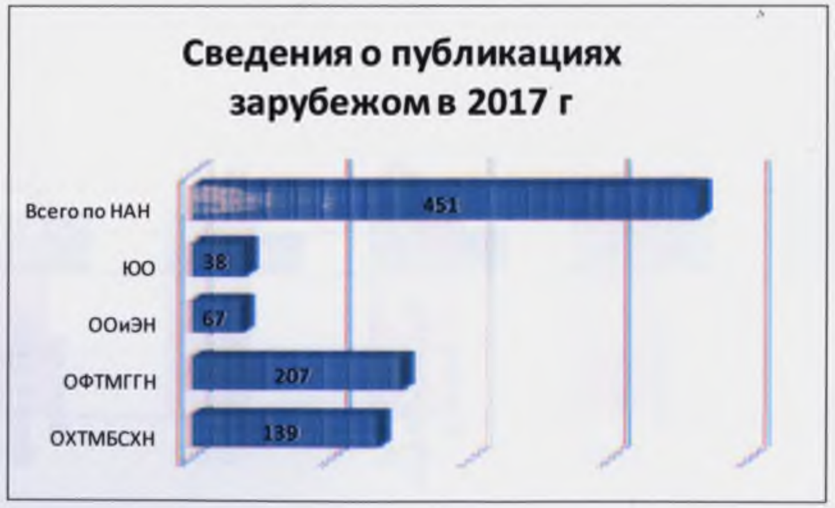

Эл аралык байланыштардын көрсөткүчтөрү
Показатели международных связей

2017-жылдагы бөлүмдөр боюнча эл аралык фонддордун гранттарынын салмактык үлүшү

КР УИА эл аралык илимий фонддордун долбоорлорунан каржылануу динамикасы (АКШ долл.)

КР УИАнын илимий изилдөө мекемелеринин аталыштарынын кыскартылган тизмеси

ФТМжТГИБ	Физика-техникалык математикалык жана тоо-кен-геологиялык илимдер бөлүмү
ХТМБжАЧИБ	Химия-технологиялык медицина-биологиялык жана айыл-чарба илимдери бөлүмү
ГжЭИБ	Гуманитардык жана экономикалык илимдер бөлүмү
ТБ	Түштүк бөлүмү
ТжКМИ	Теориялык жана колдонмо математика институту
ФТПжМИ	Ж.Ж. Жеенбаев атындагы физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институту
АжМТИ	Автоматика жана маалыматтар технологиялары институту
ГИ	Геология институту
СИ	Сейсмология институту
МИ	Машина таануу институту
ГжКӨИ	Геомеханика жана кен байлыкты өздөштүрүү институту
СПжГИ	Суу проблемалары жана гидроэнергетика институту
БИ	Биотехнология институту
ХжХТИ	Химия жана химия-технологиялык институт
ТФИ	Тоо физиологиясы институту
МБжМИИИ	Молекулалык биология жана медициналык илимий изилдөө институту
ББ	Э.З.Гареев атындагы ботаникалык бак
ТжММИ	Тарых жана маданий мурастар институту
ФжСУИИ	Философия жана саясий укуктук иликтөөлөр институту
ЭИ	Ж.Алышбаев атындагы экономика институту
ТжАИ	Ч. Айтматов атындагы тил жана адабият институту
ИжСИМБ	Илим жана социалдык иликтөөлөр методологиясы борбору
ММИ	Медициналык маселелер институту
ЖӨжМЖИ	Жаңгак өстүрүү жана маданий жемиштер институту
ЭжГИ	Энергоресурстар жана геоэкология институту
ЖРИ	А.С.Жаманбаев атындагы жаратылыш ресурстары институту
АИБББ	Аймактык илимий-билим берүү борбору
БИК	Борбордук илимий китепкана
ДК	Диссертациялык кеңеш
ИИӨ	Илимий-изилдөө мекемеси

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ НАЗВАНИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ НАН КР

ОФТМиГГН	Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук
ОХТМБиСХН	Отделение химико-технологических, медико биологических и сель скохозяйственных наук
ОГиЭН	Отделение гуманитарных и экономических наук
ЮО	Южное отделение
ИТиПМ	Институт теоретической и прикладной математики
ИФТПиМ	Институт физико-техническихпроблем и материаловедения им. Ж. Ж. Жеенбаева
ИАиИТ	Институт автоматики и информационных технологий
ИГ	Институт геологии
ИС	Институт сейсмологии
Имаш	Институт машиноведения
ИГиОН	Институт геомеханики и освоения недр
ИВПиГЭ	Институт водных проблем и гидроэнергетики
ИБ	Институт биотехнологии
ИХиХТ	Институт химии и химической технологии
ИГФ	Институт горной физиологии
НИИМБиМ	Научно-исследовательский институт молекулярной биологии и медицины
БС	Ботанический сад им Э,З. Гареева
БПИ	Биолого-почвенный институт
ИЛ	Институт леса им. П.А. Гана
ИИиКН	Институт истории и культурного наследия
ИФиППИ	Институт философии и политико-правовых исследований
ИЭ	Институт экономики им. Дж. Алышбаева
ИЯиЛ	Институт языка и литературы им. Ч. Айтматова
ЦМНиСИ	Центр методологии науки и социальных исследований
ИМП	Инстит ут медицинских проблем
ИОиПК	Институт ореховодства и плодовых культур
ИЭиГЭ	Институт энергоресурсов и геоэкологии
ИПР	Институт природных ресурсов им. А. С. Джаманбаева
РНОЦ	Региональный научно-образовательный центр
ЦНБ	Центральная научная библиотека
ДС	Диссертационный совет
НИУ	Научно-исследовательское учреждение

Дареги:
Кыргыз Республикасы
720071, Бишкек ш., Чуй пр., 265а,
тел.: +996 312 3923 66
факс: +996 312 39 20 62
e-mail: science@aknet.kg
www. naskr.kg

Адрес:
Кыргызская Республика
720071, г. Бишкек, пр. Чүй, 265а,
тел.: +996 312 3923 66
факс: +996 312 39 20 62
e-mail: science@aknet.kg
www. naskr.kg